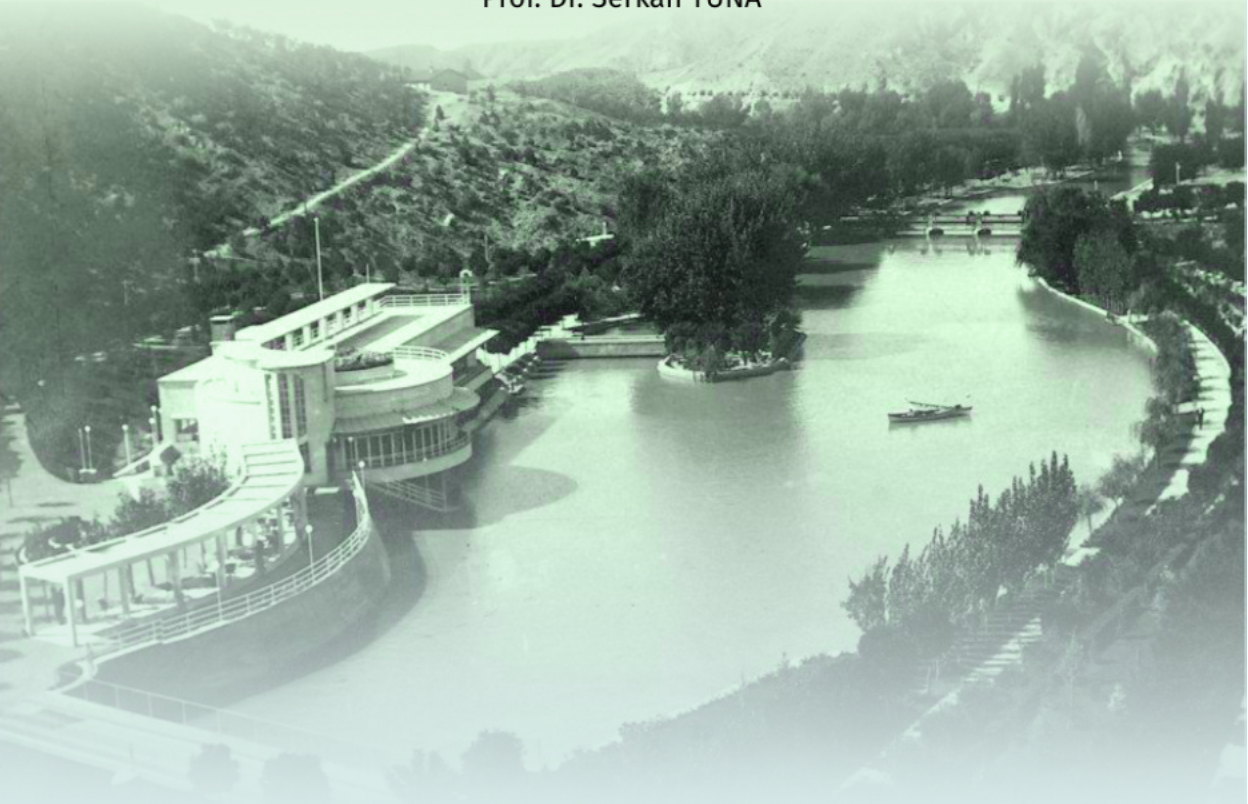

Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)

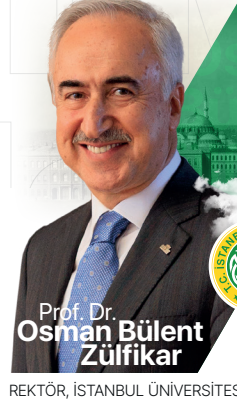
Editör

Prof. Dr. Serkan TUNA

İstanbul Üniversitesi Yayınevi

Temel İlke ve Hedefler

İstanbul Üniversitesi Avrupa'da kurulmuş ilk üniversitelerden biri olarak yüzyıllardır bilime hizmet etmektedir.

Sahip olduğu köklü yayıncılık geçmişinden güç alarak, Türkiye'yi uluslararası düzeyde temsil eden üniversite yayınevi vizyonu ile ilerleyen İstanbul Üniversitesi'nin yayıncılık faaliyetleri, Istanbul University Press (IUPRESS) adı altında yeni bir ivme kazanmıştır.

IUPRESS'in temel prensibi evrensel bilime katkı sağlayan "Açık Bilim"dir. Ek olarak; bilimsel bilginin yayılmasına katkı sağlamak, uluslararası akademik yayıncılık standartlarına ve etik değerlere bağlılık, hakemli bilimsel yayıncılık, kaliteli içerik, açık erişim ve gayri ticari yayıncılık temel ilkelerimizdir. Bu doğrultuda temel hedeflerimiz; içerik kalitesinin sürekli gelişimi, tam erişebilirlik, bilimsel etki artışı ve bilimsel çevreler ile verimli iş birliğinin ve etkileşimlerin arttırılmasıdır.

Evrensel bilime odaklı, insanlığın ve insanımızın gereksinim duyduğu alanlarda bilim anlayışını derinleşmek isteyenlere katkı sağlayan yayıncılık çalışmalarımızı arttırarak, Türkiye Yüzyılı'nda da açık bilime hizmet etmeye devam edeceğiz.

Başarıların devamı dileklerle.

Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)

Editör

Prof. Dr. Serkan TUNA

İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Bu çalışma, TÜBİTAK'ın 221K216 numaralı 1002-Hızlı Destek Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Yayıncı İstanbul Üniversitesi Yayınevi
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye
<https://iupress.istanbul.edu.tr>

Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)

Editör Prof. Dr. Serkan TUNA

E-ISBN 978-605-07-1749-5

DOI 10.26650/B/SSc19SSc21.2024.029

**İstanbul Üniversitesi
Yayın No** 5363

Online Yayın Tarihi Ekim, 2024

Bu çalışmaya atıfta bulunurken, referansa DOI numarasının dahil edilmesi önerilir.

Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır. <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Kitabın telif hakkı bulunmaktadır. Online olarak yayınlanan Creative Commons versiyonu haricinde, yasal istisnalar ve geçerli lisans sözleşmelerinin koşulları dikkate alınmalıdır.

İçindekiler

Ön Söz	iv
Kısaltma Listesi	v
Tablo Listesi	vi
Şekil Listesi	vii
Giriş	1
Serkan Tuna	
Bölüm 1	
Çubuk Barajı'nın Yapımına Yol Açan Etkenler	8
Pınar Tuna	
Bölüm 2	
Çubuk Barajı'nın İhale ve İnşaat Süreci	33
Serkan Tuna	
Bölüm 3	
Çubuk Barajı'nın Açılışı ve Sonrasındaki Gelişmeler	74
Pınar Tuna	
Bölüm 4	
Sosyal ve Ekonomik Yaşamda Çubuk Barajı	95
Gamze Işık Akbudak	
Sonuç	127

Ön Söz

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk barajı olan Çubuk Barajı, başkent Ankara'nın ekonomik ve sosyal yaşamında önemli bir yere sahiptir. Türk mühendis ve işçilerinin emeğiyle 1929-1936 yılları arasında yapımı tamamlanan baraj, Ankara'ya içme suyu verilmesine destek olduğu gibi tarım alanlarının sulanmasına katkı sağlamış ve şehir için kayda değer bir sosyal yaşam alanı teşkil etmiştir.

Bu çalışmada, 1929-1950 döneminde Çubuk Barajı'nın başkent Ankara'nın kalkınma ve modernleşmesinde oynadığı rol incelenmiştir. Dört bölümden oluşan çalışmanın **ilk bölümünde**, Çubuk Barajı'nın yapım nedenleri araştırılmıştır. Bu bölümde, barajın yapımına doğrudan etki eden ekonomik etkenlerin yanı sıra modernleşme olgusunun önemine değinilmiştir.

İkinci bölümde, Çubuk Barajı'nın ihale ve inşaat süreci incelenmiştir. Bu bağlamda açılan iki ihalenin ayrıntıları verilmiş, ayrıca inşaat sırasında ortaya çıkan aksaklık ve gelişmeler üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümün konusunu, Çubuk Barajı'nın açılışı ile 1950 yılına kadar olan dönemde baraja yönelik gelişmeler oluşturmaktadır. Bu çerçevede barajın açılışının kamuoyundaki etkileri verilmiş, maliyeti ile mimari özellikleri irdelenmiş ve 1950 yılına kadar olan süreçte tesise yönelik düzenlemeler ele alınmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise, Çubuk Barajı'nın Ankara'nın sosyal ve ekonomik yaşamındaki yeri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda barajın gerek mesire alanı olarak gerekse bünyesindeki gazinoyla Ankara'nın sosyal yaşamına sağladığı katkı incelenmiştir. Ayrıca eldeki sayısal veriler ışığında, Çubuk Barajı'nın, şehrin tarım alanlarının sulanmasına ve şehre içme suyu aktarılmasına verdiği destek somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

Söz konusu çalışma, TÜBİTAK'ın 221K216 numaralı 1002-Hızlı Destek Projesi kapsamında hazırlanmıştır. TÜBİTAK'a bu desteğinden dolayı teşekkür ediyorum. Dr. Göktuğ İPEK, gerek projenin ortaya çıkışında gerekse kaynak toplanmasında büyük bir destek sağlamış ve özel fotoğraf koleksiyonunun çalışmada kullanılmasına izin vermiştir. Kendisi proje sırasında Doktora Tezi kapsamında yurt dışında bulunduğu için resmî olarak proje ekibinde yer alamamış olsa da katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Proje ekibinde yer alan Dr. Öğretim Üyesi Pınar TUNA ile Gamze IŞIK AKBUDAK da, kaynakların toplanıp tasnif edilmesi aşamasında görev almış ve çalışmanın üç bölümünün yazımını gerçekleştirmişlerdir. Kendilerine de ayrıca teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Serkan TUNA

Kısaltma Listesi

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	Bakınız
bs.	Basım
CA	Cumhurbaşkanlığı Arşivi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Der.	Derleyen
Dr.	Doktor
DSİ	Devlet Su İşleri
G. D.	Genel Direktörlüğü
Haz.	Hazırlayan
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.y.	Sayfa Yok
t.y.	Tarih Yok
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
BCA	T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
T.C. Na.	Türkiye Cumhuriyeti Nafia
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

Tablo Listesi

Tablo 1: Çubuk Barajı İhale Bedeli	37
Tablo 2: 1931 Yılı Sonu İtibariyle Çubuk Barajı Harcamaları	80
Tablo 3: Çubuk Barajı'nın Maliyeti	81
Tablo 4: Çubuk Barajı'nın Maliyeti	92
Tablo 5: Çubuk Barajı Suyunun Aylara Yönelik Dağılımı	115
Tablo 6: Ankara Nüfusu (1927, 1935, 1940, 1945, 1950)	116
Tablo 7: Çubuk Barajı'nın İnşaat Sürecinde Ankara'da Buğday ve Arpa Üretimi	118
Tablo 8: Çubuk Barajı'nın Açılışından Sonra Ankara'da Buğday ve Arpa Üretimi	118
Tablo 9: Ankara'daki Su Abonesi Sayısı (1939-1949)	120
Tablo 10: Ankara'da Su Sarfiyatı	121

Şekil Listesi

Şekil 1: Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu Üyeleri	22
Şekil 2: Jansen Ankara İmar Planı	29
Şekil 3: Çubuk Barajı Gölü 1930	38
Şekil 4: Çubuk Barajı Temel Zemininin Hazırlanması	39
Şekil 5: Nafia Vekâleti İhale İlanı.	51
Şekil 6: Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu İhale İlanı.	55
Şekil 7: Çubuk Barajı İnşaatından Bir Görünüm.	56
Şekil 8: Nafia Vekâleti İhale İlanı.	57
Şekil 9: Nafia Vekâleti İhale İlanı.	58
Şekil 10: Suyun Tasarruf ve İdaresi Diyagramı.	59
Şekil 11: Başbakan İsmet İnönü ve Beraberindeki Heyetin Çubuk Barajı İnşaatı Ziyareti. . .	62
Şekil 12: Çubuk Barajı İnşaatından Bir Görünüm.	63
Şekil 13: Çubuk Barajı Asfalt Yolu	64
Şekil 14: Nafia Vekâleti İlanı.	65
Şekil 15: Nafia Vekâleti İlanı.	66
Şekil 16: Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu Temel Atma Töreni.	69
Şekil 17: Çubuk Barajı Kitabe Bölümü	78
Şekil 18: Açılış Sonrasında Çubuk Barajı.	79
Şekil 19: Çubuk Barajı 1937	85
Şekil 20: Çubuk Barajı 1940	91
Şekil 21: Hafta Tatili Kanunu Sonrası Ankara Halkının Çubuk Barajı Ziyareti	97
Şekil 22: Çubuk Barajı 1937	98
Şekil 23: Çubuk Barajı Otobüs Seferleri İlanı	98
Şekil 24: Çubuk Barajı 1938	100
Şekil 25: Çubuk Barajı 1940	101
Şekil 26: Atatürk'ün Çubuk Barajı Ziyareti	103
Şekil 27: Çubuk Barajı 1940	105
Şekil 28: Çubuk Barajı'nda Yardımseverler Derneği Gecesi	105
Şekil 29: Çubuk Barajı 1940'lar	106
Şekil 30: Çubuk Barajı'ndan Bir Görünüm	106
Şekil 31: Çubuk Barajı Gazinosu İlanı	107
Şekil 32: İran Şahı Çubuk Barajı'nda	108
Şekil 33: İran Şahı Çubuk Barajı İnşaatını İncelerken	109
Şekil 34: Metaksas, Çubuk Barajı'nda	110
Şekil 35: Metaksas, Çubuk Barajı'nda Motor Gezintisinde	110
Şekil 36: Kral Abdülilah Çubuk Barajı'nda	113
Şekil 37: Kral Abdülilah Çubuk Barajı Köşkü'nde	113

Giriş

Serkan Tuna ¹

¹ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Amaç, Yöntem ve Kaynakların Değerlendirilmesi

Çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk barajı olan Çubuk Barajı'nın 1929-1950 yılları arasındaki gelişimini ve başkent Ankara'nın sosyal ve ekonomik yaşamına katkısını incelemektir. Çalışmanın zaman aralığı 1929-1950 olarak belirlenmiştir. 1929 yılı, Çubuk Barajı'nın ilk ihalesinin verildiği ve dolayısıyla inşaat çalışmalarının başladığı dönem olması açısından önemlidir. 1950 yılı ise, barajın yapımına karar veren Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının sona ermesi adına öne çıkmaktadır. Bu açıdan seçilen zaman aralığıyla, Çubuk Barajı'nın tek parti dönemindeki seyrinin bütüncül bir şekilde aktarılması öngörülmüştür.

Çalışmada, tarihsel verilerin analiz ve tasnifi kapsamında ağırlıklı olarak betimleyici bir yöntem kullanılmış, özellikle sayısal verilerin analizi sırasında karşılaştırmalı yönetime de başvurulmuştur.

Çalışmada öncelikli olarak birinci el kaynaklar kullanılmıştır. Birinci el kaynaklar içerisinde arşiv belgeleri önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde ayrıntılı bir tarama yapılarak konuya yönelik belgelere ulaşılmıştır. Bu belgeler, çalışmanın dört bölümüne de özgün katkı sağlamıştır. Cumhuriyet Arşivi dışında Cumhurbaşkanlığı Arşivi için de başvuruda bulunulmuş ve buradan alınan belgeler, Çubuk Barajı'nın inşaat sürecine yönelik kısımda kullanılmıştır.

Birinci el kaynaklar içerisinde TBMM Zabıt Cerideleri de önemli bir başlık teşkil etmektedir. Bu kapsamda 1929-1950 yılları arasındaki Zabıt Cerideleri detaylı bir şekilde taranarak Çubuk Barajı'na yönelik bilgi ve veriler derlenmiştir. Bu kaynaktan elde edilen materyal aracılığıyla, Çubuk Barajı'nın yapımına yönelik yönetim kademesinin bakışı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çubuk Barajı'na yönelik yasal düzenlemeleri aktarmak için Düstur, Resmî Ceride ve T.C. Resmî Gazete'nin ilgili sayılarından yararlanılmıştır.

“ Atıf: Tuna, S. (2024). Giriş. İçinde Tuna, S. (Ed.), *Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)* (ss. 1-vii). İstanbul Üniversitesi Yayınevi. <https://doi.org/10.26650/B/SSc19SSc21.2024.029.000>

© Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır.

© 2024. Tuna, S.

✉ Sorumlu Yazar: Serkan Tuna serkan.tuna@istanbul.edu.tr

Çalışmanın birinci el kaynaklarından bir diğerini süreli yayınlar oluşturmaktadır. Bu bağlamda olabildiğince geniş bir şekilde süreli yayın taraması gerçekleştirilmiştir. Bunun için ulusal basının yanı sıra Ankara basını da incelenmiş ve dönemin önde gelen dergileri taranmıştır.

Çubuk Barajı'nın özellikle ekonomik katkısını belirlemek açısından sayısal veriler önem taşımaktadır. Bu amaçla, dönem içerisinde yayımlanan İstatistik Yıllıkları ile Nüfus Sayımı İstatistikleri incelenmiştir.

Çalışmanın ilgili bölümlerinde görsel malzeme kullanımının faydalı ve gerekli olacağı düşünüldüğünden bu konuya ilişkin de faaliyet yürütülmüştür. Bu çerçevede kitap, gazete ve dergi koleksiyonları taranmış, açık erişim kaynakları değerlendirilmiş ve Dr. Göktuğ İPEK'in özel koleksiyonundan yararlanılmıştır.

Araştırma sürecinde, konuya yönelik daha önce yazılmış olan ikinci el kaynaklar -kitap, makale ve tezler- belirlenip tasnif edilerek çalışma içerisinde kullanılmıştır. Bu kapsamda literatürde, çalışma konusunu teşkil eden Çubuk Barajı'na ilişkin doğrudan ya da dolaylı bilgiler içeren çeşitli yayınlar bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkanları belirtmek gerekirse, Eşref Özand'ın Ankara Şehri Su Tesisleri: Tarihçe, Gelişme, İşletme Durumu ve Yakın Gelecekte Yapılacak Tesisler ile Uzak Gelecekteki Tesislere ait ön Görüşler başlığını taşıyan eserinde, Ankara'nın su ihtiyacını karşılamaya yönelik çalışmalar aktarılmıştır. Bu bağlamda öncelikle Ankara şehrinin içme suyu tarihindeki önemli gelişmeler verilmiş, ardından Hermann Jansen'in hazırladığı imar planı kapsamında yapılan tesislerden söz edilmiştir. Daha sonra da, Ankara su tesisatında 1936-1967 yılları arasında yaşanan gelişmeler üzerinde durulmuştur. Buna karşılık eserde, Çubuk Barajı'nın inşa süreciyle sonrasındaki gelişmelere yönelik bilgi yer almamaktadır.

Çubuk I Barajı başlıklı Devlet Su İşleri tarafından yayımlanan eserde, barajın ihale ve inşaat sürecine yönelik kapsamlı bilgiler bulunmaktadır. Bu çerçevede Çubuk Barajı'nın yapılma nedenleri ele alınmış, baraja dair raporlar verilmiş, Çubuk Barajı için açılan iki ihaleden söz edilmiş ve inşaat aşamasındaki faaliyetlere ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.

Yüksel Özgen ve Recep Büyüktolu tarafından kaleme alınan ve bir sempozyum bildirisine dayalı olarak hazırlanan Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı (1929-1936) başlıklı makalede Çubuk Barajı'nın yapım nedenleri, inşaatı sırasındaki gelişmeler ve açılışı ele alınmıştır. Bir bildiri sınırları içerisinde kalan makalede, Çubuk Barajı'nın yapım sürecine odaklanıldığından açılış sonrasındaki gelişmeler incelenmemiştir.

Çubuk Barajı'na yönelik bir diğer çalışma, Mehmed Gökhan Polatoğlu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Su Davası Kapsamında Kurulan İlk Baraj: Çubuk Barajı başlıklı makalesidir. Burada da, yukarıdaki bildiriye göre daha ayrıntılı olmak kaydıyla Çubuk Barajı'nın kuruluş nedenleri, inşaat süreci ve açılışı incelenmiştir.

Ankara'nın içme suyu tarihçesiyle Çubuk Barajı'nın yapım ve açılış sürecine yönelik söz konusu yayınların dışında, Çubuk Barajı ile Ankara'ya sağlıklı ve düzenli içme suyu sağlaması amacıyla kurulan Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu ile baraj bünyesinde inşa edilen Baraj Gazinosu da çeşitli yayınlarda ele alınmıştır. Bu bağlamda Sibel Bozdoğan'ın Modernizm ve Ulusun İnşası-Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür başlıklı kitabında, Çubuk Barajı'nın mimari yapısı da değerlendirilmiştir. İnci Aslanoğlu'nun Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938 başlıklı kitabında da, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun mimari özellik-

lerine yer verilmiştir. Baraj Gazinosu İnci Aslanoğlu'nun iki eserinde incelenmiştir. Kendisinin 1930-1950 Yılları Ankara'sının Eğlence Yaşamı İçinde Gazino Binaları başlıklı bildirisinde, Baraj Gazinosu'nun yapımına ve özelliklerine kısaca değinilmiştir. Yine kendisine ait Baraj Gazinosu başlıklı çalışmada kısaca bu tesis hakkında bilgi verilmiştir.

Bina Kimlikleri Ankara Cumhuriyetin 50 Yılı başlıklı eserde, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu ile Baraj Gazinosu'nun fotoğraflarına yer verilmiş ve bu tesisler hakkında mimarileri de dâhil olmak üzere bilgi aktarılmıştır. Güven Dinçer'in Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Kurulan Toplumsal Yaşam Alanları başlıklı çalışmasında da Baraj Gazinosu'na kısaca değinilmiştir. Bahattin Demirtaş'ın Başkent'in Yoğun Siyasi Trafikinde Bir Soluklanma Yeri Olarak Çubuk I ve II Barajları başlıklı bildirisinde ise, kısaca Çubuk Barajı'nın yapım süreci aktarıldıktan sonra ağırlıklı olarak yabancı devlet adamlarının Çubuk Barajı'nı ziyaretleri hakkında bilgi verilmiştir.

Tarihsel Arka Plan

İnsan toplumlarının göçebelikten tarım aracılığıyla yerleşik topluma geçişleri uygarlık tarihi açısından çok önemli bir dönüşümdür. Bu dönüşümde sulama temel unsur olarak ön plana çıkmış, dolayısıyla bu noktadan sonra su kaynakları ve su politikası ayrı bir değer kazanmıştır. Bununla birlikte doğada yağmurlar bir yöreye her yıl aynı miktarda yağmadığı gibi yılın herhangi bir gününde yağın yağmurlarda da bir düzensizlik söz konusudur. Yağmurların bir yıllık dağılımındaki bu belirgin düzensizliğin açtığı zarar çok fazla olduğundan tarımla uğraşanlar buna karşı önlem almaya çalışmıştır.¹

Uygarlığın ilk dönemlerinde bu önlemler ve sulama politikası oldukça basit yöntemlerle yürütülmeye çalışılırken, teknolojik gelişmelerle beraber bu alanda oldukça ilerleme kaydedilmiştir. Bu bağlamda ilk önlemler arasında, fazla yağışlı zamanlarda tahribata yol açan sel sularını uygun yerlerde durdurarak daha sonra zarar vermeyecek bir şekilde derelere bırakmak ya da tarımsal ürünlerin suya fazla ihtiyaç duyduğu yağmursuz mevsimler için suni veya doğal depolarda toplayarak bunları gerektiği zaman kullanmak vardı. Bu tür önlemlerin ilk olarak ne zaman ve hangi kavim tarafından uygulandığı tam anlamıyla bilinmese de, uygarlık düzeyi oldukça ilerlemiş bulunan Sümer ve Babillerin suların zararını önlemek ve su yokluğuna çare bulmak için selleri doğal ve suni göllerde toplama yöntemini uyguladıkları anlaşılmaktadır. Sümerlerin yaptığına benzer bir su politikasını hayata geçiren Mısırlılar, Nil Nehri'nin fazla suyunu ilk kez Moeris Gölü'nde toplamış ve Nil'in su taşkınlarını araziden uzaklaştırmak için kanallar açmışlardır. Ayrıca suların tahribatına engel olmak ve sellerin getirdiği kum ve çakılları durdurmak için birçok yerde yerüstü bentler yapmışlardır. Aynı şekilde Çin'de, eski çağlarda suları toplamak için ya doğada bulunan alçak araziler ve göller kullanılmış ya da su yatağına yakın uygun yerlerde zemin kazılarak büyük havuzlar ve suni göller yapılmıştır. İklim şartları uygun olmayan ve yağmur mevsimi yılda dört ayla sınırlı bulunan Hindistan'da, ülkenin her tarafında yapılan binlerce bentlerde su toplanırken, halk arasında tank denilen bu su depolarının bir kısmını toprağı kazarak yapılan suni göller, bir kısmını da toprak bentler oluşturmuştur. Güney Arabistan'da büyük bir yönetim kuran Se-

¹Selâhettin, "Çubuk Barajı", T.C. Na. V. Nafia İşleri Mecmuası (Fenni Kısım) 1, 1 (Nisan 1934): 16; Mehmet Bildirici, *Teknik ve Kültürel Değerlerle Tarihi Sulama, Su Depolama, Taşkın Koruma Tesisleri* (Ankara: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 2009), 1. Selâhettin Bey, o dönemde Nafia Vekâleti Su İşleri Müdürüydü.

balılar için de su oldukça önemliydi ve bu topraklarda fazla yağışlı zamanlarda sel suları suni su depolarında toplanmaktaydı. Kuzey Amerika'da ise, Hohokam ismiyle bilinen Kızılderili kabilesi kanallar aracılığıyla suyu tarlalara ulaştırmıştı.²

Bir kısmı bugünkü Türkiye topraklarında kurulmuş olan Asur, Yunan, Roma, Hitit ve Urutu uygarlıkları da bent, akedük [su kemeri, suyolu] ve benzeri su inşaatını gerçekleştirmişti. Türkiye toprakları üzerinde birçok site kurmuş olan Yunan ve Romalıların bu şehirlere kurdukları suyollarına ülkenin hemen her tarafında rastlamak mümkündür. Orta Anadolu'da yüksek Roma eserlerine rastlanıldığı halde bunların yakınlarında su toplamak amacıyla yapılmış hazine bentleri bulunmamaktadır. Bu durum zamanında buraların ikliminin o günden farklı olduğunu ve zamanla giderek Orta Asya gibi step haline geldiğini göstermektedir. Daha sonraki dönemde, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri de mali ve teknolojik olanakları çerçevesinde su şebekesi oluşturmaya çalışmıştı.³

Eski uygarlıklarda rastlanılan yerüstü hazine bentlerinin çoğunluğu toprak bentlerdir. Su politikasında daha kapsamlı projelerin yürütülmesi ulus devletlerin kurulmaya başlamasıyla birlikte olanaklı hale gelmiştir. Ulus devletlerin politik ve teknolojik gücü ile inşaat alanındaki bilgilerin gelişmesi öncesine göre çok daha kapsamlı ve nitelikli projelerin hayata geçmesini sağlamıştır. Böylece 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başından itibaren büyük miktarda enerji ve içme suyu elde etmek, sulama yapmak ve taşkınları önlemek amacıyla çeşitli şekillerde yüksek barajlar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda uygun yükseklikte toprak bent ilk defa Fransızlar tarafından yapılmıştır. Yine eski uygarlıklarda baraj örneklerine rastlansa da, baraj tarihinde ilk beton 1866-1870 yıllarında Fransa'da Verdun feyzan tutma bendi temelinde kullanılmıştır. İlk özgül ağırlık ile denge sağlayan beton baraj ise, 1887-1888'de California'da inşa edilen Sen Mates Barajı olmuştur. Bu barajın projesi taştan yapılmak üzere hazırlandığı halde yeterli miktarda iyi nitelikte taş bulunmadığından beton kitle olarak gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde Fransa'da 1899-1902'de inşa edilen Avignonet Bendi ile Avustralya'da 1899-1903'te inşa edilen Barassa Bendi de betondan yapılmıştır. Daha sonraki dönemde su politikasına verilen önemin artmasıyla beraber baraj yapımına yönelik çalışmalar da hızlanmıştır. ABD'nin 1933-1943 yılları arasında uyguladığı New Deal projesi kapsamında tarım faaliyetleri hızlandırılmış ve Tennessee Nehri'ne 18 baraj inşa edilmiştir. Bolşevik İhtilali'nin ardından Rusya'da da büyük bir kalkınma hamlesi planlanmıştır. Bu doğrultuda Dinyeper Nehri üzerinde 1927-1932 yılları arasında Dnieprostroi Hidroelektrik Barajı yapılmıştır. Sovyet işçileri tarafından yapılan ve modern bir mühendislik eseri olarak değerlendirilen baraj, büyük ölçekli bölgesel bir hidroelektrik kompleksin en önemli kısmı olarak tasarlanmıştır. Mussolini'nin iktidara geçtiği faşist İtalya'da da, 1928-1940 yılları arasında büyük arazi ıslahları gerçekleştirilip sulama sistemleri kurularak kırsal bir modernizasyon amaçlanmıştır.⁴

Özellikle 20. yüzyılda büyük bir gelişim kaydeden barajların yapım amaçlarına bakıldığında günlük kullanım suyu ihtiyacının karşılanması, sulama, su baskınlarını önleme ve elektrik enerjisi üretimi gibi amaçların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu anlamda bazı ülkeler sa-

²Selâhettin, a.g.m., 16-17; Bildirici, a.g.e., 1-9, 12-13.

³Selâhettin, a.g.m., 17-18; Bildirici, a.g.e., 9-11, 16-43, 55-69.

⁴Selâhettin, a.g.m., 18-19; Kemal Erguvanlı, *Mühendislik Jeolojisi*, 4. bs. (İstanbul: Seç Yayın Dağıtım, 1995), 236-237; Bildirici, a.g.e., 71-114; *Barajlar Kitabı*, Metin: Sibel Bozdoğan-Aslıhan Demirtaş (2012), s.y.

dece içme suyu ya da enerji üretimi için baraj yaparken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde iki veya daha fazla amaca dayalı olarak barajlar inşa edilmektedir. Barajlar, kesitlerine ve yapımlarında kullanılan malzemeye göre sınıflandırılmaktadır. Bu çerçevede barajları kâgir [taş], beton, toprak, kaya dolgu, kaya-toprak karışığı, ahşap ve çelik barajlar şeklinde sıralamak mümkündür. Baraj çeşidinin belirlenmesinde zemin koşulları, yeraltı sularının özellikleri maliyet ve güvenlik gibi etkenler rol oynamaktadır. Bununla birlikte modern barajların genel olarak dolgu ve beton olarak yapıldıkları görülmektedir.⁵

Cumhuriyet Osmanlı Devleti'nden, kaynakların yeterince değerlendirilemediği bir su altyapısını devralmıştır. Osmanlı döneminde, su ihtiyacının karşılanmasına yönelik bazı çalışmalar yapılmakla birlikte örgütlü ve kapsamlı bir su politikası yürütülemediği nedeniyle su taşkınları ciddi bir sorun teşkil ettiği gibi içme suyunun sağlanmasında da sıkıntılar yaşanmaktaydı. Birkaç büyük şehrin içme suyu Evkaf İdaresi'nin çalışmalarıyla oluşturulup sağlıklı ve bilimsel olmayan tesisatla temin edilmiş, diğer şehir, kasaba ve köylerin içme suları ise son derece sağlıksız olan toprak borularla sağlanmaya çalışılmıştır. Bu durum ciddi sağlık problemlerine yol açmasının yanında ekonominin temelini oluşturan tarım sektörünün kuraklık sebebiyle büyük bir zarara uğraması sonucunu doğurmuştur.⁶

Bu açıdan Cumhuriyet'in ilanından sonra hayata geçirilmeye çalışılan su politikasının ana hatları şu amaçlar çerçevesinde belirlenmiştir:

- Sellerin ve taşmaların önüne geçmek,
- Bataklıkları kurutmak ve toprağı sulamak,
- Su kuvvetlerinden yararlanmak,
- İç sularda gemi işletmek.⁷

Bu temel amaçlar kapsamında bir yandan örgütlenme çalışmaları yürütülmüş, diğer yandan su kaynaklarının değerlendirilmesine çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde, su işlerine dair görevleri yapmak üzere 1914 yılında Nafia Nezareti'nin yeniden yapılanmasıyla Umur-ı Nafia Müdüriyeti-i Umumiyesi kurulmuştu. Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında çıkarılan Su İdarelerinin Taksimat, Teşkilat ve Vezaifi Hakkında Talimatname ile Umur-ı Nafia Müdüriyeti-i Umumiyesi'ne bağlı bir Sular Fen Heyeti Müdürlüğü kurularak çeşitli araştırmalar yapılmış ve Türkiye'deki su işlerini yürütmek üzere 12 dairenin kurulması planlanmıştı. Ancak gözlem yetersizliği ve ödenek azlığı gibi nedenlerle 1929 yılına kadar, Nafia Vekâleti Nafia Umum Müdürlüğü'ne bağlı olarak Bursa, Antalya, Ankara, Adana, Samsun ve Malatya'da olmak üzere yedi daire açılabilmişti.⁸

Dönem içerisinde alınan kararlarla ülkedeki su işlerinin Nafia Vekâleti bünyesinde çalışacak bir müdürlük tarafından yürütülmesi öngörülmüştü. Bu bağlamda 18 Mayıs 1929 tarih ve 1452 sayılı kanun gereğince, 1 Eylül 1929 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Nafia

⁵ "Baraj", *AnaBritannica*, 4 (1993): 277-278; Erguvanlı, a.g.e., 244-265.

⁶ 10 *Yılda Türkiye Nafası 1923-1933* (İstanbul: T.C. Nafia Vekâleti, 1933), 57-58; "Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937): 15-16; *On Beşinci Yıl Kitabı* (Cumhuriyet Halk Partisi, 1938), 265; Erguvanlı, a.g.e., 238-241.

⁷ 10 *Yılda Türkiye Nafası 1923-1933*, 59; "Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (29 Birinci Teşrin 1933): 34.

⁸ "Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (29 Birinci Teşrin 1933): 34; "Sulama ve bataklıkları kurutma işleri", *Cumhuriyet* (2 İkinci Teşrin 1935): 9; "Büyük Su Siyasetine Doğru", *Ulus* (3 Sonkânun 1936): 1, 6; Ali Tanoğlu, "Türkiye'de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye'nin Su Davası", *Türk Coğrafya Dergisi*, 3-4 (1943): 288-289; Hüsnüye Akıllı, "Devlet Su İşleri", *Atatürk Ansiklopedisi* (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/devlet-su-isleri/?pdf=5773>) (Erişim Tarihi: 19.03.2023).

Vekâleti'ne bağlı bir Sular Umum Müdürlüğü kurulmuştu.⁹ 26 Mayıs 1934'te kabul edilen 2443 sayılı düzenlemeyle de Nafia Vekâleti'nin yeni teşkilat kanunu çıkarılmıştı. Buna göre Nafia Vekâleti'nin görevlerinden biri de su işlerini düzenlemektir. Bu amaçla Vekâlet bünyesinde, ülkenin su kaynaklarını araştırıp geliştirmek ve bir programa bağlamak üzere Sular Umum Müdürlüğü de bulunmaktaydı.¹⁰

Belirlenen temel amaçlara uygun olarak ilgili dairelerin de katkılarıyla yürütülmeye çalışılan faaliyetler çerçevesinde su işlerine ait etütlerin yapılabilmesi için gerekli hidrografik incelemelerin ve rasatların birer sisteme göre gerçekleştirilip toplanması hedeflenmişti. Bunun için öncelikle Türkiye'deki su kaynaklarını belirlemek amacıyla mühendis ve fen memurlarından oluşan 18 "istikşaf postası" oluşturulmuştu. Bunların su havzalarında gerçekleştirdiği inceleme ve keşif çalışmalarının sonuçları rapor ve krokilerle Sular Umum Müdürlüğü'ne gönderilerek dosyalar meydana getirilmişti. Bu dosyalar, ülke içerisindeki su kaynaklarının hangilerinden nasıl yararlanılacağı konusunda yardımcı olacak ve yapılacak su işlerinin kesin proje ve keşiflerinin düzenlenmesine temel teşkil edecekti. Bu çalışmaların yanı sıra meteorolojik ve hidrolojik araştırmalar için bir rasat bürosu ve çeşitli rasat merkezleri kurulmuştu. Böylece birçok su kaynağı belirlenmiş, içme suyuna sahip olmayan pek çok kasaba bu imkâna kavuşmuş ve birçok bataklık kurutulup çok sayıda dere ıslah edilmişti.¹¹

Ana hatları ortaya konulan Türkiye Cumhuriyeti'nin su politikasında, 13 Ekim 1923'te başkent ilan edilen Ankara'nın özel bir yeri bulunmaktaydı. Ankara'nın yeni başkent olarak seçilmesi, şehre yönelik imar ve su işlerine ayrı bir önem kazandırdığı gibi giderek artan nüfus baskısı da bu işlerin hızlı bir şekilde çözülmesi ihtiyacını doğuracaktı.

⁹"Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 1229 (30 Haziran 1929): 7643, 7728-7729. Ayrıca bkz. Ta-noğlu, a.g.m., 289.

¹⁰"Nafia Vekâletinin Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2713 (29 Mayıs 1934): 3853-3859.

¹¹"Anadoluda su işleri üzerinde tetkikat", *Milliyet* (15 Ağustos 1932): 2; 10 *Yılda Türkiye Nafiası 1923-1933*, 60-81; "Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (29 Birinci Teşrin 1933): 34; "Sulama ve bataklıkları kurutma işleri", *Cumhuriyet* (2 İkinciteşrin 1935): 9; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisi Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936* (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), 3-4; *On Beşinci Yıl Kitabı*, 266-271.

Kaynakça

Resmî Yayınlar

“Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 1229 (30 Haziran 1929).

“Nafia Vekâletinin Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 2713 (29 Mayıs 1934).

Sürelî Yayınlar

“Sulama ve bataklıkları kurutma işleri”, *Cumhuriyet* (2 İkinciteşrin 1935).

“Su İşleri”, *Hakimiyeti Milliye* (29 Birinci Teşrin 1933).

“Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage”, *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937).

“Anadoluda su işleri üzerinde tetkikat”, *Milliyet* (15 Ağustos 1932).

“Büyük Su Siyasetine Doğru”, *Ulus* (3 Sonkânun 1936).

Kitap ve Makaleler

Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936. İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.

Barajlar Kitabı. Metin: Sibel Bozdoğan-Aslıhan Demirtaş, 2012.

Bildirici, Mehmet. *Teknik ve Kültürel Değerleriyle Tarihi Sulama, Su Depolama, Taşkın Koruma Tesisleri*. Ankara: T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 2009.

Erguvanlı, Kemal. *Mühendislik Jeolojisi*. 4. bs. İstanbul: Seç Yayın Dağıtım, 1995.

On Beşinci Yıl Kitabı. Cumhuriyet Halk Partisi, 1938.

10 Yılda Türkiye Nafiası 1923-1933. İstanbul: T.C. Nafia Vekâleti, 1933.

Selâhettin, “Çubuk Barajı”, *T.C. Na. V. Nafia İşleri Mecmuası (Fennî Kısım)* 1, 1, Nisan 1934, 16-19.

Tanoğlu, Ali. “Türkiye’de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye’nin Su Davası”, *Türk Coğrafya Dergisi* 3-4 (1943): 288-308.

Ansiklopedi

“Baraj”, *AnaBritannica* 4 (1993): 277-278.

Elektronik Kaynaklar

Akıllı, Hüsnüye. “Devlet Su İşleri”, *Atatürk Ansiklopedisi* (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/devlet-su-isleri/?pdf=5773>) (Erişim Tarihi: 19.03.2023).

Çubuk Barajı'nın Yapımına Yol Açan Etkenler

Pınar Tuna ¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Kuraklık ve sel gibi iklim değişikliklerinden oldukça etkilenen başkent Ankara açısından, düzenli bir su akışının sağlanması ekonomik ve sosyal açıdan büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda şehrin su ihtiyacının istikrarlı bir şekilde karşılanamaması, tarım alanlarının sulanmasında sıkıntıya yol açmış ve bu da ekonomik kayba neden olmuştur. Bu açıdan Çubuk Barajı'nın öncelikli yapım amacı, Ankara Ovası'nın su ihtiyacının karşılanması olarak belirlenmiştir. Bu süreçte, yeni başkent olan Ankara'nın giderek artan nüfusu şehrin içme suyu ihtiyacının karşılanması sorununu da ortaya çıkarmıştır. Bu konuda Ankara Belediyesi'nin yaptığı çalışmaların yetersiz kalması üzerine, maliyet açısından daha avantajlı görülen ve o sırada yapımı devam eden Çubuk Barajı'ndan yararlanılması gündeme gelmiştir. Böylece Çubuk Barajı'nın yapım amacına, Ankara Ovası'nın sulanması yanında Ankara'nın içme suyunun sağlanması da eklenmiştir.

Ekonomik kalkınma ve şehircilik bağlamında öne çıkan bu iki temel amacın yanı sıra Çubuk Barajı'nın, gerek Ankara'nın gerekse Cumhuriyet'in kültürel modernleşmesi açısından da önemli bir konuma sahip olması öngörülmüştür. Bu kapsamda barajın, Ankara'nın modern mimarisini temsil eden simge yapılardan biri olması amaçlanmıştır. Ayrıca baraj bölgesinde bir gazino inşa edilerek, buranın aynı zamanda Ankara halkı için bir mesire ve eğlence alanı olması planlanmıştır. Dolayısıyla Çubuk Barajı'nın yapımında ekonomik, sosyal ve kültürel etkenler ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu, Çubuk Barajı, Modernleşme, Tubergen.

“ Atıf: Tuna, P. (2024). Çubuk Barajı'nın Yapımına Yol Açan Etkenler. İçinde Tuna, S. (Ed.), *Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)* (ss. 8-32). İstanbul Üniversitesi Yayınevi. <https://doi.org/10.26650/B/SSc19SSc21.2024.029.001>

© Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır.

© 2024. Tuna, P.

✉ Sorumlu Yazar: Pınar Tuna pınar.tuna@kent.edu.tr

1.1. Çubuk Barajı'nın Yapım Nedenleri

Ankara'ya bağlı Çubuk ilçesinde inşa edilen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk barajı olan Çubuk Barajı temelde iki nedene bağlı olarak yapılmıştı. Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Kurak Ankara Ovası'nı sulayarak ekonomik yaşamı geliştirmek,
- Ankara şehrine temiz, sağlıklı ve bol içme suyu sağlamak.¹²

1.1.1. Ankara Ovası'nın Sulanması Amacı

Çubuk Barajı'nın başlangıçtaki yapıma nedeni kuraklık sorunu yaşayan Ankara Ovası'nın etkin bir şekilde sulanmasının sağlanmasıydı. Bu konu Cumhuriyet'in su politikasını da yakından ilgilendirmekteydi. Zira ülkenin sağlık ve zirai açıdan kalkınabilmesi için başvurulacak önlemlerin başında su konusu gelmekteydi. Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e, Bağdat hattının verimini artırmak amacıyla yabancı sermayenin yaptığı Konya Sulama İdaresi kalmıştı. Bunun dışında yalnızca İstanbul ile birkaç Anadolu şehrinde Evkaf İdaresi'nin yaptığı suyolu ve bentler bulunmaktaydı. Dolayısıyla Cumhuriyet ilan edildiği sırada, Anadolu toprakları su, sel, bataklık ve kuraklık gibi tehlikelerle karşı karşıyaydı. Nitekim Ankara'nın da içinde bulunduğu Orta Anadolu bozkır görünümündeyken, sahillere doğru uzanan verimli topraklar ise suların altında kalarak bataklık haline gelmişti. Bu nedenle Orta Anadolu'daki tarlalar kuraklıktan sararmakta, verimli sahil topraklarında yetişen ekinler ise sellerden olumsuz etkilenmekteydi. Bu durum Anadolu nüfusu üzerinde de olumsuz etki yaratıyordu. Zira kurak Orta Anadolu'da yaşayan bir kısım halk sahil kesimindeki sulak yerlere giderken, bataklıklardan kurtulamayan ve sıtmaya yakalananlar ise daha iyi hava koşulları için dağlara çıkıyordu. Bu açıdan Anadolu nüfusu çarpık bir dağılım sergiliyor ve dolayısıyla Türkiye'nin ziraat ve ekonomisi de zarar görüyordu.¹³

Ankara'nın coğrafi özellikleri ve su kaynakları da adeta bu barajın yapımını zorunlu kılmaktaydı. Bu bağlamda denizden yüksekliği 887 metre olan¹⁴ şehir Orta Anadolu'nun en karakteristik parçası görünümündeydi. Burada step iklimi görüldüğünden sınırlı yağışlı bir hava söz konusuydu ve bu da kuraklığa yol açmaktaydı. Ankara sularının bütün hazinesi Elmadağ'ında iken, yapılan sondaj çalışmalarından bölgede yeraltı suyunun da olduğu anlaşılmıştı.¹⁵ Nitekim Ankara Ziraat Enstitüsü'nde Jeoloji Profesörü olan Wilhelm Salomon Calvi, Ankara çevresinde yaptığı araştırmalarla artezyen yöntemiyle yeryüzüne bol su çıkarılabileceği sonucuna varmıştı. Profesör 300 metreye kadar inecek sağlam sondajlarla yeraltındaki sula-

¹²"Çubuk Barajı", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 2, 10 (Mart 1936): 102; "Ankara Su sıkıntısını bir daha görmemek üzere bol suya kavuşuyor", *Ulus* (2 Eylül 1936): 4; "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Şubat 1936): 6; "Büyük Su Siyasetine Doğru", *Ulus* (3 Şubat 1936): 6; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisi Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936* (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), 29. Daha sonra yayımlanan resmi bir kaynaktan, Çubuk Barajı'nın yapıma nedenleri arasında Çubuk Çayı kaynaklı su taşkınlarının kontrol altına alınması ile Ankara şehri için bir mesire yeri sağlanması da sayılmıştır. Bkz. *Çubuk Barajı V. Bölge* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Nafia Vekâleti Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı Sayı 1, 1954), s.y.

¹³"Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (29 Birinci Teşrin 1933): 34; Ali Tanoğlu, "Türkiye'de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye'nin Su Davası", *Türk Coğrafya Dergisi*, 3-4 (1943): 288.

¹⁴*Belediyeler Yıllığı*, Cilt 1, (Ankara: İller Bankası, 1949), 155.

¹⁵Rıza, "Ankaranın suları", *Dönüm* (Eylül 1932): 20, 22; Tanoğlu, a.g.m., 302. 1946 yılı bütçe görüşmelerinde söz alan Çanakale milletvekili Selahattin Batu da, kuraklıkla mücadele ve su davasının üzerinde durmuş ve Orta Anadolu'nun fakirleşmesinde yağış dengesizliği kaynaklı susuzluğun ana etken olduğunu söylemişti. Bkz. *TBMM ZC, Dönem VII, Cilt 20, On üçüncü birleşim* (18.XII.1945): 140-141.

rın en azından yerin yüzüne kadar çıkarılabileceğini savunmuştu. Ayrıca bu suların basınçla yer yüzüne çıkması da mümkün olabilirdi.¹⁶

O dönemde ana su kaynakları olarak Ankara'nın üç akar, bir de durgun suyu vardı. Akarsuları Çubuk, Hatip ve İnce Sular oluştururken, durgun su da Emir Gölü'ndeydi. Üç akarsuyun üçü de üç vadiden Ankara Ovası'na inmekteydi ve üç vadi oviden içerilere doğru canlı birer damar görünümündeydi. Ankara'nın üç akarsuyundan Çubuk Suyu, Aydos Dağları'nda Kiblepınarı, Beypınarı ve Kayıklı kaynağından çıkıp 120 kilometre güneyde Dümzek'te Sakarya ile birleşiyordu. Çubuk Suyu, Abacılar Değirmeni mevkiinden itibaren Ziraat Mektebi'ne kadar olan vadideki bahçeleri sulamakta ve Ziraat Mektebi'nden sonra Gazi Çiftliği'ne kadar olan yerler de bu sudan faydalanmaktaydı. Ankara'nın ikinci akarsuyu olan Hatip Suyu, kaynağını Elmadağ'ından almakta ve şehre gelinceye kadar önce Kayaş Vadisi'ndeki bahçe ve bostanlıkları, şehre girdikten sonra da Bent Deresi'ndeki ve Sarı Kışla önünde uzanan alandaki bahçeleri sulamaktaydı. Ankara'nın üçüncü akarsuyu konumundaki İnce Suyun kaynakları, tümü Afşar Çiftliği civarında olmak üzere birkaç taneydi. İnce Su, Afşar Çiftliği'nden itibaren kendi adıyla anılan vadi içinden Ankara'ya gelmekteydi. Hem İnce Su hem de Hatip Suyu Akköprü mevkiinde Çubuk Suyu ile birleşiyordu. Ankara'nın durgun suyu olan Emir Gölü ise şehrin güneyinde İnce Su Vadisi'nin bittiği yerde başlıyordu. Göl 15 tonluk bir suya sahip olmasına ve çeşitli çalışmalar yapılmasına karşın 1930'ların başına gelindiğinde henüz bu kaynaktan yararlanılamamıştı.¹⁷ Bu açıdan Profesör Wilhelm Salomon Calvi, Emir Gölü kenarında yapılacak bir barajla ve İncesu Vadisi'nin kanalını düzelterek, Ankara için orada da bir su hazinesi kurulmasının iyi olacağını düşünmekteydi.¹⁸

Bu su kaynaklarıyla birlikte Ankara'nın da yer aldığı Orta Anadolu'nun coğrafi konumu incelendiğinde, sudan ve özellikle akarsulardan yararlanmanın ne derece önemli olduğu anlaşılmaktaydı. Sahilleri çevreleyen yüksek ve sıra dağların neden olduğu engeller denizlerden gelen bulutları tutarak Orta Anadolu'yu yağıştan mahrum bırakmaktaydı. Nitekim bu bölgede bir yılda kaydedilen yağış miktarı 200-300 milimetre arasında değişiyordu. Bu yağışlar karların eridiği kısa bir zaman diliminde ve birkaç ay içerisinde toplandığından, nehir yatakları yılın büyük bir kısmında ya az su taşımakta ya da tamamen kurumaktaydı. Dolayısıyla yağmuru az olan bu bölgede akan sulardan yararlanmak gerekiyordu. Bu ihtiyacı en etkili şekilde karşılayacak olan da vadi bentleriydi. Bu bentlerin gerisine özellikle şubattan nisana kadar akan taşkın suları yılın kurak zamanları için toplamak mümkündü.¹⁹

Mühendis Osman Vehbi Bey'in, Çubuk Barajı'nın yapımı sırasında Cumhuriyet gazetesine gönderdiği bir mektup, Gazi Mustafa Kemal'in barajın sulama amacına yönelik etkisini göstermesi açısından önemliydi. Osman Vehbi Bey'e göre, Çubuk Bend'i Gazi'nin eseri olduğundan buraya O'nun ismi verilmeliydi. Osman Vehbi Bey mektubunda, Cumhuriyet idaresinin bu eserin oldukça önemli olduğunu ve böyle bir eserin yapılacağı müjdesini altı yıl önce Gazi'nin kendisinden dinlediğini açıklamıştı. 25 Eylül 1927'de Gazi, Dolmabahçe Sarayı'nda Osman Vehbi Bey'e Ankara'nın büyük bir imara ve bununla birlikte bir hayat meselesi

¹⁶Yunus Nadi, "Anadolu yaylâsında Bir cennet örneği Ankara!", *Cumhuriyet* (24 Nisan 1935): 1.

¹⁷Rıza, "Ankaranın suları", *Dönüm* (Eylül 1932): 20-22.

¹⁸Yunus Nadi, "Anadolu yaylâsında Bir cennet örneği Ankara!", *Cumhuriyet*(24 Nisan 1935): 1.

¹⁹Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936, 3; Kunze, "Ankara Civarındaki Çubuk Bend'i", *T.C. Na. V. Nafia İşleri Mecmuası (Fennî Kısım)*, Türkçeye çeviren: Fuad Özdeğer, 1, 4 (İkinci Kânun 1935): 1; *Çubuk Barajı Le Barrage de Çubuk* (Ankara: T.C. Nafia Vekâleti Neşriyatı, 1937), 1.

olan suya ihtiyaç duyduğunu söylemişti. Yapılan bilimsel inceleme ve araştırmaların sonucu olumsuz çıkarsa Çubuk Ovası'ndan ve Elmadağ'ından akan suların tutulacağını ve bu yolla bütün Ankara Ovası'nın sulanabileceğini dahi müjdelemişti. Bu nedenle Osman Vehbi Bey'e göre bu esere "Gazi bendi" denilmesi gerekiyordu.²⁰

Bunun yanı sıra Gazi Mustafa Kemal, Ankara'da tarım yapmanın oldukça zor olduğu görüşlerine karşın dönemin tarım uzmanlarından bu konuda yapıcı fikirler almış ve sulama yapıldığı takdirde birçok çeşit ağaç, sebze ve meyvenin yetişebileceğine kanaat getirmişti. Bunun üzerine Nafia Vekili Recep [Peker] Bey'e Çubuk Çayı üzerinde bir bent inşa edilmesi gerektiğini açıklamıştı. Recep Bey de bu bentin yapılması için Nafia Vekâleti'ne bağlı Sular Umum Müdürlüğü Su İhtisas Dairesi'ne gerekli emri vermişti. Bu çerçevede bir yandan proje hazırlanırken, diğer yandan bu konuda yetki sahibi jeolog ve uzmanlar Ankara'ya davet edilip kendilerinden yapılacak bent için raporlar alınmıştı. Sular Umum Müdürü olarak görev yapması kendisine teklif edilen İtalyan Mühendis Luici Kambo'nun 16 Temmuz 1929 tarihli raporunda da, Çubuk Barajı Ankara Ovası'nın bir kısmının sulanması, su taşkınlarının neden olduğu tahribatın azaltılması ve enerji üretimi açısından gerekli görülmüştü. Raporunda, 800 hektarlık sebze ve bahçelik ile 3.500 hektarlık hububat tarlasının sulanabileceği ifade edilmişti. Bu rapor üzerine Umum Müdür, İstikşaf Reisi ve Ankara Su Müdürü'yle birlikte en az yağmuru 210 milimetre ve drenaj alanını 500 kilometrekare olarak kabul edip hesaplarını buna göre yapmış ve Ankara dolaylarındaki tarımı oluşturan arpa, buğday gibi hububatla bahçelik ve sebzelik yerlerin yanı sıra Kambo'nun raporunda belirttiği konuları da dikkate alarak barajın inşasını olumlu karşılamıştı.²¹

Çubuk Barajı'nın yapım aşamasında dile getirilen görüşler de, sulama amacının ön planda olduğunu göstermekteydi. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi [Abalıoğlu], Çubuk Barajı'nın asıl amacının Ankara Vadilerini sulamak olduğunu belirtmiş²² ve Nafia Vekili Recep Bey'in kendisine Çubuk Barajı'nın Ankara'nın su sorununu çözeceğini söylediğini ifade etmişti. Onun bu düşüncesi Çubuk Barajı'nın yapılma nedenlerinden biriydi; ayrıca baraj özellikle sulama işlerinde de kullanılmak isteniyordu.²³ Barajın yapımına başlandığı sırada aktarılan bir haberde ise, Nafia Vekâleti'nin, Çubuk Ovası civarında 40 metre yüksekliğinde bir bent yaparak Çubuk- Ankara Ovası'nda Sincan Köyü'ne kadar olan bütün verimli araziye sulayacağı kaydedilmişti.²⁴

Jeoloji Profesörü Wilhelm Salomon Calvi de, Kosunlar suyu ile Çubuk suyunun sulama işlerine tahsis edilmesinin mümkün olduğunu düşünmekteydi. Ovanın artezyen suyunun da buna eklenmesi durumunda bütün ovayı bir meyve ve sebze bahçesi haline getirmek olanaklıydı ve bunun benzeri Anadolu'nun diğer birçok ovası için de uygulanabilirdi. Böylece Anadolu'nun çorak arazileri ziraata elverişli bir hale getirilebilirdi. Ancak her ovanın özelliği farklı olduğundan önceden jeolojik inceleme yapılması gerekiyordu.²⁵

²⁰"Çıbık bendi", *Cumhuriyet* (8 Teşrinisani 1933): 1, 5.

²¹*Çubuk I Barajı* (Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1971), 12, 20-21.

²²Yunus Nadi, "Ankaran'ın ilk ve son derdi: Su mes'elesi", *Cumhuriyet* (12 Teşrinisani 1932): 1.

²³Yunus Nadi, "Ankarada Çıbık Barajı", *Cumhuriyet* (7 Teşrinisani 1933): 1.

²⁴"Çubukovasında büyük bir bent yapılacak", *Cumhuriyet* (2 Ağustos 1929): 3.

²⁵"Ankara ovasında Yerin altında Bol su vardır", *Cumhuriyet* (15 Mayıs 1935): 1-2.

Bern'den yazdığı mektupla konuya değinen Bund Abendblatt'a göre de, susuzluk, yeni Türkiye'nin hükûmet merkezi ve birkaç yıl içinde en modern şehirlerinden biri konumuna gelecek olan Ankara'nın önemli bir sorunuydu. Yeterli ve düzgün dağıtılan su sağlanması halinde şehrin etrafındaki geniş çöl alanı ekili bir araziye dönüşecekti.²⁶

1.1.2. Ankara Şehrinin Su İhtiyacının Karşlanması Amacı

Çubuk Barajı'nın yapılma amacına zaman içerisinde Ankara'nın su ihtiyacının karşılanması da eklenmişti. Bunun gerisinde, şehrin su ihtiyacına yönelik çalışmaların yetersiz kalması bulunmaktaydı. Tarihsel süreçte Romalılar kurdukları şehirlerde mabetlere, çarşılar, büyük hamamlara ve çeşmelere bol su sağlamak için çeşitli su tesisleri yapmışlardı. Nitekim Ankara'daki Roma Hamamı'na su getirmek için Kayaş'ta Romalılar tarafından bir su galerisi yapılmıştı. Bu galeri asırlar boyunca şehre su vermiş ve Ankara, hükûmet merkezi olduktan sonra da bu galerinin sularından yararlanılmıştı. Burada galeri yatağının zamanla harap olması nedeniyle toplanan suların zemine çıkması sonucunda uzun yıllar Şahnepınarı adıyla anılan bir kaynak meydana gelmişti. Ayrıca Romalılar döneminden kalan ve su bakımından önemli olup izlerine hâlâ rastlanan diğer eserler arasında Çankırı Caddesi'ndeki hamamı ve 1935 yılına kadar harabeleri kalmış olan Bent Deresi üzerindeki küçük bendi saymak mümkündür. Romalılar Galerisi, Kosunlar Vadisi'yle Kayaş Vadisi'nin birleşme noktası civarında, kum ve çakıllı bir alanda her iki vadinin yeraltı sularını toplamak için yapılmış ve zeminden yaklaşık 7-8 metre kadar derinlikte, 25-30 metre uzunlukta bir tünelden ibaretti. Burada toplanan sulardan ancak şehrin alçak kısımları yararlanabildiğinden yüksek kısımların ihtiyacını karşılamak için yine Romalılar tarafından Ankara'dan 1.000 metre yükseklikte bulunan Elmadağ'dan 20 kilometre uzunluğunda kanallar yapılarak yüksek kısımlara su getirilmişti. Şehrin en yüksek yeri olan Kale içi ve çevresinin su ihtiyacı sarnıç ve kuyu sularıyla gideriliyordu. Etlük, Keçiören ve Çankaya gibi semtlerde yerel kuyu sularından yararlanılarak su ihtiyacı karşılanırken, bazı yerlerde ise su toplamak için kalker tabakaları arasında yapılan birkaç yüz metre uzunluktaki drenaj kanallarından faydalanılıyordu. Daha sonra Selçuklular ve ardından Osmanlılar döneminde bu su yatakları tamir ya da yeniden inşa edilmiş ve Ankara tarih boyunca bu kaynakların suyuyla beslenmişti.²⁷

Buna karşılık 1852'de Ankara'yı ziyaret eden Alman şarkiyatçısı A. D. Mordtmann²⁸ şehirdeki suyun az olduğunu ve bu nedenle halkın su temininde sıkıntı yaşadığını gözlemlemişti.²⁹ İlerleyen dönemde, Ankara'nın su ihtiyacını karşılamaya yönelik ilk önemli çalışma 1890'da Vali Abidin Paşa döneminde yapılmıştı. Bu sırada Ankara'ya su getirilmesi için kurulan tesisatla şehre iki kaynak suyu taşınmıştı. Bunlardan ilki Elmadağ'daki Kehlizpınar, ikincisi ise Kayaş Vadisi'ndeki Hanımpınar'dı. Bu kaynak suları kâgir kanallarla şehre getirilmiş ve şehir içinde bir kısmı font ve bir kısmı da demir borulardan oluşan düzensiz bir şebekeyle ve sağlığa uygun bir şekilde çeşmelere dağıtılmışsa da ihtiyacı karşılayamamıştı. Bunun yanı sıra Çankaya yolu ile Ankara su tesislerinin inşasına 1920'de başlanmış ve bu amaçla Ziraat

²⁶"Türkiyede Kamâlizmin Yeni Bir Eseri: Çubuk Barajı", *Tan* (5 Eylül 1935): 8.

²⁷Eşref Özand, *Ankara Şehri Su Tesisleri: Tarihçe, Gelişme, İşletme Durumu ve Yakın Gelecekte Yapılacak Tesisler ile Uzak Gelecekteki Tesislere ait Ön Görüşler* (Ankara: 1967), 1-3.

²⁸Alman şarkiyatçısı Andreas David Mordtmann Anadolu'ya çeşitli seyahatler yaparak yerleşim merkezlerinin özelliklerini belirlemeye çalışmıştı. Bkz. Hilal Görgün, "Mordtmann, Anderas David (1811-1879)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, (İstanbul 2005): 286-287.

²⁹Avram Galanti, *Ankara Tarihi I-II*, 2. bs. (Ankara: Çağlar Yayınları, 2005), 255.

Bankası'nda Ankara Şehremaneti [Belediyesi] adına kredi açılmıştı. Ankara'nın su ihtiyacı, 13 Ekim 1923'te başkent oluncaya kadar bu şekilde karşılanmıştı.³⁰

Ankara başkent olduğu sırada şehrin de dâhil olduğu Anadolu yaylasında eskiden beri yaşanan susuzluk sorunu devam etmekteydi. İçme suyu mahalle çeşmelerinden sağlanmaktaydı ve bir kanalizasyon sistemi bulunmamaktaydı.³¹ Ankara'nın şehir planını yapan uzmanlar şehrin en büyük sorununun bol, temiz ve sağlıklı su temin edilememesi olduğunu söylemiş, dolayısıyla "su davasını" öne çıkarmışlardı.³² Aynı şekilde bir şehir planlamacısı da şu tespitte bulunmuştu: "Burada dünyanın en güzel şehirlerinden biri kurulabilir. Fakat insan azmi bu çorak toprakta ağaç ve su yaratmaya hâfi gelebilecek mi, bu şüphelidir."³³

O dönemde Ankara Şehremaneti ile Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti şehrin acil gereksinimlerini belirlerken bunlar arasında su sorununun giderilmesi de bulunmaktaydı.³⁴ Nafia Vekâleti'nin de üzerinde en çok durduğu konular arasında su tesisleri yer alırken su konusu şehir imar planları kapsamında ele alınmıştı.³⁵ Bu dönemde 28 Mayıs 1928'te, 1351 sayılı "Ankara Şehri İmar Müdüriyeti Teşkilât ve Vezaifine Dair Kanun" kabul edilmişti. 14 asıl ve bir geçici maddeden oluşan bu kanuna göre Ankara şehrinin imarı için, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gönderilecek işlerle ilgilenmek üzere Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı ve tüzel kişiliği bulunan Ankara Şehri İmar Müdüriyeti kurulmuştu. Müdüriyet, Ankara'nın haritasını tamamladıktan sonra şehrin planını hazırlamak ve bu planı İcra Vekilleri Heyeti'ne onaylatıp ilan etmek zorundaydı.³⁶ Bu kapsamda Ankara Şehri İmar Müdüriyeti tarafından şehrin imar planının hazırlanması için Berlin Mühendislik Yüksek Okulu hocalarından J. Brix ve H. Jansen ile Fransız L. Jausseley Ankara'ya davet edilmişlerdi. Ankara'ya gelen şehir plancıları, hazırladıkları projeleri 8 Kasım 1928'de Ankara Şehri İmar Müdüriyeti'ne teslim etmişlerdi. Yapılan değerlendirmelerin ardından 23 Temmuz 1932'de İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla Jansen Planı'nın uygulanması öngörülmüştü. Hazırlanan beş yıllık uygulama planı 9 Haziran 1934 tarihli kararname ile uygulamaya konulurken, Jansen 1938 yılı sonuna kadar Ankara İmar Müdürlüğü danışmanı olarak görev yapmıştı.³⁷ Jansen'in öngörüsüne göre 1980 yılına kadar Ankara'nın nüfusu ancak 160 bin düzeyinde olacaktı. Buna göre kişi başına günde 150 litre hesabıyla 160 bin nüfus için günde 24.000 metreküp su yeterliydi.³⁸

³⁰10 Yılda Türkiye Nafiası 1923-1933 (İstanbul: T.C. Nafia Vekâleti, 1933), 85; "Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 1; "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6; *Ankara Şehri İçme Suyu*, (Ankara: T.C. Bayındırlık Bakanlığı Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu, 1936), 1; Galanti, a.g.e., 256-257; <https://www.5tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

³¹Bülent Duru, "Mustafa Kemal döneminde Ankara'nın imarı", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, Der. Funda Şenol Cantek, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 108.

³²"Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Ankara Su sıkıntısını bir daha görmemek üzere bol suya kavuşuyor", *Ulus* (2 Eylül 1936): 4; "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sonteyrin 1936): 6.

³³"Ankara'yı bol suya kavuşturan büyük eser Çubuk Barajı", *Ulus* (4 Ağustos 1936): 6. Ayrıca bkz. "Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 4.

³⁴Ali Cengizkan, "Türkiye için Modern ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950", *Bir Başkentin Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri* (Ankara: Goethe-Institut, 2011), 27.

³⁵Mehmed Gökhan Polatoğlu, "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Su Davası Kapsamında Kurulan İlk Baraj: Çubuk Barajı", *Atatürk Yolu Dergisi*, 65 (Güz 2019): 345.

³⁶"Ankara Şehri İmar Müdüriyeti Teşkilat ve Vezaifine Dair Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 902 (30 Mayıs 1928): 5249-5250. Ayrıca bkz. İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyeçilik Öyküsü* (1923-1990) (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009), 47.

³⁷Tekeli, a.g.e., 48; Polatoğlu, a.g.m., 348. Beş yıllık plan için bkz. *Ankara Şehri İmar Kılavuzu* (T.C. Ankara İmar Müdürlüğü Yayınları, 1946), 112-115.

³⁸*Çubuk I Barajı*, 123. Burada 160 bin nüfusla kastedilen Ankara'nın merkez nüfusuydu.

Bu süreçte bir Alman şirketinin Ankara'ya verilecek su işine yönelik teklif sunması üzerine,³⁹ bu teklifi incelemek amacıyla 25 Aralık 1927 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla Ankara Valisi Vehbi Bey'in başkanlığında bir komisyon kurulmuştu. Komisyonun 5 Şubat 1929'da hazırladığı rapora göre, söz konusu şirket Ankara'nın su işine 1,5 milyon lirayla katılmaya hazır olduğunu bildirmiş, ancak bu miktar için Maliye Vekâleti'nin kefaletini istemişti. Şirkete Şehremaneti'nin kefalet etmesi ve bunun için mevcut tesisatın karşılık gösterilmesi önerilmişse de, Şehremaneti'nin o günkü mali durumu bu kefaleti karşılamaya yeterli değildi. Buna karşılık Ankara'nın su ihtiyacının temini zorunluluk teşkil etmekte ve mevcut tesisatın iyileştirilip güçlendirilmemesi halinde şehrin susuz kalma ihtimali bulunmaktaydı. Bu açıdan komisyon, bir milyon liradan fazla paraya gereksinim duyulan su işinin çözümlenmesi, mali konumu nedeniyle Ankara Şehremaneti tarafından gerçekleştirilemeyeceğinden ve yeni teklif yapacak şirketler de söz konusu şirket gibi kefalet talebinde bulunacaklarından dolayı Maliye Vekâleti'nin kefaleti konusunun halledilmesi gerektiği görüşünü açıklamıştı.⁴⁰

17 Mayıs 1930'da Ankara'dan Çubuk'a bir ziyaret gerçekleştiren Seyyah Salahattin Bey'in gözlemleri de önemliydi. Kendisinin tespitlerine göre bütçesi oldukça yetersiz olan belediye, kasabanın bayındırlık, sağlık, su ve yol işleriyle ilgilenemiyordu. Nitekim Çubuk Suyu bu bölge için oldukça değerli ve doğal bir servet olmasına karşın bu kaynaktan gerektiği şekilde yararlanılamıyordu.⁴¹

Ankara'nın içme suyu konusu dönemin gazetecileri tarafından da gündeme getirilmişti. Yunus Nadi'ye göre Ankara'da yapılan kazılarda bulunan suyun asıl hazinesi Elmadağ'ıydı ve bu su demir borularla şehre getirilerek Kale'nin en yüksek yerindeki büyük depodan kolaylıkla her tarafa dağıtılmasıyla Ankara'nın içme suyu meselesi 10-15 yıl içinde kesin olarak çözülmüş olacaktı. Ayrıca Emir Gölü'nden alınacak bir ayakla sokak ve bahçe sulamaları için gerekli olan su da karşılanacaktı.⁴²

Ali Süreyya da, 1933 yılında, Ankara'nın su sıkıntısına dair bir değerlendirmede bulunmuştu. Ona göre bir şehirde, şehir halkının rahatıyla maddi ihtiyaçları güzellik anlayışının üstünde tutulmalıydı. Bu açıdan Ankara'da iki büyük ihtiyaç olan su ve temizlik hâlâ giderilememişti. Belediye on yıldır bu sorunu çözemediğinden halk büyük bir sıkıntı içerisindeydi. On yıl içinde Ankara'nın nüfusunun iki kat arttığına işaret eden Ali Süreyya'ya göre şehre getirilen su da çoğalmasına karşın ihtiyacı karşılamıyordu. Bundan dolayı su işini tamamiyle çözüme kavuşturmak için yapılması gerekenler bir an önce hayata geçirilmeliydi.⁴³

³⁹BCA, 30.18.11/27.70.8, 25.12.1927.

⁴⁰BCA, 30.10.0.0/157.106.8, 16.02.1929.

⁴¹Seyyah Salahattin, "Ankara Vilâyetinde Bir cevelân.", *Hakimiyeti Milliye* (6 Ağustos 1931): 4.

⁴²Yunus Nadi, "Ankaran'ın ilk ve son derdi: Su mes'elesi", *Cumhuriyet* (12 Teşrinisani 1932): 1.

⁴³Ali Süreyya, "Ankaranın imarı meselesi", *Cumhuriyet* (9 Eylül 1933): 4.

1.1.2.1. Ankara'nın İçme Suyu İhtiyacına Yönelik Çalışmalar

1.1.2.1.1. Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu Öncesindeki Çalışmalar

Ankara başkent olduğunda merkez nüfusu 30 bin civarındaydı.⁴⁴ Şehrin imar ihtiyaçları için 1924 yılı bütçesiyle Maliye Vekâleti, Ankara Şehremaneti'ne 10 yılda ödenmek üzere %6 faizle 500 bin lira borç verilebilmesine yetkili kılınmıştı.⁴⁵

Şehirdeki modern su ve kanalizasyon şebekesi 1925 yılında tamamlanmasına karşın,⁴⁶ nüfusun giderek artması üzerine eski ve düzensiz su tesisatı içme suyu ihtiyacını karşılayamamıştı. Bu dönemde TBMM'nin 1925 yılında kabul ettiği düzenleme Ankara'nın su işleri açısından da önemliydi. Kanun gerekçesinde, Ankara'nın imarına yönelik çalışmalar olduğundan söz edilmiş ve su işi için de Şehremaneti tarafından bir opsiyon imzalanmış olduğu belirtilmişti. Tüm bu işlerin tamamlanabilmesi için Ankara Şehremaneti'ne 20 yıl zarfında geri ödenmek üzere 1,5 milyon liralık borç verilmesi talep edilmişti. Muvazene-i Maliye Encümeni tasarıyı onaylarken, tasarının TBMM görüşmeleri sırasında Trabzon milletvekili Muhtar Bey su probleminin önceliğine değinmişti. Ona göre Şehremaneti'nin, su ve lağım işlerini çözümlenmeden imar kapsamında bahçe yapmayı düşünmesi doğru değildi. Kendisi iki yıl önce, Ankara'nın su kaynaklarına ilişkin vali ve belediye başkanıyla birlikte bir araştırma yapmış ve bölgede yeterli su bulunduğunu tespit etmişti. Yapılan teknik inceleme sonucunda da, toplam 200-250 bin liralık bir harcamayla bu kaynaklardan şehre modern ve sağlıklı su verilebileceği anlaşılmıştı. Dolayısıyla imar sırasında bu işlere öncelik verilmesi gerekirdi. Tasarı hakkında konuşan diğer milletvekilleri de, verilecek paranın nasıl harcanacağı, yeterli olup olmadığı ve Şehremaneti'nin bu paranın faizini ödeyip ödeyemeyeceği yönünde görüş açıklamışlardı. Daha sonra söz alan Dâhiliye Vekili Cemil [Uybadın] Bey, bilimsel bir şekilde Ankara'ya aktarılacak kaynak suları için o yıl 200 bin lira harcanacağı ve böylece şehrin büyüklüğüne uygun bir şekilde su ihtiyacının karşılanacağını öne sürmüştü.⁴⁷ TBMM'nin 26 Şubat 1925'te kabul ettiği 563 sayılı kanunla, Ankara Şehremaneti'ne %6 faizle ve 20 yıl içerisinde geri ödenmek şartıyla 1,5 milyon lira borç verilmesi için Maliye Vekâleti yetkili kılınmıştı.⁴⁸

Ankara'nın su meselesi, Trabzon milletvekili Muhtar [Cilli] Bey tarafından, 15 Mart 1925'te kabul edilen ve bataklık arazinin Ankara Şehremaneti'nce istimlak edilmesine dair düzenleme sırasında bir kez daha gündeme getirilmişti. Kendisi buradaki konuşmasında, bataklık ve lağım konularından sonra Ankara'nın susuzluk sorununun da önemine işaret etmişti. Muhtar Bey'in verdiği rakama göre Ankara'da satın alınan suyun tenekesi beş kuruştu ve dökülme nedeniyle oluşan kayıp dolayısıyla ancak 80 teneke su bir metreküp suya karşılık geliyordu. Dolayısıyla Ankara'da bir metreküp suyun fiyatı 400 kuruştu. İstanbul'daki su şirketinin fiyatlarının 15-16 kuruş düzeyinde olduğu dikkate alındığında 400 kuruş çok yüksek bir rakamdı. Buna karşılık Ankara'daki su kaynakları 100-120 bin nüfusluk bir şehrin gerek-

⁴⁴"Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6; *Ankara Şehri İçme Suyu*, 1.

⁴⁵https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200490.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

⁴⁶Cengizkan, a.g.m., 28.

⁴⁷TBMM ZC, Devre II, Cilt 14, Altmış dördüncü İçtima (25.2.1341/1925): 328-336.

⁴⁸"Ankara Şehremaneti'ne Bir Buçuk Milyon Lira İkrarı Hakkında Kanun", *Resmî Ceride*, 3, 86, (2 Mart 1341/1925): 23.

li ihtiyacını karşılayabilecek düzeydeydi. Ancak birkaç yüz bin lirayla gerçekleştirilebilecek yatırım halen yapılmadığından su sorunu devam ediyordu.⁴⁹

Bu sırada Ankara Şehremini Haydar [Yuluğ] Bey, Hanımpınar kaptajlarının ıslahı ve bu suların basit su kanalları yerine borularla şehre getirilip dağıtılması için İstanbul Yüksek Mühendis Okulu Su Profesörü Burhanettin Bey'e başvurmuş ve çalışmalar, Belçikalı Müteahhit Emil Kantren'in firmasına ihale edilmişti. Firma tarafından ilk olarak Şahnepınar ve Hanımpınar sularının debisini artırmak için Fransız Mühendis Bonnet'e 1925 yılında incelemeler yaptırılmıştı. Romalıların inşa ettiği su galerisinden şehre su getirilip getirilemeyeceğine yönelik de araştırmalar gerçekleştirilmişti. Bonnet, Roma Galerisi ve Hanımpınar sularının Kosunlar Vadisi'nden geldiği sonucuna dayanarak Şahnepınar ve Hanımpınar'daki kaptajların yerine Kosunlar'da bir yer altı bendinin inşa edilmesi suretiyle vadinin altından akan bütün suyun alınabileceğini bir raporla bildirmişti. Bunun üzerine Emil Kantren tarafından yabancı bir mühendise Kosunlar yeraltı kaptaj projesi hazırlattırılmıştı.⁵⁰

1926 yılında işe başlayan Müteahhit Emil Kantren tarafından Kosunlar Yeraltı Baraj inşaatı ele alınmasına karşın barajın tamamlanmasına kadar Şahnepınar ve Hanımpınar'da iki geçici pompa istasyonu kurulması ve Kosunlar'dan şehre kadar 10 kilometre 600 milimetre çapında bir boru döşenmesi, Kocatepe'de 1.000 metreküplük bir depo yapılması ve şehirde bir şebeke tesisi işlerine de başlanılmıştı.⁵¹ Bu süreçte önce 6 Mart 1926'da su işlerini de içeren mali bir karar alınmıştı. Kanun gerekçesinde, Ankara Şehremaneti'nin 1926 yılı çalışma programında yer alan işler için Şehremaneti'ne 1 milyon 750 bin lira borç verilmesi talep edilmişti. Söz konusu işler sekiz başlıkta sıralanırken ilk başlıkta su işlerinin tamamlanması yer alıyordu. Muvazene-i Maliye Encümeni, borç miktarını 2 milyon liraya çıkararak tasarımı kabul etmişti.⁵² Kanun görüşmeleri sırasında bilgi veren Dâhiliye Vekili Cemil Bey, şehrin planlaması doğrultusunda belirlenen yerlere su getirildiğini, 1927 yılı içerisinde de tüm şehrin su ihtiyacının karşılanacağını söylemişti.⁵³ 6 Mart 1926'da kabul edilen 770 sayılı kanunla Ankara Şehremaneti'ne %6 faizle 2 milyon lira borç verilmesine Maliye Vekili yetkili kılınmıştı.⁵⁴ Bu düzenlemenin ardından TBMM'nin 28 Nisan 1926 tarihindeki toplantısında kabul edilen⁵⁵ 831 sayılı kanunla şehir, kasaba ve köylerdeki su ihtiyacının tedarik ve idaresi görevi belediye teşkilâtı olan yerlerde belediyelere, olmayan yerlerde ise Köy Kanunu gereğince ihtiyar meclislerine verilmişti. Suların tesis, isale ve idare masrafları belediye ve köyler tarafından karşılanacak ve bu işe yönelik tesisler gelirleriyle birlikte belediye ve köy ihtiyar meclislerine bağlanacaktı.⁵⁶ Böylece bir belediyesi bulunan Ankara'nın su ihtiyacını karşılama görevi de Ankara Şehremaneti'ne verilmişti.

⁴⁹TBMM ZC, Devre II, Cilt 15, Yetmiş ikinci İctima (8.3.1341/1925): 234. Söz konusu düzenleme, TBMM'nin 15 Mart 1925 tarihli oturumunda 583 sayılı kanun olarak kabul edilmiş ve kurulması öngörülen yeni mahalle için Ankara Şehremaneti'ne bataklik alanları istimal yetkisi verilmişti. Bkz. "Ankara'da İnşası Mukarrer Yenimahalle İçin Muktezî Yerler ile Bataklik ve Merzâgî Arazinin Şehremaneti'nce İstimlakı Hakkında Kanun", *Resmî Ceride*, 3, 90 (24 Mart 1341/1925): 47.

⁵⁰Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Çubuk Su Süzgeci İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmel Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 130; "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sontesrin 1936): 6; Özand, a.g.e., 5-6.

⁵¹Özand, a.g.e., 6-7.

⁵²TBMM ZC, Devre II, Cilt 23, Altmış Beşinci İctima Eki, Sıra Numarası 88 (3.3.1926): 1-2.

⁵³TBMM ZC, Devre II, Cilt 23, Altmış Beşinci İctima (3.3.1926): 26.

⁵⁴"Ankara Şehremanetine İki Milyon Lira İkrâzı Hakkında Kanun", *Resmî Ceride*, 4, 322 (15 Mart 1926): 1155.

⁵⁵TBMM ZC, Devre II, Cilt 24, Doksan İkinci İctima (28.4.1926): 240-248.

⁵⁶"Sular Hakkında Kanun", *Resmî Ceride*, 4, 368 (10 Mayıs 1926): 1420.

1927 Nüfus Sayımı'na göre Ankara'nın merkez nüfusu 74.553'e yükselmiş,⁵⁷ bu da şehrin su ihtiyacını artırmıştı. Dönem içerisinde Nafia Vekilliği yapacak olan Hilmi Uran da nüfus bas-kısının etkisini şu sözlerle ortaya koymuştu: *".. Ankara'nın su davası, onun 30 bin nüfuslu geri bir Orta Anadolu kasabası halinden süratle çıkarak nüfusunun ilk hamlede derhal 72 bine yükselmesiyle başlamış ve bu dava, şehrin gelişim seyrini takip ederek her sene biraz daha ehemmiyet kazanmıştır."*⁵⁸

Bu süreçte İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Tabii Coğrafya ve Dijon Darülfünunu Jeoloji Profesörü Chaput, Maarif Vekâleti'nin daveti üzerine Tabii Coğrafya Muallimi İbrahim Hakkı Bey'in refakatinde Ocak 1928'de Ankara civarındaki jeoloji araştırmaları için şehre gelmiş ve hazırladığı raporu ilgili makamlara sunmuştu. Karlı hava araştırmaya büyük bir engel oluşturmuşsa da üç günlük bir araştırmayla, Paris şehri Su İşleri Müdürü Bonnet'in araştırmaları sonucunda konumu belirlenen Kosunlar Vadisi'ndeki barajın tesisi hakkında bir görüş ileri sürmüştü. Chaput'a refakat eden Bilecik milletvekili ve eski Ankara Şehremini Asaf [İlbay] Bey'in verdiği bilgiye göre baraj yapıldıktan sonra, 1928 yılındaki gibi kuraklığın yaşandığı yaz mevsimlerinde bile saniyede 100 litre su sarfiyatı mümkün olacaktı. Ankara'nın su işlerini üstlenen Belçikalı Müteahhit Emil Kantren'in firması, faaliyette bulunduğu 1925-1928 yılları arasında Kosunlar'da 90 metrelik yeraltı barajı yerine toprak bir galeri ve vadi ortasında 7-8 metre derinlikte bir kuyuyla bu galeri suyunu boruya vermesi için 400 metrelik bir tünel, Kosunlar'dan şehre kadar 600 milimetre çapında bir boru, eski şehirde birkaç boruyla yeni şehirde kısmi bir şebeke ve Kocatepe'de 1.000 metreküplük bir depo, Çankaya bölgesi için bir tulumba istasyonu, biri 120 diğeri 60 metreküplük iki depo ve Hanımınar ile Şahnepınar'da geçici birer tulumba istasyonu yapmıştı. Bütün bu işlerin masrafı 1,5 milyon lirayı bulmuştu.⁵⁹

Ancak Emil Kantren tarafından yapılan çalışmalar, ödenek yetersizliği nedeniyle oldukça yavaş yürütülmüş ve 1928 yılında da mali olanaksızlıklar dolayısıyla belediyece işler durdurulmuştu.⁶⁰ Bu sırada Başvekil İsmet Paşa'ya Emil Kantren Şirketi adına yazılan bir mektupta, çalışmaların durdurulmasının başta Çankaya olmak üzere şehrin her yerinde büyük bir su-suzluk tehlikesi doğuracağı öne sürülmüştü. Ardından bu sorunun çözümü için bir komisyon kurulacağı ve bu komisyonun daha önce yapılmış projelerden yararlanabileceği belirtilerek, Emil Kantren Şirketi'nin bu süreçte çalışmalarına devam etme isteği aktarılmıştı.⁶¹

Bu gelişmelerin yaşandığı sırada Ankara Şehremaneti, Ziraat Bankası'nda kendisi adına açtırılan kredilerden 1927 yılına kadar 894.600 lira kullanarak su ihtiyacını karşılamaya çalışmıştı. Ancak Şehremaneti'nin mali durumu, hem aldığı kredi doğrultusunda sarf edilen paraların ödenmesine hem de gelişen şehrin su ihtiyacına yönelik tesisleri yapmaya uygun değildi. Bu açıdan bu önemli belediye hizmetinin aksamaması için İcra Vekilleri Heyeti tarafından 14 Mart 1928 ile 25 Mayıs 1928 tarihli ve 5320 ve 6664 numaralı kararlarla bazı tedbirler alınmıştı. Bu kararlara dayalı şekilde Maliye Vekâleti ile Ankara Şehremaneti arasında bir anlaşma

⁵⁷İstatistik Yıllığı 1951, 19 (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, ty.): 74.

⁵⁸Hilmi Uran, Meşrutiyet, *Tek Parti, Çök Parti Hatıralarım (1908-1950)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 227.

⁵⁹"Ankaranın Su İşi", *Hakimiyeti Milliye* (4 Mart 1929): 4; "Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sonteshrin 1936): 6; "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6; Özand, a.g.e., 6-7; *Ankara Şehri İçme Suyu*, 1, 3.

⁶⁰"Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmel Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 130; Özand, a.g.e., 7.

⁶¹BCA, 30.10.0.0/122.866.17, 28.03.1928.

yapılmıştı. Bu anlaşma kapsamında, Şehremaneti'nin Hazine kefaletiyle Ziraat Bankası'ndan aldığı 894.600 liraya ilaveten Hazine tarafından 375.400 lira daha verilmesiyle alacak miktarı 1 milyon 270 bin liraya çıkarılmış, buna karşılık Şehremaneti'nce kurulacak şirketten Hazine'ye bu miktarda hisse senedi verilmesi öngörülmüştü. Bu çerçevede Şehremaneti tarafından kurulan Malzeme-i Umumiye, Un ve Ekmek ve Çimento Şirketleri'ne ait 450 bin liralık hisse senedi verilmişti. Ancak Elektrik ve Havagazi Şirketi'ne belediyenin borçlu bulunması ve Su Şirketi'nin kurulmaması nedeniyle geri kalan hisse senetleri verilememiş ve böylece belediye Hazine'ye 820 bin lira borçlu kalmıştı.⁶²

Dolayısıyla 1925-1928 dönemindeki faaliyetlerle Ankara'nın su ihtiyacı karşılanamamıştı.⁶³ Bunun üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 28 Ekim 1928'deki kararıyla, Ankara ve civarının su ihtiyacını karşılayacak kurumları meydana getirip işletmek, gerektiğinde başkalarına devretmek ve diğer şirketlere ortaklık yapmak amacıyla merkezi Ankara'da olmak üzere Ankara ve Cıvarı Su Türk Anonim Şirketi kurulmuştu. Şirket, 25 yıl süreyle ve 1 milyon 367 bin lira sermayeyle teşkil edilmişti.⁶⁴

29 Mayıs 1929'da kabul edilen ülkenin su işlerine yönelik mali düzenleme de Ankara adına önem taşıyordu. Kanun gerekçesinde, son yıllarda yaşanan kuraklık da dikkate alınarak su işlerini o günden düşünüp başlanan çalışmaların ara vermeden sürdürülmesi gereği vurgulanmıştı. Yapılan ilk genel araştırmaya göre ülkenin hayat ve gelişiminde en önemli etkenlerden birini teşkil edecek olan su politikasının hayata geçmesi için, 19 yılda 250 milyon lira düzeyinde bir harcama yapılması gerektiği anlaşılmıştı. İlk 10 yılda tahsis önerilen 100 milyon lirayla sahil bölgelerindeki büyük havzalarla bunların kaynaklarına karşılık gelen Orta Anadolu'nun birçok yerindeki su işleri gerçekleştirilecekti. Böylece 10 milyon dönümlük bir arazi de sulanmış olacaktı. Tasarıyla, demiryolları ve limanlar için 12 yılda kullanılmak üzere 140 milyon liralık daha ödenek talep edilmişti. Tasarıyı inceleyen Nafia Encümeni de, Orta Anadolu örneğini vererek özellikle ormanların giderek azalması nedeniyle yağmurların düzeninin bozulduğuna dikkat çekmişti. Bu açıdan Ankara'nın da dâhil olduğu Orta Anadolu'nun ciddi bir sulama ihtiyacı söz konusuydu. Dolayısıyla Nafia Encümeni su işleri için 100 milyon, demiryolları ve limanlar için de 140 milyon liralık ödeneği 12 yıl içerisinde kullanılması kaydıyla onaylamış ve bu karar Bütçe Encümeni tarafından da kabul edilmişti.⁶⁵ 29 Mayıs 1929 tarih ve 1482 sayılı kanunun su işleri kısmına göre, bu alandaki işler için her yıl harcanması gereken miktar bütçeye konulmak ve 12 yılda kullanılmak üzere 100 milyon liralık ödenek verilmişti.⁶⁶

Bu sırada Ankara su tesisatına yönelik kazı çalışması yapılırken Romalılar devrinden kalması sebebiyle tarihi değeri bulunan bir su kanalına rastlanmıştı. O dönemdeki Ankara'ya çok uzak bir kaynaktan su getirdiği tahmin edilen kanal 80 santim genişliğinde ve 140 santim

⁶²<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023). Ankara Şehremaneti'nin 1924-1928 dönemindeki gelir ve giderlerine yönelik veriler Şehremaneti'nin Ankara'nın su ihtiyacını karşılayacak mali gücünün olmadığı tespitini doğrulamaktaydı. Bu konuda bkz. *İstatistik Yıllığı*, Dördüncü Cilt, 1930/31 (Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1931): 400.

⁶³"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sontaşın 1936): 6; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 31.

⁶⁴BCA, 30.18.11/30.64.6, 28.10.1928.

⁶⁵TBMM ZC, Devre 3, Cilt 2, Yetmiş İkinci İnikat Eki, Sıra No 209 (29.V.1929): 1-7.

⁶⁶"Demiryolları ve Limanlar ile Su İşleri İçin (240,000,000) Liralık Tahsisat İtasına ve Bu Miktarı Kadar Taahhüdât İcrasına Dair Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 1206 (3 Haziran 1929): 7432.

derinliğindeydi. Bu kanalın eskiden sevk ettiği su miktarı ise o günkü Ankara şehrinin ihtiyacının çok üzerindeydi.⁶⁷

Nafia Vekâleti'nin 25 Ağustos 1929 tarihli raporunda su işlerine yönelik de bilgi verilmişti. Buna göre Ankara da dâhil olmak üzere bu işlere dair bir program hazırlanmış ve kısmen çalışmalar başlatılmıştı.⁶⁸ Bu süreçte Dâhiliye Vekâleti, ülkedeki uzmanlara Ankara'nın su meselesini incelettirmiş ve alınan raporlar ışığında öncelikle işin mali boyutu çözülmeye çalışılmıştı.⁶⁹

TBMM'nin 3 Nisan 1930 tarihli oturumunda kabul edilen⁷⁰ 1580 sayılı Belediye Kanunu da Ankara'nın su sorununu ilgilendirmekteydi. Belediyelerin görevlerinin açıklandığı 15. maddenin 25. fıkrasına göre, 28 Nisan 1926 tarih ve 831 numaralı kanun gereğince su getirtmek, suları sağlıklı ve temiz tutmak da ilgili görevler arasındaydı.⁷¹

Bu gelişmelerin ardından hükümet bir kanun tasarısı hazırlayarak Ankara'nın su ihtiyacının karşılanması için maddi destek sağlamıştı. 4 Haziran 1930'da TBMM'ye sunulan tasarıda, Ankara'nın su açısından büyük bir sıkıntı içerisinde bulunduğu ve havalar ısındıkça su ihtiyacının çok daha arttığı ifade edilmişti. Acilen giderilmesi gereken bu ihtiyaç için 2 milyon lira civarında bir harcama yapılması gerektiği anlaşılmıştı. Ankara Şehremaneti'nin maddi gücü bu parayı karşılamaya elverişli olmadığından bu işin hükümetçe yapılması zorunlu görülmüştü. Bu doğrultuda bazı gruplarla başlayan görüşmelerin olumlu bir sonuca varması halinde bir sözleşme imzalanabilmesi için 2 milyon liraya kadar harcama yapma yetkisi istenmişti. Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri de, önemine istinaden kanun tasarısını aynen onaylamışlardı.⁷² Kanun tasarısı TBMM'nin 10 Haziran 1930 tarihli oturumunda kabul edilmişti.⁷³ 1712 sayılı bu kanuna göre Ankara şehri su tesisatının tamamlanması için 1931, 1932 ve 1933 yılları bütçelerine konulacak ödenekten karşılanmak üzere 2 milyon liraya kadar taahhüt yapılmasına Dâhiliye ve Maliye Vekilleri yetkili kılınmıştı.⁷⁴

12 Mart 1931'de de yeni bir düzenlemeye gidilmişti. TBMM'ye sunulan kanun gerekçesine göre, 1931 yılı bütçesi bir önceki düzenleme kapsamında bir ödenek ayrılmasına olanak vermiyordu. Buna karşılık son hastalıklar nedeniyle Ankara'nın su ihtiyacı önem kazandığından 2 milyon liraya kadar harcama yapılmasına izin verilmesi zorunlu görülmüş ve bu yetkinin İcra Vekilleri Heyeti'ne bırakılması daha uygun bulunmuştu. Tasarı, Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri'nce de onaylanmış⁷⁵ ve TBMM'nin 23 Mart 1931'deki oturumunda kabul edilmişti.⁷⁶ 1779 sayılı bu kanunla Ankara su tesisatının tamamlanması için 1712 numaralı kanun kapsamında karşılık ittihazına Maliye Vekili yetkili kılınmıştı. Bunun yürütülmesi ve nezaretine yönelik

⁶⁷ "Ankarada su", *Akşam* (12 Ağustos 1929): 3.

⁶⁸ BCA, 30.10.0.0/159.113.5, 25.08.1929.

⁶⁹ "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Senteşrin 1936): 6; *Ankara Şehri İçme Suyu*, 3; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 31.

⁷⁰ TBMM ZC, Devre 3, Cilt 18, İnikat 43 (3.IV.1930): 3-8, 13-15.

⁷¹ "Belediye Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, 1471 (14 Nisan 1930): 8822-8824.

⁷² TBMM ZC, Devre 3, Cilt 20, İnikat 74 Eki, Sıra No 268 (10.VI.1930): 1-2.

⁷³ TBMM ZC, Devre 3, Cilt 20, İnikat 74 (10.VI. 1930): 181.

⁷⁴ "Ankara şehri su tesisatı için taahhüt icrasına dair kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 1526 (22 Haziran 1930): 9128. Bir değerlendirmeye göre, bu ödenegin verilmesinde son tifo salgını da etkili olmuştu. Bkz. "Ankara suyu", *Akşam* (24 Mart 1931): 1.

⁷⁵ TBMM ZC, Devre 3, Cilt 26, 23.III.1931, İnikat 38 Eki, Sıra No 105 (23.III.1931): 1-3.

⁷⁶ TBMM ZC, Devre 3, Cilt 26, 23.III.1931, İnikat 38 (23.III.1931): 84-85.

konular ise İcra Vekilleri Heyeti'nin kararlarıyla düzenlenecekti.⁷⁷ Nitekim İcra Vekilleri Heyeti'nin 1 Nisan 1931 tarihli kararnameyle, 1779 sayılı kanun gereğince yapılacak inşaat ve tesisat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet [Sağlık ve Sosyal Yardım] ile Dâhiliye Vekâletleri'yle bağlantıda bulunmak kaydıyla, Nafia Vekâleti'nin gözetim ve denetimi altında gerçekleştirilecekti.⁷⁸

Böylece kredisi elde edilen şehir su işinin hangi programla yapılması gerektiği 1931 yılında Nafia Vekâleti'nce esaslı bir şekilde incelenmiş ve bunun için Nafia Vekâleti'nde 1930 yılından beri Sular Umum Müdürü olarak görev yapan Hollandalı uzman Tubergen'den yararlanılmıştı. Bu çerçevede Dâhiliye Vekâleti'nin talebi üzerine Nafia Vekâleti tarafından, gerekli incelemelerde bulunması için Tubergen görevlendirilmişti. Nafia Vekâleti'nin isteği üzerine Tubergen, 1 Nisan 1931 tarihinde, Ankara'nın içme suyunu sağlamak için yapılması gerekenler hakkında bir rapor vermişti.⁷⁹ Tubergen'in raporunda su işi iki noktada temellendirilmişti. Bunlardan ilki, Kosunlar kaptajının bitirilmesiyle Hanımpınar'da yeni kaptaj ve tulumba tesisatı yapılması ve diğer yarım işlerin tamamlanmasıyla yeni şebeke ve depoların meydana getirilmesi idi. İkincisi, Elmadağ'daki eski kaynaklardan başka kaynaklar araştırılması ve yeni bulunacak kaynakların eski kaynaklarla birlikte kaptajıyla şehre getirilmesi idi. Eğer bu sularla şehrin ihtiyacı karşılanamazsa Ankara'yı yakın yerlerden besleyecek kaynakların aranıp bulunması gerekecekti.⁸⁰

1.1.2.1.2. Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu'nun Kurulması ve Yapılan Çalışmalar

Yukarıda sözü edilen mali düzenlemeler ve Tubergen'in raporu doğrultusunda Nafia Vekâleti, Ankara'nın su sorununa yönelik görüş ve programını 4 Nisan 1931 tarih ve 122/2725 sayılı bir raporla hükûmete bildirmişti. Hükûmet tarafından onaylanan bu rapor üzerine 20 Mayıs 1931 tarih ve 11095 numaralı kararnameyle Ankara'nın su işinin bir komisyon tarafından yapılması kabul edilmişti. Bu çerçevede "Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu" kurulmuş ve şehrin su tesisatının bu komisyon tarafından yapılması öngörülmüştü.⁸¹

Haziran 1931'de faaliyete geçen Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu, Nafia Vekâleti'nin emri altında ve başkanı Nafia Vekâleti Müsteşarı olmak üzere Sıhhiye Vekâleti Hıfzıssıhha Umum Müdürü, Dâhiliye Vekâleti adına Ankara Belediye Başkanı, Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürü'yle Maliye Vekâleti sorumlu muhasebecisinden oluşmaktaydı. Bu komisyonun emrinde teşkilata ait işleri görmek için fen heyeti, muhasebe, kalem ve ihaleleri yapmak için üç kişilik bir münakasa komisyonu bulunmaktaydı.⁸²

⁷⁷"Ankara şehri su tesisatı için yapılacak istikraza ait kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 1760 (29 Mart 1931): 346.

⁷⁸BCA, 30.18.1.2/19.22.16, 01.04.1931.

⁷⁹BCA, 30.1.0.0/122.774.1, 1934; "Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 130; Özand, a.g.e., 10. Hollandalı Tubergen, 27 Ağustos 1930'da uzman olarak Ankara'ya gelmiş ve 1 Eylül 1930'da Sular Umum Müdürü olarak tayin edilmişti. Tubergen, 4 Haziran 1932'ye kadar bu görevi sürdürmüştü. Bkz. *Çubuk I Barajı*, 38, 41.

⁸⁰"Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 130. Ayrıca bkz. *Ankara Şehri İçme Suyu*, 3.

⁸¹BCA, 30.1.0.0/122.774.1, 1934; "Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 130; <https://www.5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023); "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Senteşrin 1936): 6; *Ankara Şehri İçme Suyu*, 3; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 31; Özand, a.g.e., 10.

⁸²TBMM ZC, Devre V, Cilt 4, İnikat 37 Eki, Sıra Sayısı 174 (12.VI.1935): 1; "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Senteşrin 1936): 6; "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6; *Ankara Şehri İçme Suyu*, 3; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 31; Uran, a.g.e., 228.

Komisyunun kurulması sırasında, Viyana Üniversitesi Profesörlerinden Şofermak, Ankara'nın su şebekesi projesini düzenlemek üzere geçici olarak Ankara'ya davet edilmişti.⁸³

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu şehrin su ihtiyacını ve projesini Jansen tarafından hazırlanan ve 1932 yılında hükûmetçe kabul edilen imar planına göre belirlemiştir. Jansen'in hazırladığı bu imar planı 160 bin nüfusa göre düzenlenmiştir. Komisyon, bu sayıya dayanarak gerekli suyu hesaplamış ve su araştırma programını da buna dayandırmıştır. Bunun için kişi başına günde en fazla 150 litre su hesaplanmıştır. Böylece 160 bin nüfus için günde 24 bin ton ve bunun için de kaynaklardan saniyede 278 litre su sağlanması gerektiği sonucuna varmıştır. Bundan dolayı su araştırmalarında bu miktarı sağlayacak kaynakların bulunması göz önüne alınmıştır. Şehir nüfusu içerisinde tamamıyla şehir şebekesi dışında kalan ve şehir suyundan yararlanmayan dağ mahallesiyle yazlık yerler hariç tutulunca şehrin o günkü gerçek ihtiyacı 214 litrenin altına iniyordu. Mevcut kaynakların gücü saniyede en az 62 litre olduğundan gelecekte nüfusun 160 bine ulaşacağı tahmin edilerek şehrin ihtiyacı için saniyede 216 litre suyun sağlanabilmesi önem taşıyordu. Ayrıca şehrin uzak gelecekte 300 bin nüfusa ulaşması ihtimaline karşı da bu nüfusa ait su ihtiyacının karşılanması dikkate alınmıştır. Bunun için hükûmetçe onaylanıp Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu tarafından uygulanan programın ikinci maddesindeki su arama işine önem verilip ciddi araştırmalarda bulunulmuştur.⁸⁴

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu'nun ilk işi, şehir merkezinin ilerideki gelişimini de dikkate alarak asgari 160 bin nüfusa yetecek su potansiyeli olan yeni bir kaynak aramak olmuştur. Ardından Jansen Planı'na göre bir su şebekesinin inşasına başlanmıştır.⁸⁵ İlk aşamada su şehre Kosunlar ile Elmadağ ana hatlarından olmak üzere iki ayrı kolla verilmiştir. Bunlardan Kosunlar isale hattı, Kosunlar Vadisi'nde ortalama 12 metre derinlikte ve rakımı 951 metreydi. Bu isale hattı, inşaatı komisyonca tamamlanan Kosunlar kaptajının sularını 600 milimetrelilik boruya çekmekteydi. Hanımpınar'daki su da aynı komisyon tarafından yapılmış olan bir tulumba istasyonu ile aynı boruya verilmekteydi. Suyun yeterli olmadığı aylarda ise Şahnepınar'daki yeraltı suları geçici bir tulumba istasyonu aracılığıyla Kosunlar isale hattına aktarılmaktaydı. Kosunlar isale hattı, belediye tarafından bir müteahhide yaptırılmasına karşın bu hattın Mamak civarındaki kısmının basınca dayanmaması nedeniyle komisyon 2 kilometrelilik bu kısım için yeni bir hat döşemek zorunda kalmıştır.⁸⁶

Ana hatlardan ikincisi Elmadağ isale hattıydı. Elmadağ kaynaklarını Çankaya'ya getiren bu hattın kaptaj ve isalesi tamamıyla komisyon tarafından yapılmıştır. Komisyon araştırmaları sonucunda Kehlizpınar'dan başka Seki, Kayaözü, Ak, Elma, Kara, Kaya ve Altınpınar kaynaklarını bulmuştur. Bu kaynakları Çankaya'ya getiren hattın su toplayan kısmı başlıca iki koldan oluşuyordu. Bunlardan biri Kehliz, Seki, Elmapınar kolu diğeri ise Kayaözü, Ak, Kara, Kaya ve Altınpınar kaynaklarını toplayan koldu. Kosunlar ile Elmadağ ana hatlarının toplam verim-

⁸³BCA, 30.18.1.2/22.54.5, 27.07.1931; BCA, 30.18.1.2/24.73.10, 04.11.1931. Ancak profesörün Ankara içme suyu şebekesine dair hazırladığı 42 bin lirayı aşan proje miktarı ile yaklaşık 2.500 liralık harcırah fazla bulunduğundan, söz konusu işin yabancı bir mühendisin de eklenmesiyle mevcut Fen Heyeti'ne yaptırılması öngörülmüştü. Bkz. BCA, 30.18.1.2/25.3.20, 13.01.1932. 1932 yılında, Ankara'nın su dağıtım şebekesi projesini yapmak üzere Viyana Üniversitesi asistanlarından Mühendis Ernest Valter ile sözleşme yapılması gündeme gelmiştir. Bkz. BCA, 30.18.1.2/25.7.16, 30.01.1932.

⁸⁴Özand, a.g.e., 12; *Ankara Şehri İçme Suyu*, 7-8.

⁸⁵"Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 4.

⁸⁶*Ankara Şehri İçme Suyu*, 3-4. Ayrıca bkz. Özand, a.g.e., 10.

liliği yazın son ayları ile sonbahar ayları arasında en düşük seviyede idi. Bu dönemde şehre saniyede en az toplam 62 litre su verilebilmekteydi.⁸⁷

Bu çalışmalar sırasında yasal bir düzenlemeye de gidilmişti. Bu çerçevede 21 Temmuz 1932 tarih ve 13198 numaralı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla Hazine'nin Şehremaneti'nden alacaklı olduğu miktar ile faizlerine karşılık olarak Şehremaneti'ne kayıtlı 1 milyon 367 bin tahmini kıymetli su tesisleri Hazine'ye devredilmişti. Buna karşılık Ankara su işlerinin idare ve işletimi 1779 numaralı kanun kapsamında Ankara Şehremaneti'ne bırakılmış ve safi gelirin Şehremaneti ile Hazine arasında yarı yarıya paylaşılması planlanmıştı.⁸⁸

Şekil 1

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu Üyeleri

Kaynak: Ankara Şehri İçme Suyu, s.y.

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu Fen Heyeti aracılığıyla yaptığı incelemeler sonucunda Kosunlar yeraltı bendinin inşasına başlamış⁸⁹ ve bendin temeli 13 Ağustos 1932'de atılmıştı.⁹⁰ Bunun ardından 16 Haziran 1930 tarih ve 1712 sayılı kanuna ek yapılarak Ankara şehri su tesisatı için ayrılan 2 milyon liralık ödenek artırılmıştı. 28 Mayıs 1933 tarihli kanun gerekçesinde, Çubuk Çayı'na kavuştuğu yere kadar 3.500 metrelik uzunlukta şehri ortadan geçen İncesu Deresi'nin çeşitli zararlar verdiği kaydedilmişti. Bu zararların giderilebilmesi için 2 milyon liralık ödeneğe 300 bin lira daha eklenmesi istenmişti.⁹¹ TBMM'nin 3 Haziran 1933 tarihli oturumunda kabul edilen⁹² 2269 sayılı kanunla, daha önce verilen 2 milyon liralık taahhüt yetkisi 2 milyon 300 bin liraya çıkarılmış ve taahhüt süresi 1934 yılı sonuna kadar uzatılmıştı. 300 bin liralık ilave ödeneğin İncesu Deresi'nin düzeltilmesi için kullanılmasına Nafia Vekili yetkiliydi.⁹³

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu içerisinde Dâhiliye Vekâleti adına bulunan Adli Bey'in 14 Aralık 1933 tarihli raporuna göre, söz konusu komisyon başta su depolarının inşa edilmesi ve şebeke borularının döşenmesi olmak üzere şehrin su ihtiyacına yönelik çalışmalarını

⁸⁷ Ankara Şehri İçme Suyu, 4, 6-7. Ayrıca bkz. Özand, a.g.e., 12.

⁸⁸ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

⁸⁹ "Ankara'nın su ihtiyacı temin ediliyor", *Milliyet* (3 Ağustos 1932): 3.

⁹⁰ "Ankara içme suyu", *Milliyet* (15 Ağustos 1932): 2.

⁹¹ TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 65 Eki, Sıra No 266 (3.VI.1933): 1-2.

⁹² TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 65 (3.VI.1933): 28-29.

⁹³ "Ankara su tesisatı için Maliye ve Dahiliye Vekillikleri'ne verilen taahhüt mezuniyetinin uzatılması ve miktarının (2.300.000) liraya çıkarılması hakkında Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2421 (7 Haziran 1933): 2643.

sürdürmekteydi.⁹⁴ Ancak 1934'te işletmeye açılan Kosunlar yeraltı bendinden saniyede 100 litre su sağlanacağı tahmin edilmesine karşın elde edilen miktar 10-20 litreyi geçmemişti.⁹⁵ Bu dönemde aktarılan resmî bir veriye göre Ankara Belediyesi'nin tesisatı kapsamında, su kaynaklarından 10 kilometre uzunluğundaki font boruyla şehre su verilmekteydi. Bu şekilde 24 saatte 7.000 metreküp su temin edilmekte ve bu su şehir içerisindeki çeşitli çaplarda 36 kilometre boru ve yaklaşık 50 çeşme ve 8 genel havuz ile 1.300 müşteriye dağıtılmaktaydı.⁹⁶

Böylece daha önce de değinildiği üzere Tubergen'in raporunda vurgulanan ikinci aşamaya geçilmişti. Bu doğrultuda Elmadağ'daki eski kaynaklardan başka kaynaklar araştırılmasına, yeni bulunacak kaynakların eski kaynaklarla birlikte kaptajıyla şehre getirilmesine ve bu sularla şehrin ihtiyacı karşılanmazsa Ankara'yı yakın yerlerden besleyecek kaynakların aranıp bulunmasına geçilmişti. Ancak yeni kaynakların araştırılması sonucunda başarı elde edilememişti. Komisyon, Elmadağ'daki araştırmalar sonucunda bulunduğu kaynaklarla birlikte eskilerden Kosunlar ve Hanımpınar işlerini bitirdiği halde toplanan su miktarı, günden güne genişleyen şehrin özellikle yaz mevsimindeki ihtiyacına yetmemişti. Bundan dolayı Bayındır ve Kayaş Vadileri'nde sürekli araştırmalar yapmış; fakat bulunan suların da yeterli olmadığı anlaşılmıştı. Bunun üzerine komisyon, araştırma alanını genişletmek gerektiğini duymuş ve böylece bir yandan Kızılırmak ve Sakarya Nehirleri üzerinde araştırmalar yapmakla birlikte, Ankara'nın yakınında kurulan Çubuk Barajı'nda toplanan sulardan da yararlanmayı düşünmüştü.⁹⁷

Bu kapsamda Ankara için su arama işine önce Bayındır ve Kayaş Vadileri'nde başlanmıştı. Bunun nedeni, bu vadilerin bir kısmından geçen 600 milimetre çapındaki Kosunlar isale hatından yararlanma imkânının bulunmasıydı. Ancak bu vadilerdeki yeraltı suları, nüfusu hızla artan şehrin gelecekteki ihtiyacı için yetersiz görüldüğünden, yüzeyleki sulardan yararlanılması gündeme alınarak araştırmanın alanı değiştirilmişti. Böylece Kızılırmak ve Sakarya Nehirleri üzerinde araştırmalar yapılmıştı.⁹⁸

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu tarafından hazırlanan program çerçevesinde yapılacak işler sıraya konulmuştu. Bu çerçevede 1934 yaz mevsiminde bitirilecek işler arasında Adliye Sarayı arkasına denk gelen yangın yerinde yapılmakta olan büyük su deposu, kale içi su tesisatına su sevki için tertibat, Elmadağ'ında yarısı bitirilmiş olan boru döşenme işleri, Çankaya deposu ve tesisatı, büyük depodan Yenişehir'e boru döşenmesi ve Mamak ana su borusunun yenilenmesi vardı. Bu işler için komisyon 1934 yılı sonuna kadar bazı çalışmalarda bulunmuşsa da, şehir merkezinin gelecekte 157 binlik bir nüfusa sahip olacağından hareketle, nüfus başına günlük ortalama 153 litre su ihtiyacı hesaplanmıştı. Bunun için şehre saniyede azami 278 litre su akıtılması gerekmekteydi. Mevcut kaynaklardan ise saniyede en az 62 litre sağlanmaktaydı. O günkü tüketime göre bu kaynaklar ancak şehir ihtiyacının %25'ini karşılıyordu. Buna karşın gelecek açısından saniyede azami 216 litrelik su akışını temin etmek gerekiyordu. O günkü ihtiyaç ise saniyede 99 litre idi ve yapılan araştırmalar

⁹⁴BCA, 30.10.0.0/122.868.9, 14.12.1933.

⁹⁵Özand, a.g.e., 6; *Çubuk I Barajı*, 11. Bu konuda ayrıca bkz. Uran, a.g.e., 227-229.

⁹⁶*Belediyeler* (İstanbul: T.C. Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, 1933), 3.

⁹⁷"Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönelmel Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 131.

⁹⁸*Ankara Şehri İçme Suyu*, 8; Özand, a.g.e., 13-14; "Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6. Suyunu Kosunlar, Dağlıpınar, Şahnevinar ve Elmadağ kaynaklarından sağlayan Ankara'da nüfusun çoğalması, şehrin büyümesi ve dolayısıyla tüketimin artması bu kaynakların yetersiz kalmasına neden oluyordu. Bkz. "Ankara Su sıkıntısını bir daha görmemek üzere bol suya kavuşuyor", *Ulus* (2 Eylül 1936): 4.

sonucunda, istenilen suyun temini için Çubuk Bendi, Kızılırmak ve Sakarya olmak üzere üç yerden yararlanılabildi.⁹⁹

Kızılırmak'tan, Ankara'ya yetecek derecede su getirilmesi mümkün olmasına karşın yapılan araştırmalar sonucunda şehre 57 kilometre uzaklıkta ve Irmak İstasyonu ilerisindeki köprü yanından alınacak suyun, filtre tesisatında süzülüp temizlendikten sonra üç tulumba istasyonu aracılığıyla 650 metrelik yüksekliğe çıkarılması gerekiyordu. Kızılırmak kenarında yapılacak filtre tesisatıyla Ankara'ya kadar döşenecek boru hatları, tulumba ve depo dâhil olmak üzere inşaat harcaması 2 milyon lirayı bulacak, işletme masrafları da yıllık 200 bin lirayı geçecekti. Sakarya'ya yönelik araştırmalar da benzer sonucu vermekle birlikte uzaklık 101 kilometreye çıktığından yükseltme derecesi aynı kalmasına rağmen mesafenin artması nedeniyle toplam harcama 3,7 milyon liraya çıkıyordu. Buna karşılık Çubuk Barajı Ankara'ya yakın olmasının yanı sıra ihtiyaç duyulan suyu almak ve temizlemek için yapılacak tesisatın bedeli 863 bin lira olacak ve yıllık işletme masrafı 50 bin lirayı geçmeyecekti. Ayrıca su havzası 1.000 kilometrekare olan Çubuk Çayı'nın 1931, 1932 ve 1933 yıllarında yapılan su ölçümlerine göre yıllık getirdiği su miktarı sırasıyla 54,86, 33,42 ve 8 milyon metreküp olarak tespit edilmişti. Her üç yıldaki yağış miktarı da sırasıyla 423,1, 270,2 ve 219,3 milimetreydi. Dolayısıyla şehrin ihtiyacı olan suyu Kızılırmak ve Sakarya Nehirleri kanalıyla temin etmek yerine Çubuk Barajı'ndan sağlamak daha avantajlıydı. Barajın şehre yakınlığı önemli bir avantaj teşkil ettiği gibi yapım maliyeti ile işletme masrafı da daha az olacaktı.¹⁰⁰ Bu sonuç, Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu Fen Heyeti raporunda da ayrıntılı bir şekilde gösterilmişti.¹⁰¹

Çubuk Barajı'ndan alınacak suyla şehrin ihtiyacının karşılanması uygun bulunduğundan bu durum Nafia Vekâleti kanalıyla hükûmete bildirilmiş ve hükûmetçe de bu işin yapılması kabul edilerek gereken mali kaynak 14 Haziran 1934 tarih ve 2511 sayılı kanunla verilmişti. "Çubuk barajı inşaatının ikmalî ve Ankara şehri suyunun bu barajdan temini hakkında kanun" başlıklı düzenleme ile Ankara şehri suyunun Çubuk Barajı'ndan temini öngörülmüştü. Kanun kapsamında 2 milyon 363 bin liralık bir ödenek sağlanmış ve bunun 863 bin lirasının Ankara şehri suyunun temini için kullanılması kabul edilmişti.¹⁰²

Hilmi Uran'a göre de, Ankara şehri hazırlanan imar planında öngörülenden de hızlı bir şekilde büyüdüğünden bulunabilen kaynaklarla şehrin su ihtiyacı karşılanamaz hale gelmiş ve sözü edilen üç kaynaktan en ucuz ve uygunu Çubuk Barajı olarak görülmüştü. Böylece Çubuk Barajı'nın ana işlevi sulamadan çok Ankara'nın su ihtiyacını karşılamak olarak belirlenmişti.¹⁰³

⁹⁹BCA, 30.1.0.0/122.774.1, 1934; "Şehrin Suyu", *Hakimiyeti Milliye* (25 Mart 1934): 1; "Ankara Su sıkıntısını bir daha görmemek üzere bol suya kavuşuyor", *Ulus* (2 Eylül 1936): 4.

¹⁰⁰Ankara Şehri İçme Suyu, 8, 10; Özand, a.g.e., 14; "Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 131-132; "Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 3; "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6.

¹⁰¹BCA, 30.1.0.0/122.774.1, 1934.

¹⁰²"Çubuk barajı inşaatının ikmalî ve Ankara şehri suyunun bu barajdan temini hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2734 (23 Haziran 1934): 4011; *Ankara Şehri İçme Suyu*, 10; "Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 132. Sular Umum Müdürü Namık Kiper de, ilk araştırmalara göre sadece sulama suyunu sağlamak amacıyla yapılması düşünülen Çubuk Barajı'nın, inşaat sırasındaki incelemeler sonucunda daha az maliyetli olacağı öngörüsüyle Ankara şehri içme suyunu da tahsis edildiğini söylemişti. Bkz. "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı", *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936): 68.

¹⁰³Uran, a.g.e., 230-231.

1.1.2.1.3. Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu'nun Çalışmalarını Tamamlaması

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu'nun çalışma süresi, 1935 yılındaki bir düzenlemeyle uzatılmıştı. 4 Mayıs 1935'te TBMM'ye sunulan kanun gerekçesinde, daha önceki gelişmeler özetlenmiş ve kurulan komisyon hakkında bilgi verilmişti. Buna göre Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu Haziran 1931'de işe başlamış ve Heyet-i Vekile'nin onayıyla görev yapan uzman Tubergen'in raporundaki programı doğrultusunda çalışarak Kosunlar ve Elmadağ'daki işlerin yanı sıra şehir şebekesinin büyük bir kısmını tamamlamış ve şehir içerisindeki depoları kurmuştu. Program içerisinde yer alan su miktarını artırmak için Kayaş ve Bayındır Vadileri'nden su temininin yetersiz olacağı görüldüğünden şehrin su ihtiyacı için Çubuk Bendi'nden su alınması programa eklenmişti. Bu nedenle diğer faaliyetlere kıyasla Çubuk işi öne alınmıştı. Ancak bu işler için çıkarılan 2269 sayılı kanunda taahhüt ve ödemelerin 1934 yılından sonraya bırakılması imkânı bulunmadığından süre uzatımı talep edilmişti. Tasarı Bütçe Encümeni tarafından da onaylanmıştı.¹⁰⁴ TBMM'nin 12 Haziran 1935'teki toplantısında kabul edilen,¹⁰⁵ 2793 numaralı kanunla, Ankara şehri su tesisatının tamamlanması için 2269 sayılı kanunla belirlenen taahhüt süresi 1936 mali yılı sonuna kadar uzatılmıştı.¹⁰⁶

TBMM'nin 13 Aralık 1935'teki toplantısında, Ankara'ya içme suyu sağlanması için yeni bir düzenleme daha yapılmıştı. 21 Kasım 1935'te Meclis'e sevk edilen kanun gerekçesinde, Ankara'nın içme suyunun tamamlanması, Etlik ve Keçiören'e su verilmesi ve Gençlik Parkı'nda havuz inşası için 600 bin liraya ihtiyaç olduğu kaydedilmişti. Tasarıyı ilgili uzman memurun açıklamasıyla birlikte değerlendiren Nafia Encümeni, Ankara su tesisatının tamamlanması ve Etlik ile Keçiören'e su verilebilmesi için, önceki ödeneklere ilaveten 250 bin liraya daha ihtiyaç olduğunu belirlemişti. Bu açıdan kanun tasarısındaki 200 bin liralık ödeneği 250 bin liraya çıkarmıştı. Ayrıca Gençlik Parkı için de 600 bin liraya gerek duyulduğu tespit edilerek kanun teklifi onaylanmıştı. Maliye ve Bütçe Encümenleri de yapılan değişiklikler ışığında tasarıyı onaylamışlardı.¹⁰⁷

Tasarının TBMM'deki görüşmeleri sırasında ilk sözü alan Manisa milletvekili Refik İnce, Ankara'nın su sorununun Meclis'i defalarca meşgul ettiğini ve konuya yönelik çeşitli adımlar atıldığını belirterek, mevcut ödenek düzenlemesinin son olması dileğinde bulunmuştu. Ayrıca 850 bin liralık ödeneğe karşın kanun gerekçesinde yeterli bilgi bulunmadığından hareketle bir yetkilinin açıklama yapmasını istemişti. Bunun üzerine konuşan Nafia Vekili Ali Çetinkaya, Ankara su işlerinin birkaç devreden oluştuğunu ifade etmişti. Bu konuya dair Ankara Şehremnliği tarafından yapılan girişimlerden sonuç alınamaması nedeniyle Nafia Vekâleti'nin denetiminde ve 2 milyon lira ödenekli bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştı ve bu komisyon faaliyetine halen devam etmekteydi.¹⁰⁸

TBMM'nin 13 Aralık 1935'teki oturumunda kabul edilen,¹⁰⁹ 2866 sayılı kanunla Ankara'nın içme suyu tesisatının tamamlanması, şehrin alt tarafındaki suyollarının, Etlik ve Keçiören'e verilecek suyun borularıyla depolarının yapılması için 250 bin lira ödenek ayrılmıştı. Gençlik

¹⁰⁴TBMM ZC, Devre V, Cilt 4, İnikat 37 Eki, Sıra Sayısı 174 (12.VI.1935): 1-2.

¹⁰⁵TBMM ZC, Devre V, Cilt 4, İnikat 37 (12.VI.1935): 140.

¹⁰⁶"Ankara şehri su tesisatının ikmalî hakkındaki taahhüd mezuniyetinin uzatılmasına dair kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3035 (22 Haziran 1935): 5371-5372.

¹⁰⁷TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 Eki, Sıra No 34 (13.XII.1935): 1-5.

¹⁰⁸TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 (13.XII.1935): 80.

¹⁰⁹TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 (13.XII.1935): 81.

Parkı'na su getirilmesi, havuz ve diğer tesisatın yapılması için de 600 bin lira ödenek ayrılmıştı. Bu çalışmalar için İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Nafia Vekâleti taahhüt yapabilecekti. Bu işler için harcanacak 850 bin liradan her yıl gerekli miktar 1779 ve 2511 sayılı kanunlarla belirlenen gelirle veya olağanüstü kaynaklardan sağlanacaktı.¹¹⁰ Bu sırada İcra Vekilleri Heyeti 18 Mayıs 1936'da bir kararname çıkarmıştı. Buna göre Ankara şehri içme suyu tesisatının tamamlanamayacağı anlaşıldığından, bu tesisatın bitirilmesi için 2866 sayılı kanun gereğince gelecek yıl için geçici taahhüt yapılmasına izin verilmişti.¹¹¹

Ankara'nın su ihtiyacını karşılamaya yönelik bu faaliyetlerle birlikte 1936 yılına gelindiğinde Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu'nun çalışmalarına son verilmişti.¹¹² Komisyon, yukarıda da söz edildiği gibi Heyet-i Vekile'nin onayıyla görev yapan uzman Tubergen'in raporundaki program doğrultusunda çalışarak Kosunlar ve Elmadağ'daki işlerin yanı sıra şehir şebekesinin büyük bir kısmını tamamlamış ve şehir içerisindeki depoları kurmuştu.¹¹³

Komisyonun beş yıllık süre zarfında 1 milyon 830 bin liralık maliyetle gerçekleştirdiği işleri şu başlıklar altında sıralamak mümkündür:

- Kosunlar yeraltı kaptajı,
- Elmadağ su isale hattı için 250-80 milimetre çapında kollarıyla 40 kilometre uzunluğunda bir su yolu,
- Üç büyük ve iki küçük depo (İç boşluğu 8.410 metre küp),¹¹⁴
- Kosunlar isale hattının kuvvetlendirilmesi için iki kilometre uzunluğunda 600 milimetre çapında boru döşemesi,
- Şehir içinde 28 kilometre uzunluğunda ve 500-80 milimetre çapında şebeke,
- İşletme için yedek malzeme,
- Gardiyanlar için barakalar,
- Hanımpınar'da tulumba istasyonu tesisi,
- Su kuvvetiyle çalışan ve Kale ile Cebeci yüksek bölgelerine su veren iki hidrostat istasyonunun inşası.¹¹⁵

1.2. Modernleşme Politikası ve Çubuk Barajı

Çubuk Barajı, sözü edilen iki ana etkenin yanında, genel anlamda Cumhuriyet özel anlamda başkent Ankara'nın modernleşmesi açısından da önem taşıyordu. Modernleşme kavramını, Batılı olmayan toplumların geleneksel toplumdaki çağdaş topluma uzanan yapısal bir değişim süreci olarak açıklamak mümkündür. 18. yüzyılın aydınlanma projesinden hareketle ortaya çıkan modernleşme teknolojik, bilimsel, siyasal ve seküler olarak ayrılabilir dört temel alanda köklü değişim ve dönüşüme yol açmıştı. Genel olarak bu kavram, ideal bir vatandaş profili ve yeni bir toplum ifade etmek için de kullanılmaktaydı. Bu açıdan modernleşme aynı zamanda modern toplum yapısına dayanmaktaydı. Modern toplum, geleneksel

¹¹⁰"Ankara şehri su tesisatının tamamlanması, Etilik ve Keçiören'e su verilmesi ve Gençlik Parkında havuz inşası için tahsisat verilmesine dair kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3191 (25 Kânunuevvel 1935): 5873.

¹¹¹BCA, 30.18.1.2/64.40.6, 18.05.1936.

¹¹²"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sonteyrin 1936): 6.

¹¹³TBMM ZC, Devre V, Cilt 4, İnikat 37 Eki, Sıra Sayısı 174 (12.VI. 1935): 1.

¹¹⁴Çankaya'da 1.900, Eskişehir'de 2.400, 3.500, 180 ve Cebeci'de 430 metre küplük depo yapılmıştı. Bkz. "Çubuk Su Süzgeci İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yöneltilmiş Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 131.

¹¹⁵Ankara Şehri İçme Suyu, 17; "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6.

olandan farklı şekilde evrensel nitelik taşıyan hızlı bir değişim aşamasını içermekte ve kendine özgü kurumsal yapılar üretmekteydi. Tüm bu yönleriyle çok boyutlu bir süreç olan modernleşme, zaman içerisinde birçok yazar tarafından sanayi öncesi toplumların modern bir toplum yapısı kazanması olarak da tanımlanmıştı.¹¹⁶

Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ulus devlet modeli referans alınmış ve tüm ülkede kapsamlı modernleşme çalışmaları başlatılmıştı.¹¹⁷ Bu çerçevede TBMM'nin 13 Ekim 1923 tarih ve 27 numaralı kararıyla Ankara yeni başkent olarak kabul edilmişti.¹¹⁸ Bu kararın ardından, toplumu bir bütün olarak kalkındırmayı hedefleyen modernleşme algısı Ankara'da çok daha derin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştı. Zira bu konudaki bir değerlendirmeye göre Ankara tesadüfen başkent seçilmemişti. Yeni Ankara, bir taraftan modern zihniyetin temsil edildiği diğer taraftan modern mimari ve yaşamın yeniden şekillendiği bir yer olacaktı.¹¹⁹

Birçok yazar, Millî Mücadele dönemindeki Ankara'yı "çorak", "susuz" ve "yoksul" olarak belirtiyordu. Bataklıkların bulunması, içme sularının azlığı ve şehir merkezinin çoraklığı onlara burasının bir başkent olarak şekillenemeyeceğini düşündürüyordu. Bu bağlamda Ankara'nın imar edilme çabası aslında yeni rejimin de başarısı olarak görülecekti. Cumhuriyet ile birlikte yeni siyasal düşünceler etrafında şekillenecek ve kurulacak başkent Ankara yeni bir devlet, yeni bir toplum ve yeni bir kültürel yapı meydana getirecekti.¹²⁰

Ankara'nın yeni başkent olması, kent planlaması ve imar işleri konusunda yapılan çalışmaları öncelikli kılmıştı. 16 Şubat 1924'te çıkarılan 417 sayılı ve "Ankara Şehremaneti Kanunu" başlıklı düzenlemeyle Ankara, belediye düzeni İstanbul'a benzer bir şekilde Şehremaneti haline getirilmişti.¹²¹ Bunun ardından Gazi Mustafa Kemal Ankara'nın imarına yönelik düşüncelerini, 1 Mart 1924'te TBMM'nin yeni döneminin açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmada şu şekilde açıklamıştı:

"Cumhuriyet'in merkezi olan Ankara'nın süratle imarı gereklidir. Yeni ve asri bir devletin mesaisinde intizam ve semere, medeni bir şehir içinde temin edilebilir. Memleketin mevcudiyeti şimdi ve gelecekte Ankara'nın idare merkezi olmasını nasıl katiyen gerektirmiş ise, Cumhuriyet merkezinin süratle gelişmesini ve imarını da o derece zaruri kılmıştır. Gerçi idare merkezinin muhtaç olduğu resmi ve genel mekanları birden temin etmek mümkün değildir. Bu mekanları senelere taksim ederek, fakat devamlı olarak meydana getirmek ve inşa etmek, hem ihtiyacı pratik olarak adım adım ikmale hem de birden büyük kaynakların hasrından kaçınmaya vesile olacaktır."¹²²

¹¹⁶Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 48; İlhan Tekeli, *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*(İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009), 14-16; Celal Metin, "Bir Tarihsel Süreç Olarak Modernleşme", *Tarihin Peşinde*, 13, 25 (Mart 2021), 73-75.

¹¹⁷Tekeli, *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, 110-112.

¹¹⁸https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/karartbmmc002/karartbmmc00200027.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

¹¹⁹Nezad Tandoğan, "Bir İnşa İş Ankara", *Ulus* (19 Şubat 1937): 6; Duru, a.g.m., 107-108.

¹²⁰Afife Batur, "Ankara'nın Başkent Oluşu ve Kentsel Kuruluşu", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, V (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983): 1384; Bahattin Demirtaş, "Başkentin Yoğun Siyasal Trafikinde Bir Soluklanma Yeri Olarak Çubuk I ve II Barajları", *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi II. Uluslararası Sempozyumu (5-7 Ekim 2017)* (Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları, 2019), 638.

¹²¹Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*, 42-43. Kanun metni için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200417.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

¹²²*Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt 16 (1924), (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005), 229. Ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, I, 5. bs. (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997), 348.

Bu anlayış doğrultusunda ülke genelinde imar çalışmaları başlatıldığı gibi Ankara ve çevresinin de modern bir başkent kimliğini kazanmasına yönelik faaliyetler söz konusu olmuştu.¹²³ Ankara'ya yönelik ilk plan Aralık 1923'te İstanbul'da faaliyet gösteren Keşfiyat ve İnşa'at Türk Anonim Şirketi'ne ısmarlanmıştı. Söz konusu şirket bu planı Dr. Carl Christoph Lörcher'e hazırlatmış ve basılı rapor ile ekleri 30 Mayıs 1924'te şirket yetkili müdürü Heussler tarafından Şehremaneti'ne sunulmuştu. Plan, kroki olarak 1 Mayıs 1925 tarihli kamulaştırma yasınınin eki olarak dağıtılmıştı. Bu planlarda Ankara için, eski ve yeni şehir ayrımı yapılırken, artan nüfus eski şehir ve çevresine yerleştirilmek istenmişti. Yeni şehir planı ise, 150 hektarlık bir alanın yapılaşma koşullarını belirlemekte ve Bakanlıklar Sitesi, Büyük Millet Meclisi ve konut alanlarından oluşmaktaydı. Bu planın uygulanmasına 1925 yılından sonra başlanmışsa da, planlanan alanın büyüklüğü ve yapılaşma koşullarının 250-300 bin nüfus için yeterli olması nedeniyle yeni bir imar planına gereksinim duyulmuştu. Bunun üzerine Berlin Teknik Üniversitesi'nden Profesör Ludwig Hoffman'a teklif götürülmüş, ancak Hoffman yaşının ileri olması nedeniyle planı hazırlamayı kabul etmemişti.¹²⁴

Bu süreçte bir Macar şehircilik uzmanına bir plan hazırlanmışsa da,¹²⁵ yapılan çalışmaların yetersiz bulunarak kent gelişiminin yeni bir plan dâhilinde kapsamlı bir şekilde düzenlenmesi ve imar faaliyetlerinin hızlandırılması gereği anlaşılmıştı. Bu amaçla 1928 yılında bir yarışma açılmış ve bu yarışmayı Berlin şehrinin imar planı yarışmasını da kazanan Alman mimar Hermann Jansen kazanmıştı.¹²⁶ Jansen, modern bir toplum ve başkent hedefine uygun bir plan hazırlayacaktı. Kendisi Ankara ile ilgili planını hazırladığında dönem basınına şunları söylemişti:

“Yeni Ankara, genç Türkiye çocuklarının kutuplarda olduğu kadar bir çölde de modern şehirler kurabileceklerini anlatan kıymetli bir eser olacaktır. Çünkü Ankaranın iklimi, bazan bir çöl, bazan bir kutup hususiyetini gösteriyor. Bu topraklar üzerinde Garpli bir şehir, başıboş ve serazad bir tabiatın insan hükmüne ve şerefli bir millet enerjisine baş eğdiğinin canlı bir vesika[sı]dır.”¹²⁷

Mimar Jansen'in hazırladığı imar planına göre Ankara, hem geleneksel şehir özelliklerini koruyacak hem de bir kültür ve ticaret merkezi olacaktır. Ayrıca farklı toplumsal kesimler, bu planda yer alan kamusal yapılar aracılığıyla gündelik hayatlarını yeniden şekillendirecekti.¹²⁸

¹²³Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*, 43-47; Hüseyin Çınar-Osman Gümüüşü, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, (Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları, 2002), 74; Zeynep Dikici Şen, *Erken Cumhuriyet Döneminde Başkentte Modernleşme, Eğlence Hayatı ve Ankara Palas*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 37.

¹²⁴Ankara Şehrinin Profesör M. Jausseley, Jansen ve Brix taraflarından yapılan plan ve projelerine ait izahnameler(Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1929), 3; Fehmi Yavuz, *Kentsel Topraklar, Ülkemizde ve Başka Ülkelerde* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980), 5; Ali Cengizkan, “Ankara 1924 Lörcher Planı Raporu”, *Belleten*, LXVII (Nisan 2003) Sayı 248'den ayırabası (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003): 153-154; Ali Cengizkan, *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı* (Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı-Arkadaş Yayıncılık, 2004), 36-48, 57-90; Cengizkan, “Türkiye İçin Modern ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950”, 30-33; Sinan Burat, “Yeşilyollarda Hareketle İstirahat”: Jansen Planlarında Başkentin Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960)”, *İdealkent*, 2, 4 (Eylül 2011): 101.

¹²⁵İnci Aslanoğlu, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, 3. bs. (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010), 29.

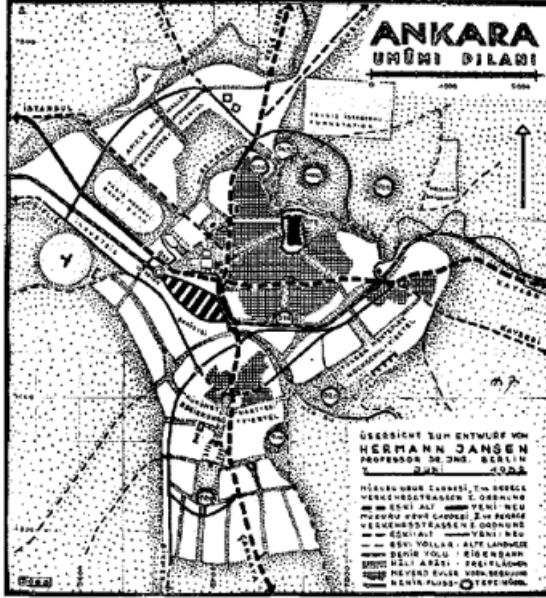
¹²⁶Gönül Tankut, “Jansen Planı: Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Bürokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı”, *Tarih İçinde Ankara-Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, 2. bs. Der. Aysel Tükel Yavuz (Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 2000): 304; Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*, 48; Aslanoğlu, a.g.e., 29. Jansen 1939 yılına kadar Belediye İmar Danışmanı olarak kalmıştı. Bkz. Cengizkan, “Türkiye İçin Modern ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950”, 35.

¹²⁷“Ankara, İstanbulla Daha Az Hasrette”, *Tan* (11 Temmuz 1937): 12. Jansen ayrıca, imar çalışmaları sonucunda Ankara'nın Avrupa şehirlerinden daha iyi bir konuma geleceğini söylemişti. Bkz. “Ankaranın imarı”, *Akşam* (12 Ağustos 1929): 3.

¹²⁸Yüksel Özgen-Recep Büyüktolu, “Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı (1929-1936)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, 15, 59 (Güz 2016): 90.

Şekil 2

Jansen Ankara İmar Planı

Kaynak: Fehmi Yavuz, "Başkent Ankara ve Jansen", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 7, 1 (Bahar 1981): 26

Bu bağlamda Çubuk Barajı, gerek mimari yapısı gerekse sosyal ve ekonomik kazanımları ile modern bir başkent olarak tasarlanan Ankara'nın gelişiminde önemli bir rol üstelenebilecekti. Bunun yanı sıra daha önce de değinildiği üzere, ulus devlet anlayışına dayalı bir şekilde modern devlet yapısının gelişmesi ve ekonomik gereklilikler sulama politikasına verilen önemi giderek artırmıştı. Bu anlamda yeni bir modern ulus devletinin kurulmaya çalışıldığı sırada, Türkiye'de de sulama politikasına ayrı bir önem verilmesi doğaldı. Bu çerçevede Çubuk Barajı -aşağıdaki bölümlerde ifade edileceği üzere- sadece Ankara'nın imarı ve kalkınması açısından değil, yeni kurulan ulus devletinin kendi olanaklarıyla "bozkırın ortasında" modern bir barajı kurabileceğini göstermesi açısından da önemliydi.

1923-1928 döneminde, Ankara'nın imarını da kapsayan modernleşme adımlarından sonra 1929 yılından itibaren Çubuk Barajı'nın yapımına başlanacaktı. Mali sıkıntılardan kaynaklı gecikmeye rağmen 1936 yılında tamamlanarak hizmete geçecek olan Çubuk Barajı, sosyal ve ekonomik amaçlarının dışında hem Ankara'nın hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma ve modernleşmesindeki simge yapılardan biri olma özelliğini taşıyacaktı.

1.3. Kaynakça

Arşiv

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
 BCA, 30.18.1/27.70.8, 25.12.1927.
 BCA, 30.10.0.0/122.866.17, 28.03.1928.
 BCA, 30.18.1/30.64.6, 28.10.1928.
 BCA, 30.10.0.0/157.106.8, 16.02.1929.
 BCA, 30.10.0.0/159.113.5, 25.08.1929.
 BCA, 30.18.1.2/19.22.16, 01.04.1931.
 BCA, 30.18.1.2/22.54.5, 27.07.1931.
 BCA, 30.18.1.2/24.73.10, 04.11.1931.
 BCA, 30.18.1.2/25.3.20, 13.01.1932.
 BCA, 30.18.1.2/25.7.16, 30.01.1932.
 BCA, 30.10.0.0/122.868.9, 14.12.1933.
 BCA, 30.1.0.0/122.774.1, 1934.
 BCA, 30.18.1.2/64.40.6, 18.05.1936.

Resmî Yayınlar

- “Ankara Şehremaneti’ne Bir Buçuk Milyon Lira İkrarı Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, 3, 86, (2 Mart 1341/1925).
 “Ankara’da İnşası Mukarrer Yenimahalle İçin Muktezi Yerler ile Bataklık ve Merzağı Arazinin Şehremaneti’nce İstim-laki Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, 3, 90 (24 Mart 1341/1925).
 “Ankara Şehremanetine İki Milyon Lira İkrarı Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, 4, 322 (15 Mart 1926).
 “Sular Hakkında Kanun”, *Resmî Ceride*, 4, 368 (10 Mayıs 1926).
 “Ankara Şehri İmar Müdüriyeti Teşkilat ve Vezâifine Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 902 (30 Mayıs 1928).
 “Demiryolları ve Limanlar ile Su İşleri İçin (240,000,000) Liralık Tahsisat İtasına ve Bu Miktarı Kadar Taahhüdât İcrasına Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 1206 (3 Haziran 1929).
 “Belediye Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, 1471 (14 Nisan 1930).
 “Ankara şehri su tesisatı için taahhüt icrasına dair kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 1526 (22 Haziran 1930).
 “Ankara şehri su tesisatı için yapılacak istikraza ait kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 1760 (29 Mart 1931).
 “Ankara su tesisatı için Maliye ve Dahiliye Vekillikleri’ne verilen taahhüt mezuniyetinin uzatılması ve miktarının (2.300.000) liraya çıkarılması hakkında Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 2421 (7 Haziran 1933).
 “Çubuk barajı inşaatının ikmalî ve Ankara şehri suyunun bu barajdan temini hakkında kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 2734 (23 Haziran 1934).
 “Ankara şehri su tesisatının ikmalî hakkındaki taahhüd mezuniyetinin uzatılmasına dair kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 3035 (22 Haziran 1935).
 “Ankara şehri su tesisatının tamamlanması, Etlîk ve Keçiören’e su verilmesi ve Gençlik Parkında havuz inşası için tahsisat verilmesine dair kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 3191 (25 Kânunuevvel 1935).
TBMM ZC, Devre II, Cilt 14, Altmış dördüncü İçtima (25.2.1341/1925).
TBMM ZC, Devre II, Cilt 15, Yetmiş ikinci İçtima (8.3.1341/1925).
TBMM ZC, Devre II, Cilt 23, Altmış Beşinci İçtima (3.3.1926).
TBMM ZC, Devre II, Cilt 23, Altmış Beşinci İçtima Eki, Sıra Numarası 88 (3.3.1926).
TBMM ZC, Devre II, Cilt 24, Doksan ikinci İçtima (28.4.1926).
TBMM ZC, Devre 3, Cilt 2, Yetmiş ikinci İnikat Eki, Sıra No 209 (29.V.1929).
TBMM ZC, Devre 3, Cilt 18, İnikat 43 (3.IV.1930).
TBMM ZC, Devre 3, Cilt 20, İnikat 74 (10.VI.1930).
TBMM ZC, Devre 3, Cilt 20, İnikat 74 Eki, Sıra No 268 (10.VI.1930).
TBMM ZC, Devre 3, Cilt 26, 23.III.1931, İnikat 38 (23.III.1931).
TBMM ZC, Devre 3, Cilt 26, 23.III.1931, İnikat 38 Eki, Sıra No 105 (23.III.1931).
TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 65 (3.VI.1933).
TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 65 Eki, Sıra No 266 (3.VI.1933).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 4, İnikat 37 (12.VI.1935).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 4, İnikat 37 Eki, Sıra Sayısı 174 (12.VI.1935).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 (13.XII.1935).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 Eki, Sıra No 34 (13.XII.1935).
TBMM ZC, Dönem VII, Cilt 20, On üçüncü birleşim (18.XII.1945).

Sürelî Yayınlar

- "Ankarada su", *Akşam* (12 Ağustos 1929).
- "Ankaranın imarı", *Akşam* (12 Ağustos 1929).
- "Ankara suyu", *Akşam* (24 Mart 1931).
- "Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936).
- "Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935).
- "Çubuk Barajı", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 2, 10 (Mart 1936).
- "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı", *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936).
- "Çubukovasında büyük bir bent yapılacak", *Cumhuriyet* (2 Ağustos 1929).
- "Çıbık bendi", *Cumhuriyet* (8 Teşrinisani 1933).
- "Ankara ovasında Yerin altında Bol su vardır", *Cumhuriyet* (15 Mayıs 1935).
- "Ankaranın Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (4 Mart 1929).
- "Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (29 Birinci Teşrin 1933).
- "Şehrin Suyu", *Hakimiyeti Milliye* (25 Mart 1934).
- "Ankara'nın su ihtiyacı temin ediliyor", *Milliyet* (3 Ağustos 1932).
- "Ankara İçme suyu", *Milliyet* (15 Ağustos 1932).
- "Türkiyede Kamâlizmin Yeni Bir Eseri: Çubuk Barajı", *Tan* (5 Eylül 1935).
- "Ankara, İstanbula Daha Az Hasrette", *Tan* (11 Temmuz 1937).
- "Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935).
- "Ankara'yı bol suya kavuşturan büyük eser Çubuk Barajı", *Ulus* (4 Ağustos 1936).
- "Ankara Su sıkıntısını bir daha görmemek üzere bol suya kavuşuyor", *Ulus* (2 Eylül 1936).
- "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sontişrin 1936).
- "Büyük Su Siyasetine Doğru", *Ulus* (3 Sonkânun 1936).
- "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936).

Kitap ve Makaleler

- Ali Süreyya, "Ankaranın imarı meselesi", *Cumhuriyet* (9 Eylül 1933): 4.
- Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesiâtı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Ankara Şehri İçme Suyu*. Ankara: T.C. Bayındırlık Bakanlığı Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu, 1936.
- Ankara Şehri İmar Kılavuzu*. T.C. Ankara İmar Müdürlüğü Yayınları, 1946.
- Ankara Şehrinin Profesör M. Jausseley, Jansen ve Brix taraflarından yapılan plan ve projelerine ait izahnameler*. Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1929.
- Aslanoğlu, İnci. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*. 3. bs. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri. 16 (1924) İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. I, 5. bs. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Batur, Afife. "Ankara'nın Başkent Oluşu ve Kentsel Kuruluşu", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi V*, İstanbul: İletişim Yayınları (1983): 1380-1420.
- Belediyeler*. İstanbul: T.C. Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, 1933.
- Belediyeler Yıllığı*. 1, Ankara: İller Bankası, 1949.
- Burat, Sinan. "Yeşilyollarda Hareketle İstirahat": Jansen Planlarında Başkent Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960)", *İdealkent 2*, 4 (Eylül 2011): 100-129.
- Cengizkan, Ali. "Ankara 1924 Lörcher Planı Raporu", *Belleten LXVII* (Nisan 2003) Sayı 248'den ayrıbasım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi (2003): 153-191.
- Cengizkan, Ali. *Ankara'nın İlk Planı 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı-Arkadaş Yayıncılık, 2004.
- Cengizkan, Ali. "Türkiye İçin Modern ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950", *Bir Başkent Oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli Mimarların Ankara'daki İzleri*. Ankara: Goethe-Institut (2011): 24-41.
- Çınar, Hüseyin-Gümüşçü, Osman. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Çubuk Kazası*. Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları, 2002.
- Çubuk I Barajı*. Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1971.
- Çubuk Barajı Le Barrage de Çubuk*. Ankara: T.C. Nafia Vekâleti Neşriyatı, 1937.
- Çubuk Barajı V. Bölge*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Nafia Vekâleti Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı Sayı 1, 1954.
- Demirtaş, Bahattin. "Başkentin Yoğun Siyasi Trafiklerinde Bir Soluklanma Yeri Olarak Çubuk I ve II Barajları", *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi II. Uluslararası Sempozyumu (5-7 Ekim 2017)*. Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları (2019): 635-649.
- Duru, Bülent. "Mustafa Kemal döneminde Ankara'nın imarı", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, Der. Funda Şenol Canteck, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, 107-123.
- Galanti, Avram. *Ankara Tarihi I-II*. 2. bs. Ankara: Çağlar Yayınları, 2005.

- Görgün, Hilal. "Mordtmann, Anderas David (1811-1879)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 30, İstanbul(2005): 286-287.
- İstatistik Yıllığı. Dördüncü Cilt, 1930/31, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1931.
- İstatistik Yıllığı 1951. 19, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, t.y.
- Köker, Levent. *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Kunze, "Ankara Civarındaki Çubuk Bendi", *T.C. Na. V. Nafia İşleri Mecmuası (Fennî Kısım)*, Türkçeye çeviren: Fuad Özdeğer, 1, 4 (Ocak 1935): 1-15.
- Metin, Celal. "Bir Tarihsel Süreç Olarak Modernleşme", *Tarihin Peşinde* 13, 25 (Mart 2021): 71-119.
- 10 Yılda Türkiye Nafyası 1923-1933. İstanbul: T.C. Nafia Vekâleti,1933.
- Özand, Eşref. *AnkaraŞehri Su Tesisleri: Tarihçe, Gelişme, İşletme Durumu ve Yakın Gelecekte Yapılacak Tesisler ile Uzak Gelecekteki Tesislere ait ön Görüşler*. Ankara 1967.
- Özgen, Yüksel-Büyüktol, Recep. "Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı(1929-1936)", *Atatürk Yolu Dergisi* 15, 59 (Güz 2016): 87-110.
- Polatoğlu, Mehmed Gökhan. "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Su Davası Kapsamında Kurulan İlk Baraj: Çubuk Barajı", *Atatürk Yolu Dergisi* 65 (Güz 2019): 343-380.
- Rıza, "Ankaranın suları", *Dönüm* (Eylül 1932): 20-23.
- Seyyah Salahattin, "Ankara Vilâyetinde Bir cevelân.", *Hakimiyeti Milliye* (6 Ağustos 1931): 4.
- Tandoğan, Nevzad. "Bir İnşa İşi Ankara", *Ulus* (19 Şubat 1937): 1, 6.
- Tankut, Gönül. "Jansen Planı: Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Bürokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı", *Tarih İçinde Ankara-Eylül 1981 Seminer Bildirileri*, 2. bs. Der. Aysel Tükel Yavuz, Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 2000, 301-316.
- Tanoğlu, Ali. "Türkiye'de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye'nin Su Davası", *Türk Coğrafya Dergisi* 3-4 (1943): 288-308.
- Tekeli, İlhan. *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Tekeli, İlhan. *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2009.
- Uran, Hilmi. *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,2008.
- Yavuz, Fehmi. *Kentsel Topraklar, Ülkemizde ve Başka Ülkelerde*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980.
- Yavuz, Fehmi. "Başkent Ankara ve Jansen", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 7, 1 (Bahar 1981): 25-33.
- Yunus Nadi, "Ankaran'ın ilk ve son derdi: Su mes'elesi", *Cumhuriyet* (12 Teşrinisani 1932): 1.
- Yunus Nadi, "Ankara'da Çıbık Barajı", *Cumhuriyet* (7 Teşrinisani 1933): 1, 6.
- Yunus Nadi, "Anadolu yaylâsında Bir cennet örneği Ankara!", *Cumhuriyet* (24 Nisan 1935): 1.

Tezler

- Şen, Zeynep Dikici. *Erken Cumhuriyet Döneminde Başkentte Modernleşme, Eğlence Hayatı ve Ankara Palas*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Elektronik Kaynaklar

- <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200417.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2023).
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/karartbmmc002/karartbmmc00200027.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2023).
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200490.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2023).

Çubuk Barajı'nın İhale ve İnşaat Süreci

Serkan Tuna ¹

¹ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Öz

Çubuk Barajı'nın ihale ve inşaat süreci 1929-1936 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu sürecin öne çıkan özelliği, çeşitli aşamalarda yabancı uzmanlardan faydalanılmasına karşın, barajın yapımında ağırlıklı olarak Türk müteahhit ve işçilerin görev almasıdır. Bunun yanı sıra başta Cumhurbaşkanı Atatürk olmak üzere devlet kademesi, Türkiye Cumhuriyeti adına büyük bir önem taşıyan bu projenin yapımını yakından izlemiştir. Bu bağlamda barajın ilk ihalesi 1 Aralık 1929 tarihinde yapılmıştır. Bir Türk firmasının aldığı ihale kapsamında baraj inşaatının Kasım 1932'de tamamlanması taahhüt edilmiştir. İhalenin ardından 1930 yılında inşaat faaliyetlerine başlanarak kazı çalışmaları yapılmış, ancak ilerleyen zamanda, taş yapı olarak düşünülen barajın teknik nedenler de dikkate alınarak beton olarak inşasına karar verilmiştir.

İnşaat faaliyetleri, ihaleli alan şirketin özellikle mali sorunlar nedeniyle çalışmalara devam edememesi üzerine yarıda kalmıştır. Bu nedenle yeni bir ihaleye çıkılarak, 25 Ağustos 1934 tarihinde başka bir Türk şirketiyle sözleşme imzalanmıştır. Bu dönemde inşaatına başlanan diğer bir yapı Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu olmuştur. Temeli 10 Haziran 1935'te atılan tesisin amacı, Ankara'ya temiz ve sağlıklı su sevkiyatını gerçekleştirecek altyapının kurulmasıdır. Yeni ihalenin ardından yeniden başlayan inşaat çalışmaları, projenin kapsamlı teknik detayları içermesinden dolayı iki yıl daha devam ettikten sonra Ekim 1936 itibariyle tamamlanmış ve Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu faaliyete hazır hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Çetinkaya, Ankara, Çubuk Barajı, Nafia Vekâleti, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu.

“ Atıf: Tuna, S. (2024). Çubuk Barajı'nın İhale ve İnşaat Süreci. İçinde Tuna, S. (Ed.), *Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)* (ss. 33-73). İstanbul Üniversitesi Yayınevi. <https://doi.org/10.26650/B/SSc19SSc21.2024.029.002>

© Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır.

© 2024. Tuna, S.

✉ Sorumlu Yazar: Serkan Tuna serkan.tuna@istanbul.edu.tr

2.1. Çubuk Barajı'nın İhale Aşaması ve İlk Sözleşmenin Yapılması

Çubuk Barajı'nın inşaat sürecinin başlamasından önce kapsamlı hazırlıklar yapılmış ve bu sürece Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal de doğrudan etki etmişti. Bu bağlamda Ankara'da tarım yapmanın mümkün olduğu düşüncesiyle Nafia Vekili Recep Bey'e Çubuk Çayı üzerinde bir bent inşa edilmesi gerektiğini söylemiş, Nafia Vekili de bendin yapılması için Nafia Vekâleti'ne bağlı Sular Umum Müdürlüğü Su İhtisas Dairesi'ne gerekli emri vermişti. Bu çerçevede bir yandan proje hazırlanırken diğer yandan bu konuda yetki sahibi jeolog ve uzmanlar Ankara'ya davet edilip kendilerinden yapılacak bent için raporlar alınmıştı. Bu raporlardan ilki, İstanbul ve Dijon Üniversiteleri Jeoloji Profesörü Chaput, İstanbul Üniversitesi Jeoloji Muallimi A. Malik, İstanbul Üniversitesi Tabii Coğrafya Muallimi İsmail Hakkı imzalarını taşıyan 27 Haziran 1929 tarihli rapordur. İkincisi, 11 Temmuz 1929 tarihli Chaput'un raporu, üçüncüsü ise Sular Umum Müdürü olarak görev yapması kendisine teklif edilen İtalyan Mühendis Luici Kambo'nun 16 Temmuz 1929 tarihli raporuydu.¹²⁹

27 Haziran 1929 tarihli ilk rapor, "Çubuk Çayı (Abacılar Hanı) Barajı Hakkında Muvakkat Jeolojik Rapor" başlığını taşımaktaydı. Bu raporda, Çubuk Barajı'nın inşa edilmesinden sonra sular altında kalacak olan arazinin, volkanlardan gelme püskürtme kayalardan oluştuğu açıklanmıştı. Ancak bu kayaların ne derece sağlam ve su geçirmeye uygun olduklarını bilmek için laboratuvarında özel aletlerle incelenmesi gerekiyordu. Ayrıca barajın inşa edileceği yerde oldukça dayanıklı, kalın ve baraj duvarının dayanabileceği bir lav kütlesi vardı. Çubuk Çayı'nın sağ sahilinde, barajın tepe seviyesindeki duvarın dayanağını oluşturan arazinin eğimi 45 dereceyi geçmediğinden yumuşama tehlikesi bulunmuyordu. Sol sahilde yan vadiler olmadığından lavların kalınlığı daha fazlaydı ve bu nedenle sağ ve sol sahilleri arasında bir tehlike olduğu düşünülüyordu. Burada sadece, oldukça önemli olan bir yıkıntı kütlesiyle çürük kaya kütlelerinin kaldırılarak genç kayaların ortaya çıkarılması gerekiyordu. Vadinin gerisinde dayanıklı kayalara ulaşıncaya kadar oldukça önemli bir alüvyon kütlesiyle karşılaşılacaktı. Burada alüvyonlar ile çürük kayaların kalınlığı bazı noktalarda 10 metreye ulaşabilecekti. Bundan dolayı barajın su seviyesinden 28 metre yükseklikte inşa edilmesi halinde dayanıklı kaya tabakasına kadar yüksekliğin 35 ila 40 metre olarak hesap edilmesi uygun olacaktı. Su geçirme konusuna gelince, barajın inşa edildiği yerdeki lavların önemli yarıklar içerdiği göz önüne alınmalıydı. İnşaat sırasında yıkıntı, alüvyon ve çürük kayalar temizlendikten sonra çıplak kayalara rastlanıldığı zaman yarıklar çimentoyla iyi bir şekilde tıkandığı takdirde su kütlelerinin basıncı altında önemli sızıntılar oluşmayacaktı. Su altında kalan arazinin dibi çoğunlukla yıkıntı ve alüvyon olması nedeniyle çok su geçiren ancak kalın olmayan bir tabakayla kaplıydı. Yarıklardan giren su, derinlerde yıkıntılarla alüvyonların temelini oluşturan püskürme kayalar tarafından durdurulacaktı. Böylece önemli su sızıntısı tehlikesi yaşanmayacağından barajın inşası uygundu.¹³⁰

11 Temmuz 1929 tarihli ikinci rapor, "Çubuk Çayı Barajı'nın Jeoloji Noktayı Nazarından Tetkiki" başlığını taşımaktaydı. Bu rapora göre Çubuk Çay vadisinde Abacılar Hanı yakınındaki inşaat projesi yaklaşık olarak 30 metre yüksekliğinde bir barajın inşasıyla 6 kilometre uzunluğunda suni bir göl oluşturmaktan ibaretti. Raporda, arazinin genel jeolojik yapısı hakkında

¹²⁹Çubuk I Barajı, (Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1971), 12.

¹³⁰Çubuk I Barajı, 13-14.

bilgi verildikten sonra Çubuk Barajı inşa edilirken alınması gereken önlemler sıralanmıştı. Buna göre baraj, vadinin en az genişliğine karşılık gelen lav çıkıntısının yukarı kısmında en az 50 metre doğu sahili üzerine oturtulmalıydı. Barajı doğrudan doğruya genç ve yoğun kaya üzerine oturacak şekilde tamamen alüvyonları kesmek gerekiyordu. Ayrıca vadideki çatlaklar derin kısımlarına kadar çimentoyla tıkanmalıydı. Raporda, Çubuk Barajı'nın inşasından sonra barajın yukarı tarafında oluşacak suni gölün su sızdırıp sızdırmayacağına ilişkin bir açıklama da yapılmıştı. Barajın hemen kaynak tarafında lavlarda bulunan çatlaklardan su sızması mümkünse de kesin değildi. Baraj yapıldıktan sonra önemli bir su sızıntısı olması durumunda barajın hemen kaynağında kısa bir mesafede suni gölün duvarlarını çimentolamak suretiyle önlem almak yeterli olacaktı.¹³¹

16 Temmuz 1929 tarihli üçüncü raporda ise, Çubuk Barajı ekonomik açıdan gerekli görülerek barajın yerinin doğru seçildiğine işaret edilmişti. Bununla birlikte ikinci derecede bazı değişiklikler yapılması önerilmiş, derenin su sarfiyatı, seviye değişiklikleri ve bu değişikliklerin yağmur miktarıyla ilişkisinin etüdünün yararlı sonuçlar vereceği vurgulanmış ve sulama şebekesinin 7.000 hektarlık bir alanı kapsamaya tavsiye edilmişti.¹³²

Tüm bu araştırmaların sonucunda Çubuk Barajı'nın yapımına karar verilmiş ve Nafia Vekilliği barajın inşaatı için ihaleye çıkmıştı. Verilen ilanda ihale şartları şu şekilde açıklanmıştı:

- Ankara Çubuk Çayı üzerinde ve Ankara-Çankırı yolunun 12. kilometresindeki Abacı Hanı yanında inşa edilecek masif kâgir baraj inşaatı 20 Ekim 1929 Pazar günü saat 14.00'te Ankara'da Nafia Vekâleti'nde kesin ihalesinin yapılması için kapalı zarf usulüyle münakasaya [eksiltmeye] konulmuştu.
- İnceleme evraki, proje, sözleşme, şartname ile inşaat cins ve miktarını gösteren cetvellerle münakasa şartnamesini ve teklif mektupları örneklerini görmek ve münakasaya dâhil olabilmek için hangi belgelerin gösterilmesi gerektiğini öğrenmek isteyenlerin Ankara'da Sular Umum Müdürlüğü'ne, Beşinci Daire Su İşleri Müdürlüğü'ne ve bedeli karşılığında evrakını almak isteyenlerin de Nafia Vekâleti Levazım Müdürlüğü'ne başvurmaları gerekiyordu.
- İsteyenler sözleşmede açıklandığı üzere imalatın cins ve çeşidine göre her bir metresine fiyat teklif edeceklerdi. Teklif edilen fiyatlara göre ortaya çıkacak inşaat bedelinin %7,5'u geçici teminatı oluşturacaktı.¹³³
- Ankara'da Nafia Vekâleti Müsteşarlığı'na makbuz karşılığında verilecek teklif mektupları 20 Ekim 1929 Pazar günü saat 14.00'e kadar kabul edilecekti.¹³⁴

Bu ilanın ardından gerçekleştirilen ihaleye üçü yerli olmak üzere yedi grup katılmış ve ihale 1 Aralık 1929 tarihinde, en az fiyatı veren Mühendis Tahsin İbrahim ve Biraderleri Fomsim

¹³¹Çubuk I Barajı, 15-19.

¹³²Çubuk I Barajı, 20-21.

¹³³"Nafia büyük su işleri ameliyatı başlıyor.", *Hakimiyeti Milliye* (22 Ağustos 1929): 3; "Nafia büyük su işleri ameliyatı başlıyor.", *Hakimiyeti Milliye* (26 Ağustos 1929): 3.

¹³⁴"Nafia büyük su işleri ameliyatı başlıyor.", *Hakimiyeti Milliye* (22 Ağustos 1929): 3; "Nafia büyük su işleri ameliyatı başlıyor.", *Hakimiyeti Milliye* (26 Ağustos 1929): 3; "Büyük su işleri münakasası", *Akşam* (1 Eylül 1929): 6; "Büyük su işleri istikşaf ilanı", *Cumhuriyet* (2 Eylül 1929): 5.

Limited Şirketi'ne verilmişti.¹³⁵ İhale bedeli 2 milyon 350 bin lira olarak belirlenmişti.¹³⁶ Dönemin Nafia Vekili Recep Bey ile Tahsin İbrahim Bey tarafından imzalanıp Ankara Birinci Noterliği'nce onaylanan 19 maddelik sözleşmenin öne çıkan hükümleri şöyleydi:

- Çubuk Barajı, Ankara vilayeti içerisindeki Ankara-Çankırı yolunun 12. kilometresindeki Abacılar Hanı civarındaki Çubuk Deresi üzerinde projeye uygun olarak inşa edilecekti.
- Müteahhit sözleşmenin¹³⁷ imza tarihinden itibaren iki ay içerisinde inşaata başlamadığı takdirde sözleşme hükümsüz kalacak ve müteahhitin verdiği teminat mektubunu içeren miktar bankadan tahsil edilerek Hazine'ye gelir olarak kaydedilecekti.
- Barajın inşaatı Kasım 1932 sonunda tamamlanacaktı.
- Nafia Vekâleti sözleşme tarihinden itibaren en geç iki ay içerisinde, Geçici İşgal Kanunu uyarınca gerekli araziye müteahhide temin edecekti.
- İnşaat sırasında, Ankara Su İşleri Müdüriyeti'nin tayin edeceği mühendislerle müteahhit mühendisi her ay içerisinde yapılan tüm işleri içeren istihkak raporlarını takip eden ayın onuncu gününe kadar hazırlayacaklardı. Gerekli ödemeler bu raporların onaylanmasından sonra Ankara'da ve sadece salı günleri yapılacaktı.
- Müteahhidin sözleşmedeki şartları yerine getirmemesi, geçerli bir sebep olmadığı halde inşaata ara vermesi ve buna yönelik Nafia Vekâleti'nin verdiği yazılı tebligatı 45 gün zarfında yerine getirmemesi halinde, Nafia Vekâleti kanuni bir işleme gerek duyulmadan sözleşmeyi feshetme hakkına sahipti. Sözleşme bu şekilde feshedildiği takdirde, müteahhidin teminat akçesi Hazine'ye gelir olarak kaydedilecek, ayrıca Nafia Vekâleti, söz konusu inşaatın bir kısmı veya tamamının başka bir müteahhide verilmesi durumunda arada oluşacak fiyat farkı ile diğer her türlü zarar ve ziyanı da müteahhitten alacaktı.
- İnşaatın 1932 yılı içerisinde bitirilmemesi halinde, ödenmesi gereken inşaat bakiyesinin %3'ü oranında tazminat kesintisi uygulanacaktı. Ancak bu gecikme Nafia Vekâleti'nce kabul olunacak bir sebepten kaynaklanırsa, inşaat süreci geciktiği süre oranında uzatılacak ve müteahhitten herhangi bir kesinti yapılmayacaktı.
- İki taraf arasında teknik konularda, inşaat süresinde ve fiyatların belirlenmesinde doğabilecek her türlü anlaşmazlık iki tarafça 10 gün içerisinde seçilecek iki hakem aracılığıyla çözülecekti. İki hakem en geç bir ay içerisinde anlaşmazlığın çözümü konusunda uzlaşamazlarsa ortak bir kararla üçüncü hakem belirlenecek ve anlaşmazlık bir ay zarfında ve çoğunluk kararıyla çözülecekti. Hakemlerin kararları kesin ve iki taraf için de bağlayıcıydı. İki taraf üçüncü hakem konusunda anlaşamazsa, bu kişiyi Temyiz Mahkemesi Birinci Başkanı 10 gün içerisinde seçecekti. Hakem ücretleri de dâhil olmak üzere anlaşmazlığın çözümüne yönelik tüm masraflar müteahhit tarafından öncelikli olarak ödenip geçici olarak istihkak raporlarına eklenecekti.
- Müteahhit, Ankara'daki bir yeri kanuni ikametgâhi olarak belirleyip Nafia Vekâleti'ne bildirecekti. Ayrıca inşaat süresince inşaat mahallinde yetkili bir vekil ile bir uzman bulunduracaktı.

¹³⁵"Çubukçayı Bendi", *Hakimiyeti Milliye* (21 Teşrinievvel 1929): 4; "Çubuk çay bendi", *Akşam* (24 Teşrinievvel 1929): 2. *Akşam* gazetesinin 21 Ekim 1929 tarihli haberine göre, ihaleye üç yabancı olmak üzere dokuz grup katılmıştı. Bkz. "Ankara civarının sulanması", *Akşam* (22 Teşrinievvel 1929): 2. *Ancak* gazetesinin 24 Ekim'deki haberinde bir düzeltmeye gidilerek ihaleye yedi grubun katıldığı belirtilmişti. Bkz. "Çubuk çay bendi", *Akşam* (24 Teşrinievvel 1929): 2.

¹³⁶Mehmed Gökhan Polatoğlu, "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Su Davası Kapsamında Kurulan İlk Baraj: Çubuk Barajı", *Atatürk Yolu Dergisi*, 65 (Güz 2019): 358. *Akşam* gazetesinde, Tahsin Bey'in 2 milyon 344 bin lira teklif ettiği ifade edilmişti. Bkz. "Çubuk çay bendi", *Akşam* (24 Teşrinievvel 1929): 2.

- Müteahhit, sözleşmenin gerektirdiği görevleri Nafia Vekâleti'nin yazılı emri olmadıkça kısmen veya tamamen üçüncü şahıslara devredemeyecekti.
- Müteahhitin iflası durumunda sözleşme feshedilecekti.
- İnşaat Kasım 1932 sonunda tamamlanacağından, her yıl yapılacak işin bedeli umumi bütçenin Büyük Millet Meclisi tarafından kabul ve onayını müteakip Nafia Vekâleti'nden müteahhide bildirilecek ve müteahhit yapacağı işin bedelini kendisine bildirilen bedele karşılık gösterecekti. Müteahhitin harcaması kendisine bildirilen bedelin üzerine çıkarsa, fazla miktar gelecek yılın bütçesinden ödenecek ve faiz talep edilemeyecekti.
- Müteahhit her ay, inşaatın seyrini gösteren fotoğrafları altışar nüsha olarak düzenleyip kontrol mühendisine imzalatılarak Ankara Sular Müdürlüğü'ne verecekti.
- İki tarafın onayıyla Ankara'da iki nüsha olarak imza ve teati edilen sözleşme ile buna bağlı her türlü evraka ve noterce onaylanmasına yönelik masraflar müteahhitçe karşılanacaktı.¹³⁸

Sözleşmeye göre altı başlıkta toplanan ihale bedeli şu şekilde belirlenmişti:

Tablo 1

Çubuk Barajı İhale Bedeli

Harcamalar	Tutar (TL)
Toprak ve Kaya Kazılması	209.640
Su Sızıntılarının Önlenmesi	38.372
Beton ve Duvar İnşaatı	1.809.592
Drenaj İşlemi	27.785
Makine Teçhizatı	23.840
Diğer İşler	215.000
Toplam	2.324.229

Kaynak: *Çubuk I Barajı*, 34.

Tablodan görüldüğü üzere, baraja yapılacak harcamanın yaklaşık %78'i beton ve duvar inşaatı için ayrılmıştı.¹³⁹

2.2. Çubuk Barajı'nın İnşaat Süreci

Sözleşmenin imzalanmasından sonra inşaat aşamasına geçilirken, inşaatın müşavirlik görevini Prof. Dr. Walther Kuntze, şantiye şefliğini de baraj inşaatında Almanya'da bir otorite sayılan uzman Heidenberger üstlenmişti. Kontrol amirliğinde ise Yüksek Mühendis Remzi Bırand, Azmi Pınar ve Osman Bedii Beyler görev alacaklardı.¹⁴⁰ İcra Vekilleri Heyeti'nin 2

¹³⁷Söz konusu düzenleme, "Menafii Umumiyye Mütellik Hususat İçin Efrada Ait Arazi İle Taş Ocaklarının Muvakkaten İşgali Hakkında Kanun" başlığıyla 9 Şubat 1331/22 Şubat 1916'da kabul edilmişti. Bu kanunla, toplum yararına yapılacak üretim ve inşaat işleri için gerekli araziye inşaatın bitimine kadar el konulabilecekti. Bkz. "Menafii Umumiyye Mütellik Hususat İçin Efrada Ait Arazi İle Taş Ocaklarının Muvakkaten İşgali Hakkında Kanun", Düstur, Tertib-i Sani, 8 (İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928): 404-409.

¹³⁸*Çubuk I Barajı*, 27-31. Bu dönemde Nafia Vekâleti, Çubuk Barajı'nın dışında Kandilli ve Nilüfer Barajları'nın da ihalesini yapmıştı. Bkz. "Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (3 Teşrinisani 1929): 1.

¹³⁹İhale bedeli için ayrıca bkz. "Çubuk barajı yakında bitiyor", *Ulus* (28 Şubat 1935): 5. Bu haberde ihale bedeli 2.324.299 lira gösterilmişti.

¹⁴⁰*Çubuk I Barajı*, 359.

Ağustos 1931'deki kararıyla, barajın yapımı için gerekli görülen uzman Kuntze'nin aylık 100 İngiliz sterlini karşılığında görevlendirilmesi uygun görülmüştü. Kendisinin ücreti, Bütçe Kanunu'nun 6. maddesinin E cetveline dâhil 604. yabancı uzmanlar faslından karşılanacaktı.¹⁴¹ Ancak Kuntze, sterlinin değerinin düşmesi nedeniyle sözleşmeyi imzalamak istememişti. Bunun üzerine İcra Vekilleri Heyeti 4 Ekim 1931'de yeni bir karar alarak, sözleşme projesinin 2. maddesiyle 6. maddesinin üçüncü fıkrasının değiştirilmesini öngörmüştü.¹⁴² İcra Vekilleri Heyeti 23 Ekim 1933'te, 2 Ağustos 1931'deki kararına bir ek yapmıştı. Buna göre, Çubuk Barajı inşaatında başmühendis olarak çalışırken 20 Ekim 1933'te sözleşmesi biten Kuntze, tüm vergiler kendisine ait olmak şartıyla ve aylık 1.200 lira ücretle su işleri inşaat mühendisi olarak bir yıl daha istihdam edilecekti.¹⁴³

İnşaat çalışmaları kapsamında müteahhit tarafından öncelikle Çubuk Çayı'nın ıslah faaliyetlerine başlanmış ve bu konudaki gelişmeler Nafia Vekilliği memurlarınca düzenli bir şekilde kontrol edilmişti. Bununla birlikte kış mevsimine geçildiğinden çalışmaların yaza bırakılması gündeme gelmişti.¹⁴⁴ 1930 yılı içerisinde de, baraj inşaatının hazırlık faaliyetlerine devam edilmiş ve inşaatta kullanılacak makineler getirilerek yerlerine konulmuştu. Nafia Vekâleti, inşaat sırasında Ankara Sular Umum Müdürlüğü tarafından istihdam edilecek daimî memurlar için baraj civarında birkaç bina yaptıracaktı.¹⁴⁵ Bu çerçevede 1 Kasım 1930'a kadar baraj inşaatında yedi başlıkta toplanan aşağıdaki işler gerçekleştirilmişti:

- Sondajlar,
- 3 adet müstahdem, usta, amele meskeni,
- 1 adet kantin binası,
- 1 adet depo binası,
- 1 adet torna tesviye atölyesi ve demirhane,
- 1 adet marangoz ve doğrama atölyesi,
- Kompresör tesisatı.

Şekil 3

Çubuk Barajı Gölü 1930

Kaynak: *Cumhuriyetin Başkenti*, II, Haz./Ed. Atıla Cangır (Ankara: Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Yayınları No 3, 2007), 749)

¹⁴¹BCA, 30.18.1.2/22.56.14, 02.08.1931.

¹⁴²BCA, 30.18.1.2/23.67.14, 04.10.1931.

¹⁴³BCA, 30.18.1.2/40.75.5, 23.10.1933.

¹⁴⁴"Su İnşaatı", *Hakimiyeti Milliye* (27 Teşrinisani 1929): 2; "Su faaliyeti", *Akşam* (29 Teşrinisani 1929): 2.

¹⁴⁵"Ankara civarında büyük bir inşaat.", *Hakimiyeti Milliye* (30 Eylül 1930): 2.

Bu dönemde ayrıca, Ankara Elektrik Türk Anonim Şirketi'nden alınan 6.000 voltluk yüksek voltaj, transformatör aracılığıyla 400/231 volta indirilerek kullanım yerlerine sevk edilmişti. 1 Kasım 1930'dan itibaren de Çubuk Çayı yatağının derivasyon kanalı hafriyatı ve baraj temel çukuru kazılmasına başlanmıştı. Üç aşamalı şekilde 10 Nisan 1932'ye kadar devam eden bu faaliyetler sonucunda, uzunluğu 250 azami genişliği 75 metre ve vadi tabanı altında ortalama derinliği 20 metre olan temel çukurunda 120 bin metreküp kazı yapılmıştı. Ayrıca 4 Haziran-9 Ekim 1932 arasında kaolin kitlesinin kazılması gerçekleştirilmişti.¹⁴⁶

Şekil 4

Çubuk Barajı Temel Zemininin Hazırlanması

Kaynak: Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılıma Töreni Hatırası 3-XI-1936, (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), s.y.

Ancak inşaat çalışmalarının başladığı sırada Sular Umum Müdürü olan Tubergen, 8 Ekim 1930'da Nafia Vekâleti'ne yazdığı bir yazıda, barajın yapımının ekonomik olmadığını ve ihale edilen parayla tamamlanamayacağını ifade ederek sözleşmenin tasfiyesini istemişti. Buna karşılık Nafia Meclisi'nin 9 Aralık 1930'daki toplantısında, şehir ve civarının sulamaya yönelik önemli ihtiyacına ve birçok emek ve masraf sonucunda meydana getirilmek istenen ağaçlığın ancak böyle bir bent inşasıyla mümkün olabileceğine dikkat çekilmişti. Bu açıdan bilimsel yönde bir sakınca olmadığı görüşüyle baraj inşaatının devamı öngörülmüş, ancak yüksekliğinin düşürülmesi için projede değişiklik yapılmasına ve ihale bedeline %20'lik bir eklemede bulunulmasına karar verilmişti. Bunun üzerine Nafia Vekâleti de 27 Aralık 1930'da, Sular Umum Müdürlüğü'ne baraj inşaatına devam edilmesi yönünde bir emir vermişti.¹⁴⁷

Bu dönemde gündeme gelen bir konu da baraj inşaatının kâgir mi yoksa beton olarak mı yapılacağına ilişkindi. Temel hafriyatı ile baraj zemininin inşaata uygun olup olmadığını incelemek amacıyla Almanya'dan bir fen heyeti getirilmiş ve civardaki taş ocaklarından alınan örnekler incelenmek üzere İngiltere'ye gönderilmişti. Alman heyet, barajın temel hafriyat inşasında 10 metre derinlikte bir kaya tabakasına rastlanacağını öngörmüştü. Ancak kazı sırasında kayanın bir kısmının yumuşak ve kısmen çürük, sağlam kısımların da piriti ve kaolin içerdiği anlaşıldığından, temelin sağlam bir zemine ulaştırılması için 28-32 metre derinliğe

¹⁴⁶Çubuk I Barajı, 34-37, 71-72.

¹⁴⁷Çubuk I Barajı, 38.

inilmişti. Buna karşın temeli sağlam tutacak derecede taş bir zemin bulunamamıştı. Barajın yapılacağı Çubuk Vadisi yoğun alüvyonla kaplı olmasının yanı sıra andezit taşlı ve geneli itibarıyla sert olmayan kayalık bir jeolojik yapıdaydı. Bu açıdan özellikle arazinin sert ve kayalık yerlerinde düz bir yüzey elde edebilmek oldukça güçtü. Buna karşın Çubuk Barajı taş ve kâgir yapılacak şekilde ihale edilmişti.¹⁴⁸

Bu çerçevede Tubergen Nafia Vekâleti'ne gönderdiği 13 Ekim 1931'deki yazısında, inşaatın kararlaştırıldığı gibi taş olarak yapılmasını önermişti. Vekâlet bu yazıya 10 Kasım 1931'de düştüğü derkenarda, son zamanlarda her yerde bu tür barajların beton olarak yapılmasına karşın Sular Umum Müdürlüğü'nün Çubuk Barajı'nı taş olarak yaptırdığını vurgulamıştı. Ancak bu durum barajın hem daha pahalı yapılmasına hem de daha az dayanıklı olmasına yol açacaktı. Ayrıca baraj, kabul edilen yüksekliğe kıyasla daha az bir alanı sulayacaktı. İstanbul Üniversitesi Jeoloji Profesörü Chaput da 11 Kasım 1931 tarihli raporunda, bent civarında 100 bin metreküplük bir gövdeye yetecek derecede taş ocakları bulunmadığından hareketle, bendin kâgir değil beton olarak inşa edilmesi gerektiğini belirtmişti. Bu gelişmelerin ardından Tubergen Nafia Vekâleti'nin derkenarına cevap vermişti. Burada taş inşaatın beton inşaattan daha pahalı ve daha az dayanıklı olduğu yönündeki iddianın doğru olmadığını öne sürmüştü. Bununla birlikte, Dünya Savaşı'ndan sonraki değişim sonucunda son zamanlarda barajlar beton olarak yapılmaktaydı. Ancak beton inşaat taş inşaata göre daha fazla uzman personele gereksinim duymaktaydı. Kendisi, Türkiye'de ilk defa baraj yapıldığı, bu konuda tecrübeli mühendis, fen memuru ve uzman işçi bulunmadığı ve beton inşaatın daha pahalıya mal olacağı düşüncesiyle taş inşaat yapılmasını önermişti. Ne var ki kendisinin önerisiyle Profesör Chaput'un tekrar baraj mahallini ziyaret etmesinden sonra düşüncesini değiştirmişti. Tubergen baraj inşaatı için gerekli taşın bulunacağından şüphe etmemekle birlikte, Profesör Chaput'un taş ocaklarından birkaçının inşaat bölgesinden oldukça uzakta olduğu görüşüne katılmaktaydı. Dolayısıyla Vekâlet'in de isteğiyle inşaatın beton olarak yapılmasını kabul etmişti. Ancak bunun için yeni bir fiyat belirlenmesi gerektiğinden müteahhitle görüşme yapılacaktı. Bu gelişmelerden sonra Nafia Vekâleti, 23 Kasım 1931'de, barajın taş ocaklarına uzaklığı nedeniyle beton olarak inşasına karar vermiş ve bunun için müteahhitle görüşülmesi talebini Sular Umum Müdürlüğü'ne iletmişti. Ayrıca Müdürlük'ten, barajın yüksekliğinin hesaplanmasını ve gerekli açıklamanın yapılmasını istemişti.¹⁴⁹ Böylece Çubuk Barajı da, daha önce sözü edilen California'daki Sen Mates Barajı gibi önce taştan yapılmak üzere tasarlanmasına karşın koşullar nedeniyle beton yapı şeklinde gerçekleştirilecekti.

Bu kararın ardından Sular Umum Müdürlüğü, 11 Aralık 1931'de, özel şartnamenin düzenlenmesi ve beton fiyatının belirlenmesi gerektiği yönünde müteahhide bir yazı göndermişti. Böylece müteahhitle yeniden fiyat belirlenmiş ve çimento beton fiyatının metreküpünün 25,50, çimento tras betonun da 27,75 lira üzerinden olması öngörülmüştü. Ancak daha sonraki araştırmalar ile Kayseri tarafında tras maddesinin üretilebileceği anlaşıldığından, Sular Umum Müdürlüğü 17 Ocak 1932'de Nafia Vekâleti'ne gönderdiği yazıda fiyat cetveline sadece 25,50 liranın eklenmesini istemişti. Bunun üzerine Sular Umum Müdürlüğü ile müteahhit arasında yeniden yapılan 23 maddelik bir "*şeraiti hususiye layihası*" müteahhit tarafından

¹⁴⁸Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936, 8-10; "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı", *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936): 66; Polatoğlu, a.g.m., 358, 360.

¹⁴⁹Çubuk I Barajı, 38-39, 42-49. Çubuk Vadisi'nde, kâgir bir baraja elverişli kayalık bir arazinin olmaması da önemli bir etkendi. Bkz. Polatoğlu, a.g.m., 358.

5 Mart 1932'de imzalanmıştı. Bu metnin Çubuk Barajı sözleşmesine eklenmesi için 9 Mart 1932'de Nafia Vekâleti'ne bir izin yazısı gönderilmiş ve Vekâlet aynı gün gerekli onayı vermişti. Taş inşaatın beton inşaata dönüştürülmesi nedeniyle şartnamenin de değiştirilmesi gerektiğinden, Nafia Vekâleti 24 Mayıs 1932'de müteahhit ile teati edilen şartnamenin bir örneğini sözleşmeye eklemek üzere Divan-ı Muhasebat Başkanlığı'na göndermişti. Divan-ı Muhasebat 1 Haziran 1932 tarihli yazısıyla barajın beton olarak inşasını kabul etmişti. Bu gelişmenin ardından Nafia Encümeni'nin 20 Aralık 1932'de aldığı kararla, Çubuk Barajı inşaatının tamamlanma süresi bir yıl uzatılarak 30 Kasım 1933 olarak belirlenmişti.¹⁵⁰ Bu kararın ardından bir değerlendirmede bulunan Kuntze, Çubuk Barajı'nın, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa yapılan bir beton bent olduğuna dikkat çekmişti.¹⁵¹

Dönemin Nafia Vekilleri'nden Hilmi Uran da, sözü edilen gelişmelerden sonra barajın beton olarak inşasının kararlaştırıldığını vurgulamaktaydı. Ancak ona göre bu durum, hem barajın maliyetini yükseltmiş hem de inşaatın gecikmesine yol açmıştı. Zira temel hafriyatı bitirip inşaata başlayabilmek için, mevcut duruma yönelik bir rapor hazırlaması amacıyla Almanya'dan bir fen heyeti getirilmiş ve civardaki taş ocaklarından alınan taş örnekleri laboratuvar raporu alınmak üzere İngiltere'ye gönderilmişti. Bu gelişmelerden ötürü barajın ekonomik olmayacağı fikri hâkim olmaya başlamış ve hatta sözleşmenin feshi gündeme gelmişti. Bununla birlikte barajın Ankara'nın su ihtiyacını karşılayacağı da dikkate alınarak inşaata devam edilmesine karar verilmişti.¹⁵²

Barajın inşaat faaliyetlerine devlet erkânı da ilgi göstermişti. İnşaat sırasında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Nafia Vekili Ali [Çetinkaya], Dâhiliye Vekili Şükrü [Kaya] ve Müsteşar Arif [Baytın] Beylerle birlikte sıklıkla kontrole gelmişti.¹⁵³ Maliye Vekili Abdülhalik [Renda] Bey de inşaatı ziyaret ederken,¹⁵⁴ Başvekil İsmet Paşa da barajla yakından ilgilenmekteydi. Kendisi 3 Ekim 1931'deki Atina ziyareti sırasında şehirdeki su tesisatını da incelemişti. Bu sırada kendisine, birkaç yıl öncesine kadar Atina'da büyük bir susuzluk problemi yaşandığı, bunun üzerine Yunan Hükûmeti'nin Amerikalı bir şirketle anlaşarak şehirden çok uzakta barajlar yaptırdığı ve buralarda biriken suları Atina'ya getirdiği söylenmişti. Bu çalışmalar büyük bir maliyete yol açsa da şehrin su sıkıntısı çözülmüştü. Bu sonuçtan etkilenen Başvekil, Ankara'nın su ihtiyacının Atina'yla aynı olduğunu dikkate alarak Çubuk Barajı'nın yapımında buradaki bilgilerden yararlanılmasını önermişti. Aslında Amerikan şirketi, 8-10 yıl kadar önce İstanbul Belediyesi'ne başvurarak bazı önemli inşaatlar yapıp bunları Belediye'ye bırakmayı teklif etmişti. Ancak Belediye şirketin istediği faizi fazla bularak bu teklifi kabul etmemişti. Bununla birlikte Nafia Müsteşarı Arif Bey, 1935 yılında Atina'daki su tesisatını değerlendirmek için uzun bir Yunanistan gezisine çıkarak Vardar, Ustrumca ve Karasu Nehirleri'nin kurutulması çalışmalarını incelemiş ve 12 Mayıs 1935'te Ankara'ya dönmüştü.¹⁵⁵

¹⁵⁰Çubuk I Barajı, 40, 53-69, 107.

¹⁵¹Kunze, a.g.y., 1.

¹⁵²Hilmi Uran, Meşrutiyet, *Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 229-230.

¹⁵³Polatoğlu, a.g.m., 359.

¹⁵⁴M. Abdülhalik Renda, *Günlükler 1920-1950*, Yay. Haz. Aytaç Demirci-Sabri Sayarı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 447.

¹⁵⁵"Ankara suyunu temin çareleri", *Cumhuriyet* (12 Mayıs 1935): 5; Polatoğlu, a.g.m., 359-360.

2.2.1. Yol Yapım Çalışmaları ve Malzeme Alımı

Çubuk Barajı'nda, ana yapının inşaatı yanında yol çalışmaları da önem taşımaktaydı. İhale öncesinde yapılan bir haberde, şose çalışmaları için 700 bin lira harcanacağı tahmin edildiği aktarılmıştı.¹⁵⁶

Dönem içerisinde, gerek yol yapımı gerekse malzeme teminine yönelik kararlar alınarak çalışmaların sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılması amaçlanmıştı. İnşaat devam ederken, 13,5 kilometre uzunluğundaki Çubuk Barajı yolunun ihalesi Emin Bey Grubu'na verilmiş,¹⁵⁷ Nafia Vekâleti'nin verdiği bir ilanla da, tahmini bedeli 248 bin lira olan Ankara civarındaki 13-500 kilometre uzunluğundaki Çubuk Barajı birleşme yolunun düzleştirme, imalat-ı sınaie ve şose inşaatı kapalı zarf yöntemiyle eksiltmeye konulmuştu. Eksiltme 5 Aralık 1931 Cumartesi günü saat 15.00'te Nafia Vekâleti'nde yapılacaktı. Eksiltmeye katılacaklar, teklif mektupları ile geçici teminatlarını aynı gün saat 15.00'e kadar Nafia Vekâleti Müsteşarlığı'na vereceklerdi. Katılımcılar eksiltme şartnamelerini Ankara'daki Nafia Vekâleti Levazım İdaresi'nden beş lira karşılığında alabileceklerdi.¹⁵⁸

İcra Vekilleri Heyeti'nin 30 Mart 1933 tarihli toplantısında ise Çubuk Barajı birleşme yoluna dair bir karar alınmıştı. Buna göre Cumhuriyet İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne 167.846 liraya ihale edilen Çubuk Barajı birleşme yolunun yapılması sırasında toprak düzeltme ve kaya yarma işleri tahmin edilenden çok fazla çıkmış ve düşünüldenden daha büyük açıklıkta menfez ve hendekler yapılmıştı. İnşaat bedeli 60.791 lira olduğundan, bu durumda ihale bedelinin %20'sinden 27.222 lira fazla çıkmıştı. Bu inşaatın eski sözleşmenin şartları kapsamında ve aynı mahalde pazarlıkla yaptırılması çabuk bir şekilde bitmesini sağlayacağından, söz konusu şirkete pazarlıkla yaptırılması Münakasa ve İhale Kanunu'nun 18. maddesinin Z fıkrası¹⁵⁹ uyarınca kabul edilmişti.¹⁶⁰

Dönem içerisinde, baraj inşaatında kullanılacak malzemelere yönelik de istisnai düzenlemeler getirilmişti. Bu bağlamda İcra Vekilleri Heyeti'nin 27 Nisan 1932 tarihli kararıyla, müteahhit tarafından sözleşme kapsamında Çubuk Bendi inşaatında kullanılmak üzere Avrupa'ya sipariş edilen alet ve malzemenin bir defaya özgü olmak kaydıyla ithal edilmesine onay verilmişti.¹⁶¹ İcra Vekilleri Heyeti'nin 17 Mayıs 1932'deki kararıyla, inşaatın takip ve denetimi amacıyla zorunlu bulunan telefon tesisatı için gerekli 4.310 liranın sular masarifi umumiyesi maddesinden ve umumi formülden istisna olarak harcanmasına izin verilmişti.¹⁶²

İcra Vekilleri Heyeti'nin 31 Ağustos 1933 tarihli toplantısında alınan karar ışığında, Çubuk Barajı yapısında kullanılmak üzere müteahhidi tarafından Almanya'dan getirtilen "Tras" marka

¹⁵⁶"Çubukovasında büyük bir bent yapılacak", *Cumhuriyet* (2 Ağustos 1929): 3. Çubuk Barajı yolunun yapımında, Cumhuriyet'in yol politikasına uygun olarak ekonomik ve sosyal yaşamda geliştirici ve kolaylaştırıcı bir rol oynayacağı düşüncesinin payı olduğunu da söylemek mümkündür. Bkz. Mine Polat Alphan-Aysun Aydın Öksüz, "1934-1944 Seneleri Arasındaki Karayolu Faaliyetlerinin Nafia Mecmuası Üzerinden İncelenmesi", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 14, 27 (2019): 147.

¹⁵⁷"Çubuk Barajı Yolunun İhalesi", *Hakimiyeti Milliye* (7 Birinci Kânun 1931): 1.

¹⁵⁸"Nafia Vekâletinden", *T.C. Resmî Gazete*, 1955 (21 Teşrinisani 1931): 1002. Yol inşaatı sırasında ilgili güzergâh üzerinde istismak da yapılmıştı. Bunlardan biri için bkz. "Nafia Vekâletinden", *Hakimiyeti Milliye* (13 Mayıs 1932): 7.

¹⁵⁹22 Nisan 1925'te kabul edilen 661 sayılı "Hükümet Namına Vuku Bulacak Müzayedeye ve Münakasa ve İhale Kanunu" başlıklı düzenlemenin 18. maddesinin Z fıkrasında pazarlık yoluyla yapılacak ihalelerin kapsamı belirlenmişti. Bkz. "Hükümet Namına Vuku Bulacak Müzayedeye ve Münakasa ve İhale Kanunu", *Resmî Ceride*, 3, 97 (28 Nisan 1341/1925): 138.

¹⁶⁰BCA, 30.18.1.2/35.21.18, 30.03.1933.

¹⁶¹BCA, 30.18.1.2/28.31.2, 27.04.1932.

¹⁶²BCA, 30-18-1-2/28-39-7, 17.05.1932.

ve 750 ton miktarında tüf taşının kontenjan¹⁶³ haricinde ülkeye alınmasına izin verilmişti.¹⁶⁴ Söz konusu düzenleme, Cumhurbaşkanı tarafından 6 Eylül 1933'te onaylanmıştı.¹⁶⁵ İcra Vekilleri Heyeti'nin 24 Eylül 1933 tarihli toplantısında alınan kararla, Çubuk Barajı inşaatında kullanılmak üzere müteahhidi tarafından Almanya 'dan getirilen 10.319 kilo ve "Dursitekt" isimindeki tıla ve tecrit maddesinin kontenjan haricinde ülkeye alınmasına izin verilmişti.¹⁶⁶ İcra Vekilleri Heyeti'nin 16 Ekim 1933 tarihli toplantısında alınan kararla da, Çubuk Barajı inşaatında gerekli olan 34,25 R.M. [reichsmark] değerindeki malzemenin kontenjan haricinde ülkeye alınmasına izin verilmişti.¹⁶⁷

2.2.2. Baraj Bütçesine Yönelik Kararlar

Baraj inşaatının istenilen bir şekilde tamamlanması bütçeyle yakından ilgili olduğundan bu konuda da çeşitli kararlar alınmıştı. Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü'nün 1931 yılı sonunda verdiği bilgiye göre, sondaj sonucunda barajın oturtulacağı kayanın daha derinde bulunduğu görülmüştü. Derinliklere inildikçe de kayanın sondaj ile tespit edilemeyecek şekilde tabakalara ayrılmış olduğu anlaşılmış ve uzman jeologların raporları doğrultusunda bu tabakaların kaldırılarak temelin güçlendirilmesi gereği ortaya çıkmıştı. Ancak bunun, barajın ihale bedeli ve Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun sağladığı %20'lik fazlayla karşılanamayacağı görülmüştü. Bu sorunun çözümü için, barajın yüksekliği düşürülüp ihale bedelinin %20 fazlasıyla sağlanacak miktar içerisinde kalmak ya da bunu geçen miktarın ödemesini taahhüt etmek gerekiyordu. Ancak barajın yüksekliğinin düşürülmesi halinde barajda toplanabilecek su miktarı 7 milyon metreküpten aşağı olacağından, yapılacak iş hem düşünülen amaç açısından hem de iktisaden verimli olmayacaktı. Zira harcanacak 2 milyon 850 bin liraya karşı 7 milyon metreküp su toplanacak ve suyun metreküpü 40 kuruşa gelecekti. Buna karşılık, projedeki yüksekliğin korunması durumunda inşaat bedelinin 3 milyon 700 bin liraya çıkacağı belirlenmişti. Ancak bu harcama karşılığında 17 milyon metreküp su toplanacak ve suyun metreküp fiyatı 21 kuruşa düşecekti. Dolayısıyla bu çözüm yolu inşaat tutarını bir ölçüde artırmasına rağmen, suyun bedelini yarıya indirdiği gibi toplanacak suyun miktarını da iki buçuk kata yakın yükseltecekti. Bu tespitlerden sonra Nafia Vekâleti, inşaatın hayli ilerlemiş bulunduğuna, yüz binlerce liralık tesisata ihtiyaç duyulduğuna ve işin acilliğine dikkat çekerek ikinci çözüm yolunu gündeme getirmişti. Bunun için gerekli ihale bedeli fazlasının eksiltme yoluyla sağlanmasına imkân görülemediğinden, inşaat masraflarının Münakasa ve İhale Kanunu'nun 18. maddesinin Z fıkrası uyarınca pazarlık yöntemiyle ihalesine karar verilmesini istemişti. Bu talebi inceleyen Maliye Vekâleti ise, mevcut teklifin gelecek yıllara yönelik 800 bin lira düzeyinde bir taahhüt yapılmasını içerdiğine, buna karşın Bütçe Kanunu'nun 2. maddesiyle gelecek yıllara yönelik inşaat taahhüdünün yasaklandığına ve o günkü

¹⁶³Dış ticarete uygulanan kontenjan sistemi düzenleyici bir dış ticaret politikası amacını taşımaktaydı. Bu bağlamda 22 Temmuz 1931'de hükümete ithalata fiziki sınırlamalar koyulması için yetki verilmiş, 12 Kasım 1931 tarih ve 11940 sayılı kararnameyle bu yetki hayata geçirilerek ülkeye sokulabilecek eşyaların listesi açıklanmıştı. Daha sonra çıkarılan kararnamelerle bu konuda yeni düzenlemeler getirilmişti. Bkz. İlhan Tekeli-Selim İkin, *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu* (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Yayın No 39, 1982), 221-245. Böylece İcra Vekilleri Heyeti'nin sözü edilen kararnamesiyle, Almanya 'dan getirilecek malzemenin kontenjan dışı olarak ülkeye alınmasına izin verilmişti.

¹⁶⁴BCA, 30.18.1.2/38.60.10, 31.08.1933.

¹⁶⁵CA, 01010351-1, 6 IX.1933.

¹⁶⁶BCA, 30.18.1.2/39.66.12, 24.09.1933.

¹⁶⁷BCA, 30.18.1.2/40.72.3, 19.10.1933. Baraj inşaatında kullanılmak üzere yurt dışından getirilen araç ve gereçler için özellikle Almanya 'dan destek alınmıştı. Bu durum, Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik ilişkilerin Çubuk Barajı aracılığıyla geliştiğini de göstermekteydi. Bu bağlamda baraj yamaçlarından birinin "Alman Tepesi" şeklinde adlandırılmasında bu iş birliğinin çok önemli bir etkisi vardı. Bkz. Yüksel Özgen-Recep Büyüktülü, "Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı (1929-1936)", *Atatürk Yolu Dergisi*, 15, 59 (Güz 2016): 92.

bütçe koşullarına dikkat çekmişti. Tüm bunlardan dolayı, inşaata yönelik ilavenin Münakasa ve İhale Kanunu'nun saydığı konulardan hiçbirine girmemesi nedeniyle bu ilavenin pazarlık yoluyla değil münakasaya konularak yapılmasının gerekli görüldüğü vurgulanmıştı. Bu görüşleri 12 Aralık 1931'deki toplantısında değerlendiren İcra Vekilleri Heyeti, inşaat masraflarına yönelik ödenek talebi için bir kanun tasarısı hazırlanması yönünde karar vermişti.¹⁶⁸

Bu dönemde, baraj inşaatının tamamlanabilmesi için bono çıkarılmasına da karar verilmişti. İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 Mayıs 1933 tarihli toplantısında TBMM'ye sunulması kararlaştırılan kanun gerekçesine göre, Çubuk Barajı inşaatının sözleşme süresi 1933 mali yılı içerisinde sona erecekti. Müteahhit tarafından yapılan tesisat ve alınan tedbirlerin yanında bütçeye konulan ve konulacak ödenekle uygun hareket edildiği takdirde barajın ancak dört yıl içerisinde tamamlanması mümkün olacaktı. Barajın müteahhidi, inşaatı kısa zamanda bitirebilmek için yüksek düzeyde işletme ile tesisat masrafı yapmakta ve en modern teçhizatı içeren araçları kullanmak durumundaydı. Bu da, sadece tamir masraflarının aylık birkaç bin liraya yükselmesine neden olmaktaydı ve bütçedeki ödenek yetersiz kaldığından yılın ancak iki ayında çalışılmakta, diğer aylarda ise inşaat durdurulmaktaydı. Ancak gelecek yıllarda inşaata devam edileceğinden şantiye teşkilatı dağıtılmıyordu. Bu durum da sözleşme dışında ağır masrafların yapılmasına neden olduğundan haklı bir şekilde müteahhidin zarar ve ziyan talebine yol açacaktı. İşin gecikmesi ayrıca, açıkta bulunan baraj aksamının sel tahribatının dışında soğuk ve sıcak hava koşullarının olumsuz etkilerine de açık olmasına neden oluyordu. Bu tehlikeler milyonlarca liralık inşaatın harap olabileceği sonucunu doğurabilecekti. Tüm bu nedenlerden dolayı, o güne kadar gerçekleştirilen inşaatın sözleşmede belirtilen süre zarfında tamamlanması yüksek menfaatler açısından zorunlu görüldüğünden ilgili kanun tasarısı hazırlanmıştı. 1933-1934 mali yılında bütçeye büyük miktarlar eklenerek söz konusu sıkıntılar önlenemeyeceğinden, müteahhidin alacaklarına karşılık bono verilmesi ve bütçedeki ödeneğin tamamen yapılacak işe aktarılması öngörülmüştü. Kanun tasarısını Nafia Vekili'nin katılımıyla görüşen Nafia Encümeni'nde de, bütçedeki ödeneğin azlığına dikkat çekilerek bu paranın 1933-1934 yıllarında yapılması belirlenen işlere ve müteahhidin alacaklarını ödemeye yeterli olmadığı vurgulanmıştı. Müteahhidin bütçedeki ödeneğe göre çalışması halinde inşaat yıllarca uzayacağı için bono çıkarılması önerisi kabul edilmişti. Aynı şekilde Bütçe Encümeni de tasarıya onay vermişti.¹⁶⁹

Bu gelişmenin ardından kanun tasarısı TBMM'nin 12 Haziran 1933 tarihli toplantısında ivedilikle görüşülerek kabul edilmişti.¹⁷⁰ Beş maddeden oluşan 2317 sayılı kanuna göre, 1482 sayılı kanun gereğince birçok yılı kapsayan su işleri için 2207 numaralı kanunun yayımlanmasından önce yapılan sözleşmeyle yapımına başlanan Çubuk Barajı inşaatının sözleşmedeki tarihte bitirebilmesi için Nafia ve Maliye Vekâletleri'ne 900 bin liraya kadar bono çıkarma yetkisi verilmişti.¹⁷¹

Son olarak, dönem içerisinde baraj inşaatının maliyetini artıran karar da onaylanmıştı. Bu bağlamda Nafia Meclisi'nin 9 Aralık 1930 tarihinde aldığı baraj inşaatının %20 fazlasıyla ya-

¹⁶⁸BCA, 30.10.0.0/158.109.9, 16.12.1931; *Çubuk I Barajı*, 40. Ayrıca bkz. Özgen-Büyüktolu, a.g.m, 92-93.

¹⁶⁹TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 70 Eki, Sıra No 309 (12.VI.1933): 1-2.

¹⁷⁰TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 70 (12.VI.1933): 207. Kanun, Cumhurbaşkanlığı Gazi Mustafa Kemal tarafından 17 Haziran 1933'te onaylanmış ve ilan edilmek üzere Başvekâlet'e gönderilmişti. Bkz. CA, 01003290-8, 17 Haziran 1933.

¹⁷¹"Çubuk Barajı ve Bursa Ovası ıslahat ve inşaat işleri için bono çıkarılması hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2435 (24 Haziran 1933): 2779.

pılması kararı ve müteahhidin isteği üzerine Sular Umum Müdürlüğü Nafia Vekâleti'nden bu konuda izin talep etmiş ve Vekâlet 12 Ağustos 1933'te gerekli izni vermişti.¹⁷²

2.2.3. Barajın Teknik Özellikleri ve Yapılan Değerlendirmeler

İnşaat sırasında barajın kapasitesi ve teknik özellikleri de kamuoyuna yansımaktaydı. Bu konudaki bir bilgiye göre büyük bir araziye sulayacak olan barajın sağlam zeminden yüksekliği 38 metreydi ve bunun 19 metresi tamamıyla toprak altında olacaktı. Temelde baraj duvarının genişliği 33 metre hesaplanmıştı ve bu genişlik yukarı çıkıldıkça azalarak en üstte üç metre kalmaktaydı. Barajın alacağı su miktarı yedi milyon metreküptü ve uzunluğu altı buçuk kilometreydi. Barajın toplayacağı sular, Çubuk Çayı'nın gerek toprak altında gerekse üstünde sürekli olarak akan sularla yağmurlardan oluşan sular ve sel sularıydı. Burada toplanacak su, bütün Ankara Ovası'nı Sincan Köyü'ne kadar sulayabilecekti ve bu miktar 12 bin dönümlük araziye sulamak için gereken ortalama su miktarına karşılık gelmekteydi.¹⁷³

Baraj inşaatı ilerledikçe teknik özelliklere ve barajın amacına yönelik bilgiler de detaylandırılmaktaydı. Bu çerçevede barajın 12 milyon ton su toplaması amacıyla yapıldığı belirtilmişti. Buna karşılık o güne kadar yapılan incelemeler bu yöreden baraj için 49 milyon ton su toplamanın mümkün olabileceğini göstermişti. Baraj tamamlandıktan sonra bu sulardan bir kısmı borularla şehre verilecek ve şehrin temizliğine ayrılacaktı. Diğer kısmı da yine bir boruyla istasyonun yanında yapılacak büyük havuza ve ileride inşa edilecek spor ve ağaçlandırma alanlarına akıtılacaktı. Çubuk'ta yapılmakta olan baraj ve bu baraj için çevreden toplanacak sular şehrin tüm bu ihtiyaçlarını karşılayabilecekti.¹⁷⁴ 1933 yılında Ankara Gezi Rehberi ismiyle bir kitap yayımlayan Galatasaray Lisesi Tarih Öğretmeni Ernest Mamboury de, Çubuk Barajı'nın ortalama 17 milyon metreküp su verebileceğine ve 225 metreden 600 metreye ulaşan düzensiz bir genişlikte şekillenen bentin kilometrelerce uzunluğa yayılacağına işaret etmişti. Tabana kadar olan seviyesi 45 metre ve su yüksekliği 23 metre olmak üzere, toplam yüksekliği 68 metre olacak barajın genişliği ise 225 metreyi bulacaktı.¹⁷⁵

Çubuk Barajı inşaatının ilk aşamasında çalışmalara yönelik çeşitli değerlendirmeler de yapılmaktaydı. Bu çerçevede Falih Rifki [Atay], barajın bitiminde Türk köylüsünün havada bulut izi kovalamaktan kurtulacağını ifade ederek, bu dönemi "*Anadolu Su Hazineleeri*" devri olarak tanımlamıştı.¹⁷⁶ Gözlemlerini aktaran Kastamonu milletvekili Tahsin [Coşkan] Bey, Ankara'nın Millî Mücadele dönemindeki tarihsel önemine değinmiş ve inkılapların da bu şehirde alınan kararlarla yapıldığına işaret etmişti. Ona göre step olarak tanınan, denizden bin metreye yakın yükseklikte olan ağaçsız Ankara, 10 yıl içinde "*ona hor bakanlara, iftira edenlere*" cevabını fazlasıyla vermeye başlamıştı ve 10 yıl daha geçince "*yeşil yuva*" olacaktı. Bu dönemde hükûmet, her tarafta yenilikler gerçekleştirirken millî hareket ve varlığa merkez olan Ankara şehrinde de birçok şey yapmıştı. Bunlar arasında şehre 10 kilometre uzakta, Çubuk Suyu giderinde üç sene önce yapılmasına başlanan bir baraj vardı. Tahsin Bey, bu barajın önemini şu şekilde vurgulamıştı:

¹⁷²Çubuk I Barajı, 41.

¹⁷³"Ankara Civarında Su Bentleri", *Hakimiyeti Milliye* (27 Mayıs 1931): 4.

¹⁷⁴"Çubuk", *Hakimiyeti Milliye* (15 Eylül 1932): 3.

¹⁷⁵Ernest Mamboury, *Ankara Gezi Rehberi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2014), 145.

¹⁷⁶Falih Rifki, "Çubuk Barajı", *Hakimiyeti Milliye* (29 Haziran 1932): 1.

“Bu baraj, Orta Anadolu’da Büyük Gazi’nin, inkılap devri türklerinin, gelecek nesillere bırakacağı ölmez, medenî eserler arasında cidden övünülecek bir armağan olacaktır. Bu yalnız bizim sözüümüz değil, iki hafta evel Ankara’mızı görmeğe gelen dünyaca tanınmış sular mütehasısı Profesör Omedeo da aynı fikirdedir.”

Bu sözlerinin ardından, Çubuk Barajı alanının yedi kilometre uzunluğunda 13 milyon ton su alabilecek büyüklükte bir eser olduğunu ve Profesör Omedeo’nun verdiği bilgiyi aktararak o anda yapılmakta olan barajın duvarları çok az bir masrafla iki metre daha yükseltilirse %50 daha fazla su alabilecek konuma geleceğini belirtmişti. Ayrıca Tahsin Bey, barajı doldurmak için Çubuk’tan gelen suların yeterli olacağını da uzmanların verdiği bilgilere dayanarak açıklamıştı. Son olarak baraj üzerinden bir karşılaştırma yaparak, Türklerin eline miras kalan ile geleceğe miras bırakacakları arasındaki farkı şu satırlarla ortaya koymuştu:

“Gazi ve nesline miras kalan kıraç, kuru, boz tepeleri ağaçlamak, vadileri çayırırla yeşillendirmek, bağlar, bahçeler, meyvelikler, korular vücuda getirmek neslimize mukadder olan eşsiz bir nimet olmuştur.

Biz gözlerimizi yumduğumuz zaman evlatlarımıza, kıraç, kurak, boz kırlar değil, yeşil bağlar, bahçeler, mamur bir vatan bırakacağız.”¹⁷⁷

Baraj inşaatının devam ettiği sırada bir saptamada bulunan Ali Süreyya ise öncelikle: “Ankara’nın 11 kilometre şimalinde muazzam bir baraj yapılıyor” diyerek gerçekleştirilen işin önemine işaret etmişti. Ona göre bu baraj, Ankara’nın kuraklık sorununa çare olacak ve adeta şehre “can verecek”ti. 12 milyon ton su kapasitesine sahip olacak baraj aynı anda dolup boşalacağından 18 ila 20 milyon ton arasında su biriktirecekti.¹⁷⁸ Benzer bir değerlendirmeye göre de, “Yeşil Ankara” beş on yıl önce bir hayal sayılırken, Cumhuriyet Hükûmeti bu amacı tamamiyle gerçekleştirmek için Ankara’nın en önemli sorununu çözecek ve en önemli ihtiyacını karşılayacak çareyi bulmuş ve bunu başarma yolunda ilerlemişti.¹⁷⁹

Bu sırada Nafia Vekâleti de, Çubuk Barajı konusunda halkı bilgilendirmek için çalışma yürütmekteydi. Bu kapsamda Nafia Vekâleti Su İşleri Umum Müdürü Mühendis Salahattin Bey, 15 Aralık 1932’de Ankara’da barajların tarihi ve Çubuk Barajı hakkında bir konferans vermişti. Bu konferansa, Nafia Vekili’nin yanı sıra birçok mühendis ve müteahhit de katılmıştı. Salahattin Bey önce baraj yapılmasına yönelik ihtiyaçtan ve baraj yapım tarihinden söz etmiş, ardından Ankara’nın su ihtiyacıyla birlikte tüm Orta Anadolu’nun stepleşmeden kurtarılması için Çubuk Barajı’nın yapılmasının gerekli olduğunu bilimsel kanıtlarla ifade etmişti.¹⁸⁰

İnşaat aşamasındaki gelişmeleri özetleyip değerlendiren Yunus Nadi’ye göre de, başlangıç sürecindeki çalışmalar dahi büyük bir işe girildiğini ortaya koymuştu. İşe başlanmasından birkaç yıl sonra yaptığı ziyarette ise baraj inşaatında ne denli büyük bir gelişme kaydedildiğini görmüştü. İnşaat sırasında kurulan tesisat, barajın kendisinden birkaç kat büyük bir toplam oluşturmaktaydı. Yunus Nadi, inşaat sırasında barajda gerçekleştirilen değişiklikleri de şu başlıklar altında toplamıştı:

¹⁷⁷Kastamonu Mebusu Tahsin, “Çubuk Barajı”, *Hakimiyeti Milliye* (10 Haziran 1933): 1.

¹⁷⁸Ali Süreyya, “Çubuk bentleri”, *Cumhuriyet* (9 Teşrinisani 1932): 3.

¹⁷⁹“Çubuk Barajı”, *Hakimiyeti Milliye* (3 Birinci Teşrin 1933): 3.

¹⁸⁰“Barajlar İçin Bir Konferans”, *Hakimiyeti Milliye* (16 Birincikânun 1932): 1, 4.

- Taş inşaattan vazgeçilerek betona karar verilmişti.
- Baraj yüksekliğinin zeminden 24 metreye kadar yükseltilmesi kararlaştırılmıştı.
- İlk tahminlerde temel için 4-5 metre sonra sağlam zemine inileceği düşünülmesine karşın 20 metre aşağı inilmek zorunda kalınmış ve o kısımda rastlanan kaolin tabakası da 34 metreye kadar inilmesini zorunlu kılmıştı.

Bu tespitlerin ardından teknik detaylar hakkında bilgi veren yazarın aktardığına göre, barajın karşılıklı iki dağ arasındaki uzunluğu 255 metreydi. Temel kısmı zeminden itibaren 20 metre, kaolin tabakalı yerden de 34 metre derindeydi. Barajın zeminden itibaren asıl su toplayacak savak kısı 22-24 metre yüksekliğindeydi. Duvarın en aşağıdaki kalınlığı 33-35, en yukarıda ise 4 metreydi. Çok kalın temeller üzerinden başlayan duvar yukarıya doğru incelerek çıkıyordu. 25 bin ton çimento harcanarak meydana getirilen duvarların hacmi 105 bin metreküptü. Duvarın su hapsedeceği büyük havuz alanına su gönderecek versanlar 500 kilometre genişliğe kadar yayılmıştı. Barajın önünde toplanacak su altı kilometrelik bir havuz oluşturacak diğer bir deyişle ufak bir göl teşkil edecekti. Barajın dolduracağı su miktarı 12,5 milyon metreküp olarak hesaplanırken, kullanılacak bu suyun yerine yeni su geleceğinden barajda toplanıp verilecek su miktarının 25 milyon metreküp olacağı düşünülüyordu. Tüm bu veriler, Cumhuriyet Hükümeti'nin Ankara'nın yanı başında "muazzam bir abide" meydana getirdiğini ortaya koymaktaydı.¹⁸¹

2.3. Çubuk Barajı'nın Ankara'nın Su İhtiyacına Tahsis Edilmesi ve Sonrasındaki Gelişmeler

2.3.1. Barajın Ankara'nın Su İhtiyacına Tahsis Edilmesi

Çubuk Barajı inşaatında 1933 yılı sonuna kadar belirli bir mesafe kaydedilmesine karşın mali sorunlar nedeniyle baraj belirlenen tarihte tamamlanamamıştı. Bunun üzerine Nafia Vekâleti, 5 Aralık 1933'te, baraj inşaatında geriye kalan iş miktarının belirlenmesi ve buna göre Meclis'ten ödenek istenmesi yönünde bildirimde bulunmuştu. Bunun ardından Sular Umum Müdürlüğü bünyesinde Ratıp [Suman], Necip [Suveren] Beyler ile Profesör Kunzte'den oluşan üç kişilik bir komisyon kurulmuştu. Komisyon faaliyetlerini, eksik kalan işlerin tamamlanması doğrultusunda yoğunlaştırdığı sırada, Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu da sürekli bir şekilde membalar ve yeraltı sularına yönelik incelemeler yapmaktaydı. Ancak Su İçme Komisyonu, bir duvar arkasında toplanacak kirliliği bent suyundan içme suyu olarak yararlanmayı kabul etmiyordu. Bununla birlikte komisyon başkanı, Ankara civarındaki membaların tatmin edici düzeyde olmadığına inandığından, Ankara'ya Kızılırmak ve Sakarya'dan su getirilmesi için araştırmalar yaptırmıştı. Ne var ki her iki yerden su taşınması büyük masraf ve külfete yol açacağından, Çubuk Barajı'nın içme suyu olarak kullanılmasının zorunlu olduğu sonucuna varılmıştı.¹⁸²

Bu kararlar birlikte çözülmesi gereken önemli bir problem ortaya çıkmıştı. Bu da, Çubuk Barajı asıl olarak Ankara'daki bahçe ve tarlaların sulanması amacıyla inşa edildiğinden, barajın içme suyuna tahsis edilmesi durumunda sulama meselesinin nasıl çözüleceğiydi. Ankara

¹⁸¹Yunus Nadi, "Ankara'da Çubuk Barajı", *Cumhuriyet* (7 Teşrinisani 1933): 1, 6.

¹⁸²Çubuk I Barajı, 84-85.

Şehri Su İçme Komisyonu, bu konuda izlenecek yolun ne olacağına dair Sular Umum Müdürlüğü'nden bilgi istemişti. Müdürlük cevabında özetle şu noktaları vurgulamıştı:

- Çubuk Çayı giderlerine yönelik mevcut incelemeler az ve birbirinden farklıydı.
- Derenin gücü, daha çok sel sularından meydana gelmekteydi.
- Bu dereden 1931 yılında 54, 1932'de 33 ve 1933'te ise sadece 8 milyon metreküp su geçmişti. İncelemeler eksik olduğundan, gelecek yıllardaki su miktarına dair bir tahmin yapılamayacağı gibi 1933 yılı rakamının asgari düzey olup olmadığına yönelik de bir karar verilemezdi.
- Çubuk Barajı en fazla 30 milyon metreküplük bir suyu yararlanılabilir hale getirecekti. Çubuk'tan inen sel suları ağırlıklı olarak aralık ile haziran ayı sonuna kadar geldiğinden, bu süre zarfında şehre fazla su sevk edilmesi ve fazla suların kısmen sulamada kullanılabilmesi mümkündü.
- En olumsuz koşullar ise, yıllık inen suyun 30 milyon metreküpten az olduğu yıllarda ortaya çıkacaktı. Ortalama yağmurlu yıllarda 33 milyon metreküp su sağlanabilecek ve kurak geçecek yılları telafi edebilmek için bendin dolu tutulması gerekecekti. Ancak Çubuk Barajı 13 milyon metreküp su tutabileceğinden, kurak geçen yıllarda barajın hem sulama hem de içme suyu ihtiyacını karşılaması mümkün değildi. Dolayısıyla yapılmakta olan baraj sulama hariç şehrin su ihtiyacını karşılayabilecekti.

Bu değerlendirmelerin ardından Sular Umum Müdürlüğü, şehre en ucuz suyun Çubuk Barajı kanalıyla sağlanabileceği görüşünü ortaya koymuştu. Öncelikle ülkenin başkentinde yaşayan ve hızlı bir şekilde artan nüfusun su ihtiyacını karşılamak hayati bir davaydı. Bunun için bölgedeki yeraltı sularını toplayarak içme suyunu temin etmek külfetli ve pahalı olacağı gibi buralardan bol su bulmak da olanaklı değildi. Aynı şekilde Kızılırmak ve Sakarya seçenekleri de zor ve masraflıydı ve buralardan getirilecek suyun daimî bakım masrafı da yüksek olacaktı. Tüm bu etkenlerden dolayı, Çubuk Barajı'nın Ankara'nın içme suyuna tahsisi en kısa ve iktisadi yoldu. Müdürlük, bol yağmurlu yıllarda önemli miktarda suyun barajın üstünden akıp gittiğini de dikkate alarak, fazla suyun Solfasol Köprüsü hizasında ve yaklaşık 2 milyon lira maliyetle 15 milyon metreküplük suyu tutacak bir toprak baraj yapılmasını önermişti.¹⁸³ Hilmi Uran'ın verdiği bilgiye göre bu gelişmenin ardından, Çubuk Barajı'nın inşa işi Nafia Vekâleti'nden alınarak Ankara Şehri Su İçme Komisyonu'na devredilmişti.¹⁸⁴

Bu değerlendirmeden sonra İcra Vekilleri Heyeti 20 Mart 1934'te, Ankara'nın içme suyu ihtiyacının temini için 1934 yazında Çubuk Barajı'nda yapılması zorunlu görülen tertibata yönelik bir karar almıştı. Buna göre demir inşaat malzemesi ile vana ve boruların hızlı bir şekilde sağlanması adına Münakasa ve İhalat Kanunu'nun 18. maddesinin Z fıkrası uyarınca tahmini 78.056 reichsmark tutarındaki söz konusu malzeme Almanya'daki fabrikalardan pazarlık yoluyla satın alınacaktı.¹⁸⁵

Bu sırada Nafia Vekili, ilgililerle birlikte 9 Nisan 1934'te barajı ziyaret ederken,¹⁸⁶ o sırada aktarılan bir habere göre o döneme kadar baraj inşaatı için 72 bin metreküp beton dökülmüştü

¹⁸³"Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937): 16; *Çubuk I Barajı*, 85-86.

¹⁸⁴Uran, *a.g.e.*, 230.

¹⁸⁵BCA, 30.18.1.2/43.16.2, 20.03.1934.

¹⁸⁶"Çubuk barajı inşaatı ilerliyor", *Cumhuriyet* (12 Nisan 1934): 3.

ve 32 bin metreküp daha dökülecekti.¹⁸⁷ Tüm bu gelişmeleri takiben 14 Haziran 1934'te kabul edilecek kanunla Ankara'nın su ihtiyacının Çubuk Barajı'ndan karşılanması kararı resmileşecekti. Bu düzenlemeden iki ay önce 17 Nisan 1934'te Meclis'e sunulan kanun gerekçesinde, baraj inşaatına yönelik çalışmalar özetlenmiş ve yapılması planlanan faaliyetler aktarılmıştı. Buna göre Ankara'nın başkent olarak belirlendiği dönemde şehrin ve civarındaki ovaların su ihtiyacını temin için araştırma başlatılmıştı. Bu kapsamda şehrin kuzey batısından geçen Çubuk Çayı'nın üzerine bir bent inşasıyla havzaya düşecek sular ile çayın taşmasıyla toplanacak sulardan yararlanılması düşünülmüştü. Bunun için Ocak 1929'daki sözleşmeyle Çubuk Çayı üzerinde bir bent inşası işi müteahhidine ihale edilmişti. Ancak söz konusu barajın temelini, önceden tahmin edilemeyen birçok nedenden dolayı zemin seviyesinden 34 metre aşağıda atılması inşaat kütlelerinin çok artmasına yol açmıştı. Bunun sonucunda itibari yükseklik olan 104 rakımına kıyasla 11,5 metre aşağıda kalınmış, buna karşılık sözleşmede saptanan ihale bedeline, kanunla izin verilen %20'si eklenerek toplam harcama miktarı 2 milyon 789 bin liraya ulaşmıştı. Fakat elde bulunan ödenek bittiğinden inşaat durdurulmuştu. Büyük bir emek ve fedakârlıklarla mevcut noktaya getirilen inşaat ülkenin zorunlu ihtiyaçları açısından yarım bırakılamayacağından, uzmanın hazırladığı rapor doğrultusunda barajın bundan sonraki yapısı için 1,5 milyon liraya ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştı. Bu inşaatı bitirmek bir zorunluluk olmakla birlikte, Ankara'nın su ihtiyacı o güne kadar başvuru kaynaklardan karşılanamadığından Kızılırmak ve Sakarya'dan su getirilmesi düşünülmüşse de, bu iş çok zor ve maliyetli olacaktı. Dolayısıyla şehir suyunun tamamlanacak barajdan temin edilmesi daha güvenli ve ekonomik görülmüştü.¹⁸⁸

Bu bağlamda gerek baraj inşaatı gerekse su getirilmesi için dönecek borular ve suyun taşıfinesine yönelik yapılacak havuzlar için 863 bin liraya ihtiyaç vardı. Buna, barajın yapısı için gerekli olan 1,5 milyon lira da eklenince toplam maliyet 2 milyon 363 bin liraya çıkmaktaydı ve ilgili kanunla bu para talep edilmekteydi. Teklifi inceleyen Nafia Encümeni, o güne kadar 2 milyon 789 bin lira harcanmasına, önceden yapılan keşif ve tahminlere karşın temellerin çok aşağıda atılabilmesi ve bu nedenle inşaat kütlelerinin fazlaşması yüzünden inşaatın tamamlanmadığına dikkat çekmişti. Bu noktadan sonra baraj 11,5 metre yükseltip planda kabul edilen 104 rakımına ulaştırılırsa tamamlanacaktı. Bunun için gerekli miktar 1,5 milyon liraydı ve miktar üçüncü defa ödenek istememek için yüksek tutulmuştu. Ancak eksiltmeye konulduğunda, işin bu miktardan daha azına yapılacağı ümit edilmekteydi. Diğer taraftan Ankara'nın su ihtiyacının en kolay ve ucuz bir şekilde bu barajdan su alınarak karşılanabileceği düşünülmüştü ve buna yönelik tertibat için de 863 bin liralık bir yatırım planlanmıştı. Dolayısıyla hem barajın yarım kalmaması hem de Ankara'nın su ihtiyacının karşılanması gibi iki önemli sebebe dayanan kanun tasarısı aynen kabul edilmişti. Bütçe Encümeni de ilgili görüşlere katılarak teklifi onaylarken, görüşmede hazır bulunan Dâhiliye Vekili'nin önerisi üzerine Bent Deresi'nin ıslahına yönelik bir kayıt eklenmesine karar vermişti.¹⁸⁹

TBMM'nin 14 Haziran 1934'teki oturumunda kabul edilen,¹⁹⁰ 2511 sayılı kanun çerçevesinde Nafia Vekili'ne 2 milyon 363 bin liralık taahhüt icrası ve bu miktar dâhilinde olmak üzere

¹⁸⁷ "Ankara çubuk barajı inşaatı sene sonunda bitecek", *Vakit* (31 Temmuz 1934): 2.

¹⁸⁸ TBMM ZC, Devre IV, Cilt 23, İnikat 68 Eki, Sıra No 224 (14.VI.1934): 1.

¹⁸⁹ TBMM ZC, Devre IV, Cilt 23, İnikat 68 Eki, Sıra No 224 (14.VI.1934): 1-4.

¹⁹⁰ TBMM ZC, Devre IV, Cilt 23, İnikat 68 (14.VI.1934): 160. Kanun, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal tarafından onaylanarak, ilan edilme üzere 19 Haziran 1934'te Başvekâlet'e gönderilmişti. Bkz. CA, 01003295-36, 19 Haziran 1934.

gelecek yıllara yönelik sözleşme yapma yetkisi verilmişti. Bu madde uyarınca yapılacak tahhütlerin hayata geçmesi için her yıl ödenecek miktarı o yılın bütçesine konulmak üzere 2 milyon 363 bin liraya kadar bono çıkarılabilecekti. Ya da 1779 numaralı kanunun birinci maddesi gereğince Hazine'deki hisse senetleri ile tahvillerin satış bedelleri veya bunların karşılığında yapılacak borçlanma geliri karşılık gösterilebilecekti. Bu yolla elde edilecek gelirin 1,5 milyon lirası Çubuk Barajı'nın bitirilmesi için Nafia Vekâleti bütçesine, 863 bin lirası da Ankara şehir suyunun barajdan temini için Maliye bütçesine eklenecekti.¹⁹¹

Yapılacak çalışmalara yönelik ödeneğin sağlanmasıyla beraber Tubergen'in programına eklemeler gerçekleştirilmiştir. Bunlar ana hatlarıyla şu şekilde belirlenmiştir:

- Çubuk Bendi'nden suyun akıtılması için bent ile şehir civarında Ziraat Enstitüleri yakınına kadar 10 kilometrelik bir boru döşenmesi,
- Bu suyun arıtılarak şehre verilmesi için Ziraat Enstitüleri karşısında Sarıklı'ya ait bir kısım arazi üzerinde bir filtre istasyonu, temiz su deposu ve tulumba istasyonu inşası,
- Suyun yükseltilmesi için filtre istasyonu ile Hisar ve Bedestan Depoları arasında iki yükseltme borusunun döşenmesi.

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu programına göre, bu işlerin tümü 1936 Mayıs ayı sonuna kadar bitirilecekti.¹⁹²

Bu sırada bir değerlendirme kaleme alan Yunus Nadi, gelinen noktada barajın inşasına dair şu tespitlerde bulunmuştu:

"...Denebilir ki Çubuk barajı yeni Türkiye en esaslı medenî hamlelerinden birinin parlak bir numunesini göstermeye hazırlanıyor. Bunun böyle yüksek ehemmiyetli bir medeniyet eseri olacağına şimdiden bir daha işaret etmiş bulunalım. Bu bir eserdir ki yeni Türkiyenin kalkınma için hangi yollardan yürümek mecburiyetinde olduğunu gösterecektir."¹⁹³

Kastamonu milletvekili Tahsin Bey de, Anadolu'nun ortasında Ankara'nın hemen yanında 10 milyon tondan fazla su toplayacak kapasiteli bu barajın önem ve değerinin sadece Ankara'nın su ve sulama ihtiyacını sağlama noktasında olmadığını, aynı zamanda Türk'ün ölmeyecek medeni eserlerinden biri olması açısından da değerinin büyük olduğunu ifade etmişti. Birkaç yıl önce inşasına başlanan bu barajın önemli kısımları tamamlanmıştı. Baraj 12-14 milyon metre küp su toplayacak büyüklükte yapılmakla birlikte barajın dayandığı temeller gayet sağlamdı ve o yörede alınacak fennî önlemlerle 25 milyon metre küp su toplamasına uygundu. Bu çerçevede baraj duvarının üzerine iki metre yükseklik verilmesi halinde gelecekte yeni bir inşaat ve masrafa gerek duymaksızın bu yapı tamamlanacaktı. Bu işlem barajın yapılma süresini artırmadığı gibi fazla para harcanmasını da gerektirmiyordu. Henüz tamamlanmamış duvarlar yükseldikçe biraz inceleştirilecekti ve bazı fennî önlemlerin de alınması halinde bunun yapılmasının mümkün olduğunu yetkili kişiler söylemekteydi. Aslında baraj o günkü haliyle tamamlansa da birkaç yıl sonra yeniden yükseltmek isteneceğinden, o günkü çalışmayla, gelecekte yarım milyona yakın bir paranın yeniden harcanmasına gerek

¹⁹¹"Çubuk barajı inşaatının ikmalî ve Ankara şehri suyunun bu barajdan temini hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2734 (23 Haziran 1934): 4011.

¹⁹²BCA, 30.1.0.0/122.774.1, 1934.

¹⁹³Yunus Nadi, "Tekemmül yolunda Bir şehrimiz: Ankara", *Cumhuriyet* (5 Mart 1934): 1.

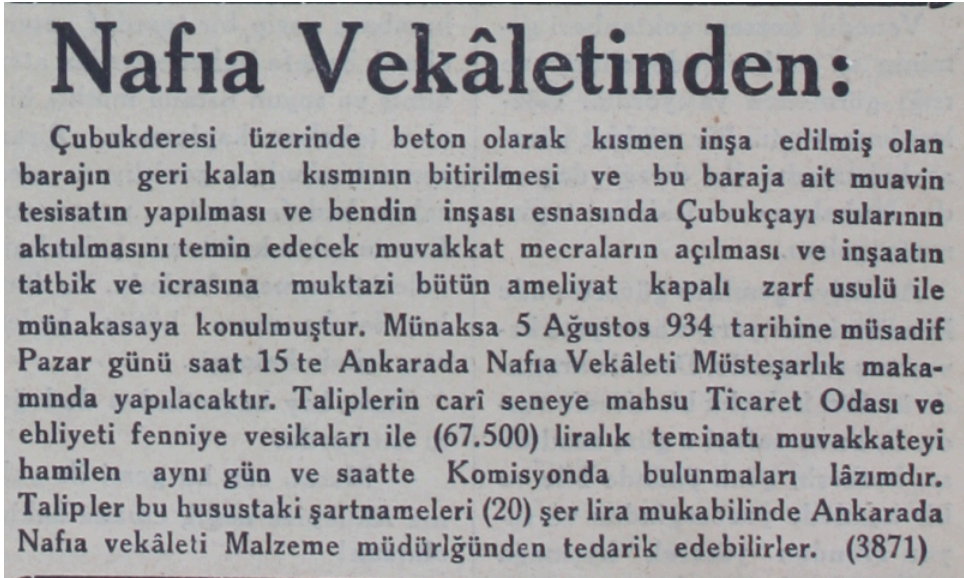
olmadan barajın fazla su toplama meselesi de çözüme kavuşturulacaktı. Bu nedenle Tahsin Bey, Nafia Vekili Ali Bey'in bu duvar meselesini göz önünde bulundurmasını istemiş ve değerlendirmesinin sonunda bitmesine az bir süre kalan Çubuk Barajı'nın Ankara'nın büyük su eksikliğini gidereceğini ifade etmişti.¹⁹⁴

2.3.2. Çubuk Barajı'na Yönelik İkinci İhale

Baraj inşaatının bitirilmesine yönelik yeni karar uyarınca Nafia Vekâleti tarafından eksiltmeye gidilmişti. Eksiltme, 5 Ağustos 1934 Pazar günü saat 15.00'te kapalı zarf usulüyle Ankara'daki Nafia Vekâleti Müsteşarlık makamında yapılacaktı. Taliplilerin o yıla özgü istenen belgeler ve 67.500 liralık geçici teminat ile belirtilen gün ve saatte komisyonda bulunmaları gerekiyordu. Talipliler eksiltmeye dair şartnameleri 20 lira karşılığında Ankara'daki Nafia Vekâleti Malzeme Müdürlüğü'nden alabileceklerdi.¹⁹⁵

Şekil 5

Nafia Vekâleti İhale İlanı.

Kaynak: (Akşam (15 Temmuz 1934): 10)

Söz konusu eksiltme sonucunda, 25 Ağustos 1934 tarihinde Omsim İnşaat Şirketi'yle sözleşme imzalanmış ve birinci müteahhidin elinde bulunan tesisler Nafia Vekâleti tarafından satın alınarak yeni müteahhide verilmişti. Bu aşamada barajın ilk müteahhidi olan Tahsin İbrahim Bey, 16 Temmuz 1933'te yazdığı dilekçeyle kalan kısmın inşaatının da kendisine verilmesini istemişti. Ancak Maliye Vekâleti, kalan inşaatın pazarlık yoluyla verilmesini uygun bulmadığından yeni ihale kapalı zarf yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve ikinci ihale ilkinde göre oldukça düşük birim fiyatlarıyla verilmişti.¹⁹⁶ Kamuoyuna yansıyan haberlere göre inşaat sözleşmenin imzalanmasından 45 gün sonra başlayacak ve bir yıl içerisinde bitirilecekti.¹⁹⁷

¹⁹⁴Kastamonu Mebusu Tahsin, "Çubuk Barajı", *Hakimiyeti Milliye* (1 Mayıs 1934): 1.

¹⁹⁵"Nafia Vekâletinden", *Akşam* (15 Temmuz 1934): 10.

¹⁹⁶Çubuk I Barajı, 102-104.

¹⁹⁷"Çubuk barajı", *Haber Akşam Postası* (6 Ağustos 1934): 4; "Çubuk barajı inşaatı", *Vakit* (6 Ağustos 1934): 2.

Bu gelişmeye yönelik bir değerlendirmede, ilk müteahhidin elindeki tesisatın satın alınmasıyla devletin 350 bin liralık bir kazanç temin ettiği ve ileride yapılacak barajlar için kullanılacak birçok alete sahip olduğu vurgulanmıştı.¹⁹⁸

Omsim Şirketi'yle imzalanan 21 maddelik sözleşmenin giriş kısmında, ilgili belgenin Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti adına Nafia Vekili Ali Bey ile İstanbul ve Ankara'da faaliyet gösteren Omsim Mühendis Osman, Mahmut, Selahattin Kadri İnşaat Şirketi Müteahhitliği arasında imzalandığı belirtilmişti. Sözleşmede öne çıkan maddeler şöyleydi:

- Müteahhit, beton olarak kısmen inşa edilmiş olan Çubuk Barajı inşaatının kalan kısmını tamamlamayı kabul ve taahhüt etmişti.
- Sözleşmede, Nafia Vekâleti tarafından müteahhide verileceği açıklanan makine ve malzemelerin dışındaki tüm makine ve malzemelerin alınıp getirilmesi ve işletilip bakımının yapılması müteahhide aitti.
- İnşaatın ihale bedeli 651.776,49 lira olarak belirlenmişti. Bu bedelin münakasa indirim oranı %17,10'du. Nafia Vekâleti şartname uyarınca, ihale bedelinin %20'si oranında fazla veya eksik iş yaptırmaya yetkiliydi.
- Müteahhit, sözleşmenin imzalanmasından itibaren bir ay içerisinde işe fiilen başlayacaktı. Aksi takdirde hiçbir ihbar ve tebligat ile kanuni işleme gerek kalmaksızın sözleşme feshedilecek ve müteahhidin verdiği teminat Hazine'ye gelir olarak kaydedilecekti.
- Müteahhit, söz konusu işi sözleşmenin imzalandığı tarihten itibaren bir yıl içerisinde bitirmeyi taahhüt etmekteydi. Bu süre, her türlü hava koşulu dikkate alınarak belirlendiğinden yağmur, kar ve don gibi haller süre uzatımına sebep olmayacaktı. İnşaat süresi ancak, müteahhide verilen projede büyük bir değişiklik yapılmasına gerek olduğu hallerde ve bu durumun Nafia Vekâleti'nce onaylanmasıyla uzatılabilecekti. Bunun için müteahhidin, süre uzatma gerekçesinin ortaya çıkmasından itibaren en geç 10 gün içerisinde Nafia Vekâleti'ne bir dilekçeyle başvurması gerekiyordu.
- İnşaat için gerekli olup hükûmetin tasarrufunda bulunan arazinin ilgili yerleri bedelsiz olarak müteahhidin kullanımına verilecekti.
- Kontrol mühendisleriyle müteahhit mühendisleri ortak bir şekilde, her ay sonunda yapılan işleri içeren bir raporu gelecek ayın ilk on günü içerisinde hazırlayacaklardı. Bu raporlar, kontrol mühendisi ve müteahhit tarafından imzalandıktan sonra Ankara Su İşleri Müdüriyeti'nce incelenip Sular Umum Müdürlüğü'nün onayı alınacaktı. Bunun ardından hazırlanan tahakkuk müzekkeresi, ödeme işlemi için Divan-ı Muhasebat'a gönderilecekti. Buradaki onaydan sonra müteahhide ödenmesi gereken paranın %50'si nakden, %50'si de Maliye Vekâleti'nin müteahhit emrine hazırladığı ve vadesi bir yıldan fazla olmayan bonolarla ödenecekti. Bonoyla ödenecek miktar için Divan-ı Muhasebat'ın onayını takip eden günden itibaren yıllık %6,5 basit faiz hesaplanacaktı.
- Müteahhit, sözleşme hükümlerini yerine getirilmesini güvenceye almak için kesin teminat olarak ihale bedelinin %15'i oranında bir ödeme yapacaktı. Bunun yarısı olan 48.883 lira sözleşmenin imzalanması sırasında verilecek, kalanı istihkak raporlarından alınacaktı. Kesin teminat, müteahhidin hiçbir ilişigi kalmadığı anlaşıldıktan ve inşaat kabulleri yapıldıktan sonra nakden iade edilecekti.

¹⁹⁸"Yeni Ankara Barajı", *Zaman* (19 Mart 1935): 5.

- Şantiyede mevcut bulunan makinelerle alet edevat ve teçhizat Nafia Vekâleti tarafından bedelsiz olarak müteahhidin kullanımına verilecekti. Müteahhit bunları, bakım ve yenileme masrafları kendisine ait olarak kullanacak ve inşaatın bitiminde kullanılır halde Vekâlet'e geri verecekti. Aksi takdirde oluşacak giderler müteahhitten tahsil edilecekti. Müteahhit gerekli yedek aksamı ise, Nafia Vekâleti'ndeki depolarda varsa maliyet fiyatları üzerinden almaya, depoda bulunmayanları da kendi adına yurt dışından getirmeye mecburdu.
- Su alma tertibatına ait boru, vana ve diğer malzemeler Almanya 'daki fabrikalarda teslim edilecekti. Bu malzemelerin satın alma bedellerini Nafia Vekâleti ödeyecek, bunların inşaat mahalline nakil ve yerleştirilmeleri ile her türlü vergileri müteahhite ait olacaktı. Aynı şekilde nakil ve yerleştirme sırasında oluşabilecek arızalardan da müteahhit sorumluydu.
- Müteahhit, sözleşmede belirlenen noktalardan herhangi birini geçerli bir sebep olmaksızın kısmen veya tamamen yerine getirmediği ya da inşaatı durdurduğu takdirde Nafia Vekâleti hiçbir kanuni işleme gerek duymadan sözleşmeyi feshedebilirdi. Bunun gerçekleşmesi durumunda müteahhidin teminatı gelir olarak kaydedilecekti. İnşaatın kısmen ya da tamamen başka bir müteahhide devredilmesi halinde de, arada meydana gelecek her türlü zarar ve ziyan müteahhitten alınacak, bir kâr ortaya çıkması durumunda ise müteahhit bundan yararlanamayacaktı.
- İnşaat belirlenen sürede bitirilmediği takdirde, gecikilen her gün için müteahhitten 200 lira tazminat alınacaktı. Gecikme iki ayı geçerse, Nafia Vekâleti tazminatı almasının yanında sözleşmeyi feshetme hakkına sahipti. Eğer gecikme Vekâlet'çe kabul olunan bir gerekçeden kaynaklanırsa, inşaat süresi gecikilen gün kadar uzatılacaktı.
- Bent inşaatı tamamlandıktan sonra ilk defa bendin arkası 102 rakımına kadar suyla dolduktan ve ikinci defa su seviyesi 103 rakımına ulaşıldıktan sonra Nafia Vekâleti tarafından belirlenecek bir komisyon, eski ve yeni müteahhitlerin ya da vekillerinin huzurunda bendin kabulüne yönelik geçici işlemi yapacaktı. Bu işlem, suyun tutulmasından itibaren en geç 15 gün içerisinde gerçekleştirilecekti. Her iki müteahhite yönelik geçici kabul işlemi olumlu sonuçlanırsa, müteahhitlerin kesin teminatlarının yarısı iade edilecekti. Geçici kabul tarihlerinden birer yıl sonra da, bentte herhangi bir arıza görülmemek şartıyla kesin kabul işlemi yapılacak ve kesin teminatların kalan kısımları iade edilecekti. Geçici kabullerin ardından bendin işletmesi hükûmete ait olacaktı.
- Müteahhit kanuni ikametgâh olarak Ankara'da Demir ve Malzeme İnşaiye Şirketi'ni gösterdiğinden buraya yapılacak tebligat müteahhidin kendisine yapılmış sayılacaktı.
- Müteahhit, inşaatı idare etmek üzere Nafia Vekâleti'nin kabul edeceği bir uzman istihdam edecekti. Bu uzmanın, inşaatla yönelik tüm konuları kavramış ve daha önce bir bent inşasını yönetmiş olması gerekirdi. Müteahhit, bu uzmanın yanında gerektiği kadar tecrübeli ve bilgili mühendis ile fen memuru da istihdam edecekti.
- Müteahhit, inşaat devam ettiği sürece, inşaat mahallinde bizzat olmadığı takdirde kendisini temsilen yetkili bir vekil bulunduracaktı.
- Müteahhit, Nafia Vekâleti'nin yazılı emri olmadıkça sözleşmedeki yükümlülüklerini kısmen veya tamamen hiçbir şahsa devredemeyecekti.
- Müteahhit, her ay inşaatın seyrini göstermek üzere kontrol mühendisinin vereceği tahlimat doğrultusunda alacağı fotoğrafları albüm halinde ve altışar nüsha olarak Nafia

Vekâleti'ne iletilecekti. Ayrıca inşaatın gidişatını ve bittikten sonraki genel durumunu ortaya koyan bir filmi ve bendin modelini de Vekâlet'e teslim edecekti.

- Söz konusu sözleşme ile buna bağlı tüm masraflar müteahhide ait olacak ve sözleşme ile şartnameden doğabilecek anlaşmazlıklar Ankara mahkemelerinde çözülecekti.¹⁹⁹

Yeni ihale sonucunda imzalanan sözleşme, Ankara'nın su ihtiyacını karşılamak için ek ödenek verilmesine yönelik kanun görüşmeleri sırasında da gündeme gelmişti. Bu sırada Manisa milletvekili Refik İnce'nin sorusu üzerine söz alan Nafia Vekili Ali Çetinkaya, Ankara su işlerine yönelik kurulan komisyonun 2 milyon lira ile şehre çeşitli yerlerden toplanan suları düzen altına alıp eski ve yeni şehir bölgelerine su verilmesini sağladığını söylemişti. Ardından komisyona İncesu Deresi'nin ıslahı için 300 bin, Çubuk Barajı için de 863 bin lira verilmiş ve böylece toplam ödenek 3 milyon 163 bin liraya ulaşmıştı. Bu paranın 300 bin lirası İncesu Deresi için ayrılmış, 100 bin lirası da yol açma çalışması için Şehremaneti'ne yardım olarak verilmiş ve komisyonun elinde 2 milyon 763 bin lira kalmıştı. Ancak söz konusu çalışmalar Ankara'nın su ihtiyacını karşılamaya yeterli olmadığından yeni girişimler gündeme gelmişti. Bunun için iki yol düşünülmüştü. Bunlardan ilki, Kızılırmak'tan bir baraj yaparak ve elektrikle suyu 1.300 metre yüksekliğe çıkarıp Ankara'ya iletmektir. İkinci seçenek ise Çubuk Deresi'ne bir baraj yapmaktır ki, incelemeler sonucunda bu seçenekte karar kılınmıştır. Bu kararlar birlikte Su İşleri Genel Müdürlüğü'ne Hollandalı bir kişi [Tubergen] getirilmiş, ardından bir yabancı uzmanın yaptığı keşif ve inceleme sonucunda barajı yapabilmek için 1 milyon 700 bin lira civarında bir paraya gereksinim duyulduğu tahmin edilmiştir. Daha sonra barajın yapımı bir müteahhide ihale edilmiş, ancak çalışmalara başladıktan sonra beklenmedik bir olay gerçekleşmişti. Başlangıçta sekiz metreye kadar yapılacak kazıyla sağlam toprak çıkacağı düşünülmüşse de, temel 18-20 metre kazıldığı halde sağlam taş tabakaya rastlanmamıştı. Böylece baraja %20 ilavesiyle beton yapılması planlanmıştır. Bu süreçte kendisi Nafia Vekili olmuş ve işlerin bitirilmesi için 1,5 milyon liralık daha ödenek konulmuştur. Kendisi yapılan sözleşmeyi incelemiş ve müteahhit 700-800 bin lira düzeyinde bir tesisat yaptığından sözleşmenin feshedilmesini uygun bulmamıştır. Buna karşılık, müteahhidin bu tesisatı Nafia Vekâleti'ne bırakması ve bunları Vekâlet'in kullanması halinde yeniden eksiltme açılmasını istemiştir. Ancak bu durum müteahhit açısından ağır bir maliyet doğuracağından tesisatın 250 bin liraya Nafia Vekâleti üzerinde kalması konusunda anlaşmıştır. Bunun ardından yeni bir eksiltme yapılarak 650 bin lira karşılığında tesisatın kalanının bitirilmesi işi yeni bir müteahhide verilmiştir. Sözleşmeye, tesisat ve makinelerin Nafia Vekâleti'ne ait olduğu ve inşaat bitinceye kadar müteahhidin elinde bulunacağı yönünde maddeler de konulmuştur.²⁰⁰

2.3.3. İkinci İhale Sonrasındaki İnşaat Çalışmaları

İkinci ihale sonrasındaki inşaat çalışmalarını birbirine bağlı şekilde gelişen iki aşamada ele almak mümkündür. Bu çerçevede bir yandan inşaat alanlarına dair çeşitli ihaleler açılıp kararlar alınmış, diğer yandan ana inşaat çalışmasına devam edilmiştir.

¹⁹⁹Çubuk I Barajı, 112-118.

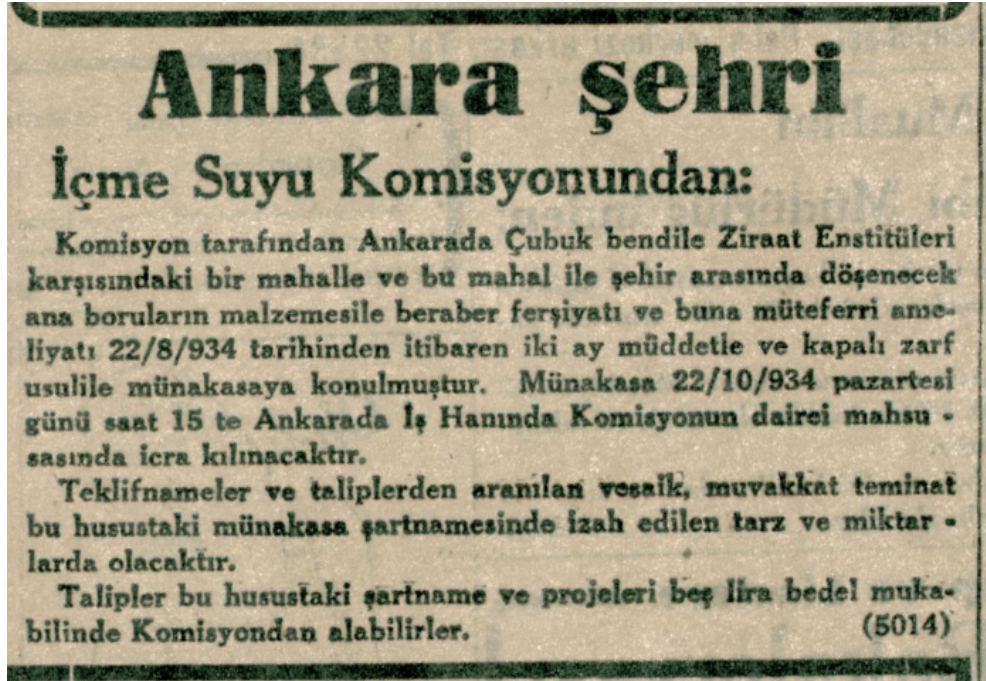
²⁰⁰TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 (13.XII.1935): 80.

2.3.3.1. İnşaat Alanlarına Yönelik İhale ve Kararlar

Çubuk Barajı'nın kapsamı Ankara'nın su ihtiyacını da içerecek şekilde genişletilirken, Ankara Şehri Su İçme Komisyonu şehre su sağlayacak borulara yönelik bir ihale açmıştı. Buna göre şehre su sağlayacak boruların ana malzemesiyle birlikte döşenmesine yönelik işler 22 Ağustos 1934'ten itibaren iki ay süreyle ve kapalı zarf yöntemiyle eksiltmeye konulmuştu. Eksiltme 22 Ekim 1934 Pazartesi günü saat 15.00'te Ankara'da İş Hanı'nda Özel Komisyon Dairesi'nde yapılacaktı. Talipli olanlar beş lira karşılığında şartname ve projeleri komisyondan alabileceklerdi.²⁰¹

Şekil 6

Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu İhale İlanı.

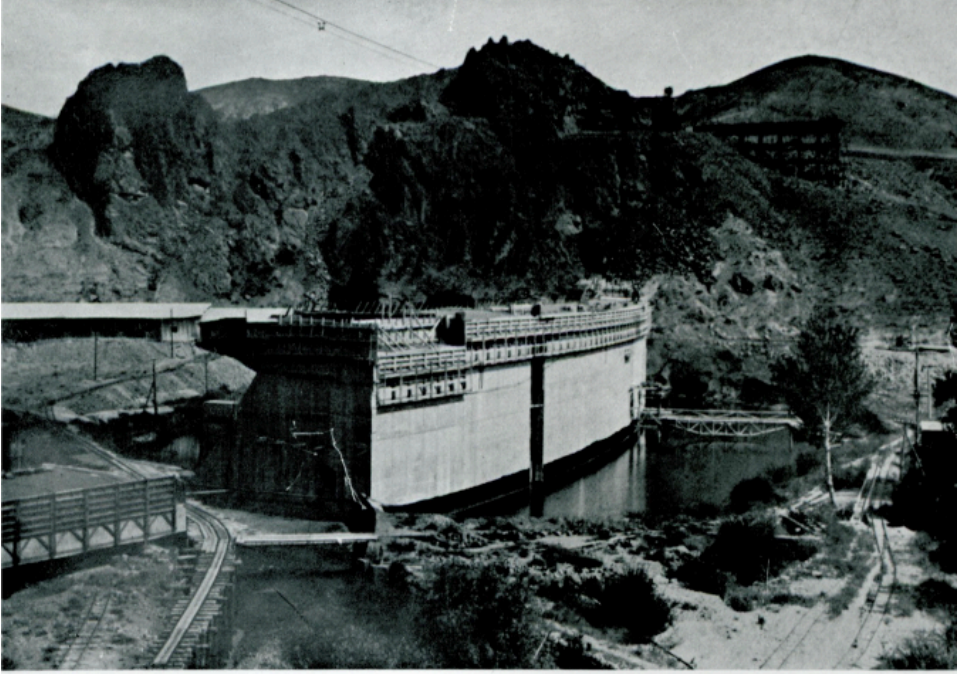

Kaynak: Cumhuriyet (23 Ağustos 1934): 7

İcra Vekilleri Heyeti'nin 5 Aralık 1934'teki toplantısında, çelik boru ve font için bir karar alınmıştı. Nafia Vekâleti'nin 2 Aralık 1934 tarihli tezkeresinde, Ankara'ya Çubuk Barajı'ndan getirilecek su için yapılacak yolun boruları ve döşenmesine yönelik açılan münakasada çelik boru için en düşük 325.596, font için de 381.764,18 lira teklif edildiği bildirilmiş ve bunlardan birinin seçilmesi istenmişti. Bu teklifi görüşen İcra Vekilleri Heyeti, font ve çelik boruların dayanma gücü eşit olduğundan parası daha az olan çelik borunun alınmasını onaylamıştı.²⁰²

²⁰¹"Ankara şehri İçme Suyu Komisyonundan", *Cumhuriyet* (23 Ağustos 1934): 7. Bu konuda ayrıca bkz. "Çubuk Suyu Şehre Getirilecektir.", *Ankara Haftası* (27 Eylül 1934): 3; "Ankara Şehri", *Akşam* (8 Teşrinievvel 1934): 10. Bu süreçte şehrin içme suyunu yeni şebekeye bağlamak için hafta içinde iki gün şehre su düzgün bir şekilde verilememişti. Bunu ilan ederek halka bildiren Belediye, bu iki gün içinde yalnız sabahları saat yediden dokuzaya kadar iki saatte şehrin su ihtiyacını karşılamaya çalışmıştı. Böylece su, başarılı bir şekilde yeni şebekeye bağlanmıştı. Bkz. "Şehir Suyu.", *Ankara Haftası* (27 Eylül 1934): 3.

²⁰²BCA, 30.18.1.2/50.82.9, 05.12.1934.

Şekil 7**Çubuk Barajı İnşaatından Bir Görünüm.****Kaynak:** (La Turquie Kemaliste, 2 (Aout 1934): s.y.)

İcra Vekilleri Heyeti'nin 20 Ocak 1935'teki toplantısında da, Çubuk Barajı'nın su altında kalacak arazisi içindeki malzemeye yönelik bir karar alınmıştı. Buna göre beton karıştırma ve yükseltme tertibatı ile makinelerin ve elektrik motorları ile su altında kalabilecek tüm levazımın su üzerine çıkarılması ve ambalajlanması için 12 Ocak 1935'te açılan artırma ve eksiltmeye bir talip çıkmamıştı. Bu nedenle ilgili işlerin, 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 46. maddesinin R fıkrasına göre²⁰³ pazarlıkla yapılması öngörülmüştü.²⁰⁴ İcra Vekilleri Heyeti'nin 14 Mart 1935 tarihli toplantısında bu düzenlemeye ek bir karar alınmıştı. Buna göre 2490 sayılı kanun kapsamında pazarlıkla yapılması öngörülen Çubuk Barajı işlerine ait ilan bazı zorunluluklar nedeniyle söz konusu kanun hükümlerine göre gerçekleştirilememişti. Bu açıdan, 2490 sayılı kanunun 14. maddesi çerçevesinde devlet menfaatine uygun görülen bu ihale kabul edilmişti.²⁰⁵

Ankara Başmühendisliği ise, Ankara Çubuk Barajı yolunun inşaatı ve iki yıllık düzenli tamiri işini tahmini 138.779 lira bedelle eksiltmeye koymuştu. Kapalı zarf yöntemiyle yapılacak eksiltme aşağıdaki şartları içermektedir:

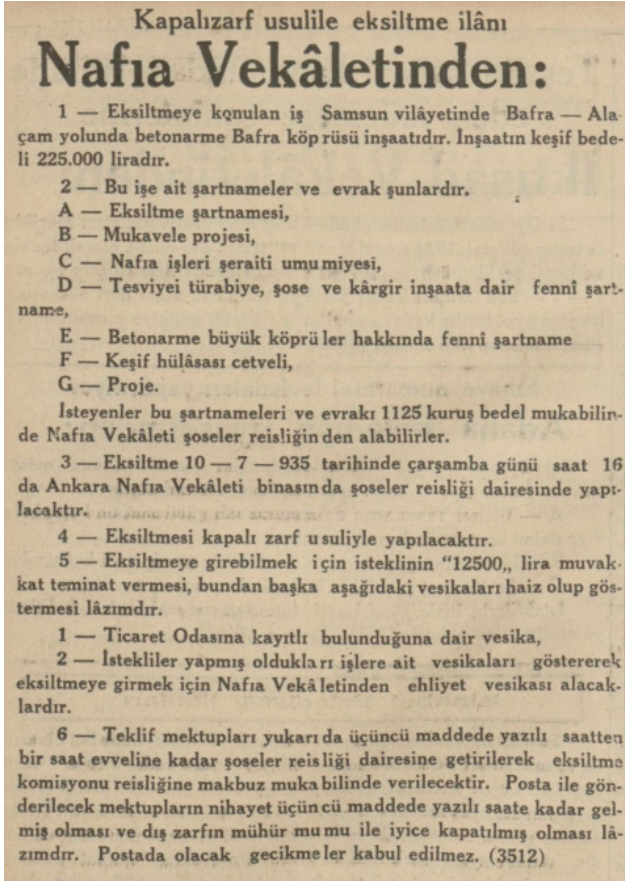
²⁰³2 Haziran 1934'te kabul edilen 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 46. maddesinin R fıkrasına göre ilan edilen artırma ve eksiltmelere talip çıkmaması veya talipler tarafından kabul edilemeyecek taleplerin ileri sürülmesi halinde söz konusu işler pazarlık yöntemiyle yapılabilecekti. Bkz. "Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu", T.C. Resmî Gazete, 2723 (10 Haziran 1934): 3959, 3964.

²⁰⁴BCA, 30.18.1.2/51.4.18, 20.01.1935.

²⁰⁵BCA, 30.18.1.2/52.19.6, 14.03.1935, 2490 sayılı Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 14. maddesine göre, ilgili maddelerde gösterilen kayıt ve şartlara uygun olmayarak yapılan ilanlar hükümsüzdü ve yeniden yapılması gerekirdi. Aksi halde gerçekleştirilen tüm ihaleler iptal edilecekti. Ancak İcra Vekilleri Heyeti tarafından işin aciliyetine veya ihalenin devlet menfaatine olduğuna karar verilen ihale geçerli sayılacaktı. Bkz. "Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu", T.C. Resmî Gazete, 2723 (10 Haziran 1934): 3960.

Şekil 8

Nafia Vekâleti İhale İlanı.

Kaynak: (Kurun (25 Haziran 1935): 10)

İnşaat çalışmalarının devam ettiği sırada işçilerden biri yıkanmak için dereye girmiş ve yüzmeye bilmediğinden boğularak ölmüştü. Barajda yaşanan bu boğulma olayı üzerine önlemler alınmaya çalışılmış ve bu gibi olayların yaşanmaması için Çubuk Barajı'nda bir tehlike alanı belirlenerek buranın yan taraflarının tel örgülerle çevrilmesi gündeme gelmişti.²⁰⁶

Bu çerçevede Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü, Çubuk Barajı bölgesinin tel örgüyle çevrilmesi için eksiltme gerçekleştirmişti. Bölgenin tel örgüyle çevrilmesi işi, 12 Ağustos 1935 tarihinden itibaren 15 gün süreyle ve kapalı zarf yöntemiyle eksiltmeye konulmuş ve işin keşif parası 18.200, geçici teminat miktarı ise 1.365 lira olarak belirlenmişti. İlgilenenler şartnameleri Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü'nden parasız olarak alabilecek, işin projesi ise ilgili dairede görülebilecekti. Eksiltme 27 Ağustos 1935 Salı günü saat 15.00'te Nafia Vekâleti

²⁰⁶"Çubuk Barajında Bir İşçi Boğuldu", *Ulus* (23 Temmuz 1935): 5; "Çubuk Barajda bir adam boğuldu", *Zaman* (23 Temmuz 1935): 5; "Çubuk barajı", *Akşam* (11 Ağustos 1935): 2; "Çubuk Barajında Bir Tehlike Alanı Ayrılıyor", *Ulus* (11 Ağustos 1935): 3.

kâleti Sular Umum Müdürlüğü Odası'ndaki Eksiltme Komisyonu'nda yapılacaktır. Yapılacak teklifler 2490 numaralı kanunda tarif edilen hükümlere uygun olacaktır.²⁰⁷

Nafia Vekâleti tarafından açılan diğer bir ihale Çubuk Barajı önünde yapılacak havuz ve köprülere ilişkindir. Buna göre söz konusu inşaat 1 Eylül 1935 tarihinden itibaren 15 gün süreyle ve kapalı zarf yöntemiyle eksiltmeye konulmuştur. İşin keşif bedeli 63.638,48, geçici teminat miktarı ise 4.431,92 lira olarak belirlenmiştir. İlgili evraklar 3,18 lira bedelle Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü'nden alınabilecektir. Eksiltme 16 Eylül 1935 Pazartesi günü saat 15.00'te Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü Odası'ndaki Eksiltme Komisyonu'nda yapılacaktır.²⁰⁸

Bunun ardından Çubuk Köprüsü inşaatı için ayrıca bir eksiltmeye çıkmıştır. 11 Kasım 1935 Pazartesi günü Ankara'daki Nafia Vekâleti Şoseler Reisliği Dairesi'nde kapalı zarf yöntemiyle yapılacak ve keşif bedeli 12.500 lira olan eksiltme ilanında aşağıdaki koşullar belirlenmiştir:

Şekil 9

Nafia Vekâleti İhale İlanı.

Kapalı Zarf Usulile Eksiltme
Nafia Bakanlığında:

- 1 — Eksiltmeye konu olan iş: Ankara Vilâyetinde Çubuk kasabası içinde Çubuk çayı üzerinde betonarme Çubuk köprüsü inşaatıdır.
İnşaatın keşif bedeli 12,500 liradır.
- 2 — Bu işe aid şartnameler ve evrak şunlardır:
A — Eksiltme şartnamesi,
B — Mukavele projesi.
C — Nafia işleri şeraiti umumiyesi,
D — Tesviyei türabiye, şose ve kârgir inşaatı dair fennî şartname,
E — Betonarme büyük köprüler hakkında fennî şartname,
F — Keşif hulâsa cetveli.
G — Proje,
İstiyenler bu şartnameleri ve evrakı 62 5 kuruş bedel mükabilinde Nafia Vekâleti Şoseler Reisliğinden alabilirler.
- 3 — Eksiltme 11/11/1935 tarihinde pazartesi günü saat 16 da Ankara'da Nafia Vekâletinde Şoseler Reisliği dairesinde yapılacaktır.
- 4 — Eksiltme kapalı zarf usulile yapılacaktır.
- 5 — Eksiltmeye girebilmek için isteklinin 937,5 lira teminat vermesi bundan başka aşağıdaki vesikaları haiz olması lazımdır:
1 — Ticaret Odasına kayıtlı bulunduğu dair vesika,
2 — İsteklilerin yapmış oldukları işlere aid vesikaları ihale den en az üç gün evvel göstererek Nafia Vekâletinden alacakları ehliyet vesikası.
- 6 — Tenlif mektupları yukarıda üçüncü maddede yazılı saatten bir saat evveline kadar Şoseler Reisliği dairesine getirilerek Eksiltme Komisyonu Reisliğine makbuz mukabilinde verilecektir. Posta ile gönderilecek mektupların nihayet üçüncü maddede yazılı saate kadar gelmiş olması ve dış zarfın mükabilinde iyice kapatılmış olması lazımdır.
Postada olacak gecikmeler kabul edilmez. «3052» (6539)

Kaynak: Cumhuriyet (21 Birinciteşrin 1935): 8

²⁰⁷"Nafia Bakanlığı Sular Umum Müdürlüğü Arttırma, Eksiltme ve İhale komisyonundan", Cumhuriyet (13 Ağustos 1935): 10. Tel örgü çekilmesinin amacı kazalara engel olmaktır. Bkz. "Çubuk barajının etrafına tel örgü", Cumhuriyet (25 Ağustos 1935): 3.

²⁰⁸"Nafia Bakanlığı Sular Umum Müdürlüğü Arttırma Eksiltme ve İhale Komisyonundan", Akşam (1 Eylül 1935): 11.

Nafia Vekâleti, 1935 yılı sonuna gelindiğinde, 13 kilometre 600 metre uzunluğundaki Ankara-Çubuk yolunun değişen parçası için 225 bin lira harcamıştı.²⁰⁹

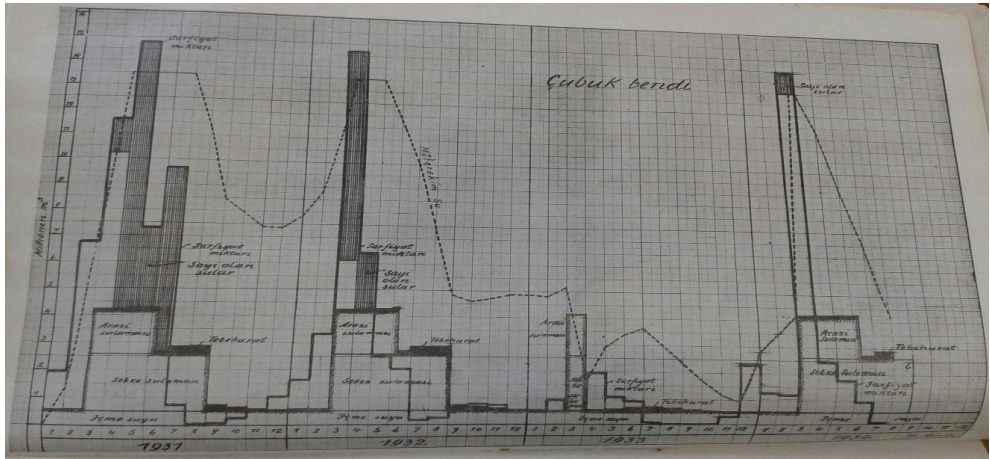
Son olarak, İcra Vekilleri Heyeti'nin 2 Kasım 1935'teki toplantısında alınan karara göre Nafia Vekâleti adına Ankara Valiliği'nce müteahhit Emin Taş'a yaptırılan Çubuk Barajı yanında ve 538 metre uzunluğundaki yola ait eksiltme ilanı, gazetede o gün için yer bulunmamasından dolayı bir gün sonra yapılmış ve böylece ihale eksik ilanla gerçekleştirilmişti. Buna karşın müteahhidin taahhüdünü yerine getirdiği ve ihalenin devlet menfaatine uygun olduğu bildirildiğinden, 2490 sayılı kanunun 14. maddesi uyarınca yapılan ihale kabul edilmişti.²¹⁰

2.3.3.2. İnşaat Çalışmalarında Son Aşama

Sözü edilen gelişmelerle birlikte baraj inşaatında son aşamaya gelinmişti. Bu sırada bir değerlendirme kaleme alan Profesör Kunze'ye göre, aşağıda yer verilen "suyun tasarruf ve idaresi" hakkındaki diyagramdan Çubuk Barajı'nın Ankara şehri ile buna komşu olan yerlerin içme ve kullanma sularını yeteri kadar karşıladığı anlaşılıyordu. Bu kapsamda tüm yıl boyunca aralıksız her saniye 200 litre olmak üzere toplam yaklaşık 6,32 milyon metreküp su verilecek ve çoğu yıllar bu toplam aşılarak geriye fazla su kalacaktı. Bu fazla su tarla ve bahçelerin sulanmasında kullanılabilecekti.²¹¹

Şekil 10

Suyun Tasarruf ve İdaresi Diyagramı.

Kaynak: Kunze, a.g.m., s.y.

O sırada kamuoyuna yansıyan haberlerde gelişmelere yönelik bilgiler verilmişti. Buna göre Çubuk Barajı inşaatı sırasında 1934 yılı sonuna kadar 72 bin metreküp beton kullanılmıştı ve işlerin tamamlanması için 32 bin metreküplük betona daha ihtiyaç duyulmaktaydı.²¹² Ayrıca alınan bir haber ışığında, son yağın yağmurların getirdiği suların Çubuk Barajı'nın gerisindeki alanı tamamıyla doldurduğundan fazla suyun seddin üzerinden aşmaya başladığı belirtilmişti.²¹³ Bunun dışında, durmuş bulunan baraj inşaatına tekrar başlanacağı ve barajın

²⁰⁹"Son iki senede yapılan şoseler, yollar ve köprüler", *Cumhuriyet* (30 Birinciteşrin 1935): 8.

²¹⁰BCA, 30.18.1.2/59.82.10, 02.11.1935.

²¹¹Kunze, a.g.m., 3.

²¹²*Dönüm*, 30 (Birinci Kânun 1934): 275.

²¹³"Çubuk barajında toplanan sular", *Ulus* (4 Mart 1935): 3.

1935 yılı içerisinde bitirileceği kaydedilirken,²¹⁴ bir diğer haberde, Çubuk Barajı'nda daha fazla su toplanması için bendin beş metre daha yükseltilmesine karar verildiği aktarılmıştı. Bu amaçla bendin iki tarafına yeniden iki kaya duvar çekilerek buraları sağlamlaştırılacaktı. İlgili planlar hazırlandığında işe başlanması hedeflenmişti.²¹⁵

Yeniden başlayan çalışmalar sonucunda, 5 Kasım 1935'te barajın temel zemin inşası tamamlanarak gövde kısmının yapımına geçilmişti.²¹⁶ Bunun için öncelikle temelin daha az derin olan su tarafındaki kısmından 375 dozajlı beton dökme işlemine başlanmış, ardından betonlama çalışmasına geçilmişti. Bu çalışmada genel olarak 216 dozajlı beton kullanılmasına karşın, bununla suyun sızması ve kimyevi etkileri tamamiyle önlenemeyeceğinden duvarın su tarafına bir muhafaza betonu yapılmıştı. Bu beton duvar, bir metreküp betonda 215 kilo çimento ile Almanya Rhein'den getirilen 86 kilo Trass'tan oluşmaktaydı. Baraj gövdesi su tarafı düşey olacak şekilde üçgen biçiminde inşa edilmişti. Temeldeki taban genişliği azami su yüksekliğinin %75'i olarak alınırken, baraj derinliği ise kaolin çukurunda 55 metre olarak belirlenmişti. Ancak barajın hava tarafındaki koruma duvarının arka bölümünü oluşturan kaya tabakası yeterli güce sahip olmadığından, baraj temelini 42 metreye indirmek için savunma duvarının önüne ikinci bir beton blok dökülmüştü. Bununla birlikte arka taraf yine ayrılmış yumuşak kayadan ibaret olduğundan istenen amaca ulaşılamamıştı. Temeli bu şekilde blokla uzatmak büyük zorluklara yol açmakta ve ciddi bir işçilik gerektirmekteydi. Bu nedenle ikinci beton blok önünde sağlam zemine kadar inmek ve 42 metrelik temel arzını tamamlamak için bir keson indirilmişti. Diğer çalışmalarla birlikte istinat için yeterli derecede dayanıklılığa sahip zemin bulunmuş ve bu zemin temizlenerek blok halinde beton dökülmüştü. Bunun dışında, baraj gövdesi ve iki numaralı blok kesonun birbirine bağlanması sağlanmış ve biri temelin altında diğeri de üzerinde ve 55 rakımında bulunan iki galeri oluşturulmuştu. Bu galerilerle, o gün ve gelecekte temeli incelemek ve gerektiğinde sondaj yapmak mümkün olacaktı. Ayrıca bent gövdesi 12'şer metre aralıkla derzleri içeren parçalar şeklinde inşa edilerek, sıcaklık değişiminden dolayı meydana gelecek gerilmelerin gerçekleşmesinin önü açılmıştı.²¹⁷

Baraj gövdesinin yanında içme suyu tertibatına yönelik de çalışma yürütülmüştü. Bu tertibat bendin sağ tarafında kurulmuştu. Bunun için dökme çelikten yapılan iki adet boru konulurken, bunlardan biri o an için kör bırakılmış, diğeri ise Filtre İstasyonu'na giden isale borusuna bağlanmıştı. Suyun idaresi için de hava tarafında bir vana odası meydana getirilmiş ve diğer tertibat tamamlanmıştı. Barajın sol tarafındaysa sulama ve tahliye sularının verilmesine yönelik bir tertibat yapılmıştı. Böylece gerektiğinde bendin su seviyesinin önemli ölçüde indirilmesi ya da herhangi bir sebepten dolayı suyun tümüyle boşaltılması sağlanabilecekti.²¹⁸

Tüm bu tertibatla birlikte baraj, tamamlanmış haliyle vadinin en derin noktasından 24 metre yükseklikte bulunmaktaydı. En üst seviye olarak kabul edilen 103 rakımında, arkasında 13,5 milyon metreküp su toplayacaktı. Bu suyun teşkil edeceği göl alanı 180 hektardı ve bu alan

²¹⁴"Telefon Şirketine Aydın hattının satın alınması", *Cumhuriyet* (12 Mart 1935): 1.

²¹⁵"Çubuk barajı genişletiliyor", *Akşam*, (12 Eylül 1935): 2.

²¹⁶Polatoğlu, a.g.m., 362.

²¹⁷Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936, 10, 13, 18; Polatoğlu, a.g.m., 362-363.

²¹⁸Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936, 21-22; "Ankara suya kavuşuyor", *Cumhuriyet* (2 Birinciteşrin 1936): 4.

6,5 kilometre boylam üzerinde bulunmaktaydı. Ana gövde ile içme suyu tertibatının dışında şu başlıklar altında toplanabilecek işler de gerçekleştirilmişti:

- Çubuk Bendi arkasında toplanacak suların 103 rakımını geçmesi uygun bulunmadığından, bu konudaki bir tehlikeyi bildirmek üzere elektrikli bir alarm tesisatı kurulmuştu.
- Baraj arkasındaki su seviyesini kaydetmek için baraj gövdesine otomatik eşel tesisatı yerleştirilmişti.
- Bendenin yatay hareketini gözlemek amacıyla bent başlığının sonuna bir tesisat eklenmişti.
- Şehir içmesinde kullanılacak baraj suyunun kirden korunması ve göl alanına hayvanların girmesini önlemek için sahil hattı tel örgüden bir koruma alanı içerisine alınmıştı.²¹⁹

Baraj inşaatının devam ettiği 26 Şubat 1935'te Başbakan İsmet İnönü, Nafia Vekili Ali Çetinkaya ve Meclis Başkanı Kâzım Özalp'in de yer aldığı bir heyet incelemelerde bulunmuş,²²⁰ Ali Çetinkaya , 11 Nisan 1935'te bir kez daha baraja giderek inşaat çalışmalarını incelemişti.²²¹ Cumhurbaşkanı Atatürk de, 23 Haziran 1935'te Nafia Vekili'yle birlikte Çubuk Barajı'nı ziyaret etmişti.²²²

²¹⁹Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936, 25, 29.

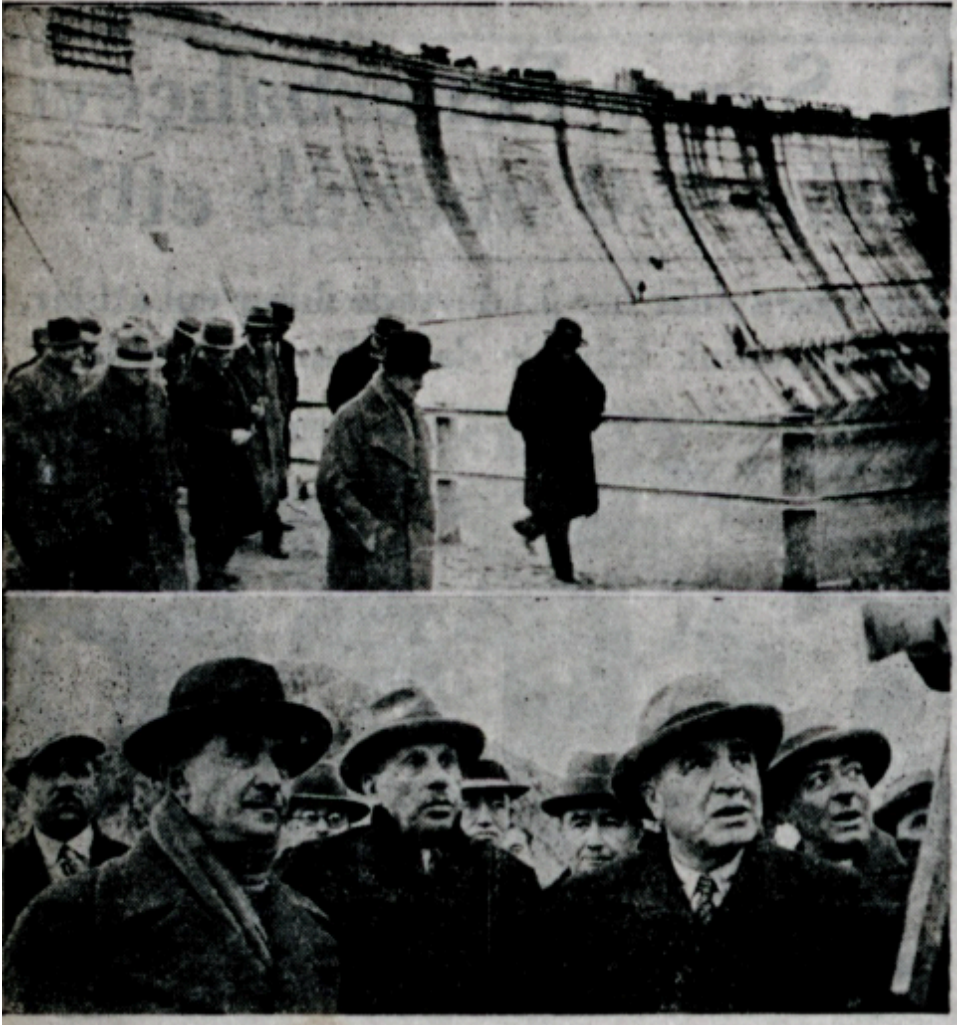
²²⁰"Çubuk barajı", *Milliyet* (27 Şubat 1935): 2; "Ankara'ya bol su verecek Çubuk barajı", *Cumhuriyet* (2 Mart 1935): 2.

²²¹"Çubuk barajında inşaat", *Cumhuriyet* (13 Nisan 1935): 3.

²²²"Atatürk'ün Ankara civarında gezintisi", *Akşam* (24 Haziran 1935): 1; "Timurun Yıldırımla çarpıştığı yer...", *Cumhuriyet* (25 Haziran 1935): 5.

Şekil 11

Başbakan İsmet İnönü ve Beraberindeki Heyetin Çubuk Barajı İnşaatı Ziyareti.

Kaynak: (Cumhuriyet (2 Mart 1935): 2)

Bu gelişmelerle birlikte inşaat çalışmalarının sonuna yaklaşılmıştı. İnşaat döneminin son aşamasına gelindiğinde, 10 Aralık 1935'te Çubuk Barajı'nın arkasında su toplanmaya ve barajın teknik özellikleri daha net bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştı. Barajda toplanan suyun yüksekliği o güne kadar 101 rakımına çıkmıştı. Ortaya çıkan gölün uzunluğu altı kilometre, ortalama genişliği 300 metre ve su yüzeyi 1 milyon 800 bin metrekare olduğundan o an birikmiş olan su 11 milyon metreküp miktarına ulaşmıştı. Gölün Çubuk Çayı sularıyla sürekli şekilde beslenmesi ve yağmur mevsiminde bulunulması nedeniyle birkaç gün içinde suyun yüksekliği istenilen dereceye yani 103 rakımına çıkacaktı. Böylece günde yaklaşık olarak 13,5-14 milyon metreküp su toplanacaktı. Harcanacak su miktarı, aynı zamanda çaydan gelecek sularla telafi edileceğinden barajın su düzeyi 18 milyon metreküpe ulaşacaktı. Toplanan ve toplanacak olan bu sulardan, altı milyonu şehir ihtiyacına kalan 12 milyonluk

miktarı da sulama işlerine tahsis edilecekti. Böylece şehir halkı ve şehirdeki kurumlar bol suya kavuşacağı gibi birçok arazi, bağ, bahçe ve sebzelik sulanacaktı.²²³

Şekil 12

Çubuk Barajı İnşaatından Bir Görünüm.

Kaynak: (Ulus (2 Nisan 1935): 3)

1935 yılı sonuna gelindiğinde Çubuk Barajı inşaatı tamamen bitmiş, sadece barajdan su alınarak filtre edilmesi kalmıştı. Bu kapsamda baraja kadar olan kısmın borulama işi eksiltmeye konulup ihale edilmişti. Bunun yanında 400 bin lira civarında bir maliyetle filtre havuzu inşa edilmekteydi. Barajdan filtre havuzuna kadar olan borular da tamamen döşendiğinden gelecek yıl filtre havuzlarına istenildiği kadar su alınabileceği tahmin edilmekteydi. Jansen Planı'na göre Ankara 150 bin nüfuslu bir şehir olacaktı ve bilimsel araştırmalar Çubuk Barajı'nın bu nüfustan daha fazlasının su ihtiyacını karşılayabileceğini göstermekteydi. Dolayısıyla sözü edilen işler de bitirildiğinde Ankara'nın su ihtiyacı sorunu çözülecekti. Gelinen aşamada, makineler konulup su tutulmaya başlanmıştı ve dış tarafta düzenlenecek küçük yerler kalmıştı. Böylece barajın tamamlanması için alınan paranın 900 bin lirası harcanırken, kalan 600 bin lira barajın etrafındaki bazı işler için ayrılmıştı. Bu çerçevede suyun sürekli temiz tutulması, hayvan ve insan pisliklerine maruz kalmaması için tel örgüyle çevrilmişti. Bunun dışında gölün iki tarafı da düzenlenecekti ve Dâhiliye Vekâleti'nin talebi üzerine bölgedeki kalenin altında bulunan Romalılar döneminden kalma set için de para ayrılmıştı.²²⁴

1936 yılı itibarıyla Çubuk Barajı'nda mevsim dolayısıyla su miktarı çok artmış ve suyun yüksekliği 100 rakımını geçmişti. Bu da toplanan su miktarının 10 milyon metreküpü bulunduğunu göstermekteydi. Barajın tamamen dolmasına sadece 2,5 metrelik bir yükseklik kalmıştı. Bu abidenin Atatürk devrinin eseri olduğunu gelecek nesillere bildirmek üzere baraj içindeki muayene dehlizinin kapısına bir methal [giriş] yapılması düşünülmüş ve bu methalin projesi hazırlanmıştı. Yakında münakasaya çıkarılacak olan bu methalin iç ve yan kısımlarında koyu lacivert çini ile yapılmış kitabeler içine barajın inşası hakkında kısa bilgi yazılacaktı. Methal projesi, eski Türk mimarisıyla modern mimarinin ve yeni inşa tarzının birleştirilmesiyle oluşturulmuştu. Direkler, merdivenler, sahanlıklar ve kornişler Ankara taşının iyi cinslerinden, sütun başlıkları da Hereke somakisinden [kızıl veya yeşil renkte, damarlı ve çok sert bir porfir türü mermer] yapılacaktı. Çubuk Barajı ana aksamının yanında barajı şehre bağlayan 12 kilometrelik asfalt yolun inşası da bitmek üzereydi. Sekiz kilometresi öncesinde makadam²²⁵ yol olan yolun bu kısmı ile son 600 metrelik ve hiç yolu olmayan kısım böylece

²²³"Çubuk Barajı", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 2, 10 (Mart 1936): 102.

²²⁴TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 (13.XII.1935): 80-81.

²²⁵Kırılmış taş döşenip silindirik geçirilerek yapılan yol. (<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 24.09.2023).

asfalt olarak tamamlanacaktı. Çalışmaların sağlıklı bir şekilde bitirilebilmesi için 17 Ağustos 1936'dan itibaren hafta sonu hariç belirli saatlerde ilgili yolun trafiğe kapatılmasına karar verilmiş, ardından asfalt kaplama işi için ihaleye çıkmıştı. Çubuk Barajı yolu Mecidiye ve Solfasol bağlarının yeşillikleri arasından geçtikten sonra dik bir sırtı tırmanmakta ve sonra göz alabildiğine uzanan bir iç denizle [Çubuk Barajı'yla] karşılaşılıyordu. Yolun 8+100 kilometresi civarında 139 metrelik bir alanda 0,066 eğimi vardı. Yol üzerinde azami imla yüksekliği 8,12 metre ve azami miktar yüksekliği 1,38 metreydi. Bu yöredeki taş ocaklarında istenilen özellikle taşlar bulunmadığından taşlar etraftaki ocaklardan sağlanmış, iki ve üçüncü kilometreler arasındaki inşaatta cincinin kalker taşları kullanılmıştı.²²⁶

Şekil 13

Çubuk Barajı Asfalt Yolu .

Asfalt yoldan bir görünüş

Kaynak: *Ulus* (13 Eylül 1936): 1

İnşaat çalışmalarının son evresine gelindiğinde çeşitli ihaleler açılarak sürecin sağlıklı bir şekilde bitirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda Nafia Vekâleti, Çubuk Barajı'nda yeniden yapılacak giriş yeri inşaatı için 6 Nisan 1936'da kapalı zarf yöntemiyle ve tahmini 12.215,84 lira keşif bedeliyle eksiltmeye girmişti. Eksiltme aşağıdaki şartları içermektedir:

²²⁶"Le barrage de Çubuk", *İstanbul* (28 Fevriyer 1936): 2; "Çubuk Barajında Sular Toplandı", *Tan* (28 Şubat 1936): 3; "Çubuk barajının bütün inşaatı tamamlanıyor", *Tan* (11 Mart 1936): 3; "Resim ve Yazı İle: Çubuk Barajı", *Uyanış-Servetifünun*, Yıl 46, 79/15, 2065-380 (19 Mart 1936): 26; "Ankara'yı bol suya kavuşturan büyük eser Çubuk Barajı", *Ulus* (4 Ağustos 1936): 6; "Ankara Valiliğinden", *Ulus* (13 Ağustos 1936): 5; "Çubuk Barajı asfalt yolu", *Ulus* (13 Eylül 1936): 1, 5; "Ankara Valiliğinden", *Ulus* (25 Eylül 1936): 7.

Şekil 14

Nafia Vekâleti İlanı.

Kapalı Zarf Usulile Eksiltme İlanı
Nafia Bakanlığı
Sular U. Müdürlüğünden:

1 — Eksiltmeye konulan iş: «Ankarada Çubuk barajında yeniden yapılacak methal inşaatı.»
Keşif bedeli:
Tahmin edilen bedel «12,215» lira «84» kuruştur.

2 — Bu işe aid şartnameler ve evrak şunlardır:
A — Eksiltme şartnamesi,
B — Mukavele projesi,
C — Nafia işleri şeraiti umumiyesi,
D — Fennî şartname,
E — Keşif cetveli, silsilei fiat cetveli, metraj cetveli,
F — Proje.
İstiyenler bu şartname ve evrakı 61 kuruş bedel mukabilinde Sular Umum Müdürlüğünden alabilirler.

3 — Eksiltme 6/4/936 tarihinde pazartesi günü saat 15 te Nafia Vekâleti binasında Sular Umum Müdürlüğü odasında Su Eksiltme Komisyonunda yapılacaktır.

4 — Eksiltme kapalı zarf usulile yapılacaktır.

5 — Eksiltmeye girebilmek için isteklinin 916.19 lira muvakkat teminat vermesi, bundan başka aşağıdaki vesikaları haiz olup göstermesi lâzımdır.
Diplomalı mimar veya mühendis olmak veya Yapı Umum Müdürlüğünden ehliyet vesikası almak şarttır.

6 — Bu iş için alınması lüzumu yukarıda yazılmış olan fennî ehliyet vesikası için eksiltme gününden en az 8 gün evvel Nafia Vekâletine müracaat edilmesi lâzımdır. Bu müddet geçtikten sonra vaki olacak müracaatler nazarı itibare alınmayacaktır.

7 — Teklif mektupları yukarıda 3 üncü maddede yazılı saatten bir saat evveline kadar Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü dairesine getirilecek Eksiltme Komisyonu Reisliğine makbuz mukabilinde verilecektir.
Posta ile gönderilecek mektupların nihayet üçüncü maddede yazılı saate kadar gelmiş olması ve dış zarfın mühür mumile iyice kapatılmış olması lâzımdır. Postada olacak gecikmeler kabul edilmez.

(1300)

Nafia Vekâleti, 27 Nisan 1936'da yapılmak üzere de, Çubuk Barajı'nın elektrik aydınlatması ile muharrik kuvvet tesisi için eksiltmeye çıkmıştı. Kapalı zarf yöntemiyle gerçekleştirilecek eksiltmenin tahmini keşif bedeli 5.337,49 liraydı ve aşağıdaki ilanda gösterilen şartları kapsamaktaydı:

Şekil 15

Nafia Vekâleti İlanı.

Kapalı Zarf Usulile Eksiltme İlanı
Nafia Bakanlığı
Sular Umum Müdürlüğünden:

1 — Eksiltmeye konulan iş «Ankarada Çubuk barajının elektrik tenviratı ile muharrik kuvvet tesisi.»

KEŞİF BEDELİ:
Tahmin edilen bedel «5,337» lira «49» kuruştur.

2 — Bu işe aid şartnameler ve evrak şunlardır:

- Eksiltme şartnamesi
- Mukavele projesi
- Fenni şartname
- Keşif cetveli
- Projeler.

İstiyenler bu şartname ve evrakı «27» kuruş bedel mukabilinde Sular Umum Müdürlüğünden alabilirler.

3 — Eksiltme 27/4/936 tarihinde pazartesi günü saat 15 te Nafia Vekâleti binasında Sular Umum Müdürlüğü odasında Su Eksiltme Komisyonunda yapılacaktır.

4 — Eksiltme kapalı zarf usulile yapılacaktır.

5 — Eksiltmeye girebilmek için isteklinin 400 lira 32 kuruş muvakkat teminat vermesi, bundan başka aşağıdaki vesikaları haiz olup göstermesi lâzımdır:

2490 numaralı kanunda yazılı vesikalarla beraber bu işi yapabileceğinin dair Nafia Vekâleti Şirketler Umum Müdürlüğünden ehliyet vesikası almak ve ibraz etmek şarttır.

6 — Bu iş için ibraz edilmesi lüzumu yukarıda yazılmış olan fenni ehliyet vesikası için eksiltme gününden en az sekiz gün evvel Nafia Vekâleti Şirketler Umum Müdürlüğüne müracaat edilerek münhasıran bu iş için vesika alınması lâzımdır. Bu müddet geçtikten sonra vâki olacak müracaatler nazarı itibare alınmayacaktır.

7 — Teklif mektupları yukarıda üçüncü maddede yazılı saatten bir saat evveline kadar Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü dairesine getirilerek Eksiltme Komisyonu Reisliğine makbuz mukabilinde verilecektir.

Posta ile gönderilecek mektupların nihayet üçüncü maddede yazılı saate kadar gelmiş olması ve dış zarfın mühür mumile iyice kapatılmış olması lâzımdır. Postada olacak gecikmeler kabul edilmez.

«761» (1846)

İcra Vekilleri Heyeti'nin 3 Temmuz 1936 tarihli kararıyla bir gümrük istisnası da kabul edilmişti. Bu çerçevede baraj inşaatında kullanılmak ve işi bittikten sonra geri gönderilmek üzere Almanya 'dan getirilecek üç adet yol silindirinin, Gümrük Tarife Kanunu'nun beşinci maddesinin 17. fıkrası hükmünce Türkiye'ye sokulmasına izin verilmişti.²²⁷

Bu dönemde, Ankara-Çubuk asfalt yoluna yönelik çalışmalar da devam ettirilmişti. Bu yolun bir kısmı asfalt, bir kısmı makadam şose iken 600 metrelik kısmında hiçbir yol mevcut değildi. Barajın Ankara'nın mesire yeri olması düşünüldüğünden bu kısmın da asfaltla kaplanması planlanmıştı. Bundan hareketle dönem boyunca yol çalışması yürütülmüş ve Nafia Vekâleti, 1935 yılı sonuna gelindiğinde, 13 kilometre 600 metre uzunluğundaki Ankara-Çubuk yolunun değişen parçası için 225 bin lira harcamıştı. Yol inşaatı için 16 Temmuz 1935'te ihale yapılmış ve ihalenin bitişi için bir yıllık süre verilmişti. Ancak ilave inşaat nedeniyle açılış tarihi 75 gün ertelenmiş ve yeni tarih 29 Ekim 1936 olarak belirlenmişti.²²⁸ Yine 1935 yılında, Çubuk Deresi üzerinde Kızılcaham yönünde betonarme olarak Çubuk Köprüsü ihalesi yapılmıştı. İhale bedeli indirimsiz olarak 12.500 lira belirlenmiş ve müteahhit Mehmet Hotamış tarafından çalışmalara başlanmıştı.²²⁹

İkinci dönem inşaat çalışmalarının yapıldığı süreçte de baraja yönelik önemli değerlendirmeler söz konusuydu. Bu çerçevede barajın "*yeni hükümet merkezinin en pahalı süslerinden birini*" oluşturacağı kaydedilirken,²³⁰ Basın Kurultayı nedeniyle İstanbul'dan Ankara'ya giden bir grup gazeteci inşaatı gezerek izlenimlerini aktarmıştı. Buna göre Ankara'nın 12 kilometre uzağında yapılan Çubuk Barajı sayesinde şehrin su ihtiyacı karşılanacak ve barajda sürekli olarak tedbir amaçlı dört milyon ton su bulundurulacaktı.²³¹

Ercümen Ekrem Talu Çubuk Barajı'na yönelik izlenimini, "*Bu azametli eserin karşısında, çocukluğumda dinlediğim dev masalları aklıma geldi*" sözleriyle belirtmişti. Ona göre bu barajda Türk zekâsı, yeteneği ve daha doğru bir ifadeyle Türk inancı ufak bir dereden 13 milyon ton su biriktirecek 350 metre genişliğinde ve 25 metre derinliğinde bir havuz ve bu havuzu doldurmak için yüksek bir bent meydana getirmişti. Bu açıdan barajı yapan Türk mühendis ve işçileriyle müteahhidi büyük bir övgüyü hak ediyorlardı. Talu bundan hareketle Fransızların yakın zamanda denize indirdikleri Normandie isimli gemiyle bir kıyaslama da yapmıştı. Fransızlar kendilerinin yaptığı bu gemiyle haklı olarak gurur duymalarına karşın, henüz 12 yıllık bir geçmişi bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirdiği Çubuk Barajı çok daha değerliydi.²³²

Ankara'ya odaklanan bir saptamada, 1920'li yıllarda Ankara'nın büyük bir şehir ve başkent olacağını düşünmeyenlerin, 1930'lu yıllarda Çubuk Ovası'nın yanı başında yükselen modern şehri hayranlıkla karşıladıkları ifade ediliyor ve buna Çubuk Barajı'nın da katkı sağladığı vur-

²²⁷BCA, 30.18.12/66.57.14, 03.07.1935. 1 Haziran 1929 tarih ve 1499 sayılı Gümrük Tarifesi Kanunu'nun beşinci maddesinde gümrük resminden muaf olan eşyalar belirlenmişti. Söz konusu maddenin 17. fıkrası uyarınca İcra Vekilleri Heyeti'nin izniyle büyük inşaat ve tesisatta geçici olarak kullanılıp daha sonra iade edilecek fennî araçlar gümrük resminden muaf olacaktı. Bkz. "Gümrük Tarifesi Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, 1230 (1 Temmuz 1929): 7754-7755.

²²⁸"Son iki senede yapılan şoseler, yollar ve köprüler", *Cumhuriyet* (30 Birinciteşrin 1935): 8; "Ankara-Çubuk Barajı Asfalt Yolu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 3, 3 (Ağustos 1936): 35-39.

²²⁹"Çubuk Köprüsü", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 3, 7, (Birincikânun 1936): 52.

²³⁰*Dönüm*, 30 (Birinci Kânun 1934): 275.

²³¹"İstanbul Gazetecilerinin Ankara İntibaları", *Cumhuriyet* (30 Mayıs 1935): 6.

²³²Ercümen Ekrem Talu, "Ankara ve su", *Cumhuriyet* (6 Haziran 1935): 5.

gulanıyordu.²³³ Aynı şekilde baraj için “... bu azametli eser, Türkiye Cumhuriyetinin gelecek asırlara armağan bırakacağı büyük bir ümran âbidesidir” ifadesi kullanılmıştı.²³⁴ Bir diğer değerlendirmeye göre Ankara'nın 12 kilometre kuzeyinde Çubuk Vadisi üzerinde yapılan Çubuk Barajı vadinin en derin noktasından 24 metre yükseklikteydi ve 103 rakımda 13,5 milyon metreküp su toplama kapasitesine sahipti. Bu suyu içeren göl kısmının alanı 165 hektar olup uzunluğu en fazla yedi kilometre, ortalama genişliği 250 metre ve derinliği de en fazla 24 metreydi. Bu verilerden hareketle yıllık yağmuru az ve bazı aylarla sınırlı bulunan Orta Anadolu'da, bu aylardaki suyu toplayarak kurak geçen aylarda kullanmak üzere bir baraj yapmanın önemi göz önüne getirilecek olursa baraj için harcanan emeğin ne denli yerinde olduğu da anlaşılabilir.²³⁵ Barajın öneminin Türk İnkılabı üzerinden dile getirildiği bir saptamada ise Çubuk Barajı'nın sadece bir bayındırlık eseri olmadığı, bu barajda inkılabın inşa ve yaratma heyecanından bir parça bulunduğu vurgulanmıştı. Burada asi doğa şartlarıyla Türk enerjisi çarpışmış ve kazanan inkılabın azmi olmuştu. Ayrıca Türk teknisyeni ve işçisinin emeği olan barajın yapımı sırasında herhangi bir kaza yaşanmamış ve “bir burun bile” kanamamıştı.²³⁶

Fransızca yayımlanan İstanbul gazetesinde de, barajın Mayıs 1936 itibariyle geldiği konum hakkında bilgi verilmiş ve İç Anadolu'da yağışların sadece yılın belli aylarında ve oldukça seyrek yağdığı dikkate alındığında, bu tesisin hangi acil ihtiyacı karşılayacağını daha iyi anlaşılabilir.²³⁷

Bu gelişmelerin sonrasında inşaat süreci tamamlanan Çubuk Barajı, mühendislik ve yapım açısından ulusal özgüveni pekiştirecek bir işleve de sahip olacaktı. İnşaat kısmında da aktarıldığı üzere, Nafia Vekâleti aracılığıyla yurt dışından gelen uzmanlar proje aşamasında görev almalarına rağmen, inşaat çalışmalarındaki en önemli görevleri Türkler üstlenmişti. Bu kapsamda barajın müteahhitliğini Türk şirketleri yapmış ve inşaat sırasında Türk mühendis ve işçiler görev almışlardı.²³⁸

2.3.4. Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu

İnşaat aşamasındaki önemli bir gelişme de Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun temelini atılmasıydı. Yüksek Ziraat Enstitüsü karşısında yapılması planlanan tesisin temel atma töreni 10 Haziran 1935'te saat 17.00'de yapılacaktı.²³⁹ 10 Haziran 1935'teki temel atma törenine de Başbakan İsmet İnönü'yle birlikte Recep Peker, Ali Çetinkaya, milletvekilleri, Şurayı Devlet üyeleri, bakanlık ve ordu mensupları hazır bulunmuşlardı. Başbakan İsmet İnönü, temel atılacak alana geldikten sonra bir sundurma altında duran kurum maketine doğru yürümüş ve orada suyun nasıl temizlenip şehre verileceğini anlatan bir uzmanın yaptığı açıklamaları Parti Genel Sekreteri Recep Bey'le birlikte dinlemişti. Törende, Su Komisyonu adına konuşan Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu Başkanı ve Nafia Vekâleti Müsteşarı Arif Bey, suyun hayat için gerekli maddelerin başında geldiğini, Türklerin ilk ve ezeli düşmanının susuzluk

²³³“Çubuk Ovası'nda Fışkıran Şehir”, *Tan* (4 Ağustos 1935): 14.

²³⁴“Çubuk barajının bütün inşaatı tamamlanıyor”, *Tan* (11 Mart 1936): 3.

²³⁵“Büyük Su Siyasetine Başlarken Yapılanlar ve Yapılacaklar”, *Ulus* (3 Mayıs 1936): 6.

²³⁶“Ankara'yı bol suya kavuşturan büyük eser Çubuk Barajı”, *Ulus* (4 Ağustos 1936): 6.

²³⁷“Les travaux hydrauliques en cours”, *İstanbul* (19 Mai 1936): 3.

²³⁸M. Haluk Zelef, “Çubuk Barajı, Gazinosu ve Su Süzgeci”, *Dosya* 03, 45 (Kasım 2006): 45.

²³⁹“İçme suyumuzun su süzgeci kurağının temeli bugün atılıyor”, *Ulus* (10 Haziran 1935): 2.

olduğunu söylemiş ve Ankara suyunun tarihçesinden söz ederek bu işle yakından ilgilenen Başbakan'a teşekkür etmişti. Konuşmanın ardından temel atma yerine gidilerek İsmet İnönü, Recep Peker ve Ali Çetinkaya tarafından imzalanan bir deri ve beş tane yeni gümüş lira bir kavanoza konularak temelde hazırlanan çukura bırakılmış ve misafirlere ikramda bulunulmuştu. Tören bittikten sonra hazır bulunanlara büfeden şerbet ve pastalar sunulmuş, ardından katılımcılar tören yerinden ayrılmıştı. Kamuoyuna yansıyan bilgilere göre, su süzgeci binası 17 ayda tamamlanacak, maliyeti ise binaya 413 bin, tesisata 48 bin ve boru kısmına da 325 bin lira olmak üzere 786 bin lira olacaktı. Tesisat Ankara'ya günde 24 bin metreküp su verecek ve böylece şehrin 50 yıl sonraki su ihtiyacı da kolaylıkla karşılanabilecekti.²⁴⁰

Temel atma sırasında, Atatürk Orman Çiftliği'nin o tarihte yapmış olduğu beyaz bir deri üzerine aşağıdaki yazı yazılarak Başbakan ve Bakanlar tarafından imzalanmış ve bir şişe içerisinde temel betonuna konulmuştu: *"Türk'ün öz çocuğu ve Türk Ulusunun büyük kurtarıcısı Kemal Atatürk'ün IV. Cumhurbaşkanlığı devrinde ve Bin Dokuz Yüz Otuz Beş Yılı Haziranı'nın 10 uncu Pazartesi gününde işbu su süzgecinin temeli kurulmuştur."*²⁴¹

Şekil 16

Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu Temel Atma Töreni.

Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya temel atarken.

Başbakan İsmet İnönü temel atarken.

Kaynak: (Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım), II, 1 (Haziran 1935): 123)

Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu Çubuk'tan 10 kilometrelik çelik borularla sevk edilen suyu süzerek berrak ve mikroplarını öldürerek hijyenik bir hale getirecekti. Bu işlerin görülmesi için istasyon binasının başlıca kısımları ve özellikleri şunlar olacaktır:

- Havalandırma havuzunda su havalanacak ve böylece suyun lezzeti iyileştirilecekti.
- Bu havuzdan bir kanalla alınan su, sülfat alüminle karıştırılarak havalandırma havuzu altında yan yana bulunan altı adet süzme havuzuna verilecek ve orada içinde yüzen maddeler süzülecekti.

²⁴⁰"Çubuk barajı", *Akşam* (11 Haziran 1935): 2; "Ankara'da içme suyu tesisatı", *Cumhuriyet* (11 Haziran 1935): 3; "Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 1.

²⁴¹Eşref Özand, *Ankara Şehri Su Tesisleri: Tarihçe, Gelişme, İşletme Durumu ve Yakın Gelecekte Yapılacak Tesisler ile Uzak Gelecekteki Tesislere ait ön Görüşler* (Ankara: 1967), 15.

- Süzme havuzundan alınan su ince ve homojen bir tabakadan oluşan filtrelerden süzülerek tamamen berrak bir hale getirilip temiz su deposunda toplanacaktır.
- Su, temiz su deposuna verilmeden önce gaz klorla mikrobundan arıtılacaktır.
- Süzgeç binasından bir tulumba istasyonu aracılığıyla bu sular şehir içindeki depolara yükseltilecektir.
- Bu tesisatı işletmek için makinistler ve istasyon müdüriyeti için gerekli olan evler ile malzeme için ambar ve diğer kısımların da birlikte inşa edilmesi dikkate alınmıştır.
- Tesisatın tümü duvarla çevrilmiş bir bahçe içinde bulunacaktır.
- Tesisat saatte 1.000 ve günde 24.000 metreküp su verebilecek kapasitedeydi.
- Bina inşaatı süzme kısımlarına ait tesisat ve pompaj istasyonuyla birlikte genel masrafın 490 bin liraya varacağı tahmin ediliyordu. Çubuk'tan gelen boru da hesaba katılırsa tesisatın tüm maliyeti 850 bin liraya ulaşacaktı.

Bu filtre tesisatı günde 24.000 metreküp su verecek kapasitedeydi. Eldeki kaynaklardan ortalama günde 8.000 metreküp su alındığından su süzgecinden alınan suyla birlikte Jansen Planı'na göre şehrin 50 yıl sonraki nüfusu göz önüne alınacak olunursa kişi başına günde 150 litre su verilerek şehri beslemek mümkün olacaktır. Kış mevsiminde eldeki kaynakların suları fazla olduğundan Çubuk Barajı'ndan az su alınacaktır. 50 yıl sonraki ihtiyaca göre yıllık Çubuk Barajı'ndan sağlanacak suyun 3 milyon 200 bin metreküpe varacağı dikkate alınır, Ankara şehrinin nüfusu ne kadar artarsa artsın 13 milyon 500 bin metreküp hacmi olan barajdan uzun bir süre için şehre her zaman su verilebilecek ve şehir hiçbir zaman su sıkıntısı yaşamayacaktır.²⁴²

Temel atılmasından sonra yapılan değerlendirmelerde gerçekleştirilecek işin önemine değinilmişti. Bu bağlamda temeli atılan kurumun, Ankara'ya fiziki ve kimyevi açıdan duru suyu bol miktarda temin edeceği dile getirilmişti.²⁴³ Bunun yanı sıra başta Başbakan İsmet İnönü olmak üzere emeği geçenlerin katkılarına vurgu yapılmıştı. Buna göre halkın en önemli sorunları arasında yer alan Ankara'nın su işini başarmak "*Ulu Başbakan İsmet İnönü'nün*" en hayırlı ve sürekli amacı olmuştu. Ankara'ya aktarılacak her damla su Başbakan'a büyük bir sevinç veriyordu. Ankara su işlerine başlandığından beri bu meselenin iyi bir sonuca varması için ödev sahibi olan bakan ve memurlardan her birinin gösterdiği çalışmanın değeri çok büyüktü. Bu açıdan başta "*Ulu Başbakan*" olmak üzere emeği geçen herkes, Ankara'da yaşayan ya da yaşayacak insanların minnet ve teşekkürlerine hak kazanmıştı. Son olarak tesisin önemi şu sözlerle ortaya konulmuştu: "*Bu eser Türk ulusunun yapıcılıktaki yetenek ve bilgiye dayanarak yürüttüğü Bayındırlık yolunda Türkün gözbebeği Atatürk'ün yüce adına dikilmiş sonsuz bir anıt ve gelecek nesillere de bir armağan olarak kalacaktır.*"²⁴⁴

²⁴²"Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 123-124, 127, 132-133.

²⁴³"Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935): 1.

²⁴⁴"Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935): 133.

2.4. Kaynakça

Arşiv

- Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)*
 CA, 01003290-8, 17 Haziran 1933.
 CA, 01010351-1, 6 IX.1933.
 CA, 01003295-36, 19 Haziran 1934.
T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
 BCA, 30.18.1.2/22.56.14, 02.08.1931.
 BCA, 30.18.1.2/23.67.14, 04.10.1931.
 BCA, 30.10.0.0/158.109.9, 16.12.1931.
 BCA, 30.18.1.2/28.31.2, 27.04.1932.
 BCA, 30-18-1-2/28-39-7, 17.05.1932.
 BCA, 30.18.1.2/35.21.18, 30.03.1933.
 BCA, 30.18.1.2/38.60.10, 31.08.1933.
 BCA, 30.18.1.2/39.66.12, 24.09.1933.
 BCA, 30.18.1.2/40.72.3, 19.10.1933.
 BCA, 30.18.1.2/40.75.5, 23.10.1933.
 BCA, 30.1.0.0/122.774.1, 1934.
 BCA, 30.18.1.2/43.16.2, 20.03.1934.
 BCA, 30.18.1.2/50.82.9, 05.12.1934.
 BCA, 30.18.1.2/51.4.18, 20.01.1935.
 BCA, 30.18.1.2/52.19.6, 14.03.1935.
 BCA, 30.18.1.2/66.57.14, 03.07.1935.
 BCA, 30.18.1.2/59.82.10, 02.11.1935.

Resmî Yayınlar

- "Menafii Umumiyye Mütellik Hususat için Efrada Ait Arazi İle Taş Ocaklarının Muvakkaten İşgali Hakkında Kanun", *Düstur*, Tertib-i Sani, 8 (İstanbul: Evkaf Matbaası, 1928).
 "Hükümet Namına Vuku Bulacak Müzayedede ve İhale Kanunu", *Resmî Ceride*, 3, 97 (28 Nisan 1341/1925).
 "Gümrük Tarifesi Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, 1230 (1 Temmuz 1929).
 "Nafia Vekâletinden", *T.C. Resmî Gazete*, 1955 (21 Teşrinisani 1931).
 "Çubuk Barajı ve Bursa Ovası İslahat ve inşaat işleri için bono çıkarılması hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2435 (24 Haziran 1933).
 "Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, 2723 (10 Haziran 1934).
 "Çubuk barajı inşaatının ikmal ve Ankara şehri suyunun bu barajdan temini hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 2734 (23 Haziran 1934).
TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 70 (12.VI.1933).
TBMM ZC, Devre 4, Cilt 16, İnikat 70 Eki, Sıra No 309 (12.VI.1933).
TBMM ZC, Devre IV, Cilt 23, İnikat 68 (14.VI.1934).
TBMM ZC, Devre IV, Cilt 23, İnikat 68 Eki, Sıra No 224 (14.VI.1934).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 7, İnikat 16 (13.XII.1935).

Sürelî Yayınlar

- "Büyük su işleri münakasası", *Akşam* (1 Eylül 1929).
 "Ankara civarının sulanması", *Akşam* (22 Teşrinievvel 1929).
 "Çubuk çay bendi", *Akşam* (24 Teşrinievvel 1929).
 "Su faaliyeti", *Akşam* (29 Teşrinisani 1929).
 "Nafia Vekâletinden", *Akşam* (15 Temmuz 1934).
 "Ankara Şehri", *Akşam* (8 Teşrinievvel 1934).
 "Çubuk barajı", *Akşam* (11 Haziran 1935).
 "Atatürk'ün Ankara civarında gezintisi", *Akşam* (24 Haziran 1935).
 "Çubuk barajı", *Akşam* (11 Ağustos 1935).
 "Nafia Bakanlığı Sular Umum Müdürlüğü Arttırma Eksiltme ve İhale Komisyonundan", *Akşam* (1 Eylül 1935).
 "Çubuk barajı genişletiliyor", *Akşam*, (12 Eylül 1935).
 "Çubuk Suyu Şehre Getirilecektir.", *Ankara Haftası* (27 Eylül 1934).
 "Şehir Suyu.", *Ankara Haftası* (27 Eylül 1934).
 "Çubuk Su Süzgeçi İstasyonu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmel Kısım)*, II, 1 (Haziran 1935).

- "Çubuk Barajı", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 2, 10 (Mart 1936).
- "Ankara-Çubuk Barajı Asfalt Yolu", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 3, 3 (Ağustos 1936).
- "Çubuk Köprüsü", *Bayındırlık İşleri Dergisi (Yönetmelik Kısım)*, 3, 7, (Birincikânun 1936).
- "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı", *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936).
- "Çubukovasında büyük bir bent yapılacak", *Cumhuriyet* (2 Ağustos 1929).
- "Büyük su işleri istikşaf ilanı", *Cumhuriyet* (2 Eylül 1929).
- "Çubuk barajı inşaatı ilerliyor", *Cumhuriyet* (12 Nisan 1934).
- "Ankara şehri İçme Suyu Komisyonundan", *Cumhuriyet* (23 Ağustos 1934).
- "Ankara'ya bol su verecek Çubuk barajı", *Cumhuriyet* (2 Mart 1935).
- "Telefon Şirketiyle Aydın hattının satın alınması", *Cumhuriyet* (12 Mart 1935).
- "Çubuk barajında inşaat", *Cumhuriyet* (13 Nisan 1935).
- "Ankara suyunu temin çareleri", *Cumhuriyet* (12 Mayıs 1935).
- "İstanbul Gazetecilerinin Ankara İntibaları", *Cumhuriyet* (30 Mayıs 1935).
- "Ankara'da içme suyu tesisatı", *Cumhuriyet* (11 Haziran 1935).
- "Timurun Yıldırımına çarpıştığı yer...", *Cumhuriyet* (25 Haziran 1935).
- "Nafia Bakanlığı Sular Umum Müdürlüğü Arttırma, Eksiltme ve İhale komisyonundan", *Cumhuriyet* (13 Ağustos 1935).
- "Çubuk barajının etrafına tel örgü", *Cumhuriyet* (25 Ağustos 1935).
- "Nafia Bakanlığında", *Cumhuriyet* (21 Birinciteşrin 1935).
- "Son iki senede yapılan şosesler, yollar ve köprüler", *Cumhuriyet* (30 Birinciteşrin 1935).
- "Nafia Bakanlığı", *Cumhuriyet* (17 Mart 1936).
- "Nafia Bakanlığı", *Cumhuriyet* (17 Nisan 1936).
- "Ankara suya kavuşuyor", *Cumhuriyet* (2 Birinciteşrin 1936).
- "Dönüm", 30 (Birinci Kânun 1934).
- "Çubuk barajı", *Haber Akşam Postası* (6 Ağustos 1934).
- "Nafia büyük su işleri ameliyatı başlıyor.", *Hakimiyeti Milliye* (22 Ağustos 1929).
- "Nafia büyük su işleri ameliyatı başlıyor.", *Hakimiyeti Milliye* (26 Ağustos 1929).
- "Çubukçayı Bendi.", *Hakimiyeti Milliye* (21 Teşrinievvel 1929).
- "Su İnşaatı", *Hakimiyeti Milliye* (27 Teşrinisani 1929).
- "Su İşleri", *Hakimiyeti Milliye* (3 Teşrinisani 1929).
- "Ankara civarında büyük bir inşaat", *Hakimiyeti Milliye* (30 Eylül 1930).
- "Çıbık Barajı Yolunun İhalesi", *Hakimiyeti Milliye* (7 Birinci Kânun 1931).
- "Ankara Civarında Su Bentleri", *Hakimiyeti Milliye* (27 Mayıs 1931).
- "Nafia Vekâletinden", *Hakimiyeti Milliye* (13 Mayıs 1932).
- "Çubuk", *Hakimiyeti Milliye* (15 Eylül 1932).
- "Barajlar için Bir Konferans", *Hakimiyeti Milliye* (16 Birincikânun 1932).
- "Çıbık Barajı", *Hakimiyeti Milliye* (3 Birinci Teşrin 1933).
- "Le barrage de Çubuk", İstanbul (28 Fevrier 1936).
- "Les travaux hydrauliques en cours", İstanbul (19 Mai 1936).
- "Nafia Vekâletinden" Kurun (25 Haziran 1935).
- "Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937).
- "Çubuk barajı", *Milliyet* (27 Şubat 1935).
- "Çubuk Ovası'nda Fıskıran Şehir", *Tan* (4 Ağustos 1935).
- "Çubuk Barajında Sular Toplandı", *Tan* (28 Şubat 1936).
- "Çubuk barajının bütün inşaatı tamamlanıyor", *Tan* (11 Mart 1936).
- "Çubuk barajı yakında bitiyor", *Ulus* (28 Şubat 1935).
- "Çubuk barajında toplanan sular", *Ulus* (4 Mart 1935).
- "İçme suyumuzun su süzgeci kurağının temeli bugün atılıyor", *Ulus* (10 Haziran 1935).
- "Ankaranın su davası kotarılmıştır", *Ulus* (11 Haziran 1935).
- "Çubuk Barajında Bir İşçi Boğuldu", *Ulus* (23 Temmuz 1935).
- "Çubuk Barajında Bir Tehlike Alanı Ayrılıyor", *Ulus* (11 Ağustos 1935).
- "Büyük Su Siyasetine Başlarken Yapılanlar ve Yapılacaklar", *Ulus* (3 Mayıs 1936).
- "Ankara'yı bol suya kavuşturan büyük eser Çubuk Barajı", *Ulus* (4 Ağustos 1936).
- "Ankara Valiliğinden", *Ulus* (13 Ağustos 1936).
- "Çubuk Barajı asfalt yolu", *Ulus* (13 Eylül 1936).
- "Ankara Valiliğinden", *Ulus* (25 Eylül 1936).

- "Resim ve Yazı İle: Çubuk Barajı", *Uyanış-Servetifünun*, Yıl 46, 79/15, 2065-380 (19 Mart 1936).
"Ankara çubuk barajı inşaatı sene sonunda bitecek", *Vakit* (31 Temmuz 1934).
"Çubuk barajı inşaatı", *Vakit* (6 Ağustos 1934).
"Yeni Ankara Barajı", *Zaman* (19 Mart 1935).
"Çubuk Barajda bir adam boğuldu", *Zaman* (23 Temmuz 1935).

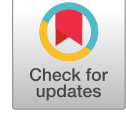
Kitap ve Makaleler

- Ali Süreyya , "Çubuk bentleri", *Cumhuriyet* (9 Teşrinisani 1932): 3.
Alphan, Mine Polat-Öksüz, Aysun Aydın. "1934-1944 Seneleri Arasındaki Karayolu Faaliyetlerinin Nafia Mecmuası Üzerinden İncelenmesi", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 14, 27 (2019): 139-164.
Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936. İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
Cumhuriyetin Başkenti. II, Haz./Ed. Atilla Cangır, Ankara: Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Yayınları No 3, 2007.
Çubuk I Barajı. Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1971.
Falih Rifki, "Çubuk Barajı", *Hakimiyeti Milliye* (29 Haziran 1932): 1.
Kastamonu Mebusu Tahsin, "Çubuk Barajı.", *Hakimiyeti Milliye* (10 Haziran 1933): 1.
Kastamonu Mebusu Tahsin, "Çubuk Barajı", *Hakimiyeti Milliye* (1 Mayıs 1934): 1.
Kunze, "Ankara Civarındaki Çubuk Bendi", *T.C. Na. V. Nafia İşleri Mecmuası (Fennî Kısım)*, Türkçeye çeviren: Fuad Özdeğer, 1, 4 (İkinci Kânun 1935): 1-15.
Mamboury, Ernest. *Ankara Gezi Rehberi*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2014.
Özand, Eşref. *Ankara Şehri Su Tesisleri: Tarihçe, Gelişme, İşletme Durumu ve Yakın Gelecekte Yapılacak Tesisler ile Uzak Gelecekteki Tesislere ait ön Görüşler*. Ankara 1967.
Özgen, Yüksel-Büyüktolu, Recep. "Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı (1929-1936)", *Atatürk Yolu Dergisi* 15, 59 (Güz 2016): 87-110.
Polatoğlu, Mehmed Gökhan. "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Su Davası Kapsamında Kurulan İlk Baraj: Çubuk Barajı", *Atatürk Yolu Dergisi* 65 (Güz 2019): 343-380.
Renda, M. Abdülhalik. *Günlükler 1920-1950*. Yay. Haz. Aytaç Demirci-Sabri Sayarı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
Talu, Ercümen Ekrem. "Ankara ve su", *Cumhuriyet* (6 Haziran 1935): 5.
Tekeli, İlhan-İlkin, Selim. *Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Yayın No 39, 1982.
Uran, Hilmi. *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
Yunus Nadi, "Ankara'da Çubuk Barajı", *Cumhuriyet* (7 Teşrinisani 1933): 1, 6.
Yunus Nadi, "Tekemmül yolunda Bir şehrimiz: Ankara", *Cumhuriyet* (5 Mart 1934): 1, 2.
Zelef, M. Haluk. "Çubuk Barajı, Gazinosu ve Su Süzgeci", *Dosya 03*. Bülten 45 (Kasım 2006): 41-47.

Elektronik Kaynaklar

- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 24.09.2023).

Çubuk Barajı'nın Açılışı ve Sonrasındaki Gelişmeler

Pınar Tuna ¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk barajı olan Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, Başbakan İsmet İnönü'nün yanı sıra devlet erkânı ve yabancı diplomatların da katıldığı bir törenle 3 Kasım 1936'da açılmıştır. Açılış töreni kamuoyunda geniş bir yankı uyandırmış ve Çubuk Barajı'nın Cumhuriyet açısından önemine ve başkent Ankara'nın ekonomik ve sosyal yaşamına yapacağı katkılara yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çubuk Barajı, Ankara'nın 12 kilometre kuzeyinde ve 165 hektarlık bir alan üzerine inşa edilmiştir. Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun teknik ve mimari özellikleri, bu tesislerin önemini ortaya koymasının yanı sıra dönemin anlayışını da yansıtmaktadır. Bu bağlamda Çubuk Barajı 13,5 milyon metreküp su toplama kapasitesine sahipken, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu şehre günde 24 bin metreküp temiz su verecek kapasitede inşa edilmiştir. Ayrıca her iki tesis, modern mimari düşüncesiyle toplumsal fayda fikrini birleştiren bir mimari anlayışa dayalı şekilde yapılmıştır. Çubuk Barajı'nın açılmasından sonra, 1950 yılına kadar olan dönemde, hem Çubuk Barajı'na hem de Ankara su şebekesine yönelik çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Mali, kadastro, yol ve tesisata ilişkin konuları kapsayan bu düzenlemelerle Çubuk Barajı'nın daha işlevsel bir hale getirilmesi, Ankara su tesisatının da ihtiyaçları daha etkin bir şekilde karşılaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Çubuk Barajı, İsmet İnönü, Nafia Vekâleti, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu.

“ Atıf: Tuna, P. (2024). Çubuk Barajı'nın Açılışı ve Sonrasındaki Gelişmeler. İçinde Tuna, S. (Ed.), *Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)* (ss. 74-94). İstanbul Üniversitesi Yayınevi. <https://doi.org/10.26650/B/SSc19SSc21.2024.029.003>

© Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır.

© 2024. Tuna, P.

✉ Sorumlu Yazar: Pınar Tuna pınar.tuna@kent.edu.tr

3.1. Açılış Töreni

İnşaat sürecinin 1936 Ekim ayı sonuna doğru tamamlanmasından sonra sıra açılış törenine gelmişti. Bu törende Çubuk Barajı'nın yanı sıra baraja ulaşımı sağlayacak asfalt yol ile baraj suyunu temizleyecek Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu da açılacaktı. Bu çerçevede ekim ve kasım aylarında kamuoyuna yansıyan haberlerde açılış törenine yönelik bilgi verilmişti. Başlangıçta, açılış töreninin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda yapılacağı yönünde bir haber söz konusuysa da,²⁴⁵ daha sonra bu tarih 3 Kasım 1936 olarak kesinleşmişti. Buna göre Başbakan İsmet İnönü tarafından 3 Kasım 1936'da, tesisatı tamamlanan, asfalt yolu bitirilen, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu kurulan Çubuk Barajı açılacaktı. Açılış için Nafia Vekâleti kapsamlı bir tören programı hazırlarken, Ankara'da bulunan yabancılar da dâhil olmak üzere 600 kişi davet edilmişti. Davetliler arasında tüm milletvekili ve vekillerin yanında yüksek devlet memurları ve yabancı diplomatlar da bulunmaktaydı. Tören sırasında açılış yapılacak yerler gezilecek ve o gün şehre ilk kez içme suyu verilecekti.²⁴⁶

Programın ayrıntılarına göre açılış töreni saat 14.30'da başlayacaktı ve davetlilerin baraja rahatça gelebilmeleri için otobüslerin hareket saati 13.30 yerine 13.00 olarak değiştirilmişti. Davetliler belirtilen saatten itibaren Ulus Meydanı'ndan hareket eden belediye otobüsleriyle asfalt yolu takip ederek Ziraat Enstitüleri önünde kurulacak taktan geçip tören alanına gelecek ve Başbakan ile hükûmet erkânının gelmesini bekleyeceklerdi. Başbakan'ın tören alanına varmasının ardından baraja gelinecek ve baraj kapısı önünde yetkililer konuşmalar yapacaktı. Bundan sonra içme su manevra odasına gidilerek Başbakan tarafından kurdele kesilecek ve ana borunun vanası açılarak şehre ilk su verilecekti. Ardından bent başlığı üzerinde yürünecek ve bu sırada baraj hakkında davetlilere açıklama yapılacaktı. Dolu savaklar üzerine gelindiği zaman kapaklardan birkaçı açılarak suyun savaklardan akışı gösterilecekti. Barajın açılmasından sonra asfalt yol ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun açılışı gerçekleştirilecekti. Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun açılış sırasında binanın anahtarı Başbakan'a sunulacak ve sırasıyla şap evi, dinlendirme havuzları, havalandırma odaları, filtre havuzları, klor odası, makine dairesi ve laboratuvarlar gezilecekti.²⁴⁷

Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, programa uygun bir şekilde ve Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlık ettiği büyük bir törenle 3 Kasım 1936'da açılmıştı. Barajın önündeki alana toplananların sayısı, birçok aile de dâhil olmak üzere bine yakındı. Resmî katılımcılar arasında Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda ve Bayan Afet ile vekiller, milletvekilleri, Ordu Müfettişi Orgeneral Ali Sait ve Erkânıharbiye İkinci Başkanı Korgeneral Asım Gündüz, ordu ileri gelenleriyle yabancı diplomatlar ve yüksek devlet memurları bulunmaktaydı.²⁴⁸

²⁴⁵"Ankara barajı açılıyor", *Akşam* (13 Teşrinievvel 1936): 2.

²⁴⁶"Çubuk barajı önümüzdeki ay açılıyor", *Cumhuriyet* (22 Birinciteşrin 1936): 3; "Çubuk barajı", *Akşam* (22 Teşrinievvel 1936): 2; "Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 1, 4; "Çubuk barajı Çubuk yolu Filtre tesisatı", *Ulus* (1 İkinciteşrin 1936): 2; "Çubuk barajı", *Akşam* (3 Teşrinisani 1936): 2.

²⁴⁷"Çubuk barajı", *Cumhuriyet* (1 İkinciteşrin 1936): 3; "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sontesrin 1936): 1; "Çubukbarajı", *Akşam* (3 Teşrinisani 1936): 2.

²⁴⁸"Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı.", *Ulus* (4 Sontesrin 1936): 1; Mekki Said Esen, "Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı", *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 1; "Çubuk barajı merasimle açıldı", *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 1, 4; "Ankarada Yapılan Çubuk Barajının Açılış Merasimi", *Uyanış-Servetifünun*, Yıl 46, 80/16, 2100-415 (19 İkinciteşrin 1936): 408; M. Abdülhalik Renda, *Günlükler 1920-1950*, Yay. Haz. Aytaç Demirci-Sabri Sayan (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 512.

Başbakan İsmet İnönü saat 14.30'da baraja gelmiş ve ardından açılış törenine başlanmıştı. İlk olarak Nafia Vekâleti Sular Umum Müdür Muavini Mühendis Namık Kiper söz almış²⁴⁹ ve konuşmasında ülkenin orta kısmındaki yağmur sıkıntısı nedeniyle ekim yapılan zamandaki su ihtiyacını temin etmek üzere su toplayıcı yapıların yapılmasının zorunlu olduğunun artık anlaşıldığını vurgulamıştı. Bu zorunluluğun ilk verimli eseri Çubuk Barajı'ydı. Namık Bey ardından barajın tarihçesi ve özellikleri hakkında bilgi vermişti.²⁵⁰ Daha sonra Nafia Vekili Ali Çetinkaya İsmet İnönü'ye hitaben şu konuşmayı yapmıştı:

“Büyük Başbakanım, büyük ideallerinizden biri olan su davasında bir safha olarak başarılan Ankara Çubuk barajı ve buna bağlı su tesisatı tamamen bitmiş bulunuyor. Barajın galerisi methalinin iki yanına konulmuş olan bu levhalar büyük eserin hatırasını gelecek nesillere de yaşatacaktır. Barajın tarafınızdan açılması Nafia ailesi ve türk mühendisleri için büyük bir taltift olacaktır.”²⁵¹

Nafia Vekili'nin konuşmasının ardından Başbakan İsmet İnönü şu karşılığı vermişti:

“Şimdi açacağımız bu mutlu eser gelecek nesiller tarafından memnuniyet ve sevinçle karşılanacaktır.

Ümid ederim ki bu eseri vücuda getirmek için çalışanların hepsini türk milleti su gibi aziz tanıyacaktır.

Bu eser de cumhuriyetin sevinilecek ve öğrenülecek bir muvaffakiyettir. Bunu cumhuriyet nafiasına borçluyuz. Tebrik ederim.

Değerli vekil Ali Çetinkaya nafianın başında daha bir çok eserleri başarmakla memlekete hizmet edecek ve bahtiyar olacaktır.

Müsaade buyurursanız bu güzel eseri birlikte açalım ve göndereceği bol sularla Ankarayı şenlendirecek ve neşlendirecek olan bu hayırlı eserin işlemesine yol vereyim.”²⁵²

Başbakan konuşmasını tamamladıktan sonra kurdeleyi kesmişti. Kapının iki tarafındaki levhalardan birinde şu cümle yazılıydı: “Çubuk bendi Türk ulusunun ilk Cumhurreisi Atatürk devrinde devlet merkezi Ankaranın su ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuştur.”²⁵³

Diğer levhada ise şunlar yazılıydı:

“Bu esere Büyük Başvekil İsmet İnönü hükümeti zamanında 1929 da başlanmış ve sırasile onun nafia vekillerinin devamlı çalışmalarile 1936 da Ali Çetinkaya nın vekilliğinde bitirilmişdir. Bu müddet zarfında müsteşar olarak bulunmuş Arif Baytının da değerli emekleri geçmiştir. Eserin bütün masrafı devlet hazinesinden ödenmiştir.

²⁴⁹“Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Ulus* (4 Sontesrin 1936): 1; “Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936): 62-63.

²⁵⁰“Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936): 64-66, 68-69.

²⁵¹“Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Ulus* (4 Sontesrin 1936): 1. Ayrıca bkz. Mekki Said Esen, “Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı”, *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 7; “Çubuk barajı merasimle açıldı”, *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4.

²⁵²“Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Ulus* (4 Sontesrin 1936): 8. Ayrıca bkz. Mekki Said Esen, “Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı”, *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 7; “Çubuk barajı merasimle açıldı”, *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4.

²⁵³“Çubuk barajı merasimle açıldı”, *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4.

Projesi ve inşaatı Türk mühendisleri, Türk müteahhit ve işçileri tarafından yapılmıştır. Cumhuriyet devrinin bu eserinin kurulmasında fikirlerle, emeklerle, bedenlerle hizmetleri geçenlerin cümlesine şükran ve hürmet.”²⁵⁴

Baraja konulmuş kitabeleri değerlendiren Sedat Çetintaş'a göre bunlar çok kısa ve mütevazı bir şekilde yazılmıştı. Bu kitabeler biraz daha ayrıntılı olmalı ve ayrıca Başbakan İsmet İnönü'nün açış konuşması da bir kitabe olarak buraya konulmalıydı.²⁵⁵

Barajın açılmasından sonra Başbakan ve davetliler makine dairesine geçmişler ve burada İsmet İnönü, “*Bu eseri başaranlar su gibi aziz olsunlar*” diyerek bizzat kolu çevirip şehre temiz içme suyunu göndermişti.²⁵⁶

Bundan sonra bent başlığına çıkılarak barajın üzerinde yürünmüştü. Bentin arkasında, vadiye bol miktarda su toplanmış durumdaydı. Ön tarafına da ortasında ağaçlıklı bir adacığı bulunan büyük bir havuz yapılmıştı. Barajın kurulduğu vadinin sağ ve solundaki kayalıkların zirvesinde Türk bayrakları dalgalanırken bayrakların yanında birer Türk askeri nöbet tutuyordu. Bent başlığının ortasına geldiği zaman dolu savaklardan üçü açılınca Çubuk Deresi'nin Ankara yönüne giden kısmına doğru akan üç büyük şelale oluşmuştu. Bu sırada “*Aman fazla harcanmasa!*” diyenler olunca, Ali Çetinkaya “*Bu fazlasıdır*” diyerek, Ankara'nın ihtiyacı fazlasıyla karşılayacak derecede suya kavuşmuş olduğunu vurgulamıştı.²⁵⁷

Daha sonra otobüs ve otomobillerle Ankara Ziraat Enstitüleri yanındaki Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'na hareket edilmiş²⁵⁸ ve en modern şekilde düzenlenen tesisin açılış töreni yapılmıştı. Burada Nafia Vekâleti Müsteşarı Arif Baytın, Başbakan İsmet İnönü'ye hitaben “*bir sene evvel temelini atmakla şeref verdiğiniz bu müesseseyi bizzat açmakla da bizlere şeref verdiniz*” diyerek kendisine kapının anahtarlarını vermiş ve Başbakan kurdeleyi keserek kapıyı açmıştı. Ardından dinlendirme, havalandırma, süzgeç ve klor gazı geçirme tesisatı görülmüştü. Bu sırada Başbakan, istasyonun bütün tesisatını ayrı ayrı inceleyip mühendislerin yaptığı açıklamaları dinlemişti.²⁵⁹

3.2. Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun Teknik/Mimari Özellikleri ve Maliyeti

3.2.1. Çubuk Barajı

Açılış töreni sırasında Çubuk Barajı'nın teknik özelliklerine yönelik de bilgi verilmişti. Buna göre Çubuk Barajı, Ankara'nın 12 kilometre kuzeyinde, eski Ankara-Çankırı yolu üzerinde vadinin kayalık iki burun oluşturan dar kısmı arasındaydı ve 165 hektarlık bir alan üzerine yapılmıştı. Bu mevkide vadinin genişliği 250 metre kadardı. Baraj vadinin en derin nokta-

²⁵⁴“Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936): 62. Ayrıca bkz. “Çubuk barajı merasimle açıldı”, *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4.

²⁵⁵Sedat Çetintaş, “Ankarada bir Cumhuriyet âbidesi daha..”, *Akşam* (10 Teşrinisani 1936): 8.

²⁵⁶“Çubuk barajı merasimle açıldı”, *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4. Ayrıca bkz. “Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı.”, *Ulus* (4 Sontesrin 1936): 8.

²⁵⁷Mekki Said Esen, “Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı”, *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 7.

²⁵⁸Mekki Said Esen, “Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı”, *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 7; “Çubuk barajı merasimle açıldı”, *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4.

²⁵⁹“Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Ulus* (4 Sontesrin 1936): 8; Mekki Said Esen, “Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı”, *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 7.

sından 25 metre yükseklikteydi ve en yüksek seviye olarak kabul edilen 103 rakımında 13,5 milyon metreküp su toplama kapasitesine sahipti. Toplanan bu suyun oluşturduğu göl alanı 180 hektardı ve bu alan 6,5 kilometre uzunluğundaydı. Büyük bir su kütlesi taşıyan bentlerin temeli 42 metre genişliğindeydi. Duvar üçgen şeklinde inşa edilmişti ve bent duvarının üst tarafı dört metre genişliğinde bir başlıkla son buluyordu. Ayrıca üzerinde bir buçuk metrelik düzgün bir yol vardı. Bentlerin önünde de iki tane dinlendirme havuzu yapılmıştı.²⁶⁰

Baraja yönelik teknik bilgileri aktaran Falih Rifki Atay, Ankara'nın birkaç kilometre uzağında inşa edilen beton seddinin [Çubuk Barajı'nın], 13,5 milyon metreküp suyu tuttuğunu ve baraj aracılığıyla 150 bin nüfusa günde 200 litre su verileceğini ifade etmişti.²⁶¹ Barajın inşaatı sırasında Nafia Vekilliği yapan Hilmi Uran da tesise yönelik şu bilgileri vermişti:

“Baraj, Çubuk deresi üzerinde ve iki yüksek kayanın meydana getirdiği bir boğaz içinde kurulmuştur. Barajın bulunduğu yer, Ankara şehrine on kilometre mesafededir ve baraja giden yol güzergâhı başlık bahçelik bir vadi olup Ankara'nın sevimli yerlerinden biridir.”²⁶²

Şekil 17

Çubuk Barajı Kitabı Bölümü

Kaynak: (<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113037> (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu mimari açıdan 1930'lardaki anlayışın bir görünümü niteliğindedir. Cumhuriyet'in başlangıcından 1927 yılına kadar mimari anlayış, Osmanlı mimari öğelerinin yeniden yorumlanmasına dayanan Birinci Ulusal Mimari akımının etkisi altındaydı. 1930'lara gelindiğinde, dünyadaki gelişmelere paralel bir şekilde ve uluslararası mimarlık akımının etkisiyle, geçmişten öğeler barındırmakla birlikte süslü, pahalı yapılar yerine işlevselliği öne çıkaran modern, kübik bir düşünce ön plana alınmıştır.²⁶³ Bu

²⁶⁰“Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri”, *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 4; “Bu tesisat 5 milyon Türk lirasına maloldu”, *Cumhuriyet* (4 İkincişehirin 1936): 7; “Çubuk barajı merasimle açıldı”, *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4; Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936 (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), 5; “Çubuk barajı”, *Arktekt*, 10-11 (1936): 275; “Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı”, *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936): 65-66. Barajın teknik özelliklerine dair ayrıntılı bir açıklama için bkz. *Çubuk Barajı Le Barrage de Çubuk* (Ankara: T.C. Nafia Vekâleti Neşriyatı, 1937), 5-20. Daha sonra aktarılan bilgilere göre Çubuk Barajı, göl alanı 135 hektar, göl hacmi 13,5 milyon metreküp olan beton ağırlıklı barajıydı. Temelden yükseklik 33 metre, beton hacmi 120 bin metreküp, uzunluğu 220 metreydi. Bkz. *Devlet Su İşleri Faaliyetlerini Gösterir Fotoğraf Bülteni* (Ankara: 1960), 27.

²⁶¹Falih Rifki Atay, “Baraj'da”, *Ulus* (26 İlkteşrin 1936): 1.

²⁶²Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 229.

²⁶³Bülent Duru, “Mustafa Kemal döneminde Ankara'nın imarı”, *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, Der. Funda Şenol Cantek, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 117.

açıdan baraj söz konusu teknik özelliklerinin yanı sıra toplumsal faydası bulunan bir eserin estetik bir şekilde sunumuna da örnek teşkil etmekteydi. Barajın mimari açıdan ortaya koyduğu bu anlayış bir araştırmada şöyle açıklanmıştır:

“... barajın fotoğrafik cazibesi bariz ve zarif modernist kompozisyonun sonucuydu. Barajın devasa kavisli, vadinin aşağılarında, su kenarında bulunan lokanta-gazininonun dalgalı içbükey-dışbükey formu ile dengeleniyordu... Barajın devasa beton duvarının dibinde, özenle peyzajı yapılmış parkın içinden gelen yaya yolunun sonunda, ilginç bir yapı -küçük bir anıtsal portik- yer alıyordu. Üzerinde Atatürk'ün sözlerinin bulunduğu bir yazıt olan bu portriği, mücevheri düzeninde klasik Osmanlı sütunları taşıyordu ki, aslında cumhuriyet modernizminin vitrini sayılabilecek bir projede, Osmanlı canlandırıcılığının ya da Milli Mimarı Rönesansı'nın ufak bir kalıntısıydı bu sütunlar.”²⁶⁴

Şekil 18

Açılış Sonrasında Çubuk Barajı.

Kaynak: (Fotoğraflarla Türkiye (Ankara: Matbuat Umum Müdürlüğü, 1937), s.y.)

Çubuk Barajı'nın maliyetine ilişkin gerek barajın yapımı gerekse açılış töreni sırasında farklı rakamlar gündeme gelmişti. İhalenin gerçekleştirileceği süreçte çıkan haberlere göre 40 metre yüksekliğinde inşa edilecek bendin maliyeti 700 bin lira olacaktı.²⁶⁵ Daha önce belirtildiği gibi ilk ihale sözleşmesinde ise 2.324.229 liralık bir maliyet belirlenmişti. 1931 yılı sonuna gelindiğinde, aşağıda belirtilen dört başlıkta yapılan harcama toplamı şu şekildeydi:

²⁶⁴Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası-Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, 3. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 139.

²⁶⁵"Sulardan istifade edilecek", *Akşam* (14 Eylül 1929): 2; "Ankara civarının sulanması", *Akşam* (22 Teşrinievvel 1929): 2.

Tablo 2

1931 Yılı Sonu İtibariyle Çubuk Barajı Harcamaları

Harcama Alanı	Harcama Miktarı (TL)
Müteahhide Ödeme	459.360,10
İstimlak Bedeli	38.914,24
Yol Bedeli	248.000
Bedeli Müteahhit Tarafından Karşılanaan Tesisat ve Makine	300.000
Toplam	1.046.274,34

Kaynak: BCA, 30.10.0.0/158.109.9, 16.12.1931.

31 Temmuz 1934 tarihli bir habere göre baraj inşaatı için 2 milyon 700 bin lira harcanmıştı ve 6,5 milyon lira daha harcanması bekleniyordu.²⁶⁶ İhale ve inşaat bölümünde belirtildiği gibi, Ağustos 1934'te yapılan ikinci sözleşmede ihale bedeline 651.776,49 liralık bir ilave daha yapılarak yaklaşık üç milyon liralık bir maliyet söz konusu olmuştu. 1934 yılı sonundaki bir bilgiye göre ise, Çubuk Barajı inşaatı için o yıla kadar 2 milyon 700 bin lira harcanmıştı ve inşaatın bitimine kadar harcanacak paranın 6,5 milyon lirayı geçeceği söyleniyordu.²⁶⁷ Basın Kurultayı sebebiyle İstanbul'dan Ankara'ya giden bir grup gazetecinin aktardığına göre baraj 3,5 milyon liraya mal olacaktı.²⁶⁸ 19 Mart 1935 tarihli bir haberde toplam maliyetin 4 milyon 775 bin lira olacağı ifade edilmiş,²⁶⁹ 11 Mart 1936 tarihli bir haberde ise, o güne kadar baraj için 4.063.278 lira harcandığı belirtilmişti.²⁷⁰

Çubuk Barajı'nın tamamlandığı sırada, ilk müteahhit Tahsin İbrahim Bey'le 13 Nisan 1936'da ikinci bir ek sözleşme imzalanarak, kendisinin gerçekleştirdiği işlere yönelik geçici ve kesin kabul işlemleri yapılmıştı. Bu bağlamda 7 Nisan 1936'da geçici, 29 Nisan 1937'de de kesin kabul işlemi gerçekleştirilmişti. Kesin kabul mazbatasına göre, bir komisyon 20 Nisan 1937'de inşaat mahalline gidip yapılan işlerin şartlara uygun olduğunu belirleyerek kesin kabul işleminin yapılması gerektiğini ifade etmişti. Tahsin İbrahim Bey'e, 20 Mayıs 1930 ile 19 Kasım 1933 arasında düzenlenen 29 istihkak raporu karşılığında 2.780.206,56 lira ödenmişti. Buna karşılık ikinci keşif sırasında belirlenen bedel 2.757.379,80 lira olduğundan, müteahhide 22.826,67 lira fazla ödeme yapıldığı anlaşılmış ve bunun kendisinden geri alınması gerektiği belirtilmişti. Bunun ardından Nafia Vekâleti, söz konusu fazla miktarı tahsil etmek için müteahhit aleyhine dava açmıştı. Ancak 10 Ocak 1938'te varılan uzlaşma ile bu davaya gerek kalmamıştı. Varılan uzlaşma ile müteahhidin kesin hesap toplamı 2.780.206,56 liraya bağlanmış ve bu miktarın istihkak raporları karşılığında kendisine ödenen parayla eşit olduğu saptanmıştı. Bu açıdan Nafia Vekâleti müteahhit aleyhine açtığı davadan vazgeçmiş, müteahhit Tahsin İbrahim Bey de baraj inşaatına yönelik herhangi bir konudan dolayı Nafia Vekâleti'nden hiçbir hak ve iddiada bulunmayacağını ve Vekâlet'i ibra etmiş olduğunu beyan ve kabul etmişti.²⁷¹

²⁶⁶"Ankara çubuk barajı inşaatı sene sonunda bitecek", *Vakit* (31 Temmuz 1934): 2.²⁶⁷*Dönüm*, 30 (Birinci Kânun 1934): 275.²⁶⁸"İstanbul Gazetecilerinin Ankara İntibaları", *Cumhuriyet* (30 Mayıs 1935): 6.²⁶⁹"Yeni Ankara Barajı", *Zaman* (19 Mart 1935): 5.²⁷⁰"Çubuk barajının bütün inşaatı tamamlanıyor", *Tan* (11 Mart 1936): 3.²⁷¹*Çubuk I Barajı* (Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1971), 105-111.

Çubuk Barajı'nın açılışında ve hemen sonrasında verilen bilgilere göre barajın maliyeti 4 milyon lira civarındaydı.²⁷² Nafia Vekâleti'nin 1937 yılında yayımladığı bir eserde maliyet miktarı, arazi istimlakı hariç 3,5 milyon lira olarak açıklanmıştır.²⁷³ Aynı şekilde 1943 yılında yapılan bir değerlendirmede, baraj maliyetinin 3,5 milyon lira düzeyinde olduğu belirtilmiştir.²⁷⁴

Tüm bu verilerden sonra, Devlet Su İşleri tarafından hazırlanan bir çalışmada Çubuk Barajı'nın yapım maliyeti 3,6 milyon lira olarak açıklanmıştır. Aşağıdaki tabloda bu maliyetin ayrıntılı dağılımı görülmektedir.²⁷⁵

Tablo 3

Çubuk Barajı'nın Maliyeti

Harcamalar	Miktar (TL)
Birinci Müteahhidin Kesin Keşif Bedeli	2.780.206,56
İkinci Müteahhidin Kesin Keşif Bedeli	760.095,52
Elektrik Tesisatı	5.300
Baraj Önündeki Süsleme Havuzu ve Köprüler	359.971
Kaolin Çukurunda Fazla Su Çekme Masrafı	5.700
Toplam	3.611.273,08

Kaynak: *Çubuk I Barajı*, 122.

Çubuk Barajı'nın maliyeti 1929-1936 yılları arasında Nafia Vekâleti bütçesinden su işlerine ayrılan payla karşılaştırıldığında yapılan işin önemi belirginleşmektedir. Buna göre 1929-1936 döneminde Nafia Vekâleti bütçesinden su işlerine ayrılan pay 12 milyon 418 bin 948 lira olmuştur.²⁷⁶ Bu durumda Çubuk Barajı'nın toplam maliyeti su işlerine ayrılan payın %29,07'sine karşılık gelmektedir.

3.2.2. Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu

Alman Hochtief Şirketi tarafından tasarlanıp,²⁷⁷ Çubuk Barajı'yla birlikte açılışı gerçekleştirilen Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, yapısal açıdan betonarme çerçeve sistemine sahipti ve en modern malzeme ve teknikle yapılmıştı. Bu açıdan modern tesisatı da bünyesinde barındıran Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, Ankara'ya temiz su verilebilmesi adına önemliydi. Bu çerçevede Çubuk Barajı'ndan süzgece kadar 10.500 metre, 600 milimetre çapında çelik borular döşenmiş ve bu borular aracılığıyla 350 litre suyun süzgece kadar akıtılması sağlanmıştı. Bu künkler şehir içi şebekesine bağlanmış durumdaydı ve 3 Kasım'da iç sokaklar hariç ana caddeler üzerindeki evlere su verilebilecekti. Taşkın zamanlarında çok miktarda gelecek olan suyu serbest bırakmak ya da olağanüstü zamanlarda barajı boşaltmak için 1.600 mili-

²⁷²"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sonteshrin 1936): 6; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 37; "Çubuk barajı", *Arkitekt*, 10-11 (1936): 282; "Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937): 16.

²⁷³*Çubuk Barajı Le Barrage de Çubuk*, 20.

²⁷⁴T. A. L. Paton and C. S. Barton, "Ankara-Çubuk Dam", *The Geographical Journal*, 102, 1 (Jul. 1943): 27.

²⁷⁵Hilmi Uran, Çubuk Barajı'nın tasarlanandan çok daha pahalıya mal olduğu görüşündeydi. Bkz. Uran, *a.g.e.*, 231.

²⁷⁶Özcan Karacan, *Atatürk Döneminde Yapılan Karayolları, Barajlar ve Limanlar (1923-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2005), 45-49.

²⁷⁷M. Haluk Zelef, "Çubuk Barajı, Gazinosu ve Su Süzgeci", *Dosya* 03, 45 (Kasım 2006): 43; İnci Aslanoğlu, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, 3. bs. (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010), 283; *Bina Kimlikleri Ankara Cumhuriyetin 50 Yılı*, 3. bs. (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012), 70; <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/was/trindex.htm> (Erişim Tarihi: 25.09.2023).

metre çapında özel bir boru daha döşenmişti. Süzgecin kapasitesi saniyede 256 litre olduğundan akıtılan 350 litre suyun 256 litresi süzgeçte kullanılmış, kalan 94 litresi de bahçe ve bostanların sulanması için bırakılmıştı. Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu günde 24 bin metreküp temiz su verecekti.²⁷⁸

Barajın içme su odasına 600 milimetrelik bir isale borusuyla bağlanan Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nda şu bölümler vardı:

- Vanturimetre evi,
- Sülfat dalüminyum evi,
- Havalandırma, süzme, filtre havuzları, klor istasyonu gibi tesisleri içeren ana bina,
- Laboratuvar, makine ve elektrik santralleri,
- Atölye,
- 3.000 metreküplük bir depo.

Ayrıca müstahdemler için evler ve ambar bulunmaktaydı.²⁷⁹

Çubuk Barajı'ndan boruyla istasyona gönderilen su önce vanturimetre evine giriyordu. Buradan 400 milimetrelik çelik boruyla sülfat dalüminyum evine gönderilmekte ve doğrudan doğruya ana bina içine, havalandırma havuzuna girmektedir. Havalandırma havuzlarına 400 milimetrelik boruyla giren su burada daha ince çaptaki borulara bölüştürülmekteydi. Bu borular üzerinde bulunan fiskiyeler aracılığıyla su molekülleri temiz havayla temasa geçerek kokusunu kaybetmekte ve tadını düzeltmekteydi. Havalandırma havuzları karşılıklı iki taneydi ve havalandırma sular bu havuzların tabanında bulunan ve sülfat dalüminyum evi içinden geçen bir kanala dökülmekteydi. Kanalın sülfat dalüminyum evine girdiği yerde suya sülfat dalüminyum karıştırılmaktaydı. Sülfat dalüminyum çözeltisi, suyun bulanıklığına neden olan maddelerin temizlenmesini sağlıyordu. İçerisine bu çözüldüden karıştırılan su yukarıda söylenen kanal içine akarak ana binaya giriyordu. Burada kanal üzerinde bulunan 12 kapak aracılığıyla süzme havuzlarına akıyordu. Süzme havuzlarına dökülen suyun her molekülü bu havuzlarda iki saat bekleyerek katı maddelerinin %80'ini bırakıyordu. Böylece katı maddelerinden önemli bir miktarda sıyrılan su, süzme havuzlarından üç boru aracılığıyla filtre odaları ortasında bulunan üç büyük kanala dökülüyordu. Bu kanallardan taşan sular, üzerleri 1,5 metre yüksekliğinde kumla dolu olan filtre havuzlarına akmakta ve kumlardan süzülmemekteydi.²⁸⁰

Filtre havuzları üç tane olup her birinin alanı 54 metrekareydi. Bu şekilde kumdan süzülerek geçen su berrak olarak bir ana boruda toplanıyordu. Bu ana boruya suyun içinde kalan organik maddelerin miktarına göre klor gazı enjekte edilerek su mikroplardan arındırılıyordu. Böylece tamamen temizlenen su ana binanın önünde ve kuzey tarafında inşa edilen 3.000 metreküplük depoya gönderiliyordu. Makine santralında şehrin çeşitli yerlerinde bulunan depolara suyu yükseltmek için tulumbalar mevcuttu. Bu tulumbalar aracılığıyla su yukarıda

²⁷⁸"Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 4; *Ulus* (26 İktisrin 1936): 1; "Bu tesisat 5 milyon Türk lirasına maloldu", *Cumhuriyet* (4 İkinçiteşrin 1936): 7; "Çubuk barajı merasimle açıldı", *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4; Eşref Özand, *Ankara Şehri Su Tesisleri: Tarihçe, Gelişme, İşletme Durumu ve Yakın Gelecekte Yapılacak Tesisler ile Uzak Gelecekteki Tesislere ait ön Görüşler* (Ankara: 1967), 48; Aslanoğlu, a.g.e., 283-284.

²⁷⁹"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sontesrin 1936): 6; "Çubuk barajı merasimle açıldı", *Akşam* (4 Teşrinisani 1936), 4; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 33.

²⁸⁰"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sontesrin 1936), 6; "Çubuk barajı merasimle açıldı", *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 33-34; "Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937): 17.

sözü edilen depodan alınarak yükseltme işlemi yapılıyordu. Santraldan şehrin harcamalarını incelemek mümkün olduğu gibi istasyonun çalışması da görülebiliyordu. Filtre ve Tulumba İstasyonu saniyede 216 litre su verebiliyordu. Çubuk Barajı suyunun dışında şehrin ana su ihtiyacını karşılayan Elmadağ ve Kosunlar kaynaklarından gelen sulardan da yararlanılabaktı. Çubuk Barajı suyu, bu kaynakların yazın yarıya inen verimlerini tamamlayacaktı.²⁸¹

Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu mimari açıdan da ilginç bir yapı olarak dikkati çekmekteydi. Tesis yatay hacimler, yuvarlatılmış köşeler ve dikey bir kuleden oluşan yapıyla dengeli bir mimari kompozisyon meydana getirmektedir. Bu görünümüyle Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, sınaî ve faydacı binaların içerdiği estetik potansiyeli bünyesinde barındırmaktaydı. Bu çerçevede tesis, yatay bloğu belirgin bir dikey öğeyle birleştiren bir estetik kompozisyona sahipti. Ayrıca yatay bloğun uçlarının yuvarlaklaştırılması binanın algılanan modernliğini artıran ek bir özellik kazandırmaktaydı.²⁸² Yapı ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, gerek ana binada gerekse tesisin diğer yapılarında 1930'larda kübik olarak tanımlanan modern mimarlığın biçimi tipik bir şekilde görülmekteydi. Bu kapsamda kesin hatlı ve yalın geometrik biçimleri olan kütleler ince bordürlerle biterken, cepheler iri serpmeye sıvayla kaplanmıştı. Pencereler de alt ve üstten taş bordürlerle birleştirilerek şerit pencere görünümü yaratılmak istenmişti. Binanın yan kanadı yarım silindirik biçimli bir uzantıyla bitmekte ve yatay kütleleri dengeleyen kuleler bulunmaktaydı.²⁸³

Çubuk Barajı'nın açılış töreninde Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun maliyeti 600 bin lira olarak açıklanırken,²⁸⁴ 1943 yılına ait bir değerlendirmede bu rakam 1 milyon lira olarak ifade edilmişti.²⁸⁵

3.3. Çubuk Barajı'na Yönelik Değerlendirmeler

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk barajı olan Çubuk Barajı'nın açılması kamuoyunda büyük bir etki yaratıp birçok değerlendirme yapılmasına yol açmıştı. Bunların bir bölümü barajın açılmasından hemen önce gerçekleştirilmiş ve bu değerlendirmelerde tesisin hem Ankara hem de Türkiye açısından önemi dile getirilip elde edilecek kazanımlar vurgulanmıştı. Bu bağlamda baraj aracılığıyla Ankara su meselesinin çözümlenmesi Cumhuriyet Hükûmeti'nin başardığı en büyük işlerden biri olarak nitelendirilmişti. Böylece Ankaralıların temiz ve bol suya kavuşacakları öne sürülmüş, baraj "bir enerji âbidesi" olarak tanımlanmış ve o gün itibarıyla Ankara'nın, suyu en bol ve temiz yegâne şehir olduğu kadar Türkiye'nin ağaçlı şehirlerinden biri haline geldiği de kaydedilmişti.²⁸⁶ Bunun yanı sıra baraj sayesinde Ankara'nın, kurulduğundan beri ilk kez içme su tesisatına kavuşmuş olacağı kaydedilirken,²⁸⁷ bu eserin Nafia Vekâleti "faaliyet cetveline pek parlak bir lâhika olduğu" belirtilmişti.²⁸⁸

²⁸¹"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Senteşrin 1936): 6; "Çubuk barajı merasimle açıldı", *Akşam* (4 Teşrinisani 1936): 4; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 36-37; "Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937): 17.

²⁸²Bozdoğan, a.g.e., 139, 199.

²⁸³Aslanoğlu, a.g.e., 283.

²⁸⁴"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Senteşrin 1936): 6; "Ankara suya kavuştu", *Haber Akşam Postası* (4 İkinciteşrin 1936): 2; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*, 37; "Çubuk barajı", *Arkitekt*, 10-11 (1936): 282; "Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937): 16.

²⁸⁵T. A. L. Paton and C. S. Barton, "Ankara-Çubuk Dam", *The Geographical Journal*, 102, 1 (Jul. 1943): 27.

²⁸⁶"Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşriniewel 1936): 1, 4.

²⁸⁷"Çubuk barajı", *Cumhuriyet* (1 İkinciteşrin 1936): 3.

²⁸⁸"Cumhuriyetin Bir Yıllık Feyizleri", *Cumhuriyet* (29 Birinciteşrin 1936): 9.

Ankara'nın su ihtiyacını öne çıkaran daha ayrıntılı değerlendirmelerde ise Çubuk Barajı'nın, ülkenin birçok yerinde sağlık bakımından büyük bir sıkıntı kaynağı olan su davasını, Ankara ve civarı için çözen “*muazzam ve örnek*” bir eser olduğu saptaması yapılmıştı. Çubuk Deresi, Ankara'nın yakınında hayat kaynağı olacak bir özellik taşıdığı halde yüzyıllarca boşuna akıp gitmişti. Ancak Çubuk Barajı, bu derenin sularını toplayarak Ankara şehri için güvenilir bir kaynak haline getirmiş oluyordu. Böylece Ankara'nın büyük bir sorunu çözüme kavuşuyor ve artık şehir Türkiye'nin en bol suyuna sahip yeri haline geliyordu.²⁸⁹

Dönemin önde gelen kalemlerinden Falih Rifkî Atay da, o yılki Cumhuriyet Bayramı törenlerinde birçok açılışın yapılacağını vurguladıktan sonra, açılışı hemen bayram sonrasında denk gelen Çubuk Barajı'nın Ankara ve Anadolu'daki su davasının çözüme kavuşturulduğunu göstermesi açısından tüm ülkeyi sevindirecek bir gelişme olduğunu ifade etmişti. Bozkırda medeniyetin temelini su olarak nitelendiren Falih Rifkî'ye göre, Türk milleti yol üstünde bir musluk su akıtan hayrat sahibine nesillerce dua edecek kadar su hasreti çektiği gibi suyun değerini de bilmekteydi. Bu çerçevede Çubuk Barajı'nın Cumhuriyet nafiasının başlıca eserlerinden biri oluşu, onun sadece Ankara şehrini suya kavuşturacak olmasından kaynaklanmıyordu. Baraj yapımına başlandığı sırada birçok şüphe ve tereddüt ortaya konmuş ve bunlar su kütlesi beton seddin üstünden aştığı güne kadar devam etmişti. Bu açıdan başarıyla tamamlanan Çubuk Barajı'nın değeri, su davasını her tarafta çözmeye inancını verdiği için daha da artmaktaydı. Falih Rifkî ayrıca Atina şehri su tesisatı üzerinden bir karşılaştırma da yapmıştı. Bu kapsamda Atina gezisi sırasında İsmet İnönü heyetine Atina civarındaki barajı gezdiren Venizelos'un “*Atina şehrine su temini meselesinin münakaşasına tam bir asır evvel başlanmıştı*” açıklaması üzerine Falih Rifkî, Atina Barajı'nı yabancı sermayenin inşa ettiğine ve suyun bir yabancı şirket malı olarak satıldığına işaret etmişti. Buna karşılık Çubuk Barajı ile filtre tesisatının maliyeti “... *ödemeğe mecbur olduğu ihtiyaçların hududu olmayan, millet kesesinden*” yapılmıştı.²⁹⁰

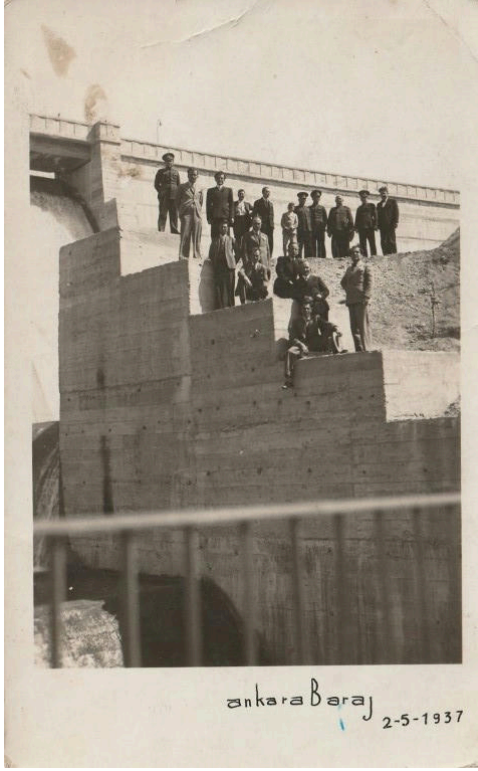
Çubuk Barajı'nın açılışı sonrasında da farklı yönlerden yapılan işin önemine değinilmişti. Buna göre baraj, Ankara'yı sağlıklı ve bol suya kavuşturacak, Ankara yöresindeki çiftçiler kanal ve bentlerden oluşan bir su sistemi sayesinde geniş topraklarını sulama imkânını elde edeceklerdi.²⁹¹ Ayrıca çorak ve susuz Ankara'nın bol suya kavuşması, yeni Türkiye'ye modern bir başkent kazandıran mutlu bir gelişme şeklinde nitelendirilmekteydi. Görenlerin “*Yerden fıskıran şehir*” adını verdikleri Cumhuriyet Ankara'sı bol suyla kurulmaktaydı ve kısa bir zaman sonra “*Yeşil Ankara*” adını alması halinde bunun sebebi bol su olacaktır.²⁹²

²⁸⁹“Ankara suya kavuşuyor”, *Cumhuriyet* (2 İnciteşrin 1936): 4; “Çubuk barajı ve filtre istasyonu”, *Ulus* (3 Sonteşrin 1936): 6.

²⁹⁰Falih Rifkî Atay, “Baraj'da”, *Ulus* (26 İlkteşrin 1936): 1.

²⁹¹“Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı.”, *Ulus* (4 Sonteşrin 1936): 8.

²⁹²“Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?”, *Ulus* (30 Sonkânun 1936): 6.

Şekil 19**Çubuk Barajı 1937**

Kaynak: Dr. Göktuğ İpek Koleksiyonu.

Barajın Cumhuriyet açısından taşıdığı önemin de altı çizilmekteydi. Buna göre Çubuk Barajı, Türkiye Cumhuriyeti'nin bayındırlık hizmetine öncülük edecek nitelikteydi.²⁹³ Cumhuriyet'in başardığı su işleri arasında, devlet merkezi olan Ankara'nın yakınında hayat kaynağı olacak bir özellik taşıdığı halde yıllarca boşa akıp giden Çubuk Deresi sularını, şehrin ve civarının ihtiyacına hizmet edecek güvenilir bir kaynak haline getirme işi birinci sırada yer almaktaydı. Bu açıdan Çubuk Barajı, Cumhuriyet idaresinin ülke evlatları için harcadığı mesainin en büyük simgesi ve ülkenin her tarafı için rehber olması gereken büyük bir abideydi. Ayrıca çağdaş ve son sistem filtre tesisatıyla tamamlanan bu eser sayesinde Ankara, en büyük derdi olan susuzluktan kurtulacak, halk bol ve sağlıklı suya kavuşacak, çiftçi de sulamada yararlanacaktı.²⁹⁴

Barajı Cumhuriyet rejiminin başarısı olarak ele alan bir değerlendirmede, ülkenin modern şehirlere kavuşturulmak istendiği, bunun için Ankara'nın bir örnek olarak ele alınıp burada su işinin uygun şartlarda çözülmeye çalışıldığı ve sonuçta herkesin takdir ve hayret ettiği başarılı bir eser yaratıldığı vurgulanmıştı.²⁹⁵ Tarihsel sürece atıf yapan Sedat Çetintaş ise

²⁹³"Ankara'da Büyük Bir Su Tesisatı: Çubuk Barajı", *Karınca*, 29-30 (İkinciteşrin 1936): 64. Benzer bir değerlendirme için bkz. "Ankarada Yapılan Çubuk Barajının Açılış Merasimi", *Uyanış-Servetifünun*, Yıl 46, 80/16, 2100-415 (19 İkinciteşrin 1936): 409.

²⁹⁴"Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936, 4. Benzer bir değerlendirme için bkz. "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı.", *Ulus* (4 Sontesşrin 1936): 8.

²⁹⁵"Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sontesşrin 1936): 6.

geçmişte Ankara'nın büyük bir su sorunu yaşadığını, şehrin aşağı taraflarında halkın ihtiyacını karşılayan tek çeşmenin Hacıbayram Camii'nin önündeki çeşme olduğunu ve dolayısıyla yöre halkının büyük bir sıkıntı çektiğini vurgulamıştı. Ancak gelenen noktada Cumhuriyet'in yarattığı eserler arasında Çubuk Barajı'nın açılışını haber alan her Türk, sevinç ve gurur içinde Cumhuriyet'e ve onu kuran ve koruyanlara minnet ve şükran hisleri duymaktaydı. Yazar bu saptamasını *"Vaktile çamaşır leğenlerinde biriktirdiğimiz yağmur suları yerine şehre senede üç buçuk milyon ton su temin eden Cumhuriyeti kuranlar, bize sudan da azizdirler"*²⁹⁶ cümlesiyle ortaya koymuştu.

Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Atatürk'ün konumu da öne çıkarılmıştı. Buna yönelik bir yazıda, kendisinin *"barajın ilk mühendisi"* olduğu şu sözlerle ifade edilmişti: *"Atatürk bizzat bu dağları, taşları dolaşarak su aramış, bend kuracak yerleri tasarlamıştı. Ve o günleri yakından bilenlerin bir ağızdan minnet ve şükranla söyledikleri gibi barajın ilk mühendisi Atatürktü..."*²⁹⁷

3.4. Çubuk Barajı'nın Açılışından Sonra Yapılan Düzenlemeler

3.4.1. Ankara Su Tesisatı'na Yönelik Düzenlemeler

Çubuk Barajı'nın açılmasından sonra mali ve idari açıdan Ankara su tesisatına yönelik bazı kararlar alınmıştı. Bu çerçevede Nafia Vekâleti, 18 Kasım 1936 tarihli yazıyla sunulan, Ankara şehri su tesisatıyla Çubuk Barajı'nda yapılması zorunlu görülen tesisatın tamamlanması için 425 bin liralık ödenek verilmesine yönelik kanun projesinin değişiklik yapılarak teklif edilmek üzere iadesini Başvekâlet'ten talep etmişti. Bunun üzerine Başvekâlet kanun tasarısını iade etmişti.²⁹⁸

Ancak daha sonra su tesisatının işletimine yönelik ödenekler kabul edilmişti. İlk düzenlemenin 30 Aralık 1936 tarihli kanun gerekçesinde, İcra Vekilleri Heyeti'nin 20 Mayıs 1931 tarihli kararıyla Nafia Vekâleti'nin gözetim ve denetimi altında Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu kurulduğu ve 2511 sayılı kanunla bu komisyonun iş programına Çubuk Barajı'ndan su getirilmesi ve bu suyun bilimsel bir şekilde temizletilmesi için bir su süzgeci binası kurulmasının da alındığı hatırlatılmıştı. Bunun üzerine bir yandan barajdan suyun getirilmesi diğer yandan da Ziraat Enstitüleri karşısında su süzgeci binası inşaatına başlanmıştı. Zaman içerisinde Çubuk'tan getirilen suyun boru döşemeleri tamamlanmış ve Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu işletmeye açılmıştı. Bu istasyonun da, İçme Suyu Komisyonu'nun o güne kadar meydana getirdiği tesisler gibi belediyeye devredilmesi gerekiyorsa da bu tür bir tesisin ilk defa yapılması ve vekâletin teknik elemanlara sahip olması nedeniyle, belediye bunu işletebilecek hale gelinceye kadar Nafia Vekâleti'nce idare edilmesi istenmişti. Bu idarenin gerçekleştirilebilmesi için 60 bin liraya gereksinim duyulduğundan ilgili tasarı hazırlanmıştı. Tasarı Bütçe Encümeni'nce de kabul edilmişti.²⁹⁹ TBMM'nin 27 Ocak 1937'deki oturumunda kabul edilen³⁰⁰ 3106 numaralı kanunla, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu işletimi, isale hattının

²⁹⁶Sedat Çetintaş, "Ankarada bir Cumhuriyet âbidesi daha..", Akşam (10 Teşrinisani 1936): 8.

²⁹⁷Mekki Said Esen, "Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı", Cumhuriyet (4 İkinciteşrin 1936): 7. Bu konuda ayrıca bkz. "Ankara suya kavuştu", Haber Akşam Postası (4 İkinciteşrin 1936): 2.

²⁹⁸BCA, 30.10.0.0/157-106-19, 01.02.1937.

²⁹⁹TBMM ZC, Devre V, Cilt 15, İnikat 26 Eki, Sıra Sayısı 61 (20.1.1937): 1-3.

³⁰⁰TBMM ZC, Devre V, Cilt 15, İnikat 29 (27.1.1937): 111-112.

kesin kabulüne kadar Nafia Vekâleti'ne verilmişti. Daha sonra istasyon ile isale hattının işletim ve muhafazası İcra Vekilleri Heyeti'nce belirlenecekti. Aynı düzenlemeyle istasyonun ve isale hattının işletilmesine yönelik harcamalar için, 1936 yılı Nafia Vekâleti bütçesinin sular masrafı kısmından 60 bin lira sarfına izin verilmişti.³⁰¹

1937 yılı içerisinde, su şebekesinin yönetimine dair daha önce alınan kararda değişikliğe gidilmişti. Daha önce belirtildiği gibi, 21 Temmuz 1932 tarih ve 13198 numaralı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, Şehremaneti'ne kayıtlı 1 milyon 367 bin tahmini kıymetli su tesisleri Hazine'ye devredilmişti. Buna karşılık Ankara su işlerinin idare ve işletimi 1779 numaralı kanun kapsamında Ankara Şehremaneti'ne bırakılmış ve safi gelirin Şehremaneti ile Hazine arasında yarı yarıya paylaşılması planlanmıştı. Ancak 1936 yılında Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu'nun kaldırılması üzerine, İcra Vekilleri Heyeti'nin 5 Mayıs 1937 tarih ve 2/6522 sayılı kararıyla verilen yetkiye dayanarak, işletmeden sağlanacak gelirin yarı yarıya paylaşılmasından vazgeçilip bu gelirin değiştirilecek ya da yeniden yapılacak tesisler için saklanması Maliye Vekâleti ile Şehremaneti arasında kararlaştırılmıştı. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle malzeme ve işçilikte oluşan fiyat yükselişlerini karşılamak üzere İcra Vekilleri Heyeti'nin 24 Nisan 1942 tarih ve 2/17762 kararıyla ihtiyat olarak ayrılan bu paranın 180 bin lirasının işletme işlerinde kullanılması öngörülmüş ve bu kayıt önceki anlaşma metnine eklenmişti. Söz konusu kanun tasarısıyla yeraltı ve yerüstü isale hatları, su depoları, bekçi kulübeleri ve makineler gibi menkul ve gayrimenkuller Ankara Belediyesi'ne geçecekti. Yukarıda değinilen 21 Temmuz 1932 ve 5 Mayıs 1937 tarihli kararnameler kapsamında ihtiyata alınan 400 bin lira civarındaki para da Belediye'ye devredilecekti.³⁰²

1937 yılında çıkarılan bir kanunla Ankara su ihtiyacının karşılanması için yeni bir ödenek verilmişti. 8 Haziran 1937'de Meclis'e sunulan kanun tasarısında, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun işletilmesine, süzgeçten Çubuk Barajı'na kadar olan isale hattının idare ve muhafazasında görev alacak personele ve diğer masraflara yönelik olarak 260 bin liraya gereksinim duyulduğu kaydedilmişti. Daha önceki kanunlarla 3 milyon 413 bin lira tutarında ödenek verilmişse de, bu para gerekli diğer işler için harcandığından 260 bin liralık ödenek ihtiyacı doğmuştu. Tasarı Bütçe Encümeni tarafından onaylanmış³⁰³ ve TBMM'nin 12 Haziran 1937'deki toplantısında ivedilikle görüşülerek kabul edilmişti.³⁰⁴ 3256 sayılı bu kanuna göre, tasarıda söz edilen Su Süzgeci'ne yönelik harcamalar için 260 bin liranın, 3194 numaralı kanunla Nafia Vekâleti'ne su işleri için ayrılan 4 milyon 250 bin liralık ödenekten kullanılmasına izin verilmişti.³⁰⁵

İcra Vekilleri Heyeti'nin 23 Mayıs 1938 tarihli kararıyla, yukarıda sözü edilen 3106 sayılı kanun kapsamında bakımı, kesin kabul işlemi yapılmaya kadar Nafia Vekâleti'ne bırakılmış olan su süzme tesisatı ile barajdan bu tesisata kadar olan isale hattı, kesin kabul işlemi tamamlandığından Ankara Belediyesi'ne devredilmişti. Söz konusu tesislerin mülkiyeti Hazine'ye ait olacaktı.³⁰⁶

³⁰¹"Su süzgeci istasyonunun işletilmesi ve süzgeçten baraja kadar olan isale hattının idare ve muhafazası ile masrafları hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3526 (5 Şubat 1937): 7631.

³⁰²<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

³⁰³*TBMM ZC*, Devre V, Cilt 19, İnikat 75 Eki, Sıra Sayısı 265 (12.6.1937): 1-2.

³⁰⁴*TBMM ZC*, Devre V, Cilt 19, İnikat 75 (12.6.1937): 248.

³⁰⁵"Ankara ve civarı su tesisatının tamamlanması için (260.000) liranın sarfına mezuniyet verilmesi hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3639 (24 Haziran 1937): 8378.

³⁰⁶*BCA*, 30.18.1.2/83.44.8, 23.05.1938.

Ankara su tesisatını ilgilendiren bir gelişme de, 26 Mayıs 1939'da kabul edilen 3611 sayılı kanunla Nafia Vekâleti teşkilatının tekrar düzenlenmesiydi. Bu kanunla Vekâlet'in görevleri arasında su işlerinin de bulunduğu ve bu işlerle ilgilenmek üzere merkezde Su İşleri Reisliği'nin, taşrada ise Su İşleri Müdürlükleri'nin kurulduğu ifade edilmişti.³⁰⁷

6 Nisan 1949'da çıkarılan bir kanunla da Ankara'daki su tesisatı Ankara Belediyesi'ne devredilmişti. Düzenlemenin çıkmasından üç yıl önce, 29 Ocak 1946'da Meclis'e sunulan kanun gerekçesinde, öncelikle Ankara'nın su teşkilatını düzenleyen kararlar özetlenmiş ve gelinen noktada Hazine'nin mülkiyetinde bulunan Ankara su şehri tesisatı ile buna ait gayrimenkullerin bedelsiz bir şekilde Ankara Belediyesi'ne devrinin uygun olacağını düşünüldüğü açıklanmıştı. Tasarı İçişleri, Bayındırlık ve Bütçe Komisyonları tarafından incelenmiş ve bazı değişikliklerle kabul edilmişti.³⁰⁸

TBMM'nin 6 Nisan 1949 tarihli toplantısında onaylanan,³⁰⁹ 5363 sayılı kanunla Ankara Belediyesi'ne bağlı olmak üzere Ankara Sular İdaresi adıyla tüzel kişiliği haiz ve özel hukuk hükümlerine tabi bir idare kurulmuştu. Hazine'ye ait su tesislerinin mülkiyeti tüm hak ve borçlarıyla beraber ve bedelsiz bir şekilde Ankara Belediyesi'ne devredilmişti. Devredilen tesislerle menkul ve gayrimenkul malların değerleri, Maliye ve Bayındırlık Bakanları'yla Ankara Belediyesi temsilcilerinden oluşacak üç kişilik bir komisyon tarafından takdir edilerek idarenin sermayesine eklenecekti. Söz konusu devir her türlü vergi, harç ve resimden muaf tutulacaktı.³¹⁰

Bu devir işlemine yönelik bir değerlendirmede, Ankara'nın su tesislerinin o güne kadar iki başlı olduğu ve hukuki durumun hizmetin bünye ve mahiyetine göre ayarlanmadığı öne sürülmüştü. Bu karışıklığı düzeltmek amacıyla kabul edilen kanunla yeraltı ve yerüstü isale hatlarıyla su depoları, bekçi kulübeleri ve makineler gibi menkul ve gayrimenkuller Ankara Belediyesi'ne geçmekte ve her şehir ve kasabada olduğu gibi bu tesislere yönelik hizmetlerin yapılması da Belediye'nin görevleri arasına girmektedir.³¹¹

Yapılan düzenlemelere karşın, İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte şehrin artan nüfusu karşısında su ihtiyacı karşılanmamış ve özellikle 1945 yılından itibaren şehirde su darlığı kendini kuvvetli bir şekilde hissettirmişti. Bunun üzerine Üreğil'de kuyular açılmaya başlanmış ve 1949 yılında tamamlanan bu kuyu tesisleriyle şehrin suyu bir miktar artırılmışsa da su açığı her yıl fazlaştığından suyun çoğaltılması üzerinde geniş çalışmalar yapılması gerekmişti. Bu çalışmalar 1950 yılına kadar olan dönemde düzenli bir şekilde devam ettirilmiştir.³¹²

³⁰⁷"Nafia Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun", T.C. Resmî Gazete, 4219 (30 Mayıs 1939): 11832-11837.

³⁰⁸<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).

³⁰⁹TBMM ZC, Dönem VIII, Cilt 18, Birleşim 65 (6.IV.1949): 86-87.

³¹⁰"Ankara su tesisatının Belediyeye devri ve işletilmesi hakkında Kanun", T.C. Resmî Gazete, 7178 (9 Nisan 1949): 15925.

³¹¹Muzaffer Akalın, "Ankara Su Tesislerinin Belediyeye Devri Münasebetiyle", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 5, 43 (Nisan 1949): 18-19.

³¹²Mehmet Ali Özener, "İçme Suları", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 2, 12 (1 Eylül 1946): 467-468; Özand, a.g.e., 22, 25-27. Sermayesinin %80'i İller Bankası'na ait olan ve 1948 yılı başında faaliyete geçen İlsu Ortaklığı da şehir ve kasabaların içme suyu ihtiyacının ucuz bir maliyetle, kısa zamanda giderilmesi amacıyla betonarme boru üretimine başlamıştı. Ortaklık Ankara için 100 milimetrelık 100 bin metre boru temin etmişti. Şirketin çalışmalarına teşekkür eden Ankara Valisi, şirketten Ankara köyleri için 1948 ve 1949 yıllarında satın alınan boruların 80 köyde yapılan su tesislerinde kullanıldığını açıklamıştı. Bkz. "İlsu Ortaklığının Çalışmaları Takdirle Karşılıyor", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 5, 53 (Şubat 1950): 37-38.

3.4.2. Çubuk Barajı'na Yönelik Düzenlemeler

Açılışın ardından Çubuk Barajı'na yönelik de çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmişti. Bunlar mali, kadastro, yol ve tesisata ilişkin konuları kapsamaktaydı. Bu bağlamda baraj yolunun başlangıcından altıncı kilometresine kadar olan bölümünün parke taşla kaplanması işine yönelik bir karar alınmıştı. Bu konuya ilişkin 4 Ocak 1937'de yapılmak üzere kapalı zarfla eksiltme açılmışsa da gelen teklifler yeterli bulunmamıştı. Bunun üzerine söz konusu işin, 27.150 lira keşif bedeliyle 25 Ocak 1937'de yeniden kapalı zarf yöntemiyle eksiltmeye konulmasına karar verilmişti.³¹³

İcra Vekilleri Heyeti'nin 27 Mayıs 1937'deki kararıyla, Telsiz İstasyonu ile Çubuk Barajı yolu arasındaki plan kabul edilmişti. Bu kapsamda Telsiz İstasyonu ile Çubuk Barajı yolu üzerinde bulunan ve bağlı 1/12.500'lük Ankara İmar Planı'nda kırmızıyla işaretlenen alanın bir kısmı için hazırlanan 3795 sayılı plan, 1351 numaralı kanunun 2. maddesi hükmüne göre ve 800 metre uzunluk ve 1.250 metre derinlikteki telsiz sahasına tecavüz edilmemek kaydıyla onaylanmıştı.³¹⁴

31 Mayıs 1937'de kabul edilen 3194 sayılı kanunla çeşitli vekâletlere ek ödenek ayrılırken Nafia Vekâleti'ne 4 milyon 250 bin liralık olağanüstü ödenek verilmiş, bunun 213.251 lirasının Bursa Ovası su işlerine, Çubuk Barajı masrafına, su işleri için geçen yıllarda verilmiş proje bedellerine ve 3132 sayılı kanun haricindeki diğer su işlerine harcanabileceği açıklanmıştı. Harcama şekline İcra Vekilleri Heyeti karar verecekti.³¹⁵ Bunun ardından Çubuk Barajı yolunun belirli kısımlarının genişletilmesi için bir açık eksiltmeye gidilmişti. 19 Temmuz 1937 Pazartesi günü saat 15.00'te Nafia Müdürlüğü Odası'nda yapılacak eksiltmenin keşif bedeli 1.967, geçici teminatı ise 147,53 lira olarak belirlenmişti.³¹⁶

1938 yılında Çubuk Barajı'nda bir polis ve jandarma karakolu yapımı gündeme gelmiş ve bunun inşaatı için 15 Haziran-15 Temmuz 1938 arasında 79.995 lira harcanmıştı.³¹⁷ Çubuk Deresi yatağındaki kum parsellerine yönelik de bir ilan verilmişti. Buna göre Hususi İdare'ye ait kum parsellerine yönelik ihalede açık artırmaya 5 Haziran 1939'dan itibaren 10 gün boyunca herhangi bir talip çıkmadığından, söz konusu işin 2490 sayılı kanunun 43. maddesi gereğince pazarlık yoluyla yaptırılmasına dair bir karar alınarak Ankara Valiliği'nden gerekli ilana çıkılmıştı.³¹⁸

Ankara Mıntıkası Kadastro Müdürlüğü'nün 8 Kasım 1939 tarihli ilanına göre ise;

- Kuzeyi: Çubuk Barajı yolu (Yüksek Ziraat Müessesesi)
- Doğusu: Golf alanı ve telsiz istasyonu arazisi
- Güneyi: Atıfbey Mahallesi

³¹³"Ankara Valiliğinden", *Ulus* (7 Sonkanun 1937): 8.

³¹⁴BCA, 30.18.1.2/75.45.18, 27.05.1937.

³¹⁵"36.086.000 lira fevkalâde tahsisat verilmesi hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3623 (5 Haziran 1937): 8233-8234. Kanun metninde sözü geçen 3132 sayılı düzenleme 12 Şubat 1937'de kabul edilmişti. Bu düzenlemeyle, Orta ve Batı Anadolu'nun sularından tamamen yararlanılması için, o güne kadar çalışılan havzaların dışında kalan yerlerdeki su işlerinde kullanılmak üzere 31 milyon lira harcanmasına izin verilmişti. Bkz. "Yeniden Yapılacak Su İşlerine 31.000.000 Lira Tahsisi ve Bunun İçin Gelecek Senelere Geçici Taahhüd İcrasına Mezuniyet Verilmesi Hakkında Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3538 (19 Şubat 1937): 7713-7714.

³¹⁶"Ankara Valiliğinden", *Ulus* (13 Temmuz 1937): 6.

³¹⁷"Yalnız 30 günde Yurd bayındırlığı için ayrılan para 8 milyon lira!", *Haber Akşam Postası* (18 Eylül 1938): 5.

³¹⁸"Ankara Valiliği", *Ulus* (2 Temmuz 1939): 11.

- Batısı: Keçiören yolu ve Çubuk Barajı yoluyla sınırları belli olan Babaharmanı yerinin bir kısmında ve bu yerlerdeki gayrimenkul malların ilan tarihinden itibaren 15 gün sonra kadastrona başlanacaktı. Bu tarihten itibaren bir ay içinde yöredeki posta memuruna ya da Ankara Vilayeti Kadastro Müdürlüğü'ne başvurarak gayrimenkul sahiplerinin dağıtılacak beyannameleri doldurup ya da kadastro posta memuruna doldurtup iade etmeleri, ellerinde bulunan tasarruf belgeleriyle nüfus kâğıtlarını göstermeleri ve ikişer tane fotoğraf vermeleri gerekiyordu. Bir ay içinde beyanname vermeyen bu sözü geçen alan dâhilinde gayrimenkul malı ya da bu gayrimenkul mallar üzerinde aynı hakkı olup da tescil talebinde bulunmayan kişilerin hakları, 2613 sayılı Kadastro Kanunu ve Nizamnamesi hükümlerine dayanarak Kadastro Komisyonu'nda oluşan görüş çerçevesinde sınırlandırılıp tescil edilecekti.³¹⁹

Aynı bölge için Ankara Vilayeti Kadastro Müdürlüğü 24 Mayıs 1940'ta bir ilan daha vermişti. Buna göre 8 Kasım 1939 tarihli Ulus gazetesinde kadastrona başlandığı ilan edilen kuzeyi Çubuk Barajı yolu, doğusu golf alanı, güneyi Atırbey Mahallesi, batısı Keçiören yolu ve Çubuk Barajı yoluyla sınırları belli olan Babaharmanı adı verilen yerin bir kadastro yapılmıştı. Burada bulunan bazı gayrimenkuller Telsiz İrsal İstasyonu arazisiyle yan yanaydı ve bunların bir kısım yerleri kamulaştırıldığı gibi Telsiz İstasyonu içerisinde bulunan bazı tarlalar da tamamen kamulaştırılmıştı. Ancak bazılarının kamulaştırma muamelesi tapuya kaydedirilmemişti. Bunlara ait muamele, komisyon tarafından resen tamamlanarak Telsiz İstasyonu bir milyon metrekaare olarak Hazine adına kaydedilmişti. Diğer yerler de kadastro idaresindeki divanhaneye asılan cetvellerde isimleri yazılı olan kişiler adına kaydedilmişti. Bu yerlerin şekillerini gösteren paftalarla harç miktarları aynı yerlere asılmıştı. İlgililerin iki ay içinde bunları inceleyerek itirazları varsa ya da herhangi bir kişinin bu yerler üzerinde aynı hakkı varsa Kadastro Komisyonu'na başvurmaları gerekiyordu.³²⁰

Aynı tarihte Çubuk Belediyesi de verdiği bir ilanla açık eksiltmeyle su tesisatını tamamlayacağını duyurmuştu. Bunun için keşif bedeli 1.100,50 liraydı. Geçici teminatı 82,50 lira olarak belirlenirken kesin teminatı ise 165 liraydı. İhale tarihi olan 29 Mayıs 1940 Çarşamba günü saat 14.00'te bu konudaki fennî şartname bedelsiz şekilde verilecekti.³²¹

Nafia Vekâleti de barajdaki santral ve telefon tesisatına yönelik bir ilan vermişti. Buna göre 17 Mart 1941 Pazartesi günü saat 16.00'da Nafia Vekâleti binası içinde Malzeme Müdürlüğü Odası'nda toplanan Malzeme Eksiltme Komisyonu'nda 2.636,37 lira tahmini bedelli Çubuk Barajı'nda yaptırılacak santral ve telefon tesisatı şartnamesinde yapılan tadilat nedeniyle yeniden açık eksiltme yöntemiyle eksiltmesi gerçekleştirilecekti. Eksiltme şartnamesi ve ayrıntıları bedelsiz olarak Malzeme Müdürlüğü'nden alınabilirdi. Geçici teminat 197,73 liraydı. İsteklilerin geçici teminat ve şartnamesinde yazılı belgelerle birlikte aynı gün saat 16.00'da adı geçen komisyonda [Malzeme Eksiltme Komisyonu'nda] hazır bulunmaları gerekiyordu.³²² Nafia Vekâleti aynı şartları taşıyan ilanı, bu kez 4 Nisan 1941 Cuma günü saat 15.30'da Nafia

³¹⁹"Tapu ve Kadastro", *Ulus* (8 Senteşrin 1939): 6.

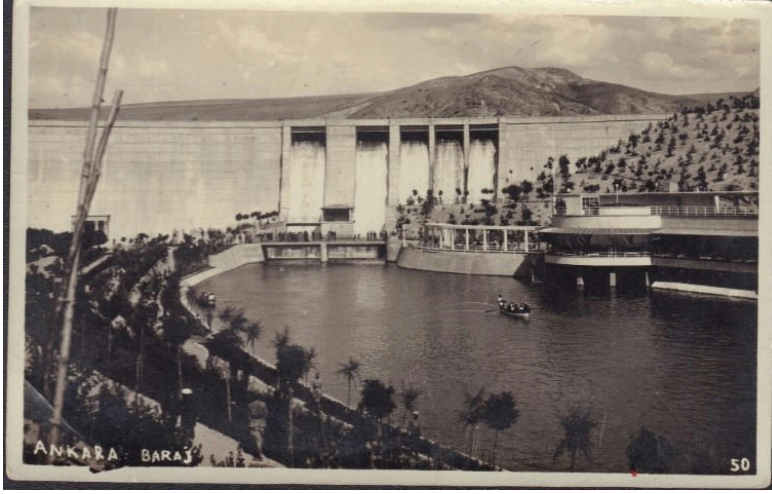
³²⁰"Tapu ve Kadastro", *Ulus* (24 Mayıs 1940): 8.

³²¹"Su tesisatı", *Ulus* (24 Mayıs 1940): 8.

³²²"Nafia Vekâleti", *Ulus* (28 Şubat 1941): 7; "Nafia Vekâleti", *Ulus* (7 Mart 1941): 5.

Vekâleti binası içinde Malzeme Müdürlüğü Odası'nda toplanan Malzeme Eksiltme Komisyonu'nda yapılmak üzere bir kez daha yayımlamıştı.³²³

Şekil 20
Çubuk Barajı 1940

Kaynak: Cumhuriyetin Başkenti, Cilt II, Haz./Ed. Atıla Cangır (Ankara: Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Yayınları No 3, 2007), 781.

Nafia Vekâleti bir kaç ay sonra aynı konuda şartları yenilenmiş bir ilan daha vermişti. Buna göre 28 Haziran 1941 Cumartesi günü saat 11.00'de Nafia Vekâleti binası içinde Malzeme Müdürlüğü Odası'nda toplanan Malzeme Eksiltme Komisyonu'nda 3.132,25 lira tahmini bedelli Çubuk Barajı'nda yaptırılacak santral ve telefon tesisatının yeniden açık eksiltme yöntemiyle eksiltmesi gerçekleştirilecekti. Eksiltme şartnamesi ve ayrıntıları bedelsiz olarak Malzeme Müdürlüğü'nden alınabilirdi. Geçici teminat 234,92 liraydı. İsteklilerin geçici teminat ve şartnamesinde yazılı belgelerle birlikte aynı gün saat 11.00'de adı geçen komisyonda [Malzeme Eksiltme Komisyonu'nda] hazır bulunmaları gerekiyordu.³²⁴

1941 yılındaki diğer bir gelişme, daha önce de gündeme gelen kum parsellerinin kiralanmasına ilişkindi. Bu konuda Ankara Valiliği'nin verdiği ilan şöyleydi:

³²³"Nafia Vekâleti", Ulus (26 Mart 1941): 7; "Nafia Vekâleti", Ulus (28 Mart 1941): 7.

³²⁴"Nafia Vekâleti", Ulus (19 Haziran 1941): 7.

Tablo 4**Çubuk Barajı'nın Maliyeti**

Parsel No.	Mevkii	Tahmini Bedel (Lira)
4	Çubuk Deresi	505
5	Çubuk Deresi	150
6	Çubuk Deresi	750
7	Çubuk Deresi	720
9	Çubuk Deresi	550
11/12	Çubuk Deresi	1.110

Kaynak: "Ankara Vâliliği", *Ulus* (26 Mayıs 1941): 5.

Yukarıda parsel numaralı ve tahmini bedelleri yazılı Solfasol Köprüsü'nden Akköprü'ye kadar olan Çubuk Çayı yatağında bulunan Hususi İdare'ye ait kum parsellerinin bir yıllık kirası açık artırmaya çıkarılmıştı. İhale 26 Mayıs 1941 Pazartesi günü saat 15.30'da Vilayet Daimî Encümeni'nde yapılacaktı. İsteyenlerin o gün %7,5 oranındaki teminatlarıyla birlikte Vilayet Daimî Encümeni'ne ve şartnamesini görmek isteyenlerin de Hususi İdare Tahakkuk Müdürlüğü'ne başvurmaları duyurulmuştu.³²⁵

Bu düzenlemelerin ardından CHP Grubu'nun 22 Haziran 1944 tarihli toplantısında ülkenin su işlerine yönelik konular da görüşülmüştü. Bu görüşmeler sonucunda hazırlanıp Başvekâlet'e de sunulan raporda, o gün faaliyette bulunan Çubuk ve Gebere Barajları'na dair bilgiler verilmişti. Buna göre Çubuk Barajı 15 milyon metreküp su toplamakta ve bir metreküp suyun maliyeti 23 kuruş olarak gözükmekteydi. Gebere Barajı ise 2,5 milyon metreküp su toplamakta ve suyun metreküp maliyeti 16 kuruşa gelmekteydi. Bunların dışında dört baraj daha yapılması gündemdedi. İnşaatı devam eden Porsuk Barajı 120, Çağlayık Barajı 215, Tokat'taki Almüs Barajı 250 ve Aksaray'daki Mamasun Barajı 400 milyon metreküp su toplama kapasitesine sahip olacaktı.³²⁶

Dönemin sonuna gelindiğinde, Bakanlar Kurulu'nun 9 Mart 1949'daki kararıyla, Ankara İmar Planı'nda yeri gösterilen Telsizler Bölgesi'nde, golf sahası ile telsiz sınırında, Çubuk Barajı asfalt yolu ve Kireç Ocakları arasında bulunan bölgenin imar, parselasyon ve inşaat tarzını göstermek üzere hazırlanan 14920 sayılı plan ile Ankara İmar Yönetim Kurulu'nun bu işe ait 21 Ocak 1949 tarihli kararı onaylanmıştı.³²⁷

³²⁵"Ankara Vâliliği", *Ulus* (26 Mayıs 1941): 5.

³²⁶BCA, 30.10.0.0/5.26.19, 26.12.1944. Gebere Barajı, DSİ tarafından 1939-1941 yılları arasında Niğde'de 584 bin lira maliyetle inşa edilmişti. Bkz. Mustafa Eryaman, "Cumhuriyetin İlk Yıllarına Ait Niğde Gökgöl Göleti ve Gebere Barajı", *Çukurova Araştırmaları*, 5, 1 (Yaz 2019): 13-15. Gebere Barajı 3.600 hektarlık araziye sulayabilecek kapasitedeydi. Bkz. "Niğde'nin Eski Gümüş köyünde", *Ulus* (12 İlkteşrin 1941): 4.

³²⁷BCA, 30.18.1.2/118.103.20, 09.03.1949.

3.5. Kaynakça

Arşiv

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*
 BCA, 30.10.0.0/158.109.9, 16.12.1931.
 BCA, 30.10.0.0/157-106-19, 01.02.1937.
 BCA, 30.18.1.2/75.45.18, 27.05.1937.
 BCA, 30.18.1.2/83.44.8, 23.05.1938.
 BCA, 30.10.0.0/5.26.19, 26.12.1944.
 BCA, 30.18.1.2/118.103.20, 09.03.1949.

Resmî Yayınlar

- "Su süzgeci istasyonunun işletilmesi ve süzgeçten baraja kadar olan isale hattının idare ve muhafazası ile masrafları hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3526 (5 Şubat 1937).
 "Yeniden Yapılacak Su İşlerine 31.000.000 Lira Tahsisi ve Bunun İçin Gelecek Senelere Geçici Taahhüd İcrasına Mezuniyet Verilmesi Hakkında Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3538 (19 Şubat 1937).
 "36.086.000 lira fevkalâde tahsisat verilmesi hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3623 (5 Haziran 1937).
 "Ankara ve civarı su tesisatının tamamlanması için (260.000) liranın sarfına mezuniyet verilmesi hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3639 (24 Haziran 1937).
 "Nafia Vekâleti Teşkilât ve Vazifelerine Dair Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 4219 (30 Mayıs 1939).
 "Ankara su tesisatının Belediyeye devri ve işletilmesi hakkında Kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 7178 (9 Nisan 1949).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 15, İnikat 26 Eki, Sıra Sayısı 61 (20.1.1937).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 15, İnikat 29 (27.1.1937).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 19, İnikat 75 (12.6.1937).
TBMM ZC, Devre V, Cilt 19, İnikat 75 Eki, Sıra Sayısı 265 (12.6.1937).
TBMM ZC, Dönem VIII, Cilt 18, Birleşim 65 (6.IV.1949).

Sürelî Yayınlar

- "Sulardan istifade edilecek", *Akşam* (14 Eylül 1929).
 "Ankara civarının sulanması", *Akşam* (22 Teşrinievvel 1929).
 "Ankara barajı açılıyor", *Akşam* (13 Teşrinievvel 1936).
 "Çubuk barajı", *Akşam* (22 Teşrinievvel 1936).
 "Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936).
 "Çubukbarajı", *Akşam* (3 Teşrinisani 1936).
 "Çubuk barajı merasimle açıldı", *Akşam* (4 Teşrinisani 1936).
 "Çubuk barajı", *Arkitekt*, 10-11 (1936).
 "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı", *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936).
 "İstanbul Gazetecilerinin Ankara İntibaları", *Cumhuriyet* (30 Mayıs 1935).
 "Çubuk barajı önümüzdeki ay açılıyor", *Cumhuriyet* (22 Birinciteşrin 1936).
 "Cumhuriyetin Bir Yıllık Feyizleri", *Cumhuriyet* (29 Birinciteşrin 1936).
 "Çubuk barajı", *Cumhuriyet* (1 İkinciteşrin 1936).
 "Ankara suya kavuşuyor", *Cumhuriyet* (2 İkinciteşrin 1936).
 "Bu tesisat 5 milyon Türk lirasına mal oldu", *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936).
 "Dönüm", 30 (Birinci Kânun 1934).
 "Ankara suya kavuştu", *Haber Akşam Postası* (4 İkinciteşrin 1936).
 "Yalnız 30 günde Yurd bayındırlığı için ayrılan para 8 milyon lira!", *Haber Akşam Postası* (18 Eylül 1938).
 "İlsu Ortaklığının Çalışmaları Takdirle Karşılıyor", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 5, 53 (Şubat 1950).
 "Ankara'da Büyük Bir Su Tesisatı: Çubuk Barajı", *Karınca*, 29-30 (İkinciteşrin 1936).
 "Le Barrage De Çubuk Et La Station De Filtrage", *La Turquie Kemaliste*, 17 (Fevrier 1937).
 "Çubuk barajının bütün inşaatı tamamlanıyor", *Tan* (11 Mart 1936).
 "Ankara'nın Su Davası Nasıl Halledildi?", *Ulus* (30 Sonkânun 1936).
Ulus (26 İlkteşrin 1936).
 "Çubuk barajı Çubuk yolu Filtre tesisatı", *Ulus* (1 İkinciteşrin 1936).
 "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sonteşrin 1936).
 "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu dün Başbakanımız tarafından merasimle açıldı.", *Ulus* (4 Sonteşrin 1936).
 "Ankara Valiliğinden", *Ulus* (13 Temmuz 1937).
 "Ankara Valiliğinden", *Ulus* (7 Sonkanun 1937).

- "Ankara Valiliği", *Ulus* (2 Temmuz 1939).
 "Tapu ve Kadastro", *Ulus* (8 Senteşrin 1939).
 "Tapu ve Kadastro", *Ulus* (24 Mayıs 1940).
 "Su tesisatı", *Ulus* (24 Mayıs 1940).
 "Nafia Vekâleti", *Ulus* (28 Şubat 1941).
 "Nafia Vekâleti", *Ulus* (7 Mart 1941).
 "Nafia Vekâleti", *Ulus* (26 Mart 1941).
 "Nafia Vekâleti", *Ulus* (28 Mart 1941).
 "Ankara Vâliliği", *Ulus* (26 Mayıs 1941).
 "Nafia Vekâleti", *Ulus* (19 Haziran 1941).
 "Niğde'nin Eski Gümüş köyünde", *Ulus* (12 İlkteşrin 1941).
 "Ankarada Yapılan Çubuk Barajının Açılış Merasimi", *Uyanış-Servetifünun*, Yıl 46, 80/16, 2100-415 (19 İkinçiteşrin 1936).
 "Ankara çubuk barajı inşaati sene sonunda bitecek", *Vakit* (31 Temmuz 1934).
 "Yeni Ankara Barajı", *Zaman* (19 Mart 1935).

Kıtap ve Makaleler

- Akalın, Muzaffer. "Ankara Su Tesislerinin Belediyeye Devri Münasebetiyle", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 5, 43 (Nisan 1949): 18-21.
 Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936. İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
 Aslanoğlu, İnci. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*. 3. bs. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010.
 Atay, Falih Rifki. "Baraj'da", *Ulus* (26 İlkteşrin 1936): 1.
 Bina Kimlikleri Ankara Cumhuriyetin 50 Yılı, 3. bs. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012.
 Bozdoğan, Sibel. *Modernizm ve Ulusun İnşası-Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, 3. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
 Cumhuriyetin Başkenti. II, Haz./Ed. Atilla Cangır, Ankara: Ankara Üniversitesi Kültür ve Sanat Yayınları No 3, 2007.
 Çetintaş, Sedat. "Ankarada bir Cumhuriyet âbidesi daha..", *Akşam* (10 Teşrinisani 1936): 8.
 Çubuk I Barajı. Ankara: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1971.
 Çubuk Barajı Le Barrage de Çubuk. Ankara: T.C. Nafia Vekâleti Neşriyatı, 1937.
 Devlet Su İşleri Faaliyetlerini Gösterir Fotoğraf Bülteni. Ankara 1960.
 Duru, Bülent. "Mustafa Kemal döneminde Ankara'nın imarı", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, Der. Funda Şenol Canteke, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, 107-123.
 Eryaman, Mustafa. "Cumhuriyetin İlk Yıllarına Ait Niğde Gökçöl Göleti ve Gebere Barajı", *Çukurova Araştırmaları* 5, 1 (Yaz 2019): 1-21.
 Esen, Mekki Said. "Çubuk barajı dün parlak merasimle açıldı", *Cumhuriyet* (4 İkinçiteşrin 1936): 1, 7.
 Fotoğraflarla Türkiye. Ankara: Matbuat Umum Müdürlüğü, 1937.
 Özand, Eşref. *Ankara Şehri Su Tesisleri: Tarihçe, Gelişme, İşletme Durumu ve Yakın Gelecekte Yapılacak Tesisler ile Uzak Gelecekteki Tesislere ait ön Görüşler*. Ankara 1967.
 Özener, Mehmet Ali. "İçme Suları", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 2, 12 (1 Eylül 1946): 464-469.
 Paton, T. A. L. and Barton, C. S. "Ankara-Çubuk Dam", *The Geographical Journal* 102, 1 (Jul. 1943): 26-27.
 Renda, M. Abdülhalik. *Günlükler 1920-1950*. Yay. Haz. Aytaç Demirci-Sabri Sayarı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
 Uran, Hilmi. *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
 Zelef, M. Haluk. "Çubuk Barajı, Gazinosu ve Su Süzgeci", *Dosya 03*. Bülten 45 (Kasım 2006): 41-47.

Tezler

- Karacan, Özcan. *Atatürk Döneminde Yapılan Karayolları, Barajlar ve Limanlar (1923-1938)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2005.

Elektronik Kaynaklar

- <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113037> (Erişim Tarihi: 14.08.2023).
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c018/tbmm08018078ss0156.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2023).
<https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/was/trindex.htm> (Erişim Tarihi: 25.09.2023).

Koleksiyon

- Dr. Göktuğ İpek Koleksiyonu

Sosyal ve Ekonomik Yaşamda Çubuk Barajı

Gamze Işık Akbudak ¹

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

Öz

Çubuk Barajı, yapıma amacına uygun olarak başkent Ankara'nın sosyal ve ekonomik yaşamının gelişmesinde ciddi bir rol oynamıştır. Bu kapsamda Çubuk Barajı bölgesi, zaman içerisinde Ankara halkının önemli bir mesire ve eğlence yeri haline gelmiştir. Burada kurulan ve Cumhurbaşkanı Atatürk'ün de ziyaret ettiği gazino ise eğlence ihtiyacının karşılanması ve Ankara halkının nezh bir ortamda sosyalleşmesi açısından dikkate değer bir işlev üstlenmiştir. Bu yönleriyle Çubuk Barajı, kısa zamanda Ankara'nın önemli sosyal ve kültürel yaşam alanlarından biri haline gelmiştir. Çubuk Barajı aynı zamanda, yabancı devlet adamlarının ziyaretlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu bağlamda baraj, gerek inşaat çalışmaları sırasında gerekse açıldıktan sonra birçok yabancı devlet adamı tarafından ziyaret edilmiş ve böylece Ankara'yla birlikte Türk kalkınma ve modernleşmesinin uluslararası tanınırlığına kayda değer bir katkı sağlamıştır.

Çubuk Barajı, kuruluş amaçlarına uygun bir şekilde Ankara'nın ekonomik gelişimine de belirli ölçüde destek olmuştur. Bu kapsamda Ankara Ovası'nın sulanmasına sağlanan katkı tarımın gelişmesi adına önem taşırken, baraj aracılığıyla şehre düzenli ve sağlıklı içme suyu verilmesine de çalışılmıştır. Bununla birlikte şehrin tahmin edilenden daha hızlı bir şekilde nüfus artışına sahne olması, barajın kapasitesinin yetersiz kalmasına yol açmış ve yeni içme suyu kaynaklarının bulunmasını zorunlu hale getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara Ovası, Atatürk, Baraj Gazinosu, Çubuk Barajı, Tarım.

“ Atıf: Işık Akbudak, G. (2024). Sosyal ve Ekonomik Yaşamda Çubuk Barajı. İçinde Tuna, S. (Ed.), *Tek Parti Dönemi Ankarası'nda Bir Kalkınma ve Modernleşme Simgesi: Çubuk Barajı (1929-1950)* (ss. 95-126). İstanbul Üniversitesi Yayinevi. <https://doi.org/10.26650/B/SSc19SSc21.2024.029.004>

© Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır.

© 2024. Işık Akbudak, G.

✉ Sorumlu Yazar: Gamze Işık Akbudak gamzeisikakbudak@outlook.com

4.1. Sosyal Yaşamda Çubuk Barajı

4.1.1. Mesire ve Eğlence Alanı Olarak Çubuk Barajı

Çubuk Barajı'nın yapılmasında, Ankara Ovası'nın sulanması ve şehre su temin edilmesi şeklinde belirginleşen iki amaç ön plana çıkmakla birlikte, baraj bölgesi aynı zamanda Ankara halkı için sosyal bir yaşam alanı olarak da düşünülmüştü. Ankaralılar, Çubuk Barajı'nın olmadığı dönemde temiz hava almak ve eğlenmek istediklerinde Hamamönü, Kayaş ve Atatürk Orman Çiftliği'ni ziyaret ediyorlardı.³²⁸ 1931 yılında Falih Rıfkı Bey, Çubuk'un ilerisinde bir orman ve yanında bir göl olduğunu yazması üzerine Hakimiyeti Milliye gazetesi, herkesin ilgisini çeken bu gölün yerini belirleyip etrafının resimlerini çekmek için Tayyareci Vecihi Bey'den yardım istemişti. Vecihi Bey'e basit bir kroki ile 400 bin oranında bir harita verilebilmişti. Vecihi Bey, kendisine refakat eden gazetenin fotoğrafçısı Cemal Bey'le kısa bir incelemenin ardından uçuş günü ve saatini belirleyerek uçuşu gerçekleştirmişti. Arazinin engebeli olması nedeniyle o yörede bir yere inilememiş ve Cemal Bey havadan yalnız köyle gölü gösteren bir resim ile gölün iki ayrı resmini çekebilmişti. Çubuk ile göl arasındaki yol otomobille büyük bir zorlukla geçilmişti ve havadan bakıldığında da bu zorluk teyit edilmekteydi. Ancak buraya yol yapıldığında Ankara'nın en güzel mesire yeri olacaktı. Gölün en büyük özelliğini kenarında bulunan ormandaki içilebilir su kaynakları oluşturuyordu ki, bunlar gerek yöreye gerekse ormana özel bir değer katıyordu.³²⁹

Çubuk Barajı'nın inşaatı sırasında da bölgenin sosyal yaşam olma özelliğine dikkat çekilmişti. Buna göre baraj Ankara halkı için bir mesire yeri teşkil edeceği gibi³³⁰ su sporları için de uygun bir mevki olarak kabul edilmekteydi. Özellikle yüzme bilmeyenler için barajın sığ yerlerinde deniz sporlarına yönelik bir alan yapılmak istenmişti. Dağlar arasında yer alan, küçük koyları olan bu baraj bir gölü andırıyordu. Barajın yapımına destek olan imalathanelerde, barajda sandal gezintilerini gerçekleştirebilmek için birkaç sandal yapılmıştı.³³¹ Ayrıca barajın verimli bir toprağı olan yeşil bir vadide bulunması sayesinde Ankara halkı yeşil bir alanda gezinti yapıp eğlenme fırsatı bulacaktı.³³²

Çubuk Barajı'nın inşaatı sırasında aktarılan bilgilere göre tesisin inşa edildiği yerde, birbirine yaklaşan iki büyük kaya sütununu bağlayan 35 metre derinliğindeki büyük benden yakınlarında güçlü ve insan eli değmemiş kayalıklar vardı. Tonlarca ağırlıktaki bu kaya parçaları buradan alınarak boş vadiye atılmıştı. Buraya büyük ve güzel bir park yapılacağı gibi barajın önüne uzaktan bakıldığında küçük bir göl hissini verecek olan bir havuz inşa edilecekti. Sarıkışla'dan Gençlik Parkı'na dönecek borularla da, su Gençlik Parkı'nın şelalesinden büyük havuza dökülecekti. Böylece halkın sıhhi ve estetik ihtiyaçları karşılanacağı gibi çok az para harcanarak şehrin başlangıç kesiminde eşsiz bir güzellik sağlanacaktı. Havuz etrafındaki parka ve yan taraftaki dağlara akasya ve dişbudak ağaçları dikilmesi planlanmıştı. Böylece Ankara, şehrin çok yakınında su ve yeşilliğin birleştiği bir mesire yeri de kazanmış olacaktı. Ankara halkına göre; sağlı sollu kıyılara dikilen binlerce fidan büyüdüğü zaman bu-

³²⁸Ercüment Ekrem Talu, "Ankaranın yeni mesiresi: Baraj", *Akşam* (8 Nisan 1937): 5; *Çubuk Barajı V. Bölge* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Nafia Vekâleti Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı Sayı 1, 1954), s.y.

³²⁹"Çıbık Ötesindeki Gölün Üzerinde", *Hakimiyeti Milliye* (2 Ağustos 1931): 4.

³³⁰"Çubuk Barajı ve Şehir Suyu", *Hakimiyeti Milliye* (11 Nisan 1934): 1; "Bu Yaz Ankara'da Deniz Sporları Yapılacak", *Akşam* (27 Nisan 1935): 7.

³³¹"Bu Yaz Ankara'da Deniz Sporları Yapılacak", *Akşam* (27 Nisan 1935): 7.

³³²"Hükümet Merkezinin Bayındırlığı", *Son Posta* (26 Haziran 1935): 8; "Türkiye'de Kemalizin Yeni Bir Eseri: Çubuk Barajı", *Tan* (5 Eylül 1935): 8.

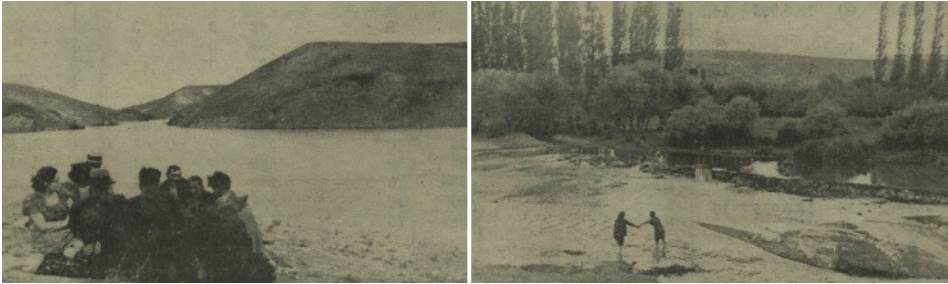
rası şehrin çok yakınında su ve yeşilliğin birleştiği bir yer haline geleceği gibi açık denizi olmayan bir Boğaziçi kimliğini kazanacaktı.³³³

Çubuk Barajı'na bağlanan yolun asfalt olması da, tatil ve gezi günlerinde yürümeyi sevenler için bir kolaylık sağlayıp aynı zamanda baraja ulaşımı kolaylaştıracaktı. Böylece Çubuk Barajı, asfalt yolun da tamamlanmasıyla birlikte Ankara şehrinin güzel bir yazlığı ve sayfiye yeri haline dönüşecekti.³³⁴

Nitekim daha Çubuk Barajı inşaatı devam ederken bu bölge bir sosyal yaşam alanı haline gelmeye başlamıştı. 27 Mayıs 1935'te kabul edilen 2739 sayılı kanunla hafta tatili olarak pazar günü belirlenmişti.³³⁵ Bunun ardından gerçekleşen ilk pazar günü tatilinde Ankara halkının gezdiği yerlerden biri de, aşağıda görüldüğü üzere Çubuk Barajı olmuştu.

Şekil 21

Hafta Tatili Kanunu Sonrası Ankara Halkının Çubuk Barajı Ziyareti

Kaynak: Ulus (3 Haziran 1935): 8.

Daha sonraki dönemde de, bireysel veya toplu olarak gezi yapmak isteyen Ankara halkı baraja giderek orayı seyrediyor ve burada gezinti yapıp deniz özlemini gideriyordu. Bu durum bir gazeteci tarafından şu sözlerle aktarılmıştı:

“Ankarada şimdiye kadar deniz yoktu. Şimdi o da var. Toprağa ay ışığına kanamayıp onu su üzerinde görmek isteyenler dört beş kişi bir olup Çubuk barajına gidiyorlar. Gece yarısı güneşini seyretmeye giden seyyahlar gibi şehirden ayrılan bu kabileler, Boğaziçini andıran Çubuk barajının tepelerinde saatlerce kalarak deniz hasretini giderirler. Çubuk barajı gittikçe çoğalan suyu ile hakikaten bir denizden farksızdır.”³³⁶

O dönemde öğrenciler, baraj etrafındaki kırlarda gezinip uzun yürüyüşler yapıyordu.³³⁷ 1936 yılının ılık geçen Kurban Bayramı günlerinde baraj epeyce kalabalık bir kitle tarafından ziyaret edilmişti.³³⁸ Dönemin TBMM Başkanı Abdülhalik Renda da, barajın açılmasından birkaç ay önce ailesiyle birlikte bölgeye bir ziyarette bulunmuş ve “Yol tamamen bittikten sonra güzel bir mesire olacak” sözleriyle düşüncesini ortaya koymuştu.³³⁹

³³³“Yeni Ankara Barajı”, *Zaman* (19 Mart 1935): 5; “Çubuk barajı”, *Akşam* (30 Mayıs 1935): 2; “Ankara Beş Yılda Nasıl Bayındırılacak”, *Ulus* (24 Haziran 1935): 3; “Çubuk Barajı”, *Ulus* (10 Mart 1936): 6; “Çubuk Barajının Bütün İnşaatı Tamamlanıyor”, *Tan* (11 Mart 1936): 3; “Ankara'yı Bol Suya Kavuşturan Büyük Eser Çubuk Barajı”, *Ulus* (4 Ağustos 1936): 6. Ayrıca bkz. “Çubuk Barajı”, *Bayındırlık İşleri Dergisi*, 2, 10 (Mart 1936): 102.

³³⁴“Çubuk Barajı”, *Ulus* (10 Mart 1936): 6; “Çubuk barajı Çubuk yolu Filtre tesisatı”, *Ulus* (1 ikinciteşrin 1936): 2; “Çubuk barajı ve filtre istasyonu”, *Ulus* (3 Sonteşrin 1936): 6.

³³⁵“Ulusal bayram ve genel tatiller hakkında kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 3017 (1 Haziran 1935): 5262.

³³⁶Ş.H., “Ankarada yaz akşamları”, *Akşam* (14 Ağustos 1935): 7.

³³⁷“Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunlarının Gezintisi”, *Ulus* (27 ikincikânun 1936): 2.

³³⁸“Resim ve Yazı İle: Çubuk Barajı”, *Uyanış-Servetifünun*, Yıl 46, 79/15, 2065-380 (19 Mart 1936): 265.

³³⁹M. Abdülhalik Renda, *Günlükler 1920-1950*, Yay. Haz. Aytaç Demirci-Sabri Sayarı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 508.

Şekil 22**Çubuk Barajı 1937**

Kaynak: Dr. Göktuğ İpek Koleksiyonu.

Çubuk Barajı'nın açılmasından sonra, baraj bölgesi planlandığı gibi bir mesire ve eğlence alanı haline dönüşmeye başlamıştı. Barajın açılmasından hemen önce baraj önündeki havuz inşaatı tamamlanmıştı. Böylece barajdaki su, eğimli beton yüzey üzerinden ve 20 metre yükseklikten aşağı düşecekti. Ankaralıları göre, havuzun ortasındaki yemyeşil adacık İsviçre Gölü minyatürünü andırıyordu.³⁴⁰ Baraj etrafına altı bini akasya olmak üzere 10 binden fazla ağaç dikilerek baraj alanı tamamen ağaçlandırılmıştı.³⁴¹

Baraj açıldıktan sonra Nafia Vekâleti, bölgeyi yazlık bir eğlence yeri haline getirmeye karar vermişti. Bu amaçla baraja ulaşım için otobüs işletilecek, ucuz bir büfe açılacak ve geniş bir sahayı kaplayan su üzerinde kayıkla gezme imkânı sağlanacaktı.³⁴² Nitekim Ankara, şehir halkının Çubuk Barajı'nı ziyaretini kolaylaştırmak için 27 Mart 1937 tarihinden itibaren otobüs seferlerine başlamıştı. Böylece halk, sık sık bu mesire yerini ziyaret edebilecekti. Çubuk Barajı'na gidiş veya dönüş bilet ücreti 25 kuruş olarak belirlenmişti. Cumartesi günü 14.00-16.00 saatlerinde Çubuk Barajı'na giden otobüsler, 16.00-18.00 saatlerinde buradan dönüyordu. Pazar günleri ise gidiş 10.00-17.00 aralığında gerçekleşirken, dönüş seferleri 14.30-20.00 arasındaydı.³⁴³ Ankara halkı, ulaşım fiyatını pahalı bulsa da otobüsler kalabalık bir şekilde seferlerini yapıyordu. Yaz sıcaklarının yoğun olarak yaşandığı dönemde halk, ormanlara uzanan asfalt yolları gezmek ve su kenarında serinlemek amacıyla barajı ziyaret ediyordu.³⁴⁴

Şekil 23**Çubuk Barajı Otobüs Seferleri İlanı**

³⁴⁰"Ankara'yı Bol Suya Kavuşturan Büyük Eser Çubuk Barajı", *Ulus* (4 Ağustos 1936): 6.

³⁴¹"Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 4; *Ulus* (26 İlkteşrin 1936): 1.

³⁴²"Çubuk Barajı Eğlence Yeri Oluyor", *Kurun* (20 Mart 1937): 4.

³⁴³"Orman Çiftliği ve Baraja Otobüs İşliyor", *Ulus* (25 Mart 1937): 2. Ayrıca bkz. "Çubuk Barajına Otobüs", *Tan* (25 Mart 1937): 10.

³⁴⁴"Gene Ankara'ya Dair", *Ulus* (27 Temmuz 1937): 2.

Kaynak: *Ulus* (25 Mart 1937): 7.

Bu kapsamda Nafia Vekâleti baraj ve çevresini yeşillendirmek ve çorak görünümünden kurtarmak amacıyla peyzaj çalışmalarına başlamış ve barajın güneye bakan arazisinde bir fidanlık tesisi oluşturmuştu. Böylece baraj ve çevresi çam ağaçları ve söğütlerle süslenmişti.³⁴⁵ Baraj bendinin üst kısımlarında halk için bir gezinti yolu ile dinlendirme havuzu yapılmış ve baraj fiskiyeler ile daha canlı bir hale getirilmişti.³⁴⁶

Çubuk Barajı'nın açılışından sonra yapılan değerlendirmelerde tesisin Ankara'nın sosyal yaşamına yönelik olumlu etkisi vurgulanmaya başlanmıştı. Bu bağlamda deniz kokusu ve yeşilliğiyle baraj ortamının, hafta tatilinin geçirilebileceği en iyi yerlerden biri olduğu öne sürülmekteydi.³⁴⁷ Ayrıca barajın şehre deniz seviyesinden 1.040 metre yükseklikte bir deniz kazandırdığı belirtilerek bunun önemi şu şekilde aktarılmaktaydı:

“Öyle bir deniz ki, onu yerin altından kaçan suyu yakalayıp oyduğu kayaların ortasında hapsederek, deniz hasreti çeken bir şehre tabiatın kışkırdığını, cömertçe vermesini bilen bir rejim yaratmıştır. Etrafına dikilen elli bin ağaçtan bugün en aşağı yirmi binden fazlasının yeşerdiği Çubuk Barajı bir iç denizdir. İçinde sandalı, ortasında adası, kenarında plajı vardır.”³⁴⁸

Çubuk Barajı, Ankara halkı tarafından da “Ankara'nın Boğaziçisi” olarak tanımlanmaktaydı. Yoğun iş temposundan yorulan, kendisine zaman ayırmak ve bir yerlere gitmek isteyen halk için Çubuk Barajı, en cazip gezinti yerlerinden biri haline gelmişti. Barajın bu konumu bir değerlendirmede şöyle ifade edilmişti:

“Baraj'a ‘Ankara'nın Boğaziçisi’ demek yerindedir. Küçük, daha çıplak, mütevazî bir Boğaziçi. Boyu nihayet 7-8 kilometre. Genişliği orta halli bir nehrinki kadar. Taze fidanlar, yarı, yamaçları ormanlayacak. Bunların her biri üzerinde insan emeğinin izleri var.”³⁴⁹

³⁴⁵Orhan Camcı, “Çubuk Çayının Ağaçlandırılması”, *İktisadi Yürüyüş*, 8, 187 (15 Kasım 1947): 9.

³⁴⁶Hamdi Olcay, “Çubuk Barajı”, *Ülkü*, 1, 9 (Eylül 1947): 30.

³⁴⁷“Pazar programını hazırlama kılavuzu”, *Ulus* (27 Haziran 1937): 5.

³⁴⁸“Ankara, İstanbula Daha Az Hasrette”, *Tan* (11 Temmuz 1937): 12.

³⁴⁹B.B., “Ankara'nın Boğaziçisi”, *Ulus* (26 Temmuz 1937): 2.

Ankara'ya yönelik gözlemlerini aktaran Ercümend Ekrem Talu da, Çubuk Barajı'nın suni gölüyle Boğaziçi'ni andıran güzel bir mesire yeri olduğunu belirtmişti.³⁵⁰ Böylece Ankaralılar, şehir merkezine 13 kilometrelik bir asfalt yol ile bağlanmış olan barajı bir mesire yeri olarak benimsedikleri gibi yolun iki tarafında bulunan Ankara'nın en bol ağaçlı ve sulak köylerine de rağbet gösteriyorlardı.³⁵¹

Şekil 24

Çubuk Barajı 1938

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113037> (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki değerlendirmeler de Çubuk Barajı'nın sosyal yaşama sağladığı katkıyı ortaya koymaktaydı. Bunlardan birinde: “... o eski sapsarı ve kül yığını Ankara, bugünkü şipşirin ve yemyeşil halini Çubuk barajına borçludur” denilerek tesisin Ankara şehri için önemi dile getirilmisti.³⁵² Başka bir tespit ise barajın sosyal yaşam alanı olarak önemi vurgulanmıştı: “Bir tarafta büyükçe bir göl diğer tarafında son moda bir havuz... Adeta İzmir kordonunda yürüyoruz, fakat palmyesiz bir yol...Yosun kokularını burada duyuyoruz. Alt havuzda kayıkta gezinenler yukarıdan ufacak görünüyorlar.”³⁵³

³⁵⁰Ercümend Ekrem Talu, “Ankarada hayat”, *Akşam* (18 Mart 1937): 5; Ercümend Ekrem Talu, “Ankaranın yeni mesiresi: Baraj”, *Akşam* (8 Nisan 1937): 5.

³⁵¹“Ankara Nasıl Eğleniyor?”, *Akşam* (6 Eylül 1938): 9.

³⁵²Vâ-Nû, “Yağmur kesafetinin nüfus kesafetine tesiri”, *Akşam* (17 Mart 1943): 3.

³⁵³Turgut Kömürçüoğlu, “Ankarada Çubuk Barajı”, *Fikirler*, 252-253 (31 Ağustos 1943): 18.

Şekil 25**Çubuk Barajı 1940**

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113037> (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

İkinci Dünya Savaşı sonrasına gelindiğinde bölgenin sosyal yaşam alanı olma özelliği artarak devam etmekteydi. 16-20 Kasım 1946 arasında Ankara'da düzenlenen Türk Belediyecilik Derneği'nin Birinci Kongresi'ne katılan delegeler Çubuk Barajı'nı da gezmişlerdi.³⁵⁴ O dönemde barajın bir mesire yeri haline gelmesine yönelik bir gözlem de şu sözlerle aktarılmıştır:

“Ankara'ya muntazam bir asfalt yolla bağlı olan Baraj civarı yazın sıcak aylarında, dinlenme ve mesire yeri halini almağa başlamıştır. Yapılan ağaçlama ile civarın çehresi değişmiş ve güzelleşmiştir. Barajın yukarı kısmında, su toplama mıntikasının kenarında bir miktar ehrami kara kavak yetiştirilmiş, çıplak kayalıklı arazinin bir kısmına da yer yer karaçam dikilmiştir.”³⁵⁵

1947 yılı sonunda çıkan haberlerde, Başbakan Hasan Saka ile İngiliz ve Amerikan büyükelçilerinin de yer aldığı bir girişimci heyet tarafından Çubuk Barajı üzerinde beşinci kilometrede bir golf kulübü kurulması için hazırlıklara başlandığı belirtilmişti.³⁵⁶ 1948 yılı sonuna doğru gelindiğinde de Çubuk Barajı, Ankara'nın su konusunda olduğu kadar mesire açısından da büyük bir varlığı olan bir yer şeklinde gösterilmişti.³⁵⁷

Böylece Çubuk Barajı bölgesi, Ankara'nın belli başlı mesire ve eğlence yeri haline gelmiş³⁵⁸ ve bünyesindeki yollar ve park alanları, üzerinde kayıkla gezilen gölet, oyun ve rekreasyon alanları, gazinosu, yeme-içme yerleri ve büfe gibi tesisleri aracılığıyla toplumsal bir yaşam alanı olarak görülmeye başlanmıştı. Baraj Gazinosu, sürekli çalışan lokantası ve eğlence dü-

³⁵⁴“Ankara Belediyesinin Çay Ziyafeti”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, 3, 15-16 (1 Ocak 1947): 573, 621-622.

³⁵⁵Camcı, a.g.m., 9. Yazarın aktardığına göre daha önce yapılmaya başlanan fidanlık o gün itibarıyla 51 dönüm büyüklüğündeydi. Düzenli üç binası bulunan fidanlık bir bahçıvan tarafından idare edilmekte ve buradan yılda 20-30 bin fidan elde edilmekteydi. Buna karşılık bitki örtüsü tam anlamıyla yeterli olmadığından baraj bu durumdan olumsuz bir şekilde etkileniyordu. Bu nedente bölgenin uygun bir şekilde ağaçlandırılmasına önem verilmeliydi. Bkz. Camcı, a.g.m., 9, 12.

³⁵⁶“Baraj yolunda bir Golf kulübü için hazırlıklar”, *Ulus* (30 Kasım 1947): 2; “Çubuk barajında golf kulübü”, *Akşam* (1 Aralık 1947): 2.

³⁵⁷*İller ve Belediyeler Dergisi*, 4, 37, (Ekim 1948): 19.

³⁵⁸Çubuk Barajı V. Bölge, s.y.

zeni ile Ankara'nın en nezih yerlerinden birini oluşturmuştu.³⁵⁹ Dönemin tanıklarından Hilmi Uran, barajın diğer faydalarının yanında Ankara'nın sosyal yaşama katkısını "Etrafında yarattığı canlı bir yeşillik de aynı zamanda Ankara'ya şirin bir eğlenti ve gezinti yeri kazandırmıştır" sözleriyle ortaya koymuştu.³⁶⁰ Tüm bu yönleriyle Çubuk Barajı'nın piknik alanları, diğer simge yapılarla birlikte 1930'ları iyi bir şekilde temsil eden kamu alanları olarak da tanımlanabilirdi.³⁶¹

4.1.2. Baraj Gazinosu

Modernleşme süreci, kent yaşamında kamusal alanları zorunlu hale getirmişti. Cumhuriyet dönemi Ankara'sında, kent yaşamını destekleyen sosyal merkezlerden biri de Çubuk Barajı Gazinosu olmuştu. Barajın açılışından birkaç ay sonra Ankara halkı için en güzel gezinti yerlerinden biri olan barajda yazlık bir gazino inşa etmek için çalışmalar başlatılmıştı. Barajın tepesinde yapılacak gazinoya asansörle çıkılacaktı.³⁶² Gazinoya 75.252,55 liralık keşif bedelli lokanta inşası da öngörülmüştü.³⁶³

Baraj Gazinosu, Bayındırlık Bakanlığı'na danışmanlık yapan Fransız şehirci ve bahçe mimarı Theodore Leveau tarafından tasarlanmıştı. Ocak 1937'de tasarımına başlanan gazino inşaatı 1938 yılında tamamlanmıştı. Çubuk Vadisi içerisinde 15 hektarlık bir alanda inşa edilen gazino, güneş etkisinden korunmak istendiği için ön cephesi kuzeye bakacak şekilde tasarlanmıştı. Gazinonun alt katı mutfak ve servis alanı olarak planlanmıştı.³⁶⁴ Yapının birinci katını su üzerine taşıyıp sütunlar üzerinde duran daire biçimindeki dans pisti oluştururken, ona bitişik şekilde dikdörtgen biçimli lokanta yer almaktaydı. Kayıklar, altı boşaltılan gazinoya bitişik konumdaki merdivene yanaşmaktaydı. Bu katın hizasında teras-rihtim bulunurken, bunun üzerinde yer alan pergola barajın önündeki havuzun her iki yakasını birleştiren köprüye kadar uzanmaktaydı. Üstü örtülü betonarme bir pergolası olan yarı açık bir teras katına içeriden ve dışarıdan merdivenle ulaşmak mümkündü. Oldukça sade ve modern bir mimari görünüme sahip olan gazinodaki dans pistinin üstü, teras ve bahçe olarak düşünülmüştü.³⁶⁵ Bu anlamda yapının cepheleri modernizmin sade hatlarını da taşıymaktaydı. Betonarme iskelet ve malzeme olarak Ankara taşı, mermer siva ve yapay taş kullanılmıştı. Havuza bakan cephe pencerelerinin çerçeveleri demirdendi ve tümüyle açılabilir şekilde tasarlanmıştı.³⁶⁶ Su üzerine çıkma yapan eğri modernist biçim, Avrupa'daki Modern Hareket'e dair benzer binalarda da sıklıkla görülen "transatlantik estetiğini" andırmaktaydı.³⁶⁷ Gazino, Alaattin Eriş'in yönetiminde işletilmekteydi. Alaattin Bey, Çankaya Köşkü'nde yetişmiş ve Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Marmara Gazinosu'nun da işletmeciliğini yapmıştı.³⁶⁸

³⁵⁹Güven Dinçer, "Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Kurulan Toplumsal Yaşam Alanları", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 5, 2 (Aralık 2017): 328.

³⁶⁰Hilmi Uran, Meşrutiyet, *Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 231.

³⁶¹Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası-Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, 3. bs. (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 91.

³⁶²"Çubuk Barajı", *Akşam* (25 Şubat 1937): 2; "Le barrage de Çubuk", *İstanbul* (25 Fevriyer 1937): 1.

³⁶³"Ankara Çubuk Barajı Parkı ve Lokantası", *Bayındırlık İşleri Dergisi*, 3, 10 (Mart 1937): 86.

³⁶⁴İnci Aslanoğlu, "1930-1950 Yılları Ankara'sının Eğlence Yaşamı İçinde Gazino Binaları", *Tarih İçinde Ankara II Aralık 1998 Seminer Bildirileri* (Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 2001), 329; İnci Aslanoğlu, "Baraj Gazinosu", *Bülten*, 31 (Nisan-Mayıs 2005): 7.

³⁶⁵"Ankara Çubuk Barajı Parkı ve Lokantası", *Bayındırlık İşleri Dergisi*, 3, 10 (Mart 1937): 86; Aslanoğlu, "1930-1950 Yılları Ankara'sının Eğlence Yaşamı İçinde Gazino Binaları", 329.

³⁶⁶İnci Aslanoğlu, *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*, 3. bs. (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010), 237; *Bina Kimlikleri Ankara Cumhuriyetin 50 Yılı*, 3. bs. (Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012), 80.

³⁶⁷Aslanoğlu, "1930-1950 Yılları Ankara'sının Eğlence Yaşamı İçinde Gazino Binaları", 329; Bozdoğan, a.g.e., 93.

³⁶⁸Dinçer, a.g.m., 328.

Bu dönemde Cumhurbaşkanı Atatürk de Ankara halkıyla birlikte Çubuk Barajı'nı ziyaret etmiş, barajdaki su seviyesi ile tesisler ve yeni inşaat hakkında bilgi almıştı.³⁶⁹ Kendisinin 7 Mayıs 1938'teki baraj ve gazino ziyareti ile halkın tepkisi şu sözlerle aktarılmıştı:

“Cumhurreisi Atatürk, bugün şehirde bir gezinti yaparak Çubuk barajını teşrif ettiler. Atatürk saat on buçukta baraja gelmişler ve yeni yapılmış olan kazinonun tarasında bir müddet istirahat etmişlerdir.

Müteakiben civardaki köşke giden Büyük Şef, oradan da barajın üst kısmına çıkmışlardır.

Bu sırada Çubuk deresinin su seviyesi yükselmiş olduğundan baraj açılmıştı. Havanın çok güzel olması dolayısıyla gezintiye çıkmış kalabalık bir halk kütlesi de orada bulunuyordu.

Atatürkün teşrifi halk tarafından heyecanlı tezahürlerle karşılandı. Tatil günü olduğu için barajın iki yanındaki yamaçlara Türk bayrağı çekiliyordu. Atatürk, bayrak çekilmesini de temaşa ettiler ve saat 13'te köşklerine avdet buyurdular.”³⁷⁰

Şekil 26

Atatürk'ün Çubuk Barajı Ziyareti

Kaynak: Ulus (8 Mayıs 1938): 1.

³⁶⁹“Cumhur reisimiz dün Çubuk barajında bir gezinti yaptılar”, Ulus (8 Mayıs 1938): 1; “Büyük Şef dün Çubuk barajını gezdiler”, Akşam (8 Mayıs 1938): 2.

³⁷⁰“Büyük Şefimiz”, Cumhuriyet (8 Mayıs 1938): 1.

Baraj Gazinosu açıldıktan sonra bir değerlendirmede bulunan Yaşar Nabi her yeni yılla birlikte Ankaralıların eğlenmek ve hava almak için yeni mekânlara kavuştuklarını belirtmiş ve bunlardan birinin de Baraj Gazinosu olduğunu vurgulamıştı. Gazinonun Ankara halkı açışından taşıdığı öneme de şu sözlerle işaret etmişti:

“Yeni mevsimin Ankaralıları en güzel hediyesi, Baraj Gazinosudur. Bozkırın iki hasreti, su ve ağaç dekoru içinde yükselen zarif gazino binası, Baraj muhitine bir Avrupa sayfiyesi manzarasını vermiştir. Ankarapalası zevkli ve itinalı idaresi, burada, temiz hava ve su ile birlikte temiz bir servise hasret çekenleri tatmin edecek tesisatı vücuda getirmiştir.”³⁷¹

Bu dönemde Baraj Gazinosu ve müstemilatının tüm demirbaşlarıyla birlikte kiralanması da gündeme gelmişti. Kiralama süresi üç yıl, yıllık tahmini kira bedeli 1.200 lira olarak belirlenmişti. Buna yönelik eksiltme 12 Mayıs 1939 Cuma günü Nafia Vekâleti Sular Umum Müdürlüğü Su Eksiltme Odası’nda açık artırma yöntemiyle yapılacaktı.³⁷²

Kısa zamanda Baraj Gazinosu, “*garden parti*” adı verilen eğlencelerin de gözde mekânlarından biri olurken,³⁷³ Çubuk Barajı ve gazinosu Ankara sınırlarının değişmesine de yol açmıştı. Belediye Daimî Encümeni’nin 12 Kasım 1940 tarihli toplantısında, 11 Mart 1926’da kabul edilen Ankara sınırına göre Çubuk Barajı ile gazinonun belediye sınırları dışında kaldığına işaret edilmişti. Ancak Ankara’nın mesire yeri haline gelen baraj ve gazinonun belediyenin denetimi altında bulunması gerektiğinden bu yerlerin de şehir sınırları içerisine alınması gereği ortaya çıkmış ve buna yönelik bir öneri hazırlanmıştı. Bu öneri Belediye Meclisi’nin 15 Kasım 1940 tarihli toplantısında aynen onaylanmıştı. İlgili kararın, Belediye Başkanlığı’na gönderilmek üzere 23 Ocak 1941’de Vilayet Makamı’na sunulmasına karar verilmiş, Dâhiliye Vekâleti de söz konusu kararı tezkere olarak 14 Şubat 1941 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti’ne iletmişti.³⁷⁴ İcra Vekilleri Heyeti’nin 1 Mart 1941 tarihli kararıyla da, Ankara Belediye sınırı Çubuk Barajı ve gazinosunu da içerecek şekilde genişletilmişti. Bu karar, 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 5. maddesinin B fıkrasına uygun olarak alınmıştı.³⁷⁵ Böylece Çubuk Barajı ve gazinosu şehrin merkezi sınırları içerisine dâhil edilmişti.

İlerleyen dönemde Çubuk Barajı Gazinosu için her cumartesi ve pazar günü Ulus Meydanı İş Bankası önünden tek saatlerde gidiş, çift saatlerde dönüş otobüsleri konulmuştu. Otobüsler gündüz saatlerinde belirli bir tarifeye göre çalışırken, akşam saatlerindeki geziler için de özel otobüs servisleri planlanmıştı.³⁷⁶ Böylece gazino, bayram eğlencesi amacıyla müzikli ve danslı toplantıların da düzenlendiği yerlerden biri olmuştu.³⁷⁷

³⁷¹Yaşar Nabi, “Yazın Ankara”, *Ulus* (31 Mayıs 1938): 2.

³⁷²“Nafia Vekâletinden”, *Son Posta* (18 Nisan 1939): 16. Eksiltme günü daha sonra 9 Haziran 1939 Cuma günü saat 11.00 olarak belirlenmişti. Bkz. “Nafia Vekâletinden”, *Son Posta* (1 Haziran 1939): 12.

³⁷³*Ulus* (9 Eylül 1939): 1.

³⁷⁴Ankara Şehrinin Sınırları-Belgeleri ve Mahalle, Bölge Teşkilleri (Ankara: Ankara Belediyesi, 1945), 11-15.

³⁷⁵BCA, 30.18.1.2/94.171, 01.03.1941; “Kararname”, *T.C. Resmî Gazete*, 4757 (13 Mart 1941): 609. 3 Nisan 1930’da kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 5. maddesinin B fıkrasında, nüfusu 80 binden fazla belde sınırlarının, Belediye Meclisi’nin kararı, Idare Heyeti’nin onayı ve Dâhiliye Vekâleti’nin yazısı üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından kesinleştirileceği belirtilmişti. Onaylanmayan sınır kâğıtları gerekçesiyle birlikte iade edilecek, gereği halinde yeni sınırın çizilmesi aynı yöntemle yapılacaktı. Bkz. “Belediye Kanunu”, *T.C. Resmî Gazete*, 1471 (14 Nisan 1930): 8881-8882.

³⁷⁶“Çubuk Barajı Gazinosu Açılmıştır”, *Ulus* (11 Nisan 1948): 6.

³⁷⁷“Baraj’da danslı bir Show tertib edildi.”, *Ulus* (8 Ağustos 1948): 4.

Şekil 27

Çubuk Barajı 1940

Kaynak: Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, Haz. Ozan Sağdıç (Ankara: Belko, 1994), 231.

Zaman içerisinde Baraj Gazinosu, çeşitli toplulukların organizasyonlarına ev sahipliği yapmaya da başlamıştı. Bu bağlamda 15 Haziran 1947 Pazar günü, Ankara Hukuk Fakültesi mezunlarının geleneksel kır yemeğinin Baraj Gazinosu'nda yapılması planlanmıştır.³⁷⁸ Aşağıda görüldüğü üzere, Yardımseverler Derneği yararına düzenlenen gece de gazinoda gerçekleştirilecekti.

Şekil 28

Çubuk Barajı'nda Yardımseverler Derneği Gecesi

Baraj Gazinosu

17. 7. 948 cumartesi günü saat 16
dan 23 e kadar
Yardımseverler Derneği
yararına hazırlanan

Mehtapta bir gece

eğlence davetlilerine tahsis
edilmiştir

Sevimli ses sanatkarı Sabite Tur
ve arkadaşlarının iştirak ettiği
bugün ve gece

Serin rüzgârı, patlı su sesleri, gü-
zel mehtabı, neşeli müziği ve dan-
siyle bu yaz içinde geçireceğiniz
güzel saatler aynı zamanda yar-
dım isteyenleri koruduğu için hâ-
turanızda ebediyen yaşayacaktır.

Giriş kartları Şark kundura
mağazasıyla Dernek Genel Merke-
zinden ve Yenışehir Kamelya çi-
çek mağazasından ve piknik günü
Baraj gazinosundan temin edilir.

İçkiler gazinodan, yemekler
istenilirse hariçten temin edilir.

Otobüsler saat 16 da Kızılay'
dan 16 dan sonra Ulus'tan her
çeyrek saatte bir vardır. Gidiş ge-
liş bir liradır.

3155

Kaynak: *Ulus* (14 Temmuz 1948): 6.

³⁷⁸"Toplantı", *Ulus* (12 Haziran 1947): 4.

1949 yılında da, daha önce olduğu gibi Baraj Gazinosu ve müştemilatının demirbaş eşyalar ile birlikte kiralanması söz konusuydu. Ankara Defterdarlığı'nda açık artırma yolu ile gerçekleşecek kiralama işlemi üç yıl ile sınırlandırılmış ve kira bedeli yaklaşık 1.200 lira olarak belirlenmişti.³⁷⁹

Şekil 29

Çubuk Barajı 1940'lar

Kaynak: Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi, 232.

Bu süreçte kamuoyuna yansıyan olumsuz bir olay ise boğulma vakasıydı. Buna göre Çubuk Barajı'nda Hıdır Güreşir isimli bir vatandaş, Baraj Gazinosu'nun önündeki dereye düşmüş ve boğulmuştu. Ankara Cumhuriyet Savcılığı, boğulma olayının bir kaza sonucunda gerçekleştiğini ifade ederek soruşturmaya gerek olmadığına karar vermişti. Bu sırada Hıdır Güreşir'in cesedinin birkaç gün barajda kalması Ankara halkının tepkisini doğurmuştu. Bunun gerisinde, Ankara halkının içme suyundan yıkanma suyuna kadar bütün su ihtiyacını bu barajdan sağlamakta oluşu bulunmaktaydı. Ayrıca Baraj Müdürlüğü'nün bu gibi boğulma durumlarında bir şey yapamadığına yönelik görüntüsünün de eleştiri konusu olduğu belirtilmişti.³⁸⁰

Şekil 30

Çubuk Barajı'ndan Bir Görünüm

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113037> (Erişim Tarihi: 14.08.2023)

³⁷⁹"Ankara Defterdarlığından", *Cumhuriyet* (21 Nisan 1949): 8.

³⁸⁰"Baraj Suyunda Boğulan Vatandaş", *Kudret* (2 Haziran 1949): 1-2; "Barajdaki Ceset", *Kudret* (5 Haziran 1949): 2.

Böylece Çubuk Barajı Gazinosu, sürekli çalışan lokantası ve eğlence düzeniyle Ankara'nın en modern ve nezih yerlerinden biri haline gelmiş ve hem Ankara hem de diğer şehirlerden gelen ziyaretçilerin en uğrak yeri konumuna ulaşarak gözde bir sosyal yaşam alanı teşkil etmişti. Bunun sonucunda da, Ankara'nın hem ticari hem de sosyal ve kültürel hayatının canlanmasına katkı sağlamıştı.³⁸¹

Şekil 31

Çubuk Barajı Gazinosu İlanı

BARAJ
Gazinosuna otobüs
Hergün Caz

Ankaranın biricik gezinti yeri olan Baraj Gazinosuna her gün otobüs seferlerine başlanmıştır. Otobüsün İş Bankası önünden Baraj'a hareket ve dönüş saatleri aşağıda gösterilmiştir. Sayın halkımıza arz ederiz.

Her türlü düğün ve ziyafetler kabul edilir.
Telefon: 13569 — Marmara: 31473

Hareket saat	Avdet Saat
13	14
15	16
17	18
19	20
21	22
23 (son)	24 (son)

NOT: Cumartesi ve pazar günleri otobüs saat 9 da başlar.

Kaynak: Kudret (9 Temmuz 1950): 3.

4.2. Yabancı Devlet Adamları ve Çubuk Barajı

Türkiye Cumhuriyeti, yaşanan büyük savaşların ardından hızlı bir şekilde modernleşme politikası yürütürken, ülkenin yeni imajının tanıtımında kültür diplomasisi önemli bir rol oynamıştı. Bu bağlamda Ankara, hem yabancı devlet adamlarına ev sahipliği yapan hem de eğlence ve kültür açısından yeni sosyal alanların oluşmaya başladığı bir şehir görünümündeydi. Şehrin en fazla ziyaret edilen yerlerinin başında Çubuk Barajı gelmekteydi. Baraj, bir mesire yeri olarak halkın dinlenme ve eğlenme ihtiyacını karşılamasının yanında başkente gelen yabancı konukların ağırlandığı bir mekân olma özelliğine sahipti.³⁸²

Bu bağlamda Çubuk Barajı, gerek inşaat sürecinde gerekse açılış sonrasında önemli yabancı devlet adamları tarafından ziyaret edilmişti. Barajı ilk ziyaret eden yabancı devlet adamı, Yunan Başbakanı Panayis Çaldaris olmuştu. Çaldaris, Yunanistan Dışişleri Bakanı Dimitrios

³⁸¹Bozdoğan, a.g.e., 92-93; Dinçer, a.g.m., 328.

³⁸²Bahattin Demirtaş, "Başkentin Yoğun Siyasi Trafiklerinde Bir Soluklanma Yeri Olarak Çubuk I ve II Barajları", *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi II. Uluslararası Sempozyumu (5-7 Ekim 2017)* (Ankara: 2018), 642.

Maksimos, Yunanistan Ekonomi Bakanı Yorgi Pesmazoğlu ve beraberindeki Yunan Heyeti ile 11-15 Eylül 1933 tarihleri arasında Ankara'da bulunmuş³⁸³ ve bu sırada Türk-Yunan dostluğunun pekişmesi amacıyla 14 Eylül 1933 tarihinde Türk-Yunan Misakı imzalanmıştı.³⁸⁴ Yunan Heyeti, diplomatik görüşmelerden fırsat buldukça Musiki Muallim Mektebi, Halkevi, İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi yerleri ziyaret etmişti. Heyetin ziyaretlerinden biri de 15 Eylül 1933 tarihinde Çubuk Barajı'na yapılmıştı. O gün önce TBMM ve Ziraat Enstitüsü'nü gezen heyet, ardından Çubuk Barajı ile Gazi Terbiye Enstitüsü'nü ziyaret etmişti. Barajın büyüklüğü, inşasında kullanılan modern araç ve gereçler, Yunan Heyeti'nin ilgisini çekmiş ve takdirini kazanmıştı.³⁸⁵

İnşaat sırasında Çubuk Barajı'nı ziyaret eden bir başka yabancı devlet adamı İran Şahı Rıza Pehlevi'ydi. Birinci Dünya Savaşı sonrası Türk-İran ilişkileri dostane bir şekil almış ve 1932 yılından itibaren de iki ülke arasında karşılıklı güven ortamı oluşmuştu. İkili ilişkileri geliştirmek amacıyla Rıza Şah Türkiye'ye davet edilmiş ve kendisi 1934 yılında bu ziyareti gerçekleştirmişti. Iğdır, Kars, Erzurum, Gümüşhane ve Trabzon'u ziyaretinden sonra Ankara'ya ulaşan Rıza Şah,³⁸⁶ halk tarafından sıcak bir şekilde karşılanarak Ankara'da önemli davet ve yemeklere katılmıştı. Şah, 20 Haziran 1934 tarihinde Çubuk Barajı'nı ziyaret ederek barajın derinliği, genişliği ve su miktarı hakkında yetkililerden bilgi almış ve baraj alanının gerisine kadar giderek incelemelerde bulunmuştu.³⁸⁷

Şekil 32

İran Şahı Çubuk Barajı'nda

Kaynak: *Hakimiyeti Milliye* (21 Haziran 1934): 1.

³⁸³"Dost Yunanistan'ın Kıymetli Ricali Memleketimizde", *Cumhuriyet* (11 Eylül 1933): 1.

³⁸⁴"Yeni Türk-Yunan Misakı Bugün İmza Ediliyor", *Cumhuriyet* (14 Eylül 1933): 1.

³⁸⁵"Misafirlerimizin Ankara'da Son Günü", *Hakimiyeti Milliye* (16 Eylül 1933): 3; Demirtaş, a.g.m., 642.

³⁸⁶Atilla Yalçın, *1938-1960 Dönemi Türkiye-İran İlişkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 59.

³⁸⁷"Şehinşah Hz.nin Dünkü Ziyaretleri", *Cumhuriyet* (21 Haziran 1934): 4; "İyran Şahinşahı Hazretlerinin Ankarada geçirdikleri son gün", *Hakimiyeti Milliye* (21 Haziran 1934): 1; Demirtaş, a.g.m., 642.

Şekil 33**İran Şahı Çubuk Barajı İnşaatını İncelerken**

Kaynak: *Hakimiyeti Milliye* (21 Haziran 1934): 1.

6 Haziran 1936'da Ankara'ya gelen Yugoslav Nazır Şevki Behmen de, Çubuk Barajı'nı ziyaret eden isimlerden birisiydi. Şevki Bey ve eşi, 8 Haziran günü önce Gazi Muallim Mektebi ile İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nü ziyaret etmiş, öğleden sonra da Çubuk Barajı'na yapılmakta olan Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu ile Ziraat Enstitüsü'nü gezmişlerdi.³⁸⁸ Kendisi İstanbul'a döndükten sonra 12 Haziran 1936'da yaptığı açıklamada, Ankara'dan övgüyle söz etmiş ve Çubuk Barajı'nın teknik açıdan Türkiye'nin gelişimini gösterdiğini ifade etmişti.³⁸⁹

Afganistan Harbiye Bakanı Altas Mahmut Han da resmî açılıştan kısa bir süre önce Çubuk Barajı'nı ziyaret etmişti. 20 Ekim 1936 tarihinde Ankara'ya gelen Mahmut Han ve beraberindeki askerî heyet, hem askerî tatbikatlarda bulunmuş hem de Ankara ve çevresini gezmişti. 21 Ekim 1936'da Çubuk Barajı ve Keçiören'de gezintiler yapan Mahmut Han, Çubuk Barajı'nı çok beğendiğini ifade etmişti.³⁹⁰

Çubuk Barajı'nın 3 Kasım 1936'da resmî olarak açılmasından sonra Ürdün Emiri Abdullah burayı ziyaret etmişti. 31 Mayıs 1937 tarihinde Türkiye'ye gelen Emir Abdullah, ziyaretinin siyasi bir amacı olmadığını, Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki dostluk ve samimiyet duygularını geliştirmek amacıyla geldiğini açıklamıştı.³⁹¹ 2 Haziran 1937 tarihinde Ankara'da bulunan Emir Abdullah, kendi adına düzenlenen yemek davetinin ardından Harp Okulu'nu, Anadolu Kulübü'nü, Ankara Ziraat Enstitüsü'nü ve Çubuk Barajı'nı ziyaret ettikten sonra İstanbul'a dönmüştü.³⁹²

Çubuk Barajı'nı ziyaret eden yabancı devlet adamlarından biri de Yunan Başbakanı General İoannis Metaxas olmuştu. Metaxas ve beraberindeki heyetin 19-21 Ekim 1937 tarihlerinde

³⁸⁸"Yugoslavya bakanlarından B. Ve Bn. Behmen şehrimize geldi", *Ulus* (7 Haziran 1936): 1; "Misafir Yugoslav Bakanı", *Ulus* (9 Haziran 1936): 2.

³⁸⁹"B. Şevki Behmen geldi", *Akşam* (13 Haziran 1936): 5; "Misafir Yugoslav nazırını", *Son Posta* (13 Haziran 1936): 4.

³⁹⁰"Mareşal Mahmud han şehrimizde", *Ulus* (20 İlkteşrin 1936): 1; "Büyük misafirimizin Ankarada üçüncü günü", *Ulus* (22 İlkteşrin 1936): 5.

³⁹¹"Emir Abdullah İstanbul'da", *Ulus* (31 Mayıs 1937): 1.

³⁹²"Altas Emir Abdullah Dün İstanbul'a Hareket Etti", *Ulus* (3 Haziran 1937): 1; Demirtaş, a.g.m., 643.

Türkiye'ye ziyaretiyle birlikte Yunan resmî görevlileri tarafından Çubuk Barajı ikinci kez ziyaret edilmiş oldu.³⁹³ 19 Ekim 1937 tarihinde İstanbul'a gelen Metaxas, 20 Ekim'de Ankara'ya geçmişti. Burada resmî bir törenle karşılanan Başbakan, Atatürk ile Türk-Yunan dostluğuna dayalı şekilde iki buçuk saat süren bir görüşme yapmıştı.³⁹⁴ Metaxas, bu görüşme sonrasında beraberindeki heyet ile birlikte Ankara ziyaretine başlamış ve Çubuk Barajı'na da giderek 15 dakikalık bir motor gezintisi gerçekleştirmişti.³⁹⁵

Şekil 34

Metaxas, Çubuk Barajı'nda

Kaynak: Tan (22 İkteşrin 1937): 7.

Şekil 35

Metaxas, Çubuk Barajı'nda Motor Gezintisinde

Kaynak: Tan (22 İkteşrin 1937): 7.

³⁹³"General Metaxas Ankara'da", *Tan* (22 İkteşrin 1937): 7; "Metaxas Dün Gece Hareket Etti", *Akşam* (23 Teşrinievvel 1937): 1.

³⁹⁴"Metaxas Ankara'da", *Ulus* (20 Birinci Teşrin 1937): 1.

³⁹⁵"Ekselans General Metaxas'ın Dünkü Ziyaretleri", *Ulus* (21 Birinci Teşrin 1937): 1; Demirtaş, a.g.m., 643-644.

1930'ların sonuna doğru Türkiye, dünya barışına katkı sağlamak ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma ihtimaline karşı tedbirler almak amacındaydı. Bu dönemde özellikle Balkan ve Orta-doğu ülkeleri ile ilişkiler geliştirilmişti. Bu süreçte Ankara'ya gelerek önemli diplomatik ziyaretlerde bulunan yabancı devlet adamlarından biri de Romanya Başbakanı Gheorghe Tatarescu'ydu.³⁹⁶ Tatarescu ve beraberindeki Romen Heyeti, Türkiye Cumhuriyeti ile dostane ilişkiler kurmak ve Cumhuriyet Bayramı için yapılan törenlere katılmak amacıyla Ankara'ya gelmişti. Bu diplomatik gezi sırasında Romanya Başbakanı, 30 Ekim 1937 tarihinde hem Atatürk Orman Çiftliği'ni hem de Çubuk Barajı'nı ziyaret etmişti.³⁹⁷

Türkiye-Suriye dostluk ilişkilerini geliştirmek ve Hatay meselesinden kaynaklanan gerginliği diplomatik bir şekilde çözmek amacıyla Türkiye'ye gelen Suriye Başbakanı Cemil Mardam 21-22 Aralık 1937 tarihleri arasında Ankara'da bulunmuştu.³⁹⁸ Türkiye ve Suriye'yi ilgilendiren konular hakkındaki görüşmelerin devam ettiği sırada Mardam, Ankara'da çeşitli ziyaretler gerçekleştirmişti. Bu çerçevede önce Atatürk Orman Çiftliği, Gazi ve İsmet Paşa Enstitüleri'ni gezmiş, ardından Çubuk Barajı'na gitmişti.³⁹⁹

Türkiye'nin izlediği barış politikasının önemli sonuçlarından biri de Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya arasında 9 Şubat 1934 tarihinde gerçekleştirilen Balkan Antantı'ydı. Balkan Antantı'nın imzalanmasının ardından, Türkiye Cumhuriyeti ile Balkan Devletleri arasındaki dayanışma daha anlamlı bir hale gelmiş ve ilişkileri geliştirmek amacıyla Balkan Antantı Daimî Konseyi toplantısının 28 Şubat 1938 tarihinde Ankara'da yapılmasına karar verilmişti.⁴⁰⁰ Bu toplantıya katılmak üzere Yunan Başbakanı Metaxas, Yugoslavya Başbakanı Milan Stoyadinoviç, Romanya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı M. Comnen 25 Şubat 1938 tarihinde Ankara'ya gelmiş ve Konsey Heyeti 28 Şubat'a kadar hem diplomatik görüşmelerini hem de ziyaretlerini gerçekleştirmişti.⁴⁰¹ Balkan Antantı Konseyi'ne katılan ilgili devletlerin temsilcileri, görüşmelerin ardından 28 Şubat 1938 tarihinde Ankara'da bir gezinti yaparak, Hacıbayram Camii ile Ankara Kalesi'ni gezdikten sonra Çubuk Barajı'nı da ziyaret etmişti.⁴⁰² Balkan Antantı Konseyi toplantısı için Ankara'ya gelen Yugoslavya Başvekil ve Hariciye Nazırı'nın maiyetinde bulunan Yugoslavya Avala Telgraf Ajansı Müdürü Milân Yovanoviç Ankara'ya yönelik olumlu izlenimlerini dile getirmişti. Kendisi, bir buçuk yıl önceki ziyaretinde Ankara'yı, beş yıl önceki ziyaretine kıyasla mimari açıdan tamamen yetkin bulmuştu. Aynı şekilde içi ve etrafı yeşilliklerle zenginleşmiş bir şehir görmüş, tüm şehre yeterli düzeyde su verecek olan Çubuk Barajı'nı da ziyaret etmişti. Kendisi bu ziyareti Yahya Kemal Bey'in refakatinde yapmış ve bu sırada Yahya Kemal Bey kendisine Türk tarih ve edebiyatına dair çok değerli bilgiler vermişti.⁴⁰³

³⁹⁶"Romen Başbakanı Geliyor", *Ulus* (27 Birinci Teşrin 1937): 1.

³⁹⁷"M. Tataresco Ankara'dan Ayrıldı", *Cumhuriyet* (31 Birinciteşrin 1937): 1; "Türkiye Romanya arasında tam bir görüş birliği vardır", *Ulus* (31 İlkteşrin 1937): 1; Demirtaş, a.g.m., 644.

³⁹⁸"Suriye Başvekil Ankara'da Merasimle İstikbal Edildi", *Cumhuriyet* (22 Birincikânun 1937): 1; "Suriye Başvekil Dün Atatürk'e Takdim Edildi", *Akşam* (23 Kânunuevvel 1937): 7.

³⁹⁹"Suriye Başvekilinin Ziyaretleri", *Ulus* (23 İlkânun 1937): 8. Hatay sorununa ilişkin Fransa ile varılan uzlaşmanın ardından Türkiye'nin konumunu değerlendiren Bulgar gazeteleri, siyasi konular kadar Çubuk Barajı'nı da dikkate alarak Ankara'nın gelişimine yer vermişlerdi. Buna göre Çubuk Barajı, en büyük imar örneklerinden biriydi ve etrafındaki çiftçi halkın ihtiyaçlarını karşılayacağı gibi 200 bin nüfuslu şehrin ihtiyacını da tatmin edecek düzeydeydi. Bkz. "Hatay itilâfi ve Bulgar gazeteleri", *Akşam* (12 Temmuz 1938): 8.

⁴⁰⁰Nadir Nadi, "Balkan Antantı Konseyi Beşinci İcetimainı Yaparken", *Cumhuriyet* (24 Şubat 1938): 1.

⁴⁰¹"Konseyin Tebliği", *Cumhuriyet* (28 Şubat 1938): 1.

⁴⁰²"Ekselans Metaksas Ankara Görüşmelerinden Büyük Memnunlukla Bahsediyor", *Ulus* (1 Mart 1938): 1; Demirtaş, a.g.m., 645.

⁴⁰³Mehmed Süleyman Paşic, "Ankarada gördüklerim", *Cumhuriyet* (21 Mart 1938): 7.

18 Mayıs 1938'de Ankara'ya gelen Yugoslavya Harbiye ve Bahriye Nazırı General Mariç, 19 Mayıs günü öğleden önce Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nu ziyaret etmiş, akşamüzerine doğru da Çubuk Barajı'nı gezmişti.⁴⁰⁴

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde vefat etmesinin ardından, TBMM İsmet İnönü'yü Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni cumhurbaşkanı olarak seçmişti. Kendisinin Cumhurbaşkanlığı döneminde Çubuk Barajı'na gelen ilk yabancı devlet adamı Bulgaristan Başbakanı Georgi Kyoseivanov olmuştu. 17 Mart 1939'da ailesiyle birlikte Ankara'ya gelen Kyoseivanov,⁴⁰⁵ önce Etnografya Müzesi'ne giderek Atatürk'ün tabutuna çelenk koymuş, ardından İsmet İnönü Kız Enstitüsü ziyaretini gerçekleştirmişti. Burada halk tarafından coşkulu bir şekilde karşılanan Kyoseivanov, 18 Mart günü Gazi Terbiye Enstitüsü ile İnşaat Usta Okulu'nu ziyaret etmişti. Öğleden sonra saat 16.00'da Ziraat Enstitüsü ve Çubuk Barajı'nı gezen Kyoseivanov 19 Mart'ta Ankara'dan ayrılmıştı.⁴⁰⁶ 1939 yılında Türkiye'ye ziyarette bulunan İngiliz milletvekili heyetinden Smith de, Ankara'nın 15 yıl içerisinde büyük bir gelişim kaydettiğini ifade etmiş ve Çubuk Barajı'na yönelik izlenimini, "*Türk mühendislik kudretinin nümunesi olan baraj, Ankara'ya muhakkak ki yeni hayat imkânı bahşetmiştir*" sözleriyle ortaya koymuştu.⁴⁰⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Ankara'ya gelen Irak Kral Naibi Abdülilâh da Çubuk Barajı'nı ziyaret etmişti. 17 Eylül 1945'te Ankara'ya gelen Abdülilâh, Türkiye ile Irak arasında dostane ilişkiler olduğunu ve bu ilişkileri daha da güçlendirmek amacıyla Ankara'ya geldiğini belirtmişti.⁴⁰⁸ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından karşılandıktan sonra 18 Eylül'de ziyaretlerini gerçekleştirmeye başlayan Kral, önce Atatürk'ün Etnografya Müzesi'ndeki kabrini ziyaret etmiş, ardından Yüksek Ziraat Enstitüsü ile Doktor Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi'ni gezmişti. Saat 18.00'de Çubuk Barajı'na giden Abdülilâh, burada Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı Selahattin Büke tarafından karşılanmıştı. Barajı gezdikten sonra köşkün küçük salonunda bir müddet dinlenmiş⁴⁰⁹ ve diğer ziyaretlerinin ardından 20 Eylül'de Bağdat'a dönmek üzere Türkiye'den ayrılmıştı.⁴¹⁰

⁴⁰⁴"General Mariç Ankarada Harbiye Mektebini Gezdi", *Akşam* (20 Mayıs 1938): 2; "Dost Yugoslavya nazırı general Mariçin ziyaretleri ve şerefine verilen ziyafetler", *Ulus* (20 Mayıs 1938): 8.

⁴⁰⁵"Dost Bulgaristan'ın Başvekili Dr. Köseivanof Ankara'ya Geldi", *Ulus* (18 Mart 1939): 1.

⁴⁰⁶"Ekselans Köseivanof Dün Milli Şefimizle Görüştü", *Cumhuriyet* (19 Mart 1939): 3; "Cumhurreisimiz Bulgar Başvekilini kabul buyurdular", *Ulus* (19 Mart 1939): 3; Demirtaş, a.g.m., 645.

⁴⁰⁷"Türkiye: modern demokratik lâik bir devlet olmuştur", *Ulus* (13 Ağustos 1939): 6.

⁴⁰⁸"Irak Kral Naibinin Mühim Beyanâtı", *Cumhuriyet* (17 Eylül 1945): 1.

⁴⁰⁹"Irak Kral Naibi, Atatürk'ün Kabrine Dün Muhteşem Bir Çelenk Koydu", *Cumhuriyet* (19 Eylül 1945): 3; "Misafirimiz Altes Naib'in Ziyaretleri", *Ulus* (19 Eylül 1945): 4; Demirtaş, a.g.m., 646.

⁴¹⁰"Altes Naip Bugün Bağdat'a Dönüyor", *Ulus* (20 Eylül 1945): 1.

Şekil 36

Kral Abdülilah Çubuk Barajı'nda

Kaynak: *Ulus* (19 Eylül 1945): 6.

Şekil 37

Kral Abdülilah Çubuk Barajı Köşkü'nde

Kaynak: *Ulus* (19 Eylül 1945): 6.

1946 yılında Lübnan Cumhurbaşkanı Bishara Al Khuri ve ona eşlik eden Lübnan Başbakanı Saadi Al-Munla iki ülkenin birbiriyle olan dostluğunu pekiştirmek amacıyla Ankara'ya davet edilmişti.⁴¹¹ 20 Haziran 1946'da Ankara'ya gelen Bishara Al Khuri ve Lübnanlı konuklar, 21 Haziran günü Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü, Ziraat ve Veteriner Fakülteleri'ni gezmiş, ardından, saat 17.15'te Çubuk Barajı'na giderek buradaki tesisler hakkında bilgi almışlardı. Konuklar, barajda çay içtikten sonra şehir merkezine dönmüşlerdi.⁴¹²

4.3. Ekonomik Yaşamda Çubuk Barajı

Çubuk Barajı'nın gerek yapılışı gerekse açılışı sırasında yapılan değerlendirmelerde, barajın Ankara Ovası'nın sulanması ve şehrin su ihtiyacının karşılanmasında kullanılacağı kaydedilerek ekonomik hedefler vurgulanmıştı. Bu çerçevede barajın yapımı sırasındaki saptamalarda bentte toplanacak 18 milyon metreküp suyun altı milyonunun şehrin içme ihtiyacına, 12 milyonunun da arazi, sebze, bahçe ve çeşitli yerlere harcanacağı kaydedilmişti. Böylece 55 bin dönümlük bir arazinin sulanması mümkün olacaktı. Dolayısıyla baraj bittiğinde susuzluk sorunu tamamen ortadan kalkacak, Ankara yeşil bir doğa ile vadinin sulanması sayesinde zengin bir çiftçi kesimine sahip olabilecek ve hatta sulama bir tarafa bırakıldığında bendin toplayacağı su kişi başına günde 200 litreyi bulacağından bu miktar 250 binlik nüfusa yetebilecekti.⁴¹³ Ercümen Ekrem Talu'ya göre de, Çubuk Barajı'nın biriktireceği su ile civar köylerdeki tarlaların su ihtiyacı da karşılanacak, Ankara halkı kendi sebze ve meyvesini yetiştirecekti. Böylece ziraat ürünlerindeki çeşitlilik artacak ve toprağın kıymeti bilinecekti.⁴¹⁴

Çubuk Barajı'nın açılış sürecinde de, barajın sadece Ankara'nın su ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, yüzme ve park havuzlarını dolduracağı ve Çubuk Ovası'nın çorak arazisinin sulanmasını sağlayarak Ankara için verimli bir yaşam alanı oluşturacağı ifade edilmiş⁴¹⁵ ve bu amaçlara yönelik sayısal veriler paylaşılmıştı. Buna göre Çubuk Barajı'ndan bir yılda içme ve kullanma için en fazla 3,5 milyon metreküp su kullanılacaktı. Yapılan istatistiklere göre, ihtiyaca yönelik tüketimin ardından gerek gölde kalacak depo suyu gerekse sulama mevsimi sırasında gelecek su miktarı toplamı 10 milyon metreküpten aşağıya düşmeyecekti ve bu suyla civar arazi sulanabilecekti. Ankara iklim ve arazi yapısı itibarıyla Konya'ya benzediğinden Konya'daki sulamadan elde edilen sonuçlara göre Ankara için bir tahminde bulunmak mümkündü. Buna göre Ankara'da elde her zaman için var olacak ortalama 10 milyon metreküp suyla yaklaşık 3.000 hektar arazi sulanabilecekti. Sulama suyunu araziye düzgün bir şekilde dağıtabilmek için öncesinde Akköprü ve Güvercinlik adlarıyla birer regülatör tesis edildiği gibi uzunlukları 32 kilometreyi bulan çeşitli kanallar da yapılmıştı. Bu sulama siste-

⁴¹¹"Ekselans Beşara El-Huri Şehrimizde", *Ulus* (20 Haziran 1946): 1.

⁴¹²"Büyük Misafirimizin Ankara'daki Ziyaretleri", *Cumhuriyet* (22 Haziran 1946): 3; "Beşara El-Huri dün bazı ziyaretler yaptı", *Ulus* (22 Haziran 1946): 4; Demirtaş, a.g.m., 646.

⁴¹³"Ankara Civarında Su Bentleri", *Hakimiyeti Milliye* (27 Mayıs 1931): 4; Ali Süreyya, "Çubuk bentleri", *Cumhuriyet* (9 Teşrinisani 1932): 3; *10 Yılda Türkiye Nafyası 1923-1933* (İstanbul: T.C. Nafia Vekâleti, 1933), 78; "Çubuk Barajı ve Şehir Suyu", *Hakimiyeti Milliye* (11 Nisan 1934): 1, "Çubuk barajı yakında bitiyor", *Ulus* (28 Şubat 1935): 5.

⁴¹⁴Ercümen Ekrem Talu, "Ankara ve Su", *Cumhuriyet* (6 Haziran 1935): 5.

⁴¹⁵"Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936): 4; Falih Rifki Atay, "Baraj'da", *Ulus* (26 İlkteşrin 1936): 1; "Ankara Suyu Kavuşuyor", *Cumhuriyet* (2 İkinciteşrin 1936): 4.

mine Çubuk Barajı'nın da eklenmesiyle bu sistem tamamıyla köylünün kullanımına elverişli bir hale gelmişti.⁴¹⁶

Bu tespitleri destekleyecek şekilde baraj suyunun aylara yönelik dağılımını gösteren aşağıdaki tablo hazırlanmıştı. Buna göre Ankara, içme ve sulama için barajdan yılda en fazla 3,5 milyon metreküp su alacaktı. Böylece Çubuk Çayı'ndan Ankara içme suyu için yararlanılabileceği gibi çayın her iki tarafındaki araziye sulama işine de devam edilecekti.⁴¹⁷

Bu tespitleri destekleyecek şekilde baraj suyunun aylara yönelik dağılımını gösteren aşağıdaki tablo hazırlanmıştı. Buna göre Ankara, içme ve sulama için barajdan yılda en fazla 3,5 milyon metreküp su alacaktı. Böylece Çubuk Çayı'ndan Ankara içme suyu için yararlanılabileceği gibi çayın her iki tarafındaki araziye sulama işine de devam edilecekti.⁴¹⁸

Tablo 5
Çubuk Barajı Suyunun Aylara Yönelik Dağılımı

Aylar	Her ay verilecek su miktarı (Metreküp)	Her gün verilecek su miktarı (Metreküp)
I	200.000	6.600
II	160.000	5.700
III	280.000	9.040
IV	240.000	8.000
V	320.000	10.323
VI	330.000	11.000
VII	390.000	12.600
VIII	430.000	13.900
IX	350.000	11.700
X	300.000	9.900
XI	250.000	8.300
XII	220.000	8.100

Kaynak: "Ankara Vâliliği", *Ulus* (26 Mayıs 1941): 5.

Bu bilgilerin ardından, Çubuk Barajı'nın Ankara ekonomisindeki önemine bakıldığında hem sulama hem de şebeke suyu açısından belirli faydalar sağladığı görülmektedir. Bununla birlikte, aşağıdaki tabloda verildiği üzere şehrin hem merkez hem de toplam nüfusunun hızlı bir şekilde artması su ihtiyacının planlanandan çok daha fazla olmasına yol açacaktır.

⁴¹⁶"Çubuk barajı", *Arkitekt*, 10-11 (1936): 275; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesiâtı Açılma Töreni Hatırası* 3-XI-1936 (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), 30; "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı", *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936): 69.

⁴¹⁷"Bu tesisat 5 milyon Türk lirasına mal oldu", *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 7; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesiâtı Açılma Töreni Hatırası* 3-XI-1936, 5; "Çubuk barajı", *Arkitekt*, 10-11 (1936): 275.

⁴¹⁸"Bu tesisat 5 milyon Türk lirasına mal oldu", *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936): 7; *Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesiâtı Açılma Töreni Hatırası* 3-XI-1936, 5; "Çubuk barajı", *Arkitekt*, 10-11 (1936): 275.

Tablo 6

Ankara Nüfusu (1927, 1935, 1940, 1945, 1950)

Yıllar	Ankara Merkez Nüfusu	Ankara Toplam Nüfus
1927	74.553	404.720
1935	122.720	534.025
1940	157.242	602.965
1945	226.712	695.526
1950	288.536	819.693

Kaynak: 28 Teşrinievel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül II (Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından 7, 1929), 3; Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935, 2 (İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1936), 8, 169; Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1940, 2 (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1944), VII; 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı (İstanbul: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1961), 7, 35; Cumhuriyetin İlk Sayımı (1927 Nüfus Tahriri) Hazırlıklar, Sayım Günü, Sonuçlar ve Yorumlar, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023), 32, 37.

Görüldüğü üzere 1927-1950 yılları arasında Ankara'nın gerek merkez gerekse toplam nüfusu düzenli bir şekilde artmıştır. Bu dönemde, su şebekesi adına önem taşıyan merkez nüfusu yaklaşık dört katına çıkarken, toplam nüfus %65 oranında yükselmiştir.

1935 Nüfus Sayımı'na yönelik bir karşılaştırma, o dönemde Ankara'nın tüm şehirlerden daha büyük bir nüfus artışıyla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktaydı. 1935 Nüfus Sayımı'na göre, son sekiz yılda İstanbul %7,2, İzmir %10,3 oranında nüfus artışı yaşarken, bu oran Ankara için %65,9 olarak gerçekleşmişti.⁴¹⁹ 1927-1950 döneminde Türkiye'de merkez nüfusu en yüksek dört şehir olan Bursa, Adana, İzmir, Ankara ve İstanbul'a yönelik bir karşılaştırma da Ankara'nın konumunu ortaya koymaktaydı. Buna göre 1927-1950 yılları arasında Bursa merkez %68,28, Adana merkez %62,09, İzmir merkez %47,85, İstanbul merkez %35,05 oranında nüfus artışı yaşarken, bu oran Ankara merkez için %287,02⁴²⁰ olarak gerçekleşmişti. Dolayısıyla Ankara'nın nüfus artışı kaynaklı su ihtiyacı dönem içerisinde yapılan tahminlerin de üzerine çıkmıştı.

Söz konusu dönemde, verilere de yansdığı gibi Ankara nüfusunun büyük bir kısmı tarımla uğraşmaktaydı. Veriler arasında kimi farklılıklar bulunmasına karşın ortak nokta Ankara'daki çiftçi sayısının yüksek olduğudur. 1927 Nüfus Sayımı'na göre nüfusun 139.963'ü zirai meslekler içerisindeydi.⁴²¹ 1927 Tarım Sayımı sonuçlarına göre ise Ankara'da 66.205 çiftçi ailesi bulunurken, bu sayı 295.711 kişiye karşılık gelmekteydi. Tüm nüfus içerisinde çiftçilerin oranı %73,1'di.⁴²² Bu verileri destekleyen bir bilgiye göre 1930'lu yılların başlarında Ankara nüfusunun %73'ü çiftçilikle meşguldü.⁴²³ 1935 yılı Nüfus Sayımı'na göre Ankara nüfusunun 201.317'si toprak mahsulleriyle uğraşırken, bu kişilerin 194.501'i ziraat, 1.756'sı ise bağcılık, bahçivanlık

⁴¹⁹Bülent Duru, "Mustafa Kemal döneminde Ankara'nın imarı", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, Der. Funda Şenol Cantek, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017), 119.

⁴²⁰22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 35.

⁴²¹28 Teşrinievel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, 17-18; Cumhuriyetin İlk Sayımı (1927 Nüfus Tahriri) Hazırlıklar, Sayım Günü, Sonuçlar ve Yorumlar, 142.

⁴²²İstatistik Yılı, Dördüncü Cilt, 1930/31 (Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1931): 179.

⁴²³Murat Baskıcı-Bekir Koç, *Bozkırdan Sanayinin Başkentine* (Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 2013), 57.

ve çiçekçilik yapmaktaydı.⁴²⁴ 1950 Nüfus Sayımı verilerine göre de, Ankara'da çiftçi, ormancı, balıkçı, avcı ve ziraat işçileri başlığı altında toplam 336.701 kişi çalışmaktaydı.⁴²⁵

Çubuk Barajı'nın Ankara'nın gıda ve tarım potansiyeline yönelik etkisi dönem içerisinde çıkan bazı haber ve değerlendirmelere yansımıştı. 1938 yılı başındaki bir değerlendirmeye göre, Çubuk Barajı'nın suları tamamen boşaltılarak baraj temizlenmişti. Bu sırada boşalan sular civardaki araziye dağıtılmıştı. Bu olayın dikkati çeken bir yönü de barajdan yüklü miktarda ve büyük boyutlarda balık çıkmasıydı. Böylece Ankara'da balık bolluğu yaşanmıştı.⁴²⁶ 1938 Mayıs'ındaki yağmurlar sonucunda Çubuk Çayı taşarak yüksekliği 126 santimetreye kadar çıkmış ve bazı araziye su basmıştı. Bunun üzerine Çubuk Barajı açılarak su yüksekliğinin 5,72 metreye kadar inmesi sağlanmıştı.⁴²⁷

İkinci Dünya Savaşı yıllarında gıda ihtiyacının artması üzerine 11 Şubat 1942 tarihinde Ankara Valisi'nin başkanlığında toplanan bir komisyon, Çubuk Barajı'ndan çok ucuz bedelle su vermek suretiyle Ankara çevresindeki sebze bahçelerinin geniş ölçüde canlandırılması ve özel evlerin bahçelerinde sebze yetiştirmek isteyenlere de aynı şekilde kolaylık sağlanması yönünde bir karar almıştı.⁴²⁸ Nafia Vekâleti'nin 1944 yılında, son 20 yıl içinde ülkenin demiryolları ve limanları, su işleri, şose ve köprüleri, yapı ve imar işleri alanlarında yapılan çalışmalardan bazı örnekleri Türk milletine göstermek amacıyla açtığı Cumhuriyet Nafia Sergisi'nde de konuya yönelik bilgiler bulunmaktaydı. Bu kapsamda serginin Su İşleri Pavyonu'nda Çubuk Barajı'na da yer verilmişti. Buna göre Çubuk Barajı arkasında 14 milyon metreküp su toplamakta ve Ankara Ovası'nı sulamaktaydı.⁴²⁹

Daha sonraki döneme ait bilgilere göre de Çubuk Barajı'nın tamamlanmasıyla birlikte Ankara Ovası sulanmış, tarımsal faaliyetler için geniş alanlar açılmış ve sanayi tesislerine yönelik su ihtiyacı karşılanmıştı. 1952 yılına ait bir veriye göre Çubuk Barajı aracılığıyla bağ, yonca, fidanlık, meyvalık, sebze, bahçe, çayır, buğday, mısır, pancar, kavaklık ve bostan kategorilerinde olmak üzere toplam 14.221 dönümlük bir alanda sulama yapılmıştı.⁴³⁰ 1960 yılındaki bir kaynağa göre de baraj, Ankara şehrini taşkından koruduğu gibi 40 bin dönümlük sahanın sulamasını sağlamıştı.⁴³¹

Genel durumu gösteren bu bilgilerin ardından Ankara tarımında önemli bir yeri bulunan buğday ve arpa üretimine yönelik verilere bakmak mümkündür. Bu verilerde Çubuk Barajı'nın buğday ve arpa üretimine ne denli etki ettiği belli değilse de, yukarıdaki bilgiler ışığında barajın Ankara'nın tarım üretimini olumlu bir şekilde etkilediğini öne sürebiliriz.

Eldeki verilere göre, Çubuk Barajı'nın inşaat aşamasına karşılık gelen 1934-1936 yılları arasında Ankara'nın buğday ve arpa üretimi aşağıdaki şekildeydi:

⁴²⁴Genel Nüfus Sayımı, 2 (İstanbul: Devlet Basımevi, 1936), 8, 179.

⁴²⁵22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 291.

⁴²⁶"Çubuk Barajı Temizlendi", *Cumhuriyet* (4 İkincikânun 1938): 7.

⁴²⁷"Zelzele ve yağmur", *Cumhuriyet* (5 Mayıs 1938): 3.

⁴²⁸"Çubuk Barajı Ankara Çevresindeki Sebze Bahçelerine Su Verecek", *Akşam* (12 Şubat 1942): 2.

⁴²⁹*Cumhuriyet Nafia Sergisi, İstanbul-Temmuz 1944*, ty., 1, 8.

⁴³⁰Çubuk Barajı V. Bölge, s.y.

⁴³¹*Devlet Su İşleri Faaliyetlerini Gösterir Fotoğraf Bülteni* (Ankara: 1960), 27.

Tablo 7*Çubuk Barajı'nın İnşaat Sürecinde Ankara'da Buğday ve Arpa Üretimi*

Yıllar	Buğday (Ton) ⁴³²	Arpa (Ton) ⁴³²
1934	139.092	75.154
1935	145.874	53.156
1936	223.776	89.736

Kaynak: *İstatistik Yıllığı*, 8 (Başbakanlık İstatistik G. D., 1935/1936): 214.

Çubuk Barajı'nın açılışından sonraki buğday ve arpa üretimi ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 8*Çubuk Barajı'nın Açılışından Sonra Ankara'da Buğday ve Arpa Üretimi*

Yıllar	Buğday (Ton)	Arpa (Ton)
1937	193.786	128.130
1938	183.054	91.460
1939	210.971	82.150
1940	295.875	162.516
1941	206.000	114.000
1942	317.000	138.000
1943	326.000	128.000
1944	196.000	60.000
1945	81.000	28.000
1946	246.000	95.000
1947	179.000	70.000
1948	335.000	113.000
1949	174.000	75.000
1950	293.000	145.000

Kaynak: *İstatistik Yıllığı*, 17 (Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1949): 160; *İstatistik Yıllığı*, 11 (Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939-1940): 196; *İstatistik Yıllığı*, 14, 1942-1943 (Ankara: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1944): 144; *İstatistik Yıllığı 1951*: 234-235.

Her iki tablodaki veriler değerlendirildiğinde, ekilen arazi miktarı, iklim ve savaş ortamı gibi koşulların üretimi etkilediğini söylemek olanaklıdır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı koşullarının üretimi olumsuz etkilediği görülmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere, Çubuk Barajı'nın üretim istikrarının sağlanmasına belirli ölçüde katkıda bulunduğu tespitini yapmamız mümkündür.

⁴³²1927 Tarım Sayımı'na göre Ankara'da toplam 81.144 ton hububat üretimi söz konusuydu. Bkz. *İstatistik Yıllığı*, Dördüncü Cilt-1930/31 (Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1931): 183.

Çubuk Barajı, Ankara Ovası'nın sulanması yanında şehre su temin edilmesi adına da önemliydi. Zira 1949 yılına gelindiğinde, Ankara'nın içme su ihtiyacı Elmadag'daki kaynaklardan getirilen su ile Çubuk Barajı'ndan aktarılan suyla temin edilmeye çalışılmaktaydı.⁴³³ Bu açıdan baraj Ankara'nın su ihtiyacı için önemli bir kaynaktı. Daha önceki bölümlerde aktarıldığı gibi, Ankara'nın gerek imar planı yapılırken gerekse daha sonra özellikle merkez nüfusuna yönelik nüfus projeksiyonları üzerinden su ihtiyacına dair tahminler yapılmıştı. Ancak yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Ankara'nın gerek merkez gerekse toplam nüfusu hızlı bir şekilde artmış ve bu da su talebini yükseltmişti.

Elimizde, Çubuk Barajı'nın Ankara'nın içme suyuna yönelik katkısı üzerine bazı bilgiler bulunmaktadır. Ercümen Ekrem Talu barajın olumlu etkisini şu sözlerle ortaya koymuştu:

“Burada ben, yıkanacak su bulamayıp da, yüzümü kolonya ile sildiğimi, çamaşırımı yıkatmak için Eskişehir'e yolladığımı bilirim. Halbuki şimdi, başta Çubuk barajı olmak üzere yapılan tesisat sayesinde, devlet merkezimizde hatta israf edilecek kadar fazla su bulunuyor.”⁴³⁴

Yine o dönemdeki bir habere göre Çubuk Barajı Ankara'ya temiz ve sağlıklı içecek su kazandırmıştı.⁴³⁵ 1944 yılında açılan Cumhuriyet Nafia Sergisi'nde yer alan Su İşleri Pavyonu'ndaki bilgiye göre ise Çubuk Barajı Ankara şehrinin içme suyunun önemli bir kısmını sağlamaktaydı. Barajdan alınan içme suyunu, şehre dağıtmadan önce temizlemek için modern bir Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu inşa edilmişti. Gölden alınan sular burada süzülüp temizlendikten sonra şehre dağıtılmaktaydı.⁴³⁶ 1946 yılına ait bir veriye göre, Çubuk Barajı'ndan günde 25 bin ton temiz su şehre verilmekteydi.⁴³⁷ Daha sonra aktarılan bir bilgide de, barajın Ankara'nın kullanma suyunun büyük bir kısmını sağladığı ifade edilmişti.⁴³⁸

Dönem içerisindeki çeşitli veriler de Ankara'daki su kullanımına yönelik tespitler yapılmasına olanak sağlayacaktır. Bu konudaki bir veriye göre Ankara'da akan suyu olan binaların oranı 1935 yılında %14,2 iken, 1940 yılında %23,1'e yükselmişti.⁴³⁹

Bu çerçevede şehirdeki su abone sayısı önem taşımaktadır. Aşağıdaki tabloda, Ankara'daki abone sayısına yönelik veriler bulunmaktadır:

⁴³³Belediyeler Yıllığı, Cilt 1, (Ankara: İller Bankası, 1949), 157.

⁴³⁴Ercümen Ekrem Talu, “Ankarada kırkikindiler, stadyom ve ipodroma rağbet”, *Akşam* (13 Mayıs 1937): 5.

⁴³⁵“Ankara, İstanbulla Daha Az Hasrette”, *Tan* (11 Temmuz 1937): 12.

⁴³⁶*Cumhuriyet Nafia Sergisi, İstanbul-Temmuz 1944*, 8.

⁴³⁷Mehmet Ali Özener, “İçme Suları”, *İller ve Belediyeler Dergisi*, 2, 12 (1 Eylül 1946): 467.

⁴³⁸*Devlet Su İşleri Faaliyetlerini Gösterir Fotoğraf Bülteni*, 27.

⁴³⁹BCA, 30.10.0.0/25.140.14, 15.01.1941.

Tablo 9

Ankara'daki Su Abonesi Sayısı (1939-1949)

Yıllar	Evler	Resmî Daireler	Otel, Hamam ve Benzerleri
Eylül 1939-Eylül 1940	3.934	257	94
1941	4.182	286	30
1942	4.418	291	30
1943	4.935	297	30
1944	5.030	364	30
1945	5.210	386	30
1946	5.455	423	30
1947	6.363	435	50
1948	7.407	448	60
1949	8.203	460	61

Kaynak: *İstatistik Yıllığı*, 12, 1939/1940 (Ankara): 474; *İstatistik Yıllığı*, 12, 1940-1941 (Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi): 474; *İstatistik Yıllığı*, 17: 353; *Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950* (Ankara 1951): 318.

Tablodan görüldüğü üzere, 1939-1949 dönemindeki abone sayısı gerek evlerde gerekse resmî dairelerde düzenli bir şekilde artmıştır. Bu dönemde ev abonesindeki artış oranı %108,51, resmî dairelerde ise %78,98 olarak gerçekleşmiştir. Elimizde doğrudan bir veri bulunmasa da, bu ciddi artış oranlarında Çubuk Barajı'nın da etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Abone sayısındaki artışla birlikte genel olarak su kullanımında da önemli bir yükseliş yaşanmıştır. Bu bağlamda Eylül 1939-Eylül 1940 arasında bir günde depodan çıkarılan su miktarı 18.454 metreküp olarak gerçekleşmişti. Bu miktar evlerde 4.450, resmî müesseselerde 3.146 metreküptü.⁴⁴⁰ 1941 yılında, bir günde depodan çıkarılan su miktarı 23.500 metreküpken, evlerde 5.325, resmî dairelerde 5.353 metreküptü. 1942 yılında ise bir günde depodan çıkan su miktarı 25.000 metreküp olurken, bu miktar evlerde 5.638, resmî dairelerde 6.746 metreküptü.⁴⁴¹

Aşağıdaki tabloda, 1941-1948 döneminde Ankara'da gerçekleşen su sarfiyatı gösterilmektedir.

⁴⁴⁰İstatistik Yıllığı, 12 (1939/1940) 474; İstatistik Yıllığı, 12 (1940-1941) 474.

⁴⁴¹İstatistik Yıllığı, 14 (1944) 347.

Tablo 10
Ankara'da Su Sarfıyatı

Yıllar	Evler	Resmî Daireler	Otel, Hamam ve Benzerleri	Toplam	Su Kaybı (%)
1941	1788	1953	156	3897	25
1942	1782	2462	161	4405	25
1943	2208	2683	172	5063	25
1944	2210	3153	208	5568	25
1945	2569	3358	130	6057	26
1946	2928	3563	190	6681	26
1947	2585	3680	451	6726	27
1948	2880	3914	490	7284	27

Kaynak: İstatistik Yıllığı, 17: 353.

Tablodaki verilerden, 1941-1948 döneminde ev, resmî daire ve diğer yerlerdeki su kullanımının %86,91 oranında arttığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, aynı dönemde küçümsenmeyecek bir oranda su kaybının olduğu da görülmektedir.

Ankara'ya verilen suyun metreküp fiyatı evler için 1941-1942'de 15, 1943-1945'te 18 kuruşken 1949 yılında 26 kuruşa çıkarılmıştı. Resmî daireler için 1941-1942'de 10, 1943-1945'te 17,10 kuruş olarak belirlenmişti. Otel, hamam ve diğer yerlerde 1941-1942'de 15, 1943-1945'te 18 kuruşluk bir fiyat söz konusuydu.⁴⁴² Ankara'daki ana su yollarının uzunluğu 1941 yılında 129 kilometreyken, 1948 yılında %33,33'lük bir artışla 172 kilometreye çıkmıştı.⁴⁴³

Ankara içme suyuna yönelik bu veriler ciddi bir mesafe alındığını ortaya koymakla beraber, dönem sonuna gelindiğinde, özellikle nüfus artışı nedeniyle ihtiyaca karşılık yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Ankara Belediye Başkanı Ragıp Tüzün'ün 1948 yılı faaliyet raporunda şehrin içme suyuna yönelik şu satırlar bu durumu ortaya koymaktaydı:

“Şehrin müstakbel inkişafı hesaplanmadan yapılan şehir su tesisatı, şehir nüfusunun bu günden 1950 yılında varacağı tahmin edilen sayının iki misline yaklaşmış olması yüzünden şehir ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildir. Su şebekemizdeki ana isale boruları şehrin anormal genişleyişi yüzünden yer yer tevzi şebekeleri haline gelmiş ve bu hal su tazyikinin isale borularında lüzumlu derecede tutulmamasını, depoların nâzım vazifelerini yapamamalarını intaç etmiştir. Bunun neticesi olarak tevzi şebekelerinde daima az tazyikli su bulunmakta ve yüksek yerlere, şehre kâfi miktarda su isale edildiği zamanlarda bile su vermek imkânları olmamaktadır. Şehrin bazı semtlerinin zamanla fazla bir inkişafa mazhar olmaları yüzünden evvelce döşenmiş olan hatlar bu son inşaat ile ihtiyacı karşılayamamış ve sıkıntılı vaziyetlere meydan vermiştir. Bu bakımlardan şehrin önümüzdeki senelerde en az beş yüz bin nüfuslu bir şehir olacağı hesaplanarak su şebekesini yeni baştan ele almak lâzımdır.”⁴⁴⁴

⁴⁴²Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945 (Ankara: 1947) 522; Akalın, a.g.m., 20.

⁴⁴³İstatistik Yıllığı, 17, 353.

Bu tespitlere karşın raporda, yeni su şebekesinin maliyetinin 12,5 ila 17,5 milyon lira arasında tahmin edildiği ve Ankara'nın bu maliyeti karşılama gücünün olmadığı kaydedilmişti. Bu durumu hükümet üyeleri de takdir ettiğinden, daha önce Ankara içme suyu tesisatını yapmış olan Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu gibi bir komisyon kurularak şehrin su tesisatının yeniden düzenlenmesi için bir kanun tasarısı hazırlıklarına başlanmıştı. Bunun dışında Ankara Belediyesi de, geçen yıldan arta kalan para ve o yıl gerçekleştirilen 500 bin lira ile ihtiyaçları karşılamak için bazı girişimlerde bulunmuştu.⁴⁴⁵

Tüm bu bilgi ve veriler ışığında, Çubuk Barajı'nın Ankara'nın içme suyu ihtiyacının karşılanmasına önemli bir katkı sağladığı, ancak giderek artan nüfusla birlikte şehre yeni su kaynaklarının bulunması gerekliliğinin de doğduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁴⁴"Ankara Belediyesinin 1948 yılı çalışmalarına toplu bir bakış", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 4, 37 (Ekim 1948): 19.

⁴⁴⁵"Ankara Belediyesinin 1948 yılı çalışmalarına toplu bir bakış", 19-20.

4.4. Kaynakça

Arşiv

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
 BCA, 30.10.0.0/25.140.14, 15.01.1941.
 BCA, 30.18.12/94.17.1, 01.03.1941.

Resmî Yayınlar

"Belediye Kanunu", *T.C. Resmî Gazete*, 1471 (14 Nisan 1930).
 "Ulusal bayram ve genel tatiller hakkında kanun", *T.C. Resmî Gazete*, 3017 (1 Haziran 1935).
 "Kararname", *T.C. Resmî Gazete*, 4757 (13 Mart 1941).

Sürelî Yayınlar

"Bu Yaz Ankara'da Deniz Sporları Yapılacak", *Akşam* (27 Nisan 1935).
 "Çubuk barajı", *Akşam* (30 Mayıs 1935).
 "B. Şevki Behmen geldi", *Akşam* (13 Haziran 1936).
 "Cumhuriyet hükümetinin yeni bir eseri", *Akşam* (25 Teşrinievvel 1936).
 "Çubuk Barajı", *Akşam* (25 Şubat 1937).
 "Metaksas Dün Gece Hareket Etti", *Akşam* (23 Teşrinievvel 1937).
 "Suriye Başvekili Dün Atatürk'e Takdim Edildi", *Akşam* (23 Kânunuevvel 1937).
 "Büyük Şef dün Çubuk barajını gezdiler", *Akşam* (8 Mayıs 1938).
 "General Mariç Ankarada Harbiye Mektebini Gezdi", *Akşam* (20 Mayıs 1938).
 "Hatay itilâfı ve Bulgar gazeteleri", *Akşam* (12 Temmuz 1938).
 "Ankara Nasıl Eğleniyor?", *Akşam* (6 Eylül 1938).
 "Çubuk Barajı Ankara Çevresindeki Sebze Bahçelerine Su Verecek", *Akşam* (12 Şubat 1942).
 "Çubuk barajında golf kulübü", *Akşam* (1 Aralık 1947).
 "Çubuk barajı", *Arktekt*, 10-11 (1936).
 "Çubuk Barajı", *Bayındırlık İşleri Dergisi*, 2, 10 (Mart 1936).
 "Ankara Çubuk Barajı Parkı ve Lokantası", *Bayındırlık İşleri Dergisi*, 3, 10 (Mart 1937).
 "Çubuk Barajı ve Filtre istasyonu 3-11-1936'da Ankarada Başbakanımız tarafından merasimle açıldı", *Belediyeler Dergisi*, II, 17 (Birincikânun 1936).
 "Dost Yunanistan'ın Kıymetli Ricali Memleketimizde", *Cumhuriyet* (11 Eylül 1933).
 "Yeni Türk-Yunan Misakı Bugün İmza Ediliyor", *Cumhuriyet* (14 Eylül 1933).
 "Şehinşah Hz.nin Dünkü Ziyaretleri", *Cumhuriyet* (21 Haziran 1934).
 "Ankara Suya Kavuşuyor", *Cumhuriyet* (2 İkinciteşrin 1936).
 "Bu tesisat 5 milyon Türk lirasına mal oldu", *Cumhuriyet* (4 İkinciteşrin 1936).
 "M. Tataresco Ankara'dan Ayrıldı", *Cumhuriyet* (31 Birinciteşrin 1937).
 "Suriye Başvekili Ankara'da Merasimle İstikbal Edildi", *Cumhuriyet* (22 Birincikânun 1937).
 "Çubuk Barajı Temizlendi", *Cumhuriyet* (4 Ocak 1938).
 "Zelzele ve yağmur", *Cumhuriyet* (5 Mayıs 1938).
 "Konseyin Tebliği", *Cumhuriyet* (28 Şubat 1938).
 "Büyük Şefimiz", *Cumhuriyet* (8 Mayıs 1938).
 "Ekselans Köseivanof Dün Milli Şefimizle Görüştü", *Cumhuriyet* (19 Mart 1939).
 "Irak Kral Naibinin Mühim Beyanâtı", *Cumhuriyet* (17 Eylül 1945).
 "Irak Kral Naibi, Atatürk'ün Kabrine Dün Muhteşem Bir Çelenk Koydu", *Cumhuriyet* (19 Eylül 1945).
 "Büyük Misafirimizin Ankara'daki Ziyaretleri", *Cumhuriyet* (22 Haziran 1946).
 "Ankara Defterdarlığından", *Cumhuriyet* (21 Nisan 1949).
 "Ankara Civarında Su Bentleri", *Hakimiyeti Milliye* (27 Mayıs 1931).
 "Çıbık Ötesindeki Gölün Üzerinde", *Hakimiyeti Milliye* (2 Ağustos 1931).
 "Misafirlerimizin Ankara'da Son Günü", *Hakimiyeti Milliye* (16 Eylül 1933).
 "Çubuk Barajı ve Şehir Suyu", *Hakimiyeti Milliye* (11 Nisan 1934).
 "İyran Şahinşahi Hazretlerinin Ankarada geçirdikleri son gün", *Hakimiyeti Milliye* (21 Haziran 1934).
 "Ankara Belediyesinin Çay Ziyafeti", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 3, 15-16 (1 Ocak 1947).
 "Ankara Belediyesinin 1948 yılı çalışmalarına toplu bir bakış", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 4, 37 (Ekim 1948).
 "Le barrage de Çubuk", *İstanbul* (25 Fevriyer 1937).
 "Baraj Suyunda Boğulan Vatandaş", *Kudret* (2 Haziran 1949).
 "Barajdaki Ceset", *Kudret* (5 Haziran 1949).
 "Kudret" (9 Temmuz 1950).

- "Çubuk Barajı Eğlence Yeri Oluyor", *Kurun* (20 Mart 1937).
- "Hükümet Merkezinin Bayındırlığı", *Son Posta* (26 Haziran 1935).
- "Misafir Yugoslâv nazırı", *Son Posta* (13 Haziran 1936).
- "Nafia Vekâletinden", *Son Posta* (18 Nisan 1939).
- "Nafia Vekâletinden", *Son Posta* (1 Haziran 1939).
- "Türkiye'de Kemalizmin Yeni Bir Eseri: Çubuk Barajı", *Tan* (5 Eylül 1935).
- "Çubuk Barajının Bütün İnşaatı Tamamlanıyor", *Tan* (11 Mart 1936).
- "Çubuk Barajına Otobüs", *Tan* (25 Mart 1937).
- "Ankara, İstanbula Daha Az Hasrette", *Tan* (11 Temmuz 1937).
- "General Metaksas Ankara'da", *Tan* (22 İlkteşrin 1937).
- "Çubuk barajı yakında bitiyor", *Ulus* (28 Şubat 1935).
- Ulus* (3 Haziran 1935).
- "Ankara Beş Yılda Nasıl Bayındırılacak", *Ulus* (24 Haziran 1935).
- "Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunlarının Gezintisi", *Ulus* (27 İkincikânun 1936).
- "Çubuk Barajı", *Ulus* (10 Mart 1936).
- "Yugoslavya bakanlarından B. Ve Bn. Behmen şehrimize geldi", *Ulus* (7 Haziran 1936).
- "Misafir Yugoslav Bakanı", *Ulus* (9 Haziran 1936).
- "Ankara'yı Bol Suyu Kavuşturan Büyük Eser Çubuk Barajı", *Ulus* (4 Ağustos 1936).
- "Çubuk barajı Çubuk yolu Filtre tesisatı", *Ulus* (1 İkinciteşrin 1936).
- "Mareşal Mahmud han şehrimizde", *Ulus* (20 İlkteşrin 1936).
- "Büyük misafirimizin Ankarada üçüncü günü", *Ulus* (22 İlkteşrin 1936).
- Ulus* (26 İlkteşrin 1936).
- "Çubuk barajı ve filtre istasyonu", *Ulus* (3 Sonteşrin 1936).
- "Orman Çiftliği ve Baraja Otobüs İşliyor", *Ulus* (25 Mart 1937).
- "Emir Abdullah İstanbul'da", *Ulus* (31 Mayıs 1937).
- "Altes Emir Abdullah Dün İstanbul'a Hareket Etti", *Ulus* (3 Haziran 1937).
- "Pazar programını hazırlama kılavuzu", *Ulus* (27 Haziran 1937).
- "Gene Ankara'ya Dair", *Ulus* (27 Temmuz 1937).
- "Metaksas Ankara'da", *Ulus* (20 Birinci Teşrin 1937).
- "Ekselans General Metaksas'ın Dünkü Ziyaretleri", *Ulus* (21 Birinci Teşrin 1937).
- "Romen Başbakanı Geliyor", *Ulus* (27 Birinci Teşrin 1937).
- "Türkiye Romanya arasında tam bir görüş birliği vardır", *Ulus* (31 İlkteşrin 1937).
- "Suriye Başvekilinin Ziyaretleri", *Ulus* (23 İlkkânun 1937).
- "Ekselans Metaksas Ankara Görüşmelerinden Büyük Memnunlukla Bahsediyor", *Ulus* (1 Mart 1938).
- "Cumhur reisimiz dün Çubuk barajında bir gezinti yaptılar", *Ulus* (8 Mayıs 1938).
- "Dost Yugoslavya nazırı general Mariçin ziyaretleri ve şerefine verilen ziyafetler", *Ulus* (20 Mayıs 1938).
- "Dost Bulgaristan'ın Başvekili Dr. Köseivanof Ankara'ya Geldi", *Ulus* (18 Mart 1939).
- "Cumhurreisimiz Bulgar Başvekilini kabul buyurdular", *Ulus* (19 Mart 1939).
- "Türkiye: modern demokratik lâik bir devlet olmuştur", *Ulus* (13 Ağustos 1939).
- Ulus* (9 Eylül 1939).
- "Misafirimiz Altes Naib'in Ziyaretleri", *Ulus* (19 Eylül 1945).
- "Altes Naip Bugün Bağdat'a Dönüyor", *Ulus* (20 Eylül 1945).
- "Ekselans Beşara El-Huri Şehrimizde", *Ulus* (20 Haziran 1946).
- "Beşara El-Huri dün bazı ziyaretler yaptı", *Ulus* (22 Haziran 1946).
- "Toplantı", *Ulus* (12 Haziran 1947).
- "Baraj yolunda bir Golf kulübü için hazırlıklar", *Ulus* (30 Kasım 1947).
- "Çubuk Barajı Gazinosu Açılmıştır", *Ulus* (11 Nisan 1948).
- Ulus* (14 Temmuz 1948):6.
- "Baraj'da danslı bir Show tertibedildi.", *Ulus* (8 Ağustos 1948).
- "Resim ve Yazı İle: Çubuk Barajı", *Uyanış-Servetifünun*, Yıl 46, 79/15, 2065-380 (19 Mart 1936).
- "Yeni Ankara Barajı", *Zaman* (19 Mart 1935).

Kitap ve Makaleler

- Ali Süreyya, "Çubuk bentleri", *Cumhuriyet* (9 Teşrinisani 1932): 3.
- Ankara Çubuk Barajı ve Filtre Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 3-XI-1936*. İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Ankara Posta Kartları ve Belge Fotoğrafları Arşivi*. Haz. Ozan Sağdıç, Ankara: Belko, 1994.
- Ankara Şehrinin Sınırları-Belgeleri ve Mahalle, Bölge Teşkilleri*. Ankara: Ankara Belediyesi, 1945.

- Aslanoğlu, İnci. "1930-1950 Yılları Ankara'sının Eğlence Yaşamı İçinde Gazino Binaları", *Tarih İçinde Ankara II Aralık 1998 Seminer Bildirileri*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 2001, 327-339.
- Aslanoğlu, İnci. "Baraj Gazinosu", *Bülten 31* (Nisan-Mayıs 2005): 6-7.
- Aslanoğlu, İnci. *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938*. 3. bs. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2010.
- Atay, Falih Rifki. "Baraj'da", *Ulus* (26 İlkteşrin 1936): 1.
- Baskıcı, Murat-Koç, Bekir. *Bozkırdan Sanayinin Başkentine*. Ankara: Ankara Sanayi Odası Yayını, 2013.
- B.B., "Ankara'nın Boğaziçisi", *Ulus* (26 Temmuz 1937): 2.
- Belediyeler Yıllığı. 1, Ankara: İller Bankası, 1949.
- Bina Kimlikleri Ankara Cumhuriyetin 50 Yılı*, 3. bs. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2012.
- Bozdoğan, Sibel. *Modernizm ve Ulusun İnşası-Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür*, 3. bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Camcı, Orhan. "Çubuk Çayının Ağaçlandırılması", *İktisadî Yürüyüş*, 8, 187 (15 Kasım 1947): 9, 12.
- Cumhuriyet Nafia Sergisi, İstanbul-Temmuz 1944*. ty.
- Cumhuriyetin İlk Sayımı (1927 Nüfus Tahriri) Hazırlıklar, Sayım Günü, Sonuçlar ve Yorumlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2023.
- Çubuk Barajı V. Bölge*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Nafia Vekâleti Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Neşriyatı Sayı 1, 1954.
- Demirtaş, Bahattin. "Başkentin Yoğun Siyasi Trafiklerinde Bir Soluklanma Yeri Olarak Çubuk I ve II Barajları", *Bütün Yönleriyle Çubuk ve Çevresi II. Uluslararası Sempozyumu (5-7 Ekim 2017)*. Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları (2019): 635-649.
- Devlet Su İşleri Faaliyetlerini Gösterir Fotoğraf Bülteni*. Ankara 1960.
- Dinçer, Güven. "Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'da Kurulan Toplumsal Yaşam Alanları", *Ankara Araştırmaları Dergisi* 5, 2 (Aralık 2017): 321-345.
- Duru, Bülent. "Mustafa Kemal döneminde Ankara'nın imarı", *İcad Edilmiş Şehir: Ankara*, Der. Funda Şenol Cantek, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, 107-123.
- Genel Nüfus Sayımı*. 2, İstanbul: Devlet Basımevi, 1936.
- Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935*. 2, İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, 1936.
- Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1940*. 2, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1944.
- İstatistik Yıllığı*. Dördüncü Cilt, 1930/31, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, 1931.
- İstatistik Yıllığı*. 8, Başbakanlık İstatistik G. D., 1935/1936.
- İstatistik Yıllığı*. 11, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1939-1940.
- İstatistik Yıllığı*. 12, 1939/1940, Ankara.
- İstatistik Yıllığı*. 12, 1940-1941, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi.
- İstatistik Yıllığı*. 14, 1942-1943, Ankara: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1944.
- İstatistik Yıllığı*. 14, 1944.
- İstatistik Yıllığı*. 17, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1949.
- İstatistik Yıllığı 1951*. 19, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, ty.
- 10 Yılda Türkiye Nafiası 1923-1933*. İstanbul: T.C. Nafia Vekâleti, 1933.
- Kömürçüoğlu, Turgut. "Ankarada Çubuk Barajı", *Fikirler*, 252-253 (31 Ağustos 1943): 17-18.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1942-1945*. Ankara 1947.
- Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950*. Ankara 1951.
- Nadî, Nadî. "Balkan Antantı Konseyi Beşinci İçtimainı Yaparken", *Cumhuriyet* (24 Şubat 1938): 1, 3.
- Olçay, Hamdi. "Çubuk Barajı", *Ülkü*, 1, 9 (Eylül 1947): 28-30.
- Pasîç, Mehmed Süleyman. "Ankarada gördüklerim", *Cumhuriyet* (21 Mart 1938): 7.
- Renda, M. Abdülhalik. *Günlükler 1920-1950*. Yay. Haz. Aytaç Demirci-Sabri Sayarı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.
- Ş.H., "Ankarada yaz akşamları", *Akşam* (14 Ağustos 1935): 7.
- Talu, Ercümen Ekrem. "Ankara ve Su", *Cumhuriyet* (6 Haziran 1935): 5.
- Talu, Ercümen Ekrem. "Ankarada hayat", *Akşam* (18 Mart 1937): 5-6.
- Talu, Ercümen Ekrem. "Ankaranın yeni mesiresi: Baraj", *Akşam* (8 Nisan 1937): 5, 7.
- Talu, Ercümen Ekrem. "Ankarada kırkikindiler, stadyom ve ipodroma rağbet", *Akşam* (13 Mayıs 1937): 5.
- Uran, Hilmi. *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Vâ-Nû, "Yağmur kesafetinin nüfus kesafetine tesiri", *Akşam* (17 Mart 1943): 3.
- Yaşar Nabi, "Yazın Ankara", *Ulus* (31 Mayıs 1938): 2.
- 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı*. İstanbul: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1961.

28 Teşrinievel 1927 Umumî Nüfus Tahriri. Fasikül II, Ankara: İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından 7, 1929.

Tezler

Yalçın, Atilla. 1938-1960 Dönemi Türkiye-İran İlişkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2019.

Elektronik Kaynaklar

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113037> (Erişim Tarihi: 14.08.2023).

Koleksiyon

Dr. Göktuğ İpek Koleksiyonu

Sonuç

İnsanlığın yerleşik hayata geçişiyle birlikte sulama politikası da önem kazanmaya başlamıştır. Bu politika ilkel su bentlerinden, ulus devletlerin kurulmaya başlamasından sonra modern barajlara kadar uzanan bir gelişimi bünyesinde taşımaktadır. Ağırıklı olarak dolgu ve beton yapı şeklinde inşa edilen barajlar içme suyu ihtiyacının karşılanması, sulama, enerji üretimi ve taşkınların önlenmesi gibi farklı amaçlara yönelik kurulurken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde birden fazla amacın öne çıktığı görülmektedir.

Ankara'nın da içerisinde yer aldığı Orta Anadolu Bölgesi kuraklık ve sel gibi iklim değişikliklerinden sıklıkla etkilendiğinden, bu bölge için düzenli bir su akışının sağlanması ayrı bir öneme sahiptir. Osmanlı Devleti'nde su ihtiyacına yönelik bazı adımlar atılmasına karşın sistemli ve sağlıklı bir su politikası yürütülemediği görülmüştür. Bu açıdan diğer şehirler gibi Ankara'da da su sorunu söz konusuysen, şehrin yeni başkent olarak belirlenmesi buraya yönelik ihtiyacı daha da artırmıştır. Bu bağlamda Ankara'nın su ihtiyacı, öncelikle tarım alanlarının sulanmasında öne çıkmasına rağmen mevcut kaynaklarla bu konuda bir istikrar temin edilemediğinden ekonomik kayıp söz konusu olmuştur. Bu açıdan Çubuk Barajı'nın öncelikli yapım amacı, Ankara Ovası'nın su ihtiyacının karşılanması olarak belirlenmiş ve böylece şehrin tarım potansiyelinin istikrarlı bir şekilde kullanılması planlanmıştır. Bunun yanı sıra yeni başkent olan Ankara'nın giderek artan nüfusu şehrin içme suyu ihtiyacının karşılanması sorununu doğurmuştur. Bu konuda Ankara Belediyesi'nin yaptığı çalışmalar yetersiz kalmış ve giderek artan bir maliyet ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun üzerine çeşitli su kaynakları üzerinde araştırmalar yapılmakla beraber maliyet açısından daha avantajlı görülen ve o sırada yapımı devam eden Çubuk Barajı'ndan yararlanılması gündeme gelmiştir. Böylece Çubuk Barajı'nın yapım amacına, Ankara Ovası'nın sulanması yanında Ankara'nın içme suyunun sağlanması da eklenmiştir. Dolayısıyla Çubuk Barajı, gelişmekte olan ülkelerde rastlandığı gibi birden fazla amacın gerçekleşmesini sağlamak için inşa edilmiştir.

Kalkınma düzleminde öne çıkan bu iki temel amacın yanı sıra Çubuk Barajı, gerek Ankara'nın gerekse Cumhuriyet'in kültürel modernleşmesi açısından da önemli görülmüştür. Bu çerçevede baraj, başkentin modern mimarisini temsil eden simge yapılardan biri olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca baraj çevresinin, gazinoyu da içerecek şekilde bir mesire ve eğlence alanı olması tasarlanmıştır. Tüm bu konularda elde edilecek başarının aynı zamanda Cumhuriyet'in modernleşme başarısını temsil edeceği ve gelecekteki adımlara bir örnek oluşturacağı öngörülmüştür.

Çubuk Barajı'nın inşaatı, 1929-1936 yılları arasında iki aşamalı olarak yürütülmüştür. Barajın yapımında yabancı uzmanlardan destek alınmakla birlikte inşaatın iki aşamasında da Türk müteahhit ve işçileri ön planda yer almıştır. Ayrıca başta Cumhurbaşkanı Atatürk olmak üzere devlet kademesi de bu büyük projenin gelişimini yakından takip etmiştir. Çubuk Barajı'nın ilk ihalesi 1 Aralık 1929 tarihinde yapılmıştır. Bir Türk firmasının aldığı ihaleye göre baraj inşaatı Kasım 1932'de tamamlanacaktı. İhalenin ardından 1930 yılında inşaat faaliyetlerine başlanmış ve ilerleyen zamanda, taş yapı olarak düşünülen barajın beton olarak inşasına karar verilmiştir. Bu yönüyle Çubuk Barajı, 1887-1888'de California'da, taş yapı olarak başlanıp yeterli miktarda iyi nitelikte taş bulunamadığından beton kitle şeklinde inşa edilen Sen Mates Barajı'na benzemektedir.

Mali sorunlar nedeniyle inşaatın devam ettirilememesi üzerine yeni bir ihaleye çıkmıştır. Bu ihale sonucunda 25 Ağustos 1934 tarihinde yeni bir Türk şirketiyle sözleşme imzalanmıştır. Buna göre inşaatın kalan kısmı sözleşmenin imzalanmasından itibaren bir yıl içerisinde bitirilecektir. Bu dönemde inşaatına başlanan diğer bir yapı Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'dur. Temeli 10 Haziran 1935'te atılan tesisin amacı Ankara'ya temiz ve sağlıklı su sevkiyatını gerçekleştirmektir.

Mali sıkıntılar nedeniyle giderek uzayan Çubuk Barajı inşaatı 1936 yılı sonuna doğru tamamlanabilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk barajı olan Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu 3 Kasım 1936'da hizmete açılmıştır. Başbakan İsmet İnönü'nün de katılımıyla gerçekleştirilen açılış töreni kamuoyunda geniş bir yankı uyandırmış ve yapılan değerlendirmelerde Çubuk Barajı'nın Cumhuriyet'in başarısı olduğu ve tesisin Ankara açısından büyük bir ihtiyacı karşılayacağı vurgulanmıştır. Çubuk Barajı ile Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu'nun teknik ve mimari özellikleri, tesislerin önemini ortaya koyduğu gibi dönemin anlayışını da yansıtmaktadır. Çubuk Barajı 13,5 milyon metreküp su toplama kapasitesine sahipken, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu şehre günde 24 bin metreküp temiz su verecektir. Mimari açıdan bakıldığında bu tesisler 1930'lardaki anlayışın bir ürünüdür. Bu kapsamda iki tesisin de, modern mimari düşüncesi ile toplumsal fayda anlayışını bünyelerinde birleştirmeleri hedeflenmiştir. Çubuk Barajı'nın açılışından sonra, ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda gerek Ankara Su Tesisatı'na gerekse baraja yönelik çeşitli düzenlemeler yapılarak şehrin su politikasının daha etkin bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır. Çubuk Barajı'na yönelik bilgi ve veriler ise, söz konusu tesisin sosyal ve ekonomik açıdan ciddi bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Bu çerçevede Çubuk Barajı bölgesi, zaman içerisinde Ankaralıların bir mesire ve eğlence yeri haline gelmiştir. Burada kurulan gazino da toplumsal bir ihtiyacın karşılanması ve Ankara halkının sosyalleşmesi açısından kayda değer bir işlev üstlenmiştir. Dolayısıyla Çubuk Barajı, kısa zamanda Ankara'nın önemli kültürel yaşam alanlarından biri haline gelmiştir. Nitekim baraj, gerek inşaat çalışmaları sırasında gerekse açıldıktan sonra birçok yabancı devlet adamı tarafından da ziyaret edilmiş ve böylece Ankara'yla birlikte Türk kalkınma ve modernleşmesinin uluslararası tanınırlığına katkı sağlamıştır. Çubuk Barajı, kuruluş amaçlarına uygun bir şekilde Ankara'nın ekonomik gelişimine de destek olmuştur. Bu kapsamda Ankara Ovası'nın sulanması ile şehre sağlıklı içme suyu verilmesine sağladığı katkı önem taşımaktadır. Bununla birlikte şehrin tahmin edilenden daha hızlı bir şekilde nüfus artışına sahne olması, barajın yetersiz kalmasına yol açmış ve yeni içme suyu kaynaklarının bulunmasını zorunlu kılmıştır.

Tüm bu gelişmeler ışığında, Çubuk Barajı'nın, inşaat sırasındaki mali sıkıntılara karşın Türk müteahhit ve işçileri tarafından yapılarak Cumhuriyet'in bayındırlık politikasının başarılı bir ilk örneğini oluşturduğunu, Ankara'nın kalkınma ve modernleşmesine ciddi bir katkı sağladığını söylemek mümkündür. Bu yönleriyle Çubuk Barajı, aynı zamanda Cumhuriyet'in de simge yapılarından biri olarak görülmüş ve gelecekteki büyük projelere örnek teşkil etmiştir.

